

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**DOKTORA
TEZİ**

**XVI. YÜZYILDA
ALAIYE, HAMİD VE TEKE SANCAKLARINDA
NÜFUS VE YERLEŞME**

ZÜLEYHA USTAOĞLU

**TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

ARALIK 2016

**XVI. YÜZYILDA ALAİYE, HAMİD VE TEKE SANCAKLARINDA NÜFUS
VE YERLEŞME**

Züleyha USTAOĞLU

**DOKTORA TEZİ TARİH ANABİLİM DALI
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

ARALIK 2016

Züleyha USTAOĞLU tarafından hazırlanan “ XVI. yüzyılda Alaiye, Hamid ve Teke Sancaklarında Nüfus ve Yerleşme” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / ~~OY ÇOKLUĞU~~ ile Gazi Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalında Dalında DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Pof. Dr. Tufan GÜNDÜZ

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Hacettepe Üniversitesi.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

T. Gündüz

Başkan: Prof. Dr. Abdullah GÜNDOĞDU.

Genel Türk Tarihi, Ankara Üniversite.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

A. Gündoğdu

Üye : Prof. Dr. Hamza KELEŞ

Yeniçağ Tarihi, Gazi Üniversitesi.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

H. Keleş

Üye : Doç Dr. Emine ERDOĞAN ÖZÜNLÜ

Yeniçağ Tarihi, Hacettepe Üniversitesi.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

E. Erdoğan Özünü

Üye : Doç. Dr. Mustafa ALKAN

Yeniçağ Tarihi, Gazi Üniversitesi.

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Doktora Tezi olduğunu onaylıyorum/~~onaylamıyorum~~

M. Alkan

Tez Savunma Tarihi: 28/12/2016

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Doktora Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

M. Akif Özer

ETİK BEYAN

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Züleyha USTAOĞLU

28/12/2016

XVI. YÜZYILDA ALAIYE, HAMİD VE TEKE SANCAKLARINDA NÜFUS VE
YERLEŞME
(Doktora Tezi)

ZÜLEYHA USTAOĞLU

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARALIK 2016

ÖZET

XVI. yüzyıl tahrir defterleri temel alınarak hazırlanan çalışmamızda Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarının yerleşme ve nüfus yapıları hakkında yorum ve değerlendirme yapılmıştır. Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarının yerleşme ve nüfus yapısı açısından çeşitli benzerlikler ve farklılıklar içermektedir. Bu sebeple üç sancağın birlikte ele alınması ve birbirleriyle kıyaslanarak çıkan sonuçların aktarılması çalışmamızın özgünlüğü açısından önem arz etmektedir. Çalışmamızda; Alaiye, Hamid ve Teke sancakları “yerleşme” ve “nüfus” başlıkları altında ele alınmış, alt başlıklarda ise şehirler, köyler ve mezralar hem kendi içlerinde hem de diğer sancaklarla mukayeseli olarak incelenmiştir. Coğrafi konum olarak birbirine sınır olan bu üç sancak gerek nüfus gerek de yerleşim açısından birbirlerine etki etmiş, olumlu ya da olumsuz etkiler tez içerisinde incelenmeye çalışılmıştır.

Bilim Kodu : 1175.1.211
Anahtar Kelimeler : Osmanlı Devleti, 16. Yüzyıl, Tahrir defterleri, Sancak, Alaiye,
Sayfa Adedi : 155
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ

ALAIYE, HAMID AND TEKE SANJAK IN THE XVIth CENTURY POPULATION
AND SETTLEMENT

(Ph. D. Thesis)

Züleyha USTAOĞLU

GAZİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

December 2016

ABSTRACT

With this study prepared based on the Tahrir registers of 16th century, it has been tried to interpret about the structures of settlement and population of Alaiye, Hamid and Teke sanjak. Presence of inter-commonalities and differences in both settlement and structure of population between Alaiye, Hamid and Teke sanjak is important to cite the theme by considering and comparing those sanjak together. In this study; Alaiye, Hamid and Teke sanjak are addressed under the titles “settlement” and “population”. Cities, villages and fields under sub titles have been analyzed along with the comparison of both each other and the other sanjak. Those three sanjak which are neighbor as geographical position, affected each other in respect of either settlement or population. These positive or negative affects analyzed in this thesis.

Science Code : 1175.1.211
Key Words : Ottoman Empire, 16th century, Tahrir registers, sanjak, Alaiye, Hamid, Teke.
Page Number : 155
Supervisor : Prof. Dr. Tufan GÜNDÜZ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın tamamlanmasında pek çok kişi ve kurumun katkısı olmuştur. Öncelikle Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Tapu Kadasro Kuyud-ı Kadime Arşivi çalışanlarını anmam gerekir. İkinci olarak çalışmamızın yürütülmesinde değerli hocam Prof. Dr. Tufan Gündüz'ün yol göstermesi ve katkıları önemli bir etken oldu. Değerli hocalarım ve meslektaşların, Doç Dr. Mustafa Alkan, Doç. Dr. Alpaslan Demir, Arş. Grv. İlker Yiğit'in ise katkılarını ve yardımlarını hiç unutmuyorum.

Sevgili ailemin payı ise şüphesiz önemli bir yer tutuyor. Bu vesile ile herkese teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGELERİN LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR.....	xiii
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALARA DAİR.....	xiv
1. GİRİŞ	1
2. YERLEŞME	7
2.1. XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamid ve Teke Sancaklarında Şehir Yerleşmeleri	7
2.1.1. Alaiye Sancağı ait Şehir Yerleşmeleri	8
2.1.1.1. Alaiye şehri	8
2.1.1.2. Manavgat şehri	10
2.1.3. Hamid Sancağı.....	11
2.1.4. Hamid Sancağına Ait Şehirler	12
2.1.4.1. Isparta Şehri	12
2.1.4.2. Eğridir Şehri.....	16
2.1.4.3. Uluborlu şehri	18
2.1.4.4. Burdur şehri.....	21
2.1.4.5. Gönan şehri	22
2.1.4.6. Keçiborlu şehri.....	23
2.1.4.7. Yalvaç şehri	24
2.1.4.8. Avşar şehri	25
2.1.4.9. Gölhisar şehri	26
2.1.4.10. İrle şehri	27
2.1.4. Teke Sancağı.....	27

Sayfa

2.1.5. Teke Sancağına Ait Şehirler	27
2.1.5.1. Antalya şehri.....	27
2.1.5.1.1.İstanos nahiyesi şehri	31
2.1.5.2. Elmalu şehri	31
2.2.XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamitve Teke Sancaklarında Kırsal Yerleşme	32
2.2.1. Alaiye sancağında köyler.....	34
2.2.2. Hamid Sancağında Köyler.....	43
2.2.3. Teke Sancağında Köyler.....	57
2.2.4. Sancaklarda Mezraalar	66
3. NÜFUS	75
3.1.XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamid ve Teke Sancaklarında Şehir Nüfusu	76
3.1.1. Alaiye Sancağında Şehir Nüfusu.....	76
3.1.2.Hamid Sancağında Şehir Nüfusu.....	77
3.1.3 Teke Sancağında Şehir Nüfusu.....	86
3.2. Alaiye, Hamid, Teke Sancaklarında Kırsal Nüfus	91
3.2.1. Alaiye Sancağında Kırsal Nüfus	92
3.2.2. Hamid Sancağında Kırsal Nüfus	94
3.2.3. Teke Sancağında Kırsal Nüfus	96
3.3. Sancaklarda Gayri-i Müslim Nüfus.....	97
3.4. Sancaklarda Vergiden Muaf Nüfus	103
3.5. Sancaklarda Konar-Göçer Nüfus	112
4. SONUÇ	137
KAYNAKLAR	143
EKLER.....	149
Ek-1. 1555 Tahrili Alaiye Haritası	150
EK-2. 1568 tahririne ait Hamid Sancağı	151

Sayfa

EK-3. 1568 tahrirli Teke Sancağı.....	152
EK-4. Alaiye, Hamid ve Teke Sancakları.	153
ÖZGEÇMİŞ	155

ÇİZELGELERİN LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 2.1. 1555 tarihli tahrir defterlerine göre Alaiye kazası mahalleleri.	10
Çizelge 2.2. 1522/1568 tarihli Tahrir defterlerine göre Isparta Kazası Mahalleleri	15
Çizelge 2.3. 1478/1522/1568 Tarihli tahrir defterlerine göre Isparta Kazası Mahalleleri	18
Çizelge 2.4. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Uluborlu kazası mahalleleri.	20
Çizelge 2.5. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Burdur kazası mahalleleri.	22
Çizelge 2.6. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Gönan kazası mahalleleri.	23
Çizelge 2.7. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Yalvaç kazası mahalleleri.	25
Çizelge 2.8. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerine göre Avşar kazası mahalleleri.	26
Çizelge 2.9. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Gölhisar kazası mahalleleri.	27
Çizelge 2.10. 1530/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Antalya kazası mahalleleri.	30
Çizelge 2.11. 1530/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Elmalu kazası mahalleleri.	32
Çizelge 2.12. XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamid, Teke sancaklarına bağlı köy sayıları.	34
Çizelge 2.13. Alaiye, Hamid ve Teke Sancaklarında bulunan köy, mezraa sayıları ve bunların oranları.....	67
Çizelge 2.14. Hamid ve Teke sancaklarında statüsü değişen köy ve mezraalar.	72
Çizelge 3.1. 1555 tarihli tahrirde yer alan Alaiye kazasına ait şehir nüfus dağılımı.	77
Çizelge 3.2. 1522-1568 tarihli tahrir defterinde Isparta kazasına ait şehir nüfus dağılımı.	79
Çizelge 3.3. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterinde Eğridir kazası şehir nüfus dağılımı.	80
Çizelge 3.4. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Uluborlu kazası şehir nüfus dağılımı.	82

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.5. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Burdur kazası şehir nüfus dağılımı.	83
Çizelge 3.6. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Gönân kazası şehir nüfus dağılımı.	84
Çizelge 3.7. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Yalvaç kazası şehir nüfus dağılımı.	85
Çizelge 3.8. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Gölhisar kazası şehir nüfus dağılımı.	86
Çizelge 3.9. 1530-1568 tarihli tahrir defterlerinde Antalya kazası şehir nüfus dağılımı.....	87
Çizelge 3.10. 1530-1568 tarihli tahrir defterlerinde İstanos şehir nüfus dağılımı.	88
Çizelge 3.11. 1530-1568 tarihli tahrir defterlerinde Elmalu şehir nüfus dağılımı.....	89
Çizelge 3.12. XVI. Yüzyıl boyunca Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında mahalle sayıları.....	90
Çizelge 3.13. XVI. Yüzyıl boyunca Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında köy sayıları.....	91
Çizelge 3.14. 1530/1568 tarihli tahrir defterlerinde Alaiye sancağına ait kırsal nüfus dağılımı.	93
Çizelge 3.15. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerinde Hamid sancağına ait kırsal nüfus dağılımı.	95
Çizelge 3.16. 1530/1568 tarihli tahrir defterlerinde Teke sancağına ait kırsal nüfus dağılımı.	96
Çizelge 3.17. XVI. Yüzyıl boyunca Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında şehirde kayıtlı Müslim ve gayr-i müslim nefer sayıları.	98
Çizelge 3.18. 1501/1555 tarihli tahrir defterlerinde Alaiye sancağına müslim-g. müslim nüfus dağılımı.	99
Çizelge 3.19. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerinde Hamid sancağına müslim-g. müslim nüfus dağılımı.	101
Çizelge 3.20. 1455/1530/1568 tarihli tahrir defterlerinde Teke sancağına müslim-g. müslim nüfus dağılımı.	102
Çizelge 3.21. 1555 tarihli tahrir göre Alaiye kazası nahiyyelerinde muaf zümreler.	105
Çizelge 3.22. 1568 tarihli tahrir göre Hamid sancağına ait kazalarda muaf zümreler.....	107
Çizelge 3.23. 1568 tarihli tahrir göre Eğridir kazası ve nahiyyelerinde muaf zümreler...	108

Çizelge	Sayfa
Çizelge 3.24. 1568 tarihli tahrir e göre Hamid sancağındaki kazalardaki muaf zümreler.	109
Çizelge 3.25. 1568 tarihli tahrir e göre Antalya kazası ve nahiyelerinde muaf zümreler.	110
Çizelge 3.26. 1568 tarihli tahrir e göre Karahisar-ı Teke kazası ve nahiyelerinde muaf zümreler.	111
Çizelge 3.27. XVI. Yüzyılda Alaiye sancağına ait cemaat/bölük adları.	117
Çizelge 3.28. Hamid sancağına ait XV. XVI. Yüyıllarda cemaat/bölük adları.	125
Çizelge 3.29. XV. ve XVI. yüzyılda Teke sancağına ait cemaat/bölük adları.	133

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser.
a.g.m.	Adı geçen makale.
a.g.t.	Adı geçen tez.
Bkz.	Bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
H.	Hicrî
Hk.	Hüküm
İA	İslam Ansiklopedisi.
KKA	Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadime Arşivi
M.	Miladi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
Nd.	Nam-ı diğeri
Nr.	Numara
OTAM	Osmanlı Tarih Araştırmaları Dergisi
s.	Sayfa
S.	Sayı
TD	Tahrir Defteri
A.DFE	Bab-ı Asafî Defterhane-i Amire Defteri
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vrk.	Varak
Yay.	Yayınları

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALARA DAİR

A. Yayınlanmamış Arşiv Kaynakları

Tahrir Defterleri

Çalışmamızda temel kaynak olan tahrir defterleri, Osmanlı Devleti'nin askeri, ekonomik ve sosyal yönünü ortaya koyması bakımından son derece önemli arşiv malzemeleridir. Osmanlı Devleti, tahrir işlemini yeni fethettiği yerlerde, padişah culüsünde, 30-40 yıl arayla ya da gerekli görüldüğü zamanda yapıldığına dair görüşler bulunmaktadır.¹ Tahrir defterleri; Osmanlı Devleti için genel vergilendirilmiş nüfus ve gelir kaynakların bilinmesi ve toprakların tasarruflarını ayrıca boyahane, tahunhane, bozhane ve değirmen gibi işletmelerin gelirlerini kayıt etmesi bakımından önemlidir. Tahrir defterleri ışığında dönemin vergi neferleri, bu neferlerin verdiği vergilerin miktarları çeşitli simgelerle çift, nim çift ya da nim çiftten az topraklı, topraksız belirtilmiştir.²

Ayrıca tahrir defterlerinde her türlü vergilerin toplandığı pazar, geçit, maden ocağı, dalyan vb. gibi yerlerin tahmini gelirlerini ve işleyiş tarzlarını da görmekteyiz. Bunun yanında derbentçi, madenci, kervan saraylara hizmet edenler, kal'aları koruyanlar, şapıcı, tuzcu vb. iş kollarına mensup kişilere ait rakamlara ulaşmamızda mümkündür. Tapu tahrir defterleri, tüm köylerin kimin tımarı, mülkü ya da vakfı olduğunu bize sunmaktadır. Defterlerde, vakıfların tasarrufları geçmişleri ile kayıt edilmiştir. Bundan ötürü tahrir defterleri aynı zamanda vakıf ve mülk sahipleri için birer tapu belgesi niteliğindedir.³

Tahrir işlemi merkezden tayin olunan ilyazıcılar ve bunlara bağlı kâtiplerden oluşan bir komisyon tarafından yapıldı. Tahrir eminleri hukuk alanında ehil kişilerdi. Kâtipler ise defterhanede yıllarca çalışmış kanun ve hesap işlerinde deneyimli kimselerden oluşurdu. Kâtipler aynı zamanda tahrir işlerinde eminle birlikte karar verme, belgeleri mühürleme yetki ve zorunluluğu olan kişilerden oluşurdu. Tahrir komisyonlarının devlet ile halk arasındaki ilişkiler ile ilgili birçok hukuk ve kanun meselelerini karara bağlayabilme yetkisine sahipti.

¹ Lütfi Paşa, "Asafname,." Haz. Ahmet Uğur, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982,s.24

²Ömer Lütfi Barkan- Enver Meriçli, *Hüdavendigar Livası Tahrir Defterleri*, Ankara, 1988, s.3, Bkz. "Türkiye'de İmparatorluk Devrinin Büyük Nüfus ve Arazi Tahrirleri Ve Hakana Mahsus İstatistik Defteri" İFM, II/1-2, İstanbul, 1941.

³ Ömer Lütfi Barkan- Enver Meriçli, *a.g.e.*,s.3

Tahrir eminlerinin bir diğerk görevi ise; yeni fethedilen yerlerde Osmanlı düzeninin kurulması için yaptıkları çalışmalar sonucunda bir kanun düzeni oluşturup, bu düzeni padişaha sunarak; bölgeye en uygun düzeni sağlayacak tedbirleri tespit etmektir.⁴ Önceden tahrir yapılmış yerlerde ise o bölgenin kanunnamesine uygun olarak, mahalli kadılar yardımıyla önceki kayıtlar dikkate alınarak yeni bir düzenlemeye gidilirdi. Kayıt edilmemiş olanları kayıt edilir, mahsul hasılları için son üç yılın hasılatı alınır ve fiyatlar-narh fiyatları öğrenildikten sonra- merkezde belirlenirdi.⁵ Tahrir emini eski tahrir defterleri ile vergi neferlerini medeni durumlarını ve hayatta olup olmadıklarını göz önünde bulundurarak yeni tahriri oluştururdu.⁶

Tamamlanan tahrirler, tahrir emini tarafından, mufassal defterleri kanunnamesi ve diğerk belgeleri ile sultanın onaylaması için İstanbul'a teslim edilirdi. Tahrirlerin onaylanmasının ardından, tahrir emini dirlikleri dağıtmaya başlar ve icmal defterlerine kayıt ederdi.⁷

Çalışmamızda, tahrir defterlerinden edindiğimiz Alaiye, Hamit ve Teke sancaklarına ait veriler üzerinden bir değerlendirme yapmaya çalışılmıştır. Çalışmamız sırasında tahrir defterlerine ulaşma noktasında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul) ve Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi (Ankara) kullanılmıştır.

1. BOA, TD. nr. 30

Hamid Sancağının bilinen en eski mufassal tahrir defteridir. Başbakanlık Arşiv kataloğunda H. 905/ M.1501 tarihli olarak kayıt edilmiş ancak Zeki Arıkan, defterin 1478 tarihli olabileceğinden bahsetmektedir.⁸ 638 sayfadan meydana gelen defterin emini Seydi Mehmed, defter kâtibi ise Sarı Seydi'dir. Defterde Hamid sancağı sekiz kaza on bir nahiye olarak kayıtlara geçmiştir. Defterde Isparta ve Barla hariç tüm kazaların mahalle kayıtları bulunmaktadır. Isparta mahalleleri hisselerle ayrılarak kayıt edilmiştir. Barla ise zeamet ve tımar olarak hisselerle ayrılmıştır.

⁴Ömer Lütfi Barkan, Enver Meriçli, *a.g.e.*, s.21

⁵Mübahat Küttükoğlu, *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisâdî Yapısı*, Ankara 2010, s.3.

⁶Mehmet Öz, "Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler", *Vakıflar Dergisi*, XXII, Ankara, 1991, s. 431

⁷Mehmet Öz, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara, 1999, s. 7.

⁸ Zeki Arıkan, *XV-XVI. yüzyıllarda Hamid Sancağı*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 1988.

2. BOA. TD, nr. 121

Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında yapılan, Hamit Sancağı'na ait bu mufassal tahrir defteri H. 929/M. 1522 tarihlidir. Defter 573 sayfadan oluşmaktadır. Defter emini Nasuh Çelebi, kâtibi ise Pir Mehmed olduğu kaydı yer almaktadır. Defterde Hamid sancağına ait bir kanunname bulunmaktadır. Kaza sayısı sekiz olan sancak, sözü edilen defterde üç kazanın eklenmesiyle on üç kazaya sahip olmuştur. Bunlar Yavice ve daha önce nahiye olan Keçiborlu, Ağlasun, Afşar ve Yalvaç'dır. Ayrıca sancağa ait beş adet nahiye bulunmaktadır. Defterde bir önceki defterden⁹ farklı olarak Isparta kazasının¹⁰ mahalleleri teker teker yazılmıştır. Buna karşı Barla zeamet ve tımar şeklinde yine iki hisse olarak kayıtlara düşülmüştür.¹¹

3. KKA. TD, nr. 51

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan mufassal tahrir defterinin başında II. Selim tuğrası bulunmakla birlikte tam olarak tarihi belli değildir. Ancak defterin 1568'de tutulduğu hakkında yorumlar vardır.¹² Defter 348 varaktan meydana gelmiştir. On iki kazası bulunan sancağın yönetim birimlerinde bazı değişiklikler olmuştur. Sekiz nahiyesi bulunan kazada Yalvaç kaza statüsünden nahiye statüsüne düşürülmüştür. Aynı durum Yavaci içinde geçerlidir. Bu durum XVI. yüzyıl boyunca sancağın sınırlarında bir değişiklik olmadığını ancak yönetim birimlerin zaman zaman değiştiğini bize göstermektedir.

4 . MAD, TD, nr. 14

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde Maliyeden Müdevver Defterler kataloğunda bulunan H.859/M.1455 tarihli mufassal defterdir. Defter tamirat geçirmiş ve 436 varaktan oluşmaktadır. Ancak defterin eksik olduğu sayfa numaralarından anlaşılmaktadır. Defterde Antalya, Kürt ve İğdir nahiyeleri ile ilgili bilgiler eksiktir. Bu eksiklik TD 1082 ve A.DFE 580 numaraları mufassal defterler ile kısmen tamamlanabilmektedir.

⁹ BOA, TD, nr. 30, s.272, 290.

¹⁰ BOA, TD, nr. 121, s. 280-289.

¹¹ BOA, TD, nr. 121, s. 304

¹² Zeki, Arıkan, a.g.e., s. 12.

5. BOA. TD, nr. 1082

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan defter H.859/M.1455 tarihli tahririnin sonuçlarını içeren mufasssal tahrir defteridir. Defter 94 sayfadan oluşmuştur. MAD 14 ve A. DFE 580 numaralı defterler ile aynı tahrir verilerini içerir ve birbirlerini tamamlamaktadır. Biz bu üç defteri birleştirerek değerlendirmeler yapmaya çalıştık.

6. A. DFE, nr. 580

Bab-1 Asafl, Defterhane-i Amire Defteri 11 sayfadan oluşmuştur. H.859/M.1455 tarihli mufasssal defterdir. MAD 14 ve TD 1082 defterlerine ait tahrirlerin sonuçlarını içermektedir.

7. KKA. TD, nr. 107

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunan 107 numaralı defter II. Selim'in Tuğrası'nı taşımaktadır. Defterin Kanunnâmesi yoktur. Defter 328 varaktan oluşmaktadır. Defterin başında yer alan fihriste göre beş kaza ve bunlara bağlı on bir nahiye kaydı bulunmaktadır. Antalya kazasına bağlı; İçdir, İstanos, Muslu, Kürt nahiyeleri bulunmaktadır. Teke Sancağında mahalle kaydı dört nahiye de bulunmaktadır. Bunlar, Antalya, İstanos, Karahisar-ı Teke ve Elmalı nahiyeleridir.¹³

8. BOA. TD, nr. 990

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan defter Alaiye Sancağı'nın ilk mufasssal tahrir defteridir. Defter 65 varaktan meydana gelmiştir. Kanunnâmesi ve tarihi bulunmayan defterde sancağa ait dokuz nahiye kayıt edilmiştir. Bu nahiyelerden hiç birinde mahalle kaydına rastlanmamıştır. Sadece nahiyelere ait karye kayıtları bulunmaktadır.

9. KKA. TD, nr. 172

Alaiye Sancağı'na ait mufasssal tahrir defteri olan 172 numaralı defter Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyûd-ı Kadîme Arşivi'nde bulunmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman

¹³KKA, TD, nr. 107, Antalya nahiyesi; s.13.vrk. a-12vrk. b, İstanos nahiyesi; s.54 vrk.a-55 vrk. b, Elmalı kazası; s.54, Karahisar-ı Teke kazası; s. 148 vrk b- 201 vrk. b.

devrine ait olan defterin başında tuğra ve fihrist bulunmaktadır. Defter 126 varaktan meydana gelmiştir. Bir önceki deftere¹⁴ göre sancak dört kazaya on nahiye ayrılmıştır. Daha önce Teke Sancağı'na bağlı bulunan Manavgat kazası ve Akçahisar, Atabey nahiyeleri de Alaiye Sancağı'na dâhil edilmiştir. Defterde yedi nahiye ait mahalle kayıtları bulunmaktadır. Bunlar; Kal'a-ı Alaiye, Mahmudlar, Oba bazarı, Çöngere, Nağlu, Kise, Dim Deresi'dir.

B. Yayımlanmış Kaynaklar

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından yayınlanan “*Muhâsebe-i Vilayet-i Anadolu Defterleri*” cilt halinde basılmıştır. Dizin ve tıpkıbasım olan defterlerin ilk cildi 438 numaralı icmal defteridir¹⁵. Defter; Kütahya, Karahisâr-ı Sâhib, Sultan-önü, Hamid ve Ankara Livalarını içermektedir. İkinci cildinde ise Bolu, Kastamonu, Kangırı ve Koca-eli livalarına yer verilmiştir.

Anadolu eyaletlerine ait “*Muhâsebe-i Vilayet-i Anadolu Defterleri*”nden bir diğeri 166 numaralı defterdir¹⁶. Hüdavendigâr, Biga, Karasi, Saruhan, Aydın, Menteşe, Teke ve Alaiye Sancaklarını içermektedir. Anadolu eyaletlerine ait “*Muhâsebe-i Vilayet-i Anadolu Defterleri*”nden bir diğeri 107 numaralı defterdir¹⁷. Alaiye, Hamid, Teke Livalarını içermektedir. Kanunnamesi bulunmayan defterin tarihi de belirtilmemiştir. Ancak defterde bölge ile ilgili veriler 1521-1535 tarihleri arasında bulunmaktadır.

Defterlerin başında sözü edilen livalara ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde ve Tapu Kadastro Kuyûd-ı Kadîme Arşivinde bulunan tahrir defterlerinin cetveli yer almaktadır. Ayrıca mufassal ve icmal defterlerinin idari birimleri gösterilmiştir. Son olarak dizinler, haritalar, fihrist ve tıpkıbasım verilmiştir. Defterler H. 937/ M.1530 tarihlerini ihtiva etmektedir.

Ömer Lütfi Barkan; *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları I, Kanunlar*¹⁸, adlı kitabında da sancaklara ait

¹⁴ BOA, TD, nr. 30.

¹⁵ 438 numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. Ankara, 1993.

¹⁶ 166 numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. Ankara, 1995.

¹⁷ 107 numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay. Ankara, 2000.

¹⁸ Ömer Lütfi Barkan, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ziraî Ekonominin Hukukî ve Malî Esasları I, Kanunlar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay. İstanbul 1943.

kanunnâmeler bulunmaktadır. Ömer Lütfi Barkan ve Enver Meriçli'nin birlikte yayınladıkları “*Hüdavendigar Livâsı Tahrir defterleri, I.*(Ankara 1988)¹⁹ de tahrirlerle ilgili önemli bilgiler sunmaktadır.

C. Araştırmalar

Geçmişte sancak çalışmalarının yoğun olarak yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalarda ele aldığımız sancaklarla ilgili Zeki Arıkan'ın “*XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*” (İzmir, 1988)²⁰ , Behset Karaca'nın “*XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*” (Isparta 2002)²¹, Latif Armağan'ın “*XVI. yüzyılda Teke Sancağı*” (Ankara 1996)²², Mehtap Akgül, *16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına göre Alaiye'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı ile Nüfus ve İdari Taksimatı* (İstanbul,1989)²³, adlı çalışmalar bulunmaktadır.

Ayrıca kaza bazında Behset Karaca'nın “*XV. ve XVI yüzyıllarda Manavgat Kazası*²⁴” (Isparta, 2009) ve “*XV. ve XVI yüzyıllarda Uluborlu Kazası*²⁵” (Isparta 2012) adlı eserleri bulunur.

Ancak yukarıdaki çalışmalara rağmen, çalıştığımız sancaklara ait “*nedensellik*” ve “*karşılaştırma*” ile yapılan bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamız ile bu durum ortaya konmak istenmiştir

¹⁹ Ömer Lütfi Barkan; Enver, Meriçli ,a.g.e.

²⁰ Zeki, Arıkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988.

²¹ Behset Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Fakülte Kitapevi Yay. Isparta. 2002.

²² Latif Armağan, “*XVI. yüzyılda Teke Sancağı*”, Anakara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1996.

²³ Mehtap Akgül, “*16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına göre Alaiye'nin Sosyal ve Ekonomik Hayatı ile Nüfus ve İdari Taksimatı*”, İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1989.

²⁴ Behset Karaca, *XV. ve XVI. yüzyıllarda Manavgat kazası*, Fakülte Kitapevi Yay. Isparta. 2002.

²⁵ Behset Karaca, *XV. ve XVI. yüzyıllarda Uluborlu kazası*, Fakülte Kitapevi Yay. Isparta. 2012.

1. GİRİŞ

Anadolu, Mısır ve Mezopotamya olarak bilinen en eski medeniyetlerden bu zamana kadar jeopolitik önemini kaybetmemiştir. Anadolu'ya ilk Türk akını Batı Hunlar döneminde yapılmıştır. Roma imparatorluğun ikiye ayrılmasından sonra da devam eden akınlar Abbasiler ve Emeviler döneminde de devam etmiştir. Özellikle bu dönemde uç bölgelere yerleşen Türk nüfusu IX. yüzyılın ikinci yarısında oldukça yoğunlaşmış²⁶. Ancak IX-XIII. yüzyıllarda ilk ciddi göçler Büyük Selçuklu devletinin etnik ve demografik gelişmesi ile yakından alakalıdır. Özellikle İran, Horasan ve Azerbaycan'da yığılan çoğunluğu yeni Müslüman olmuş Türk nüfusunun ihtiyaçlarını gidermesi ve yaylak ve kışlak olarak uygun bir yer aranması ve kendi topraklarında düzenin bozulmaması için bu yığılan nüfusu göndermek için en elverişli yer Anadolu'ydu²⁷.

1071 Malazgirt zaferi ile Bizans'ın gücü büyük ölçüde sonra ermiş ve büyük çoğunluğu Oğuzlardan oluşan Türkmen nüfus Anadolu'ya akınlarda bulunmuştur. Oğuzların yanı sıra Kıpçaklar, Karluklar, Halaçlar, Uygurlar da Harizm, Horasan, Azerbaycan, Arran bölgesinden Anadolu'ya göç etmişlerdir. XI. Yüzyılın son çeyreğinde Kutalmış oğlu Süleyman Şah Anadolu'da ilk Türk devletinin temelini atmıştır. Ayrıca Anadolu'da Danişmendliler, Saltuklular, Mengüçükler ve Artuklar gibi Orta ve Doğu Anadolu'da Türk devletleri kurulmuştur. Bu durumda Anadolu'da Türkleşme ve İslamlaşma durumu başlamış olduğunu göstermektedir. Bu devletler iskân siyaseti ile Anadolu'nun vadi, ova, yaylaları yerleşik ve göçebe Türk nüfuslarına vermişlerdir. Türkmen nüfus buralara göç ederken çadırlarını, yetiştirdikleri hayvanları, kendilerine ait kültürlerini ve silahlarını da beraberlerinde getirmişlerdir²⁸. Ayrıca Türkmen nüfus yerleştikleri yerlerde kervansaraylar, medreseler, camiler ve zaviyeler kurarak buraları Türk -İslam merkezi haline getirmişlerdir²⁹. Türkmenlerin yerleşme aşamasında önemli konumlarda şeyh ve kolonizatör Türk dervişleri de yer almaya başladılar. Bu durum devletin sağlam temellere oturtulması ve İslam birliğinin oluşması ve milli birlik ve bütünlük açısından son derece önemliydi. Şehir ve kasabalar yerleşen bu zümreler halk ile yakın ilişki içindeydiler. Şehir ve kasabalarda içtimai müesseselerin olması burada yaşayan

²⁶ Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Milli Kültür*, İstanbul, 1986, s.70.

²⁷ Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 1993, s. 15., Ocak, Ahmet Yaşar, Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması, *DİA*, C.3, 1991, s.110.

²⁸ Sümer, Faruk, "Anadolu'ya Yalnız Göçebe Türkler mi Geldi?" *Belleten*, C. XXIV(1960), S. 196, s. 592-593.

²⁹ Ocak, Ahmet Yaşar, a.g.e. s.111.

halkın daha fazla dinî kültüre sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Köy ve mezralarda yaşayan Türkmenler ise kendilerine yakın olan şeyh ve dervişlerin gösterdiği düzen şeklinde hayatlarını sürdürmekteydi³⁰.

Anadolu'ya yapılan ikinci bir göç dalgasını ise 1220'lerde Moğollardan kaçan göçebe Türkmenlerin Anadolu'ya göçleri oluşturur. Bu Türkmenler Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleşmişlerdir. Türkmenlerin iskânı Anadolu'da boş ya da eski iskân merkezi olmaktaydı. Bunun sonucunda bu yerleşim yerlerin eski adları yeni sahiplerin dillerine ve yaşam tarzlarına uygun olarak yeniden adlandırılmıştır. Yeni iskâna açılan köy-mezraalara ise yeniden Türkmenlere has adlar verilmiştir. Bir kısım Türkmenler ise konar-göçer bir hayat yaşamaları ile ilgili yaylak-kışlak mahalleleri çevresinde hayatlarını sürdürmüşlerdir. Moğol istilasının sonucu Selçuklu etkisinin kırılması ve Anadolu'ya Türkmen Beyliklerin hâkim olması buraların iskânını daha da belirginleştirdi. XII. yüzyılın sonlarına doğru Türkmen beylerin arazilerine yerleşen Ahiler burada sağlam bir teşkilatlanma ve sosyal ve ticari hayata yön vermeleri bakımından önem arz etmekteydi. Beylikler döneminde sahil kısmında bazı limanlar ve İskeleler dış ticarete önemli yer tutuyordu. Bu dönemde Karadeniz'de Sinop, Samsun, Fatsa; Ege'de Foça, İzmir, Ayasuluk, Balat; Akdeniz'de Antalya ve Alanya limanları bunların başında geliyordu. XV. yüzyıla doğru bu iskelelerden Foça, Ayasuluk ve Balat'ın önemi azalmaya başladı. Buna karşılık güneydeki Antalya ve Alanya limanları Mısır ve Suriye'den gelen malların giriş yeri ve Anadolu malların çıkış yeri olması bakımından önemi artmıştır³¹.

Anadolu'da Osmanlı hâkimiyetinin tam olarak tesisi ve siyasi birliğin sağlanması ile sosyal ve iktisadi yönden daha istikrarlı bir gelişme meydana geldi. İktisadi olarak canlılığını artıran Anadolu'nun XV. yüzyılda nüfusu altı milyona yaklaşıyordu. Anadolu şehirleri Osmanlı döneminde dericilik, dokumacılık temel üretim faaliyetleri olarak biliniyor. Ticari hayatın gelişmesi ve nüfus artışının başlaması şehirlerin büyümesi ve yeni şehirlerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Anadolu'da şehirler bedestenlerin, camii, medrese, imaret gibi yapıların yanında gelişmiştir³². Şehirlerde yaşayan halkın

³⁰ Barkan, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yay. İstanbul, 1993. Özköse, Kadir, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.VII/1, Sivas, 2003, s.254.

³¹ Şahin, İlhan – Emecen, Feridun, "Anadolu Maddesi", *DİA*, C.3, 1991, s.124-126.

³² Araştırmacılar Anadolu için "şehir" tanımını farklı yorumlamışlardır. Şehir tanımı için bkz. Doğan Kuban, "Anadolu-Türk şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziki Özellikleri Üzerine Bazı Gelişmeler", *Vakıflar Dergisi*, C.VII, Ankara 1953, s.71, Suraiya, Faroqhi, Osmanlıda Kentler ve Kentliler, (Çev. Neyyir Kalaycıoğlu), İstanbul, 1994, Hatice,

büyük bir kesimi müslimdi. Bunun yanında şehirlerde gayr-i müslim halk da yaşamaktaydı. Gayr-i müslimler genellikle daha korunaklı olan kale içi mahallelerde yer almaktaydı. Şehirlerde yaşayan halk idareci ve askeri zümre olarak farklı statülerde yer alıyordu. Şehirde yaşayan halk ticaret ile uğraşırken kırsal kesimde yaşayan halk ise daha çok tarımla uğraşmaktaydı. Halk, köylerde yerleşme için verimli ovalar, su kenarlarını tercih ederken siyasi düzendeki karışıklıktan etkilenmemek için daha korunmalı dağ yamacında bulunan yerlere yerleşmeyi uygun görmüştür³³.

Anadolu'da yerleşik halkın önemli bir bölümü konar-göçer gruplardı. Bu konar-göçer gruplar devlet tarafından kendilerine has mali ve idari teşkilata göre yönetiliyordu. Konar-göçer olan bu halk genellikle hayvancılıkla uğraşıyordu. İncelediğimiz sancaklarda yoğun olarak konar-göçer gruplar yaşamaktadır. Bu gruplar bölgenin yerleşime açılmasında ve Türkleşmesinde önemli rol oynamışlardır³⁴.

Osmanlı devleti idari teşkilata göre köylerin birleşmesi ile nahiyeler, nahiyelerin birleşmesi ile kazalar, kazaların birleşmesi ile sancaklar, sancakların birleşmesi ile eyaletler oluşturarak yönetim birimlerine ayırmıştır³⁵.

Çalışma sahamızda bulunan Alaiye, Hamit ve Teke Anadolu eyaletine bağlı birer sancak konumundaydı. Bu sancakları seçmemizdeki amaç birbirlerine komşu olmalarına karşın fiziki ve beşeri özellikler açısından farklılıklar göstermesidir. Çalışmamızdaki amaç seçtiğimiz sancaklara ait verilerin birbirleri ile kıyaslanarak değerlendirip yerleşme ve nüfus açısından sonuçlarına varmaktır. Çalışmamızda mekân-zaman ve konu olarak sınırlandırmalar yer almaktadır.

Alaiye Sancağı; bugün Antalya iline bağlı Manavgat, Akseki, İbradı ve Alanya ilçelerinden oluşmaktadır. Kuzeyinde Konya, güneyinde Akdeniz ve doğusunda ise Antalya'nın başka ilçesi olan Gazipaşa bulunmaktadır. Sancak coğrafi şekiller bakımından Toros Dağları'nda yer alan yüksek platolar ve kıyı bölgesindeki küçük kıyı ovaları ve düzlüklerden oluşmaktadır. Sancağın iç kesimleri oldukça yüksek ve engebelidir. Kısıtlı

Özçörekçi; "Anadolu'da Türk Şehir Araştırmaları", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C3, S.1, Ankara, 1944, s.70., H. Hilmi Karaboran, "Şehir Coğrafyası ve Şehirsal Fonksiyonlar", *Fırat Üniversitesi Dergisi Sosyal Bilimler*, C.3, S.1, Elazığ 1989, s.8.

³³ Şahin, İlhan - Emecen, Feridun, a.g.e., s.124-126.

³⁴ Feridun, Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2001, s.19.

³⁵ Tayyib Gökbilgin, *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul 1982, s.8. Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlıda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1998, s.83.

olarak tarım ve hayvancılığın yapıldığı yaylalar burada yer almaktadır. Kıyı ovaları ise yaşama ve tarıma daha elverişlidir. Buralarda yılda birkaç ürün alınabilir.³⁶ İbn Batuta; Alanya için deniz kıyısında bir şehir olup ahalisinin Türkmenlerden oluştuğundan, Kahire, İskenderiye ve Suriyeli tüccarların buraya gelip alışveriş yaptıklarından söz etmektedir³⁷.

Alaiye Sancağı'nın ilkçağdan beri çok eski bir yerleşim yeri olarak önemi büyüktür. İlkçağ'da Korakesion olarak adlandırılan yer, Bizans İmparatorluğu döneminde ise Kalonoros olarak zikredilmektedir. Nihayetinde 1221 yılında Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat tarafından fethedilmiş günümüzde bile varlığını koruyan kaleyi ele geçirerek sancağını orda dalgalandırmıştır. Kaleye çıkan Alâeddin Keykubâd kendi adına yakışır şekilde, buranın ismini “*Alaiye*” olarak değiştirmiştir. Osmanlı döneminde ise isminde bir değişiklik olmamıştır. Alaiye Sancağı XVI. yüzyılda Alaiye, Manavgat ve Akseki olmak üzere üç kaza ve bunlara bağlı on nahiyeden oluşmaktaydı. Alaiye kazası; Oba-Bazarı, Mahmudlar, Nağlu, Dim Deresi, Kise, Çöngere ve Alara Nahiyelerinden³⁸ oluşmaktaydı. Manavgat kazası; Atabey ve Akçahisar nahiyelerinden meydana gelmişti. Akseki kazası ise tek bir nahiyeden meydana gelmiştir.³⁹ Alaiye sancağı; 1501'de 10 nahiye ve bunlara bağlı 116 adet köy kayıtlara geçmiştir. 1555 de ise 10 nahiye 185 adet köy kayıtlara geçmiştir. 1501 tarihli tahrirde 8474 nefer, 1555 tarihli tahrirde ise nefer sayısı 18171 yükselmiştir. 1501 tahririnde 169 nefer olan gebran nüfus görülürken⁴⁰ 1555 tahririden 69 nefer gebran nüfus kayıt edilmişti⁴¹.

XVI. yüzyılda Akdeniz Bölgesi'nde bulunan bir diğer sancak Teke Sancağı'dır. Sancak, doğuda Köprüçay, batıda Eşençayı, kuzeyde Göller yöresi, güneyde Kestel gölüne kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. Akdeniz Bölgesi iklim ve yer şekilleri bakımından Antalya ve Adana Bölümü olarak iki bölüme ayrılmıştır. Antalya bölümünde yer alan Teke sancağı bu bölgenin Teke ve Antalya yöresinde bulunmaktadır. Antalya yöresi bölgenin ikinci büyük ovasıdır. Doğuda Manavgat, batıda Antalya Körfezi arasında Toros dağlarının Akdeniz'e bakan kısmında yer almaktadır. Kuzeyinde traverten şekilleri üzerinde düzlükler uzanır ve bu düzlüklerde yer yer tarım yapılmaktadır. Fethiye Körfezi ile Antalya Körfezi

³⁶ İbrahim Atalay-Kenan Morton, *Türkiye'nin Bölgesel Coğrafyası* İnkılap Yay. İstanbul, 2011, ss.381-382

³⁷ İbn-i Battuta Seyahatnamesi, (Çev. A. Sait Aykut Yaşantı), YKY yay., İstanbul, 2014, s.5

³⁸ BOA,TD, nr. 990, TTK, TD, nr. 172

³⁹ TTK, TD, nr. 172, BOA, TD, nr.166.

⁴⁰ BOA, TD, nr. 990.

⁴¹ TTK, TD, nr. 172.

arasında ve kuzeyde Burdur Havzası, Dalaman Çayı yukarı havzası kısmına Teke yöresi denmektedir.

Coğrafi şekiller olarak yöre dağlık bir alandan oluşmaktadır. Bu dağlık alanda yer yer karstik ovalar da bulunmaktadır. Ovalarda tarımın fazla olması, dağlık alanların ise su yönünden fakir bulunması otlakların az olmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda hayvancılık çok gelişmemiştir.⁴² Antik çağlarda da önemli bir yerleşim merkezi olan yörenin, o dönemdeki sınırlarını Pamphylia'nın tamamı, Likya bölgesinin doğusunu, Pisidia'nın güneyi şeklinde izah edilebilir. Antik çağa ait izler taşıyan Karain, Beldibi, Çarkini mağaraları dönemin en güzel örnekleridir. Selçuklular Antalya'ya hâkim olduktan sonra Teke Türkmenlerini buraya yerleştirmişlerdir. Tekeoğulları'nın ve Teke beylerinin adını alan sülale Osmanlı hâkimiyeti altına girince Teke-ili olarak teşkilatlanmışlardır⁴³. Teke Sancağı XVI. yüzyılda beş kaza Antalya, Elmalu, Kürd, İğdir, Kaş olarak kayıtlara geçmiştir. Sancak 1530 tahririnde 8123 haneden meydana gelmiştir⁴⁴. 1568'de ise bu rakam 17589 ulaşmıştır⁴⁵.

Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Hamid Sancağı'nın sınırları, Isparta ve Burdur ilinin tamamını ve Acıpayam ovasını içine almaktadır.⁴⁶ Antalya bölümünde, göller yöresinde bulunan sancakta yer şekilleri bakımından birçok göl bulunmaktadır. Ayrıca kireç taşının çözülmesi ile çukur alanlar oluşmuş ve bunların içine yerleşmiş ovalar mevcuttur. Acıpayam, Isparta, Tefenni, Gölhisar, Yalvaç-Şarkikarağaç, Uluborlu-Senirkent bu ovalardandır. Bu ovalar yerleşme ve tarımsal faaliyetlerin çok fazla olduğu yerlerdir. Hamid sancağı sınırları içinde yer alan Burdur ilinde yerleşmenin günümüzden 8500 yıl kadar önce de var olduğuna dair kalıntılara rastlanmıştır. Göller yöresinde bulunan ve sancak sınırlarına dahil olan bir diğer ova, Isparta ovasıdır. Isparta yerleşme açısından coğrafi olarak elverişli ve tarıma açık bir ovadır. Bu yüzden tarih boyunca yerleşim yeri olmuştur⁴⁷.

Hamid-ili ismi Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaaddin Keykubat'ın hizmetine girmek üzere aşireti ile Suriye'den gelen ve sultanın çocuklarına ve askerlerine silah talimi

⁴² Hüseyin Saraçoğlu, *Akdeniz Bölgesi*, MEB Yay., İstanbul 1989, ss. 114-115

⁴³ Şenol Çelik, "Teke-İli " Maddesi, *DİA*, 2011 C 40, s. 344,

⁴⁴ BOA, TD, nr. 166, s. 575-612.

⁴⁵ KKA TD, nr. 107, s.1-189

⁴⁶ Zeki Arıkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir 1988, s.15

⁴⁷ İbrahim Atalay-Kenan Mortan, *a.g.e.*, s.301.

yaptıran ve daha sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından ödül olarak Isparta ve Burdur yöresinin uç kumandanlığı verilen Hamid Bey'den gelmektedir. Hamid Bey, 1297'de Anadolu'da oluşan otorite boşluğundan yararlanarak Hamid-oğulları Beyliği'ni kurar. Osmanlı Devleti egemenliğine geçen beylik bu dönemde sancak konumuna gelir ve aynı isimle anılmaya devam eder.⁴⁸

Hamid Sancağı XVI. yüzyıl başında sekiz kazaya ayrılmış daha sonra kaza sayısı on iki olmuştur. Bunlar; Isparta, Burdur, Eğridir, Uluborlu, Keçiborlu, Gönan, Ağlasun, Avşar, İrle, Yalvaç, Karaağaç-ı Gölhisar ve Gölhisar kazalarıdır⁴⁹.

Zaman olarak tahrir defterlerinin yer aldığı tarihlere göre XVI. Yüzyıl olarak sınırlandırılmıştır. Çalışmamızın konusu “*yerleşme*” ve “*nüfus*” olarak belirlenmiştir. Yerleşme bölümünde şehirler-köyler ve mezraalar teker teker incelenmiş ve daha sonra nüfus verileri dikkate alınarak “*mukayeseli*” bir değerlendirme yapılmıştır.

Nüfus bölümü ise beş kısım halinde incelenmiştir. Birinci kısım kentsel nüfus; sancakların mahalleleri, ikinci kısım kırsal nüfus; bu kısımda sancaklara ait köylerde yer alan nüfus ortaya konulmuştur. Üçüncü kısımda sancaklarda yer alan gayr-i müslim nüfus ortaya konulmuş ve genel nüfus üzerinden değerlendirilmiştir. Dördüncü kısımda ise sancaklarda yer alan vergiden muaf nüfus kendi içinde gruplandırılarak genel nüfus içerisinde incelenmiştir. Son olarak beşinci kısımda sancaklarda yer alan konar-göçer nüfusun analizi yapılmış ve tüm sancaklar bazında değerlendirilmeye gidilmiştir.

⁴⁸ Sait Kofoglu, “Hamidoğulları” Maddesi, *DİA*, C.15, 1997, s. 471.

⁴⁹ BOA, TD, nr. 121, s.1-455, KKA, TD, nr. 51,s. 1-340.

2. YERLEŞME

“Beşeri coğrafya” tanımını birçok coğrafyacı bilim adamı farklı şekilde tanımlamıştır. En geniş anlamda beşeri coğrafya; İnsan faaliyetlerin değiştirilmiş ve değiştirilmekte olan kültürel yeryüzünü inceleyen bilim dalı şeklinde söylenebilir. Beşeri coğrafya, nüfus coğrafyası, yerleşme coğrafyası, siyasi coğrafya, tarihi ve tıbbi coğrafya gibi araştırma alanlarını incelemektedir.⁵⁰ Bu alanlardan yerleşme coğrafyası bizim tezimi ilgilendiren alandır. “Yerleşme” dar anlamda oturlan ve barınılan yer, geniş anlamda yararlanma ve ekonomik faaliyetlerde bulunma yeri olarak açıklanabilir. Yerleşmeler şekil olarak üçe ayrılır; dağınık, toplu ve yol boyu yerleşmeleri. İşlevsel olarak ise; sürekli ve geçici yerleşmeler olarak ayrılmaktadır. Sürekli yerleşmeler, şehir, kasaba, köy, geçici yerleşmeler ise; yayla, kışla, mezra, kom oba vb. tanımlanmaktadır. Anadolu’da yerleşme, paleolitik çağlarda mağara yerleşmesi ile başlamıştır. Çalışma alanımıza dâhil olan Göller Yöresi ve Orta Anadolu’nun güney bölümü, Torosların kalkerli kütlesi nedeniyle ilk yerleşmeler buralarda görülmüştür.⁵¹

2.1. XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamid ve Teke Sancaklarında Şehir Yerleşmeleri

Osmanlıda şehir, “Cuma kılınur ve bazarı duru” yer olarak tanımlanmakla beraber tarım dışı faaliyetlerin yapıldığı yer olarak yorumlanabilir. Ancak şehir çevrelerinde tarım yoğun olarak yapılmasından dolayı şehirleri tamamen tarım yapılmayan yerler olduğunu düşünmemek gerekir⁵². Ayrıca Osmanlıda şehir yerleşmeleri kendinden önceki kültürlerden etkilenmiştir. Bunlar; Selçuklu ve Bizans şehir kültürü ile Arap-İslam şehir kültürüdür. Osmanlı şehirleri bu kültürler üzerinde gelişmiş ve kendine has özellikler oluşmuştur⁵³.

Osmanlıda bir yerin şehir sayılması için bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. Bu özelliklerden idari açıdan, bir sancak beyi ya da kadının olması iktisadi açıdan pazarın kurulmasını söyleyebiliriz. Tahrir defterlerinde yer alan bac-ı bazar vergisi bunların kanıtıdır⁵⁴. Osmanlı da şehirlerin gelişmesine etken imaretlerin, camii, mescid,

⁵⁰ Hayati, Doğanay,. 1995. *Türkiye Beşeri Coğrafyası*. (Birinci Baskı). İstanbul: MEB Yay., 4-5.

⁵¹ Necdet, Tunçbilek, N. 1986 *Türkiye’de Yerleşmenin Evrimi*. (Birinci Baskı). İstanbul: İst. Üni. Yay., 10

⁵² Mehmet Ali Ünal, *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, TTK Yay., Ankara 1999, s. 57

⁵³ Öz, a.g.m, s. 62.

⁵⁴ Örneğin; T.D 182, s. 6, TD 272, s.6 TD. 289 s. 289...

han hamam, çarşı, boyahane, salhane, suyuolları v.b gibi şehri daha bayındır hale getiren tesislerin olmasıdır.⁵⁵

Tahrir defterleri doğrultusunda Osmanlı'da yerleşme merkezlerin “şehir” olarak nitelendirilmesi için, nüfusun fazla olmasının yanı sıra, idarî, hukukî, ve askerî bir görevinin bulunması ve tarım dışı faaliyetlerinin daha yoğun yapıldığı yerler olması gerekmektedir. Defterlerde genellikle şehirler ‘nefs’ olarak kaydedilmiş ve mahalleri bulunmaktadır⁵⁶.

2.1.1. Alaiye Sancağı ait Şehir Yerleşmeleri

2.1.1.1. Alaiye şehri

Eski adı ile “Korakesion” olan Alaiye eski çağda bazen Pamfilya bazen Kilikya bölgesine dâhil edilmiştir.⁵⁷ Akdeniz’e doğru 250m yüksekliğinde bir dağın üzerine kurulan şehir ilkçağlarda güzel dağ anlamına gelen “Korakesion”; surlarla çevrili ova Toroslar’dan ayrılır. Tabii bir limana sahip olan şehir Bizans döneminde korsanların sığınak yeri olmuştur.⁵⁸ Korsanlık o kadar ileri ve tehlikeli bir hal almıştır ki Kilikya valileri deniz yolunu tercih etmek yerine uzun ve yorucu kara yolunu kullanarak Korakesion’a ulaşıyorlardı.⁵⁹

Türklerin şehre gelmesi 1221 yılında Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubat’ın burayı fethi ile gerçekleşmiştir. Rivayete göre; Alâeddin Keykubat şehri aldığıında sarp bir kayanın üzerinde kurulan kaleye çıkarak şehre yukarıdan bakmış ve isminin kendi ismine binaen Alaiye olacağını söylemiştir. Sultan daha sonra Alaiye olarak anılacak olan şehre bir tersane kurdurmuştur.Önceleri korsanların uğrak yeri olan liman Antalya’dan sonra Cenevizli, Venedikli ve Kıbrıslı tüccarların uğrak yeri olmaya başlamıştır.Büyük bir pazarı bulunan limandan pek çok ticaret ürününün nakli yapılmıştır. Örneğin; Mısır’a kereste ihracatı yapıldığı bilinmektedir.

⁵⁵ Yusuf Halaçoğlu, *XIV- XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 2003, s. 103.

⁵⁶ Nefs tâbiri şehirler için kullanılmasına rağmen tahrir kayıtlarında bazen köyler içinde nefis tâbirinin kullanıldığı görülmektedir. Alaiye sancağında “XVI. Yüzyılın ortalarında Karasenir için “Nefs-i Karye-i Karasenir” tâbiri kullanılmıştır. BOA TD 172, s. 14a.

⁵⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *Alanya Tarihi*, İstanbul, 1946, s.16

⁵⁸ İdris Bostan, “Alanya” Maddesi, *DİA*, C.3, 1989, s.339.

⁵⁹ Konyalı, *a.g.e.*, s.51.

Ekonomik hayatın canlanması ile paralel olarak Selçuklular devrinde Alaiye'nin yerleşim olarak da geliştiği görülmektedir. Şehrin en önemli yerleşim özelliklerinden biri “kale içi yerleşim”dir.⁶⁰ Dönemin müelliflerinden İbn-i Bibi şehri ve kale içi yerleşimi şu sözlerle tasvir eder: “*Deniz kenarında olan şehir kışın insanlara mutluluk verdiğini, sahilinde taş bulunmayan şehrin Antalya kadar olmasa da toprağının değerli olduğunu söyler. Sarp bir kayanın üzerine yapılan Kalonoros kalesinin etrafı geçit vermeyen hisar ve hendekler ile çevrelenmiştir. Kaleye çıkan yollar dik olduğu kadar ormanlarla kaplanmıştı. Ayrıca kaleye çıkıldığında dağa göre geniş bir düzlük karşılar, düzenli ve çok güzel bir şehir kuruludur bu kalenin içindeki düzlükte*”⁶¹.

Alaiye Kazası için incelediğimiz üç defterden⁶² sadece 1555 tarihli mufassal defterde⁶³ mahalle kaydı bulunmaktadır. XVI. yüzyılda Alaiye Kazası dokuz nahiyeeye ayrılmıştır. Bu nahiyelerden sadece ikisinde mahalle kaydına rastlanmıştır.

Bunlardan ilki; Kal'a-ı Alaiye nahiyesi olup, bu nahiye altı mahalleye sahiptir. Bunlar; Esed Burci, Gebran, Kapu, Pir-i Fani (n.d Orta), Taşbozan, Tophane mahalleleridir. Kale içi yerleşme görülen kazada Kapu Mahallesi 77 nefer ile en fazla nüfus barındıran mahalle konumundadır. Defterde bir adet gayrimüslimlerin yaşadığı Gebran Mahallesi bulunur. Kalenin belli başlı bölümlerinin mahalle adı olarak kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Orta Mahalle, kalenin orta bölümünde; Tophane Mahallesi kalenin tophane kısmında; Kapu Mahallesi de kale kapısı civarında bulunmaktadır.

Mahalle kaydı olan ikinci nahiye ise; Oba-bazarı nahiyesidir. Bu nahiyyede kayıtlı altı mahalle bulunmaktadır. Bunlar; Baykuş Deresi, Çabalar, Çölmekçiyan, Gül-ü Aşiyân Kalaycıyan, Meydan, Pınarbaşı mahalleleridir. Baykuş Deresi, Meydan, Pınarbaşı Mahalleleri coğrafi durum ve yer aldıkları fiziki çevre ile alakalı adlandırılmıştır. Çölmekçiyan ve Gül-î Aşiyân Kalaycıyan Mahallelerin adları ise yine Ahi teşkilatının, mahalleler üzerindeki etkisi yönünden dikkat çekicidir.

⁶⁰ Sadi S.Kucur, “Selçuklular” Maddesi, *DİA*, C.36, 2009, s.284.

⁶¹ İbn Bibi: *El-Evamirü'l Alaiye Fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçukname)*, Dev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1996, C. I, s. 190.

⁶² BOA, TD, nr. 166, BOA TD, nr. 990, KKA, TD, nr. 172.

⁶³ KKA, TD, nr. 172, vrk 1a-17b.

Çizelge 2.1. 1555 tarihli tahrir defterlerine göre Alaiye kazası mahalleleri⁶⁴

Alaiye Kazası			
Nahiye	Mahalle adı	Vergi nüfusu (hane)	
		1555	
Kal'a-ı Alaiye		Müslim	G.müslim
	Esed Burcu	50	-
	Kapu	77	-
	Pir-i Fani n.d. Orta	58	-
	Taş Bozan	71	-
	Tophane	47	-
	Gebran	0	37
Oba- Bazarı	Baykuş Deresi	9	-
	Çabalar	48	-
	Çölmekçiyân	13	-
	Gül-i Aşiyân Kalayciyan	81	-
	Meydan	23	-
	Pınarbaşı	45	-
Toplam		522	37

2.1.1.2. Manavgat şehri

Eskiçağlarda Pamfilya bölgesinde yer alan Manavgat, adının tam olarak nereden geldiği bilinmemekle beraber tarih boyunca “Melas”, “Mavava”, “Manavyol”, “Manavyal”, “Manavji” ve “Manavjal” şeklini alarak Manavgat’a dönüşmüştür.⁶⁵ Şemseddin Sami eserinde Manavgat’tan şöyle bahseder; “*Konya Vilayeti Teke Sancağı’na ve bunun sağ kenarında ve mansıbında 12 km yukarıda nahiye merkezi karyedir. Nehir Konya Sancağı hududunu ayıran dağlardan akar. Mecrası 120km olup aşağı tarafı küçük gemiler seyrine müsaidir. İsm-i Kadimi Melas yani Karasu’dur. Manavgat nahiyesi 46 karyeden mürekkep olup, arazisi arızalı ise de pek münbit ve ormanları çoktur.*”⁶⁶

Manavgat; Köprüçay ile Manavgat Çayı arasında yer alan bölgede bulunmakta ve yerleşme burada yoğunlaşmaktadır. 1501 ve 1555 tarihli mufassal tahrir defterlerine bakıldığında; şehrin merkezinin “Nefs-i Manavgat” başlığı altında aktarıldığı görülmektedir. Nefs-i Manavgat’a ait incelediğimiz ilk defter olan 1501 tarihli defterde⁷¹ hane kayıt edilirken⁶⁷; 1555 tarihli tahrir defterinde 52 hane kayıt altına alınmıştır⁶⁸.

⁶⁴ KKA, TD, nr.172.

⁶⁵ Behset Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Manavgat Kazası*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2009, s.10.

⁶⁶ Şemseddin Sami, *Kamusu'l-alam*, VI. Ankara 1996, s.4456.

⁶⁷ BOA TD, nr. 990, s.76.

Manavgat tahrirlerde küçük kasaba görünümü nedeni ile “*nefs*” olarak kaydedilmesine rağmen; hem konumu hem de iktisadi yapısı nedeni ile şehir özellikleri göstermektedir. Konumu itibarı ile ticaret yollarının geçiş güzergâhında bulunması şehri ticari anlamda etkin kılarken; şehrin içinde yer alan “*tahinhane*” ve “*boyahane*” dükkânlar, Pazar yeri gibi oluşumlar Manavgatı şehir konumuna erdirmişdir.

2.1.3. Hamid Sancağı

Akdeniz Bölgesi’nde yer alan Hamid sancağının sınırları, Isparta ve Burdur illerini ve Acıpayam ovasını içine almaktadır.⁶⁹ Antalya bölümünde, göller yöresinde bulunan sancak sınırları içerisinde birçok göl bulunmaktadır. Ayrıca kireç taşının çözülmesi ile oluşan çukur alanlar içine ovalar meydana gelmiştir. Bu ovalar; Acıpayam, Isparta, Tefenni, Gölhisar, Yalvaç-Şarkikaraağaç, Uluborlu-Senirkent adlarını almıştır. Adı geçen kesimler, yerleşmenin ve tarımsal faaliyetlerin çok fazla olduğu yerlerdir. Sancak sınırları içinde yer alan Burdur ve Isparta coğrafi olarak yerleşime ve tarıma elverişli olmasından dolayı tarih boyunca insanların yaşadığı yerler olmuştur.⁷⁰

Tarihi açıdan Hamid Sancağı’na baktığımızda; Hamid-ili kelimesinin; Anadolu Selçuklu Sultanı I.Alaaddin Keykubat’ın hizmetine girmek üzere aşireti ile Suriye’den gelen sultanın çocuklarına ve askerlerine silah talimi yaptırdığı ve daha sonra II. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından ödüllendirilerek Isparta-Burdur yöresinin uç komutanlığına verilen Hamid Bey’den geldiği bilinmektedir. Hamid Bey 1297’de Anadolu’da oluşan otorite boşluğundan yararlanarak Hamidoğulları Beyliği’ni kurmuştur. Osmanlı Devleti egemenliğine geçen bu beylik bu dönemde sancak konumuna gelmiş ve aynı adla anılmaya devam etmiştir⁷¹.

Hamid Sancağı XVI. yüzyıl başlarında Isparta, Burdur, Barla, Gölhisar, Eğridür, Yalvaç, Uluborlu, Kiçiborlu, Avşar, Ağlasun, Gönan ve Karaağaç-ı Gölhisar olmak üzere 12 kazadan müteşekkil idi⁷². 1568’de yapılan tahrirlerde ise İrle kazasının eklenmesiyle kaza sayısı 13’e çıkarılmıştı⁷³. Bunlardan Isparta, Uluborlu, Kiçiborlu, Eğridür, Burdur, Avşar, İrle ve Gönan

⁶⁸ KKA, TD, nr. 172, vrk 76a.

⁶⁹ Zeki Arıkan, *XV. XVI. Yüzyıllarda Hamid Sancağı*, Ege Üniversitesi Yay. İzmir 1988.

⁷⁰ İbrahim Atalay-Kenan Morton, *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2011, s.372.

⁷¹ Sait Kofoğlu, “Hamidoğulları”, *DİA*, C.15, 1997, s. 471.

⁷² BOA, TD, nr.121, s.3.

⁷³ KKA, TD, nr. 51, s.4.

kazalarının nefsi bulunuyordu. Karaağaç-ı Gölhisar, Gölhisar, Barla ve Ağlasun kazaları ise köy ve kasabaların birleştirilmesiyle oluşturulmuş olup şehir merkezine sahip değildi. Kazaî işlemler ise muhtemelen gezici kadılar veya naipler tarafından yürütülmekteydi.

2.1.4. Hamid Sancağına Ait Şehirler

2.1.4.1. Isparta Şehri

Antik dönemlerden beri bir yerleşme alanı olan Isparta, adını muhtemelen Bizans dönemindeki “Saporda”dan almıştır. Türk hâkimiyeti döneminde “Seperde”, “Sparda”, “İsparda” şeklinde zikredilmiştir. XV. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Neşri “*Cihannuma*” eserinde kazayı “İsparda” şeklinde yazmıştır⁷⁴. Tahrir defterlerinde de “İsparda”, “İsparta” şeklinde geçmektedir.

Isparta şehri dağlık alan, ovalar ve bunların arasında kalan platolardan oluşmuştur. Oldukça engebeli araziye sahip olan Isparta’da, dağların yüksekliği yer yer 3000 metreyi bulmaktadır. Bu dağların arasında yerleşim alanı olarak kullanılan yüksek düzlüklere rastlanmaktadır. 1500-2000m arasında bulunan platolardan Avşar, Barla, Keçiborlu, Senirkent-Atabey bunlardan başlıcalarıdır. Diğer taraftan Isparta’da Eğridir, Kovada ve Gölcük gölleri bölgenin geniş su birikintileri olarak önem taşır.

Isparta Kazası Selçuklular zamanında Türk hakimiyetine geçmiş, uzun süre Hamid Bey Ailesinin idaresinde kalmıştır. Osmanlılar, Isparta’yı 1423’de Hamid Oğullarından alarak kazada kendi hâkimiyetlerini tesis etmişlerdir. Bununla birlikte ilk hâkimiyet dönemleriyle ilgili bilgiler sınırlıdır. 1478’de yapılan ilk tahrirde⁷⁵ Isparta şehir merkezinin mahallelerden oluştuğu ve şehrin gelişiminin yüz yıl boyunca devam ettiği görülmektedir.

Isparta şehrinin tam ortasında Camii Mahallesi yer alıyordu. Mahallenin Cuma namazı kılınan büyük bir camiye sahip olması nedeni ile bu adı aldığı düşünülmektedir. Diğer mahalleler bu mahalle etrafında kurulmuş ve daha çok doğu-batı istikametinde yer almışlardır. İskender Mahallesi, Camii mahallesinin güneyinde yer almaktaydı. Cami Mahallesi’nin doğusunda Fazullah Mahallesi bulunmaktaydı. Yeniçeri Serdari Fazlı Beşe’nin bu mahallede oturmasından

⁷⁴ Mehmed Neşrî, Kitab-ı Cihann-ı nûma I., (haz. F. R. Unat- M.A. Köymen), Ankara 1995.

⁷⁵ BOA, TD, nr. 30, s.272-292.

dolayı mahallenin bu adla anıldığı düşünülmektedir⁷⁶. Isparta'nın Çeribaşı Mahallesi yüzyıl boyunca varlığını sürdüren mahalleler arasındaydı. Fazlullah Mahallesi'ne sınırı bulunurdu. Yine Camii Mahallesi'nin doğusunda Hocaoğlu Mahallesi yer almaktaydı. Muhtemel bir derenin yakınında kurulmasından dolayı Dere ismini alan mahalle şehrin güney batısında idi.⁷⁷ Dere Mahallesi, 1522'de 44 olan hane sayısı ile büyük bir mahalle olarak görülürken⁷⁸; 1568'de hane sayısı 19'a düşmüştür⁷⁹. Bu durum bize hemen yanı başında 29 hane ile kayıtlarda yeni yer alan Yayla Mahallesi'nin, Dere mahallesinden ayrılarak kurulmuş olabileceğini akla getirmektedir. Dere mahallesinin hemen yanında 1522'de 30 hane sayısı ile Yenice Mahallesi yer almaktaydı⁸⁰. Bu mahalle 1568'de ise 33 hane sayısına ulaşmıştı⁸¹.

Doğancı Mahallesi ise Isparta'nın güneybatı kesiminde ormanlık ve çalılık alanlarda avlanan ve bunun için avcı doğan kuşlarını besleyen ailelerin oturduğu yerdirdi.⁸² Doğancı mahallesine komşu olan, Gebran Mahallesi ise adından da anlaşılacağı üzere sadece gayr-i müslimlerin oturduğu mahalle idi. Gebran Mahallesi'nin Müslüman mahallelerine göre daha büyük görünmesi, mahallenin bölünmemiş olmasından kaynaklanıyordu. Sülü Mahallesi'nin ise, Konya'da bir dönem Subaşı olarak görev yapmış olan Sülübey adına kurulduğu tahmin edilmektedir.⁸³ Ayrıca bu mahallede yer alan mescide aynı adın verilmesinin mahallenin bu adla anılmasına vesile olduğu düşünülmektedir. Hacı İvaz Mahallesi de mescid yaptıran kişinin adıyla anılmıştır. Bu mahalle ilk olarak 1568 tarihindeki tahrirde tespit edildiğinden⁸⁴, bu tarihe yakın bir zamanda meydana gelmiş olmalıdır.

Debbağlar Mahallesi deri işi ile uğraşan esnafın dükkânların bulunduğu mahalle olup, 1522'de 24 hane sayısı⁸⁵, 1568'de 27 hane sayısı⁸⁶ ile kayıtlara geçen orta büyüklükteki bir mahalleydi. Debbağlar mahallesinin hemen yanında İğneci Mahallesi bulunmaktaydı. 1522'de hane sayısı 28 olan mahalle⁸⁷, 1568'de küçülme göstererek hane sayısı 21 olarak kayıtlara geçmişti⁸⁸. Şehir merkezinin güneydoğusunda yer alan Hisar Efendi Mahallesi'nin 1522'de 29

⁷⁶ Fehmi Aksu, Isparta'nın Mahalle Adları Üzerine Bir Araştırma", *Ün Dergisi*, XI/123-124, Isparta 1944, s.1717.

⁷⁷ Aksu, *a.g.m.*, s.1716.

⁷⁸ BOA, TD, nr. 121, s.269 vrk. b

⁷⁹ KKA, TD, nr.51, s.288.

⁸⁰ BOA, TD, nr. 121, s.289

⁸¹ KKA, TD, nr. 51, s.267 vrk.a.

⁸² Aksu, *a.g.m.*, s.1716.

⁸³ Fehmi Aksu, *a.g.m.*, s.1717

⁸⁴ KKA, TD, nr. 51,s.268vrk. b

⁸⁵ BOA, TD, nr. 121, s.281.

⁸⁶ KKA, TD, nr.51, vrk.265a-266 b.

⁸⁷ BOA, TD, nr. 121, s.282.

⁸⁸ KKA, TD, nr.51, vrk.265a.

olan hane sayısı⁸⁹, 1568'de 49'a yükselerek en fazla büyüme gösteren mahalle durumuna geldiği görülmektedir⁹⁰. İsmi muhtemelen mescidi yaptıran hayır sahibi Hisar Efendi'den aldığı düşünülmektedir.⁹¹

1568 tarihli tahrir kayıtlarında yedi mahalle ilk defa kayıtlara geçmiştir⁹². İlisucu Mahallesi'nin 1568 tarihli tahrir kaydında ilk kez görülmesi mahallenin bu tarihe yakın bir zamanda kurulduğu fikrini uyandırmaktadır. Hemen yanı başındaki Hisar Efendi Mahallesi'ne bitişik olarak kurulan mahalle, 25 vergi neferi ile küçük bir yerleşim mevkii idi.

Karaağaç Mahallesi ise şehrin doğu tarafında kurulmuştu. 1522'de 52 olan hane sayısı⁹³, 1568'de 62'e yükselmişti⁹⁴. 1568 tarihli tahrir kayıtlarında karşımıza çıkan bir başka mahallede Evran Mahallesi idi. Şehir merkezinin doğusunda yer alan mahalle 14 hane ile küçük mahalle olarak nitelendirilebilir. Ayrıca Hacı Elfi Mahallesi de 1568 tarihli tahrir kayıtlarında ilk kez görülmektedir. Şehrin kuzeyinde yer alan mahalle 19 haneye sahiptir. Adı geçen tahrirde ilk defa karşımıza çıkan bir diğer mahalle şehrin güneybatısında Leblebici Mahallesi idi. İsmi muhtemelen bir Leblebici dükkânın burada olmasından ileri gelmektedir. Mescid-i Şuyuğa Bey Mahallesi yüzyıl boyunca vergi hanesinde fazla bir değişiklik göstermemiştir. Nedeninin mahallenin şehrin güneyinde dağlık bir alanda yer almasından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Kazada Farsaklar Mahallesi Anadolu'da bulunan bir Türkmen cemaatin ismini taşıması nedeniyle bu cemaatin bir grubunun buraya gelerek kendi adlarını taşıyan bir mahalle kurmuş olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.⁹⁵ Küçük bir mahalle olarak karşımıza çıkan Tavtasoglu Mahallesi sadece 1568 tarihli defterde yer alan mahalledir. Bu mahalleye 5 hane kayıt edilmiştir.

⁸⁹ BOA, TD, nr. 121, s.265

⁹⁰ KKA, TD, nr. 51, vrk..264ab.

⁹¹ Sadık Akdemir, *XVIII Yüzyılın İlk Yarısında Isparta'ta Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat (170-171 numaralı Şerhiye Siciline göre)*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2004.

⁹² KKA, TD, nr. 51, vrk. 264b-269b.

⁹³ BOA, TD, nr. 121, s. 286-287.

⁹⁴ KKA, TD, nr. 51, vrk.267b.

⁹⁵ Daha fazla bilgi için bkz. Ali Sinan Bilgili; *Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Kültür Bakanlığı Yay., 2001, Ankara.

Çizelge 2.2. 1522/1568 tarihli Tahrir defterlerine göre Isparta Kazası Mahalleleri⁹⁶

Isparta Kazası					
Mahalle adları	Vergi Nüfusu (hane)				Hane sayısında artış(%)
	Müslim		Gayr-i Müslim		
	1522	1568	1522	1568	
Camii	47	64	-	-	36
Çeribaşı	60	46	-	-	-23
Dere	44	19	-	-	-56
Debbağlar	29	32	-	-	-10
Doğancı	26	39	-	-	-50
Evren	-	14	-	-	-
Farsaklar	9	30	-	-	-233
Hacı Elfi	-	19	-	-	-
Hocaoğlu	29	26	-	-	-10
Leblebici	-	14	-	-	-
İğneci	28	21	-	-	-25
İlisucu	-	12	-	-	-
İskender	30	32	-	-	6
Feyzullah	24	21	-	-	-12
Hacı İvaz	-	11	-	-	-
Hisar Efendi	29	49	-	-	-6
Diğer Hocaoğlu	5	0	-	-	-
Karaağaç	52	62	-	-	-19
Sule	30	20	-	-	-
Şuyuga Bey	24	25	-	-	-
Tavasoglu	-	5	-	-	-
Yayla	-	29	-	-	-
Yenice	30	33	-	-	-10
Gebzan	-	-	58	69	-18
Toplam	496	623	58	69	

Mahalle devamlılığı göz önüne alındığında Çizelge 2’de görüldüğü üzere; yüzyıl boyunca mahallelerin %90’ın varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Aynı zamanda bu mahallelere başka, yeni mahalleler de eklenmiştir. Hane sayısı verilen Çizelge 2’de mahallelerdeki nüfus artışı genelde gözükmemektedir. Bu durum yeni kurulan mahallelere nüfusun kaydığı şeklinde yorumlanabilir.

Isparta kazasının tahrir kayıtlarında tespit edilen yirmi üç mahallesinden dokuzu dinî yapı ve şahıs adları ile anılmıştır. Camii, Fazullah, Hacı İvaz, Hisar Efendi, Hocaoğlu, Karaağaç, Sule, Şuyuga Bey, Tavasoglu mahalleleri adlarını aynı adı taşıyan mescitlerden almışlardır. Bir yerin yerleşime hazır hale gelmesinde evlerin, sokakların ve meydanların oluşması ve ibadethanelerin yapılması mahalle oluşumu tamamlanır.

⁹⁶ BOA, TD, nr. 121, KKA TD, nr. 51.

Mahallelere verilen adlardan mahallelere dair önemli ipuçları elde etmek mümkündür. Örneğin bir mahalle adının içinde “mescid” kelimesi geçiyorsa, bu mahalle az nüfuslu ve bir mescid etrafında şekillenmiştir. “Camii” adını taşıyan bir mahallenin ise nüfus bakımından daha büyük olduğu anlaşılmaktadır. Mahallelerle ilgili fikir veren bir başka husus ise meslek adlarıdır. Örneğin Isparta’da meslek adları ile ilgili beş adet mahalle ismi bulunmaktadır. Bunlar; Doğancı, Leblebici, Debbaglar, İğneci, Çeribaşı mahalleleridir. Ayrıca şahıs adı taşıyan üç adet mahalle vardır. Hacı Elfi, Hoccoğlu, İskender adını alan bu mahalleler için bu kişilerin yaptığı önemli işler bulunduğu düşünülebilir. Ek olarak coğrafi adlarla anılan mahalleleri bulunmaktadır. Bunlara Isparta için örnek Dere, Yayla mahalleleridir.

2.1.4.2. Eğridir Şehri

Eğridir Gölü’nün güneybatı kıyısında bu göle doğru bir yarım ada biçiminde uzanan ve kıyının açığında da iki ada ile devam eden bir çıkıntının uç kısmında kurulan Eğridir, bölgenin en önemli liman kentlerinden biri olan Antalya’yı Anadolu’nun iç kısımlarına bağlayan önemli bir geçiş noktasında bulunuyordu. Ayrıca Ege kıyılarını Büyük Menderes vadisini takip ederek Göller yöresine oradan Konya’ya bağlayan yolların buradan geçmesi Eğridir’e hem stratejik hem de ticari bir değer katıyordu. Nitekim şehir merkezi bölgenin önemli bir pazar yeri durumundaydı. Öte yandan Eğridir, Hamid Sancağı’nın surlarla çevrili kalesi bulunan tek kazasıydı.⁹⁷ 1332 tarihinde bölgeden geçen İbn-i Batuta, Eğridir’i çarşı ve pazarları gayet düzenli ve canlı, etrafında meyve bahçeleri olan bir şehir olarak tasvir etmiştir.⁹⁸

1478’de yapılan ilk tahrirde kaza merkezinde 18 adet mahalle bulunuyordu. Bunlardan ikisi gayrimüslim mahallesiydi. Zimmiyan-ı Nefs-i Eğridür adından da anlaşılacağı üzere Eğridir merkezinde, diğeri ise Zimmiyan-ı Nis adıyla Nis adasında yer alıyordu. Her iki mahalle de XVI. yüzyıl boyunca varlığını korumuştur. 1478 tarihli mufassal defterde yer alan Kethüda Mahallesi⁹⁹ diğer defterlerde bulunmamaktadır. Ancak

⁹⁷ Metin Tuncel, “Eğridir” maddesi, *İA*, CX, S. 494.

⁹⁸ İbn-i Battuta Seyahatnamesi, YKY yay. Çev. A. Sait Aykut Yaşantı, İstanbul, 2014, s.210.

⁹⁹ BOA, TD, nr. 30

1522¹⁰⁰ ve 1568¹⁰¹ tarihli defterlerde Kurdoğlu Mahallesi yer almaktadır. Muhtemelen Kethüda Mahallesi'nin ismi Kurdoğlu Mahallesi olarak değişmiş olabilir.

1522 tarihli defterde yer alan başka bir bilgidен ise Dirgi Mahallesi kale içinde olduğunu öğrenmekteyiz.¹⁰² Yine bu defterlere göre, şehirde mahalle devamlılığı %99 dur. Eğridir'de mahalle devamlılığı istikrarlı bir durum arz ederken, buna karşın hane sayıları yoğun bir şekilde artış göstermiştir. Hane sayısındaki en fazla artış Dirgi ve Ağa Mahallelerinde meydana gelmiştir. Ancak Havvaanaoğlu ve Helva Mahalleleri ile ilgili ilk tahrirden sonra herhangi bir kayıt görülmemektedir. Muhtemelen buradaki nüfusun diğer mahallelere kaymış olabileceğini akla getirmektedir. Zimmiyan ve Çukur Mahallelerinde ise hane sayısında düşmeler oluşmuştur.

¹⁰⁰ BOA, TD, nr. 121.

¹⁰¹ KKA, TD, nr. 51.

¹⁰² BOA, TD, nr. 121.

Çizelge 2.3. 1478/1522/1568 Tarihli Tahrir Defterlerine Göre Eğridir Kazası Mahalleleri¹⁰³

Eğridir Kazası							
Mahalle adı	Vergi Nüfusu(hane)						Hane sayısında artış %
	Müslim			Gayri Müslim			
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	
Camii	19	21	36	0	0	0	89
Çukur	41	51	40	0	0	0	-2
Kuryas	49	42	64	0	0	0	30
Ağa	22	41	91	0	0	0	313
Demir Kapu	19	29	42	0	0	0	121
Dirgi	9	22	49	0	0	0	444
Hacı Resul	17	20	45	0	0	0	164
İmaret	29	17	64	0	0	0	120
Kethüda	20	-	-	0	0	0	-
Kurdoğlu	-	9	22	0	0	0	144
Nasuhoglu	6	11	-	0	0	0	83
Madile?	-	-	26	0	0	0	-
Hacı Ahmed	29	16	41	0	0	0	41
Şemseddin	15	17	28	0	0	0	86
Havva anaoğul	7	-	-	0	0	0	-
Helva	16	-	-	0	0	0	-
Müsellema-ı Cezire- nis	15	17	48	0	0	0	220
Seyyidüm	25	24	30	0	0	0	33
Mevlana Abdi	19	42	47	0	0	0	147
Zimmiyan-ı Nefs-i Eğridür	4	3	-	6	5	8	-69 ¹⁰⁴
Zımmiyan-ı Nis	-	-	-	4	3	57	5
Toplam	130	86	125	1488	8	65	

2.1.4.3.Uluborlu şehri

Eskiçağlarda Pisidya bölgesinde yer alan Uluborlu ve çevresi en eski yerleşim yerlerinden biridir. Eski adı Apollonia olan Uluborlu'nun kuzeyinde Karakuş Dağları, Güneydoğusunda ise Barla Dağı yer almaktadır. Uluborlu ve Senirkent ovaları bu dağların arasında kalan yerleşmeye müsait bir alandır¹⁰⁵. İngiliz seyyah kazayı Kuzey batısı ve güney doğusu Eğridir gölü ile sınır olan kazayı münbit ve geniş bir ova olarak tasvir eder¹⁰⁶. Bir kaleye sahip olan kaza şehir yerleşimi kale içinde şekillenmiştir. Efendi mahallesi, Ferhat mahallesi ve Zimmiyan mahallesi iç kalede yer almaktadır. Nüfusun

¹⁰³ BOA, TD, nr .30, BOA, TD, nr .121, KKA, TD, nr. 51.

¹⁰⁴ Sadece zimmiyan hanede hesaplama yapılmıştır.

¹⁰⁵ Behset Karaca, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Uluborlu Kazası*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2012, s. 12-13.

¹⁰⁶ Hamit Dereli, "Isparta ve Yakınları Hakkında Yüzyıl Önce Bir İngiliz Seyahat Kitabı", *Ün. C.X*, 2. Kanun, Şubat-Mart Isparta 1944, s.1647.

artması ile kale içinden dışarıya mahalleler kurulmaya başlanmıştır. İki adet Zimmiyan mahallesi bulunan kazada toplam 21 mahalle yer almaktadır. Bunlar; İki Yollu n.d. Haceki, Ahi Şemseddin, Çelebi, Emre, Kubbe n.d Tahta, Kubadoğlu, Efendi, Çeşme, İki Kapulu, Salmanoğlu, Köprübaşı, Ferhad, Kilerlü n.d. Salih Efendi, Alaca, Muhtesib, Gazancılar, Bağçe, Hacı Hoca Ahmed, Halınca, Zimmiyan-ı der nefis-ı Uluborlu Mahalleleri'dir.

Tahrir defterlerinde sadece iki mahallenin kale içinde olduğu notu düşülmüştür. Bunlar Efendi ve Ferhad Mahallesidir. Çeşme Mahallesi muhtemelen bir çeşmenin olduğu yerde olmalıdır. Köprübaşı ise yörede yer alan çayın üzerindeki köprünün yanı başında olmasına nedeniyle bu adı almıştır. İki Yollu Mahallesi mahalleden geçen iki yolun olduğunu bize düşündürmektedir. Bağçe Mahallesinin ise adını bahçeli bir yapılaşmadan aldığı aşikârdır. Öte yandan yöre araştırması yapan Behset Karaca mahalle yerlerini şu şekilde tespit etmiştir; *“Kazanın mahalleri kale kapısından girildiğinden sonra Efendi Sultan Türbesi'nin bulunduğu yer Efendi Sultan mahallesi, mahallenin doğusunda ve kale içinde Ferhad Mahallesi bulunmaktaydı. Zimmiyan mahallesi kale içi kuzey tarafında ya da kale kapısından sonra sol tarafta Müslüman mahallelerin kuzey tarafında bulunmaktaydı. Alaca Mahallesi Bülbül Camii çevresinde Aladdin Camii ye giderken Kabaloğlu, Alaeddin Camii yakınlarında Kazancılar Mahallesi bulunmaktaydı. Ahi Şemseddin Mahallesi bulunmaktaydı. Aslanlı Çeşme ve Karabey Hamamı çevresinde Mescid-i Çeşme, buranın batısında Fakih, Tahta Bazar ve Halınca Mahalleleri bulunmaktaydı. İki yollu mescid nam-ı diğer Haceki Mahallesi muhtemel bu civarda yer almaktaydı. Şehrin güney kısmında Bağçe Mahallesi Bağçe Camii ve çeşmesinin olduğu yerde olması muhtemeldi. Muhtesib ve Hoca Ahmed Mahalleleri birbirine sınır Baltabey Hamamı'nın olduğu yerde olabilir. Kargılı Lala Medresesinin olduğu yerde Emre Mahallesi bulunmaktaydı. Çelebi Mahallesi Emre Mahallesi ile Kale arasında Çayın güneyinde ise Nam-ı diğer Salih Efendi Mahallesi ve bu mahallenin batı tarafında Selmanoğlu Mahalleleri bulunmaktaydı”*¹⁰⁷.

Yapılan bu anlatımdan da anlaşıldığı üzere, Uluborlu kazası mahalleleri kale içerisinde bir düzen doğrultusunda yayılım göstermiştir. Tahrir kayıtları incelendiğinde ulaşılan sayısal veriler doğrultusunda görülmektedir ki en kalabalık mahalle Emre mahallesi olmasına rağmen; hane artışı açısından en çok artış görülen mahalle Ferhad mahallesidir. Bu artışta şüphesiz ki mahallenin, kale yapılanmasının en önemli

¹⁰⁷ Behset Karaca, a.g.e, s. 66-67.

mevkilerinden olan doğu kısmında yer almasının etkisi vardır. Bu artışta en önemli nedenlerden biri de Emre mahallesine göre; Ferhad mahallesinin daha önce kurulmasının etkisi görülmektedir.

Çizelge 2.4. 1478/1522/1568 Tarihli Tahrir Defterlerine Göre Uluborlu kazası mahalleleri

Uluborlu Kazası							
Mahalle adı	Vergi Nüfusu (hane)						Hane artış %
	Müslim			Gayri Müslim			
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	
Alaca	36	27	113	0	0	0	213
Bağçe	12	12	63	0	0	0	425
İki yollu	28	35	76	0	0	0	171
Ahi	20	22	46	0	0	0	130
Çelebi	23	37	78	0	0	0	239
Çeşme	33	35	119	0	0	0	260
Efendi	11	17	107	0	0	0	872
Emre	68	49	125	0	0	0	83
Kubbe n.d	19	24	50	0	0	0	163
Ferhat	19	20	97	0	0	0	410
Gazancılar	24	20	114	0	0	0	375
Hacı Hoca	17	3	57	0	0	0	235
Kapaloğlu	17	7	43	0	0	0	157
İki kapulu	21	25	34	0	0	0	61
Kilerlü n.d	0	0	102	0	0	0	-
Köprü Başı	28	24	102	0	0	0	264
Kuyucular	19	0	36	0	0	0	89
Selmanoğlu	31	6	56	0	0	0	80
Muhtesip	23	29	82	0	0	0	256
Halınca	0	0	15	0	0	0	-
Zımmiyan	0	0	0	72	51	76	5
Toplam	1927	1914	3083	72	51	76	

Kayıtlardan mahallelerin XVI. Yüzyıl boyunca varlığını koruduğu, hatta 1 adet yeni mahallenin kurulduğu görülmektedir. Kale içi yerleşmesi olarak başlayan şehirleşme daha sonra nüfusun artması ile kale dışına yayılmıştır. Mahalleler oluşum sürecinde iken ahalinin dinî ihtiyaçlarının temini bakımından hemen bir mescid tesis edildiğinden, daha sonraları aynı yer o mescidin adıyla anılır olmuştur. Bu yaygın usulün, yani mahallelerin en çok tanınan, kolay tarif edilen bir yapıyla tanımlanmasının, Uluborlu'da da göze çarpması klasik mahalle yapılanmasından kaynaklanmaktadır. Bu cümleden Uluborlu'da, Alaca, İki Yollu, Ahi Şemseddin, Çelebi, Çeşme, Efendi, Emre, Ferhat, Gazancılar, Hacı Hoca Ahmed, İki Kapulu, Kapal Oğlu, Köprü Başı, Kubbe, Kuyucular, Selman Oğlu, Senirlü Mahalleleri aynı zamanda oluşum süreçlerini de içine alan bir tanımlama yapmaktadırlar. Buna Muhtesib Mahallesi'ni de

ilave etmek gerekir. Gayet açıktır ki, bu sonuncusu adını şehirde görevli olan muhtesibin evinin burada bulunmasından almıştır. Keza, mahalleye adını veren mescitler daha çok şahıs ismi taşımaktadırlar. Ne var ki, bunların aynı zamanda mahallenin kurucuları olduğunu söylemek mümkün değildir. En iyi ihtimalle, mahallenin oluşum sürecinde kendi kazancından harcayarak bir mescit inşa ettiren hayır sahibi kişiler olup, şehrin diğer sakinleri tarafından tanındıkları için kendiliğinden o mescide isim vermişler, mahalle oluştuktan sonra ise mahallenin adı haline gelmişlerdir.

XVI. yüzyılın başlarında Zımmiyan Mahallesi'nin nüfus bakımından diğer mahallelerden daha büyük olduğu görülmektedir. Bu husus bütün zımmilerin tek bir mahalle olarak kaydedilmesinden kaynaklanmaktadır. Buna mukabil Müslüman mahalleleri küçük ama sayıca daha fazladır. Belirtilen yüzyılın sonunda ise zimmiyan mahallesi yine tek olarak kaydedilmiş olmakla beraber, nüfus üstünlüğünü kaybettiği Emre Mahallesi'nin daha kalabalık hale geldiği tespit olunmaktadır.

2.1.4.4. Burdur şehri

Burdur, aynı adı taşıyan gölün güney doğusunda ve göle ulaşan Kurna deresi üzerinde yüksek bir dağ yamacına kurulmuştur. İbn-i Battu'ta Burdur için; bir dağın tepesinde, kalesinin olduğunu ve şehrin çaylar ve bahçelerle çevrili olduğunu yazmaktadır.¹⁰⁸

İlk 1478 tarihli defterde Burcu, Cami, Yeni ve Zımmiyan adlı dört adet mahalle bulunmaktadır.¹⁰⁹ 1522 tarihli tahrirde ise Burcu Mahallesi, Çukur Mahallesi ile birlikte yazılmıştır.¹¹⁰ Bu mahallelerden sadece Çukur Mahallesi Gayri Müslim nüfus barındırmaktadır. Mahalleler; en büyük mahalle olan Cami Mahallesi etrafında şekillenmiş, yamaçtan aşağı doğru bir yerleşim göstermiştir. Cami Mahallesi, 1478'de "*Cami*" adıyla kayıt edilirken 1522'de "*Cami Mescid*" mahallesi, 1568'de ise muhtemel aynı mahalle "*Cami Atik*" olarak kayıtlara geçmiştir. Son tahrirde mahalle için atik isminin kullanılması altı adet mescit adında mahalle kurulması ile yakından alakalı olabilir. Burcu Mahallesi, İbn-i Battuta'nın bahsettiği ancak kalıntısı olmayan kalenin burcunda kurulmuş bir mahalle olabilir. Çukur Mahallesi gayr-i müslimlerin yaşadığı ve diğer mahallelere göre daha aşağılarda olan bir mahalle olmasına binaen bu adı almış olması

¹⁰⁸ *İbn-i Battuta Seyahatnamesi*, YKY yay.Çev. A. Sait Aykut Yaşantı, İstanbul, 2014, s.277.

¹⁰⁹ BOA, TD, nr .30

¹¹⁰ BOA, TD, nr .121 s.163

muhtemeldir. 1568'de¹¹¹ kazaya 12 mahalle daha eklenmiştir. Bunlar; Debbaglar, Karagöz, Abdülkerim, Bedrettin, Hoca Ali, Mehmet Kethüda, Nurullah Çelebi, Süleyman Çelebi, Temur, Kassab Mehmed, Şah Abdül Celil, Miroğlu Mahalleleridir.

Debbaglar Mahallesi adından da anlaşıldığı gibi deri işlerin yapıldığı ve gerekli olan enerjiyi sağlamak için bir dere yakınında kurulan mahalle olmalıdır. Diğer yeni kurulan mahalleler tipik Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi yörenin saygın kişilerinin adlarını almıştır. Kazanın en büyük mahallesi yüzyıl boyunca Camii mahallesidir. Ancak hane sayısındaki artış en fazla Yeni mahallede meydana gelmiştir. Zimmiyan hane sayısında diğer kazalarda olduğu gibi düşüş meydana gelmiştir. Burcu ve Çukur Mahalleleri birlikte yazıldığı için hane sayılarındaki artışlar belirtilmemiştir. Bu durum mahallelerdeki hane artışına dair sağlıklı değerlendirme yapmayı engellemektedir.

Çizelge 2.5. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Burdur kazası mahalleleri

Burdur Kazası							
Mahalle adı	Vergi Nüfusu (hane)						Hane sayısındaki artış %
	Müslim			Gayri Müslim			
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	
Burcu ¹¹²	36	99	44	0	0	0	-
Camii	74	196	122	0	0	0	64
Çukur	+	+	33	0	0	0	-
Debbağlar	-	-	39	0	0	0	-
Karagöz	-	-	50	0	0	0	-
Abdülkerim	-	-	25	0	0	0	-
Bedrettin	-	-	21	0	0	0	
Hoca Ali	-	-	39	0	0	0	-
Mehmet Kethüda	-	-	75	0	0	0	
Nurullah Çelebi	-	-	78	0	0	0	-
Süleyman Çelebi	-	-	23	0	0	0	
Temur	-	-	49	0	0	0	-
Kassan Mehmet	-	-	25	0	0	0	-
Şah Abdül Celil	-	-	24	0	0	0	-
Miroğlu	-	-	27	0	0	0	-
Yeni	25	74	55	0	0	0	120
Zınmiyan ¹¹³	-	-	0	40	34	71	43
Toplam	135	369	2297	40	34	71	

2.1.4.5. Gönan şehri

1478 tarihli tahrir defterinde¹¹⁴ Kazı, Dutluca, Yağbasan, Yaka Köy ve Bazar, olmak üzere beş mahalleye sahip olan Gönan Kazası'nın en büyük mahallesi Bazar'dır. Bu

¹¹¹ TTK, TD, nr. 51.

¹¹² BOA, TD, nr. 121 de Burcu ve Çukur Mahalleleri birlikte kayıt edilmiştir, s.163.

¹¹³ BOA, TD, nr. 121'de Camii ve Zimmiyan mah. birlikte yazılmıştır.

¹¹⁴ BOA, TD, nr. 30

mahallenin büyük olması muhtemelen burda kurulan bir pazar olmasından kaynaklanmaktadır. 1522 tarihli tahrirde mahalle sayısını koruyan kaza, 1568 tarihli tahrirde ise Alaca ve Cüneyd Mahallesi'nin eklenmesiyle mahalle sayısını yediye taşımıştır. Yüzyıl boyunca varlığını sürdüren Yakaköy mahallesi muhtemel aynı adlı köyün şehirle birleşmesinden meydana gelmişti. Yine hane sayısındaki %237 ile en fazla artış bu mahallede meydana gelmiştir.¹¹⁵Bazar mahallesinde %211 lik bir düşüş meydana gelmesi yeni kurulan mahallelerin bu mahalleden ayrılmış olabileceğini düşündürülebilir.

Çizelge 2.6. 1478/1522/1568 Tarihli Tahrir Defterlerine Göre Gönan Kazası mahalleleri

Gönan Kazası							
Mahalle adı	Vergi Nüfusu (hane)						Hane sayısındaki artış %
	Müslim			Gayri Müslim			
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	
Bazar	84	79	27	-	-	-	-211
Kazı	45	35	52	-	-	-	15
Dutluca	73	116	65	-	-	-	10
Bağbasan	26	44	57	-	-	-	119
Yakaköy	24	48	81	-	-	-	237
Cüneyd	-	-	53	-	-	-	-
Alaca	-	-	66	-	-	-	-
Toplam	1730	1844	1969	0	0	0	

2.1.4.6.Keçiborlu şehri

Kiçiborlu adını oluşturan, Kiçi; küçük, bor ise işlenmemiş taşlık, sert toprak anlamına gelmektedir. Bor kelimesi Türkçede yiğit, baha anlamına gelmekle beraber Şarap manası da bulunur. Kazanın adının Niğde'nin Bor ilçesinden gelen bir topluluğun buraya yerleşmesi ile bu adı aldığı; küçük bor anlamına geldiği yolunda açıklamalar bulunsa da bu bilgiler güvenilir değildir.¹¹⁶

1478'de Gönan kazasına bağlı nahiye olan Kiçiborlu 1522'de kazaya dönüşmüştür. Kiçiborlu konum olarak göller yöresinde yaklaşık 1010m yükseklikte kurulmuş bir yerleşim yeridir. Doğusunda Isparta, güneyinde Burdur gölü, kuzeyinde Gönan ve Uluborlu kazaları bulunmaktadır. Batısında ise Karahisar-ı Sahip bulunan kazanın yerleşimi güney ve güneydoğusunda bulunan Kılıç, Gümüşgün ve Senir Ovalarında

¹¹⁵ KKA, TD, nr. 51 de 125 nefer kayıt edilmiştir.

¹¹⁶ Sait Demirdal, *Bütünüyle Uluborlu*, Acar Matbaası, 1968, s.62, 2003, *Isparta İl Yıllığı*, Isparta Valiliği, 2003, Isparta, s. 501.

yoğunlaşmıştır. Acıgöl ve Burdur gölü kıyılarında olan ovaların tarıma uygun alanlar olması yerleşmenin buralarda oluşmasında önemli bir etkidir.

Keçiborlu 1522 tarihli tahrirde¹¹⁷ ilk defa kaza olarak yazılmıştır; ancak şehir merkezi bulunmamaktadır. Kaza muhtemel 1522'den az önce kurulmuştur. 1568 tarihli defterde¹¹⁸ ise Kiçiborlu, Akoğlu, Camii, Ermenekli, Karban Saray, Yeni Çeşme, Yukarı, Yenice mahalleleri kayıt edilmiştir. Kaza, Torosların uzantısında olması nedeniyle arızalı bir görünüme sahiptir. Bundan ötürü mahalle oluşumu fazla değildir. Bu mahalleler Camii Mahalle etrafında şekillenmiş ve fiziki coğrafyanın elverdiği ölçüde diğer mahalleler oluşmuştur. Ermenekli ve Akoğlu mahallelerinin adları ile ilgili ise muhtemelen Ermenekli olan ve mahallede saygın bir kişiye ithafen bu adı aldığı yorumu yapılabilir. Yukarı mahalle 92 hane ile kazanın en kalabalık mahallesidir. Coğrafi konum olarak birçok tepenin bulunduğu bölgede, mahallenin diğerlerine göre daha yüksek bir yerde kurulmuş olması ihtimali nedeni ile bu adla adlandırılmıştır.

2.1.4.7.Yalvaç şehri

Yalvaç, Sultan Dağları'nın güneybatı eteklerinde bağlık ve bahçelik bir ovada yer almaktadır. Yalvaç 1478 tarihli defterde kaza konumunda iken¹¹⁹, Karaağaç bu kazaya bağlı nahiye olarak geçmektedir. Bu tarihte kazaya bağlı Eski köy ve Bazar mahalleleri bulunmaktadır. 1522 tarihli tahrir defterinde ise mahalle sayısı Debbaglar, Bazar, Hacı Seydi, Müderris, Akarkuyu Mahalleleri ile beşe çıkmıştır. Eski Köy Mahallesi ise kayıtlarda yoktur. 1568 tarihli verilerde ise Yenice, Nimetullah ve Timurtaş adlı üç yeni mahalle kayıtlara geçerken; Eskiköy, Akarkuyu, Hacı Seydi, Debbaglar mahallesi bu tahrirde bulunmamaktadır. Tahrirde adı geçmeyen mahallelerin büyük ihtimalle kaza konumuna geçen Karaağaç'a dahil olduğu düşünülebilir.

Kazada, Bazar Mahallesi tüm tahrirlerde geçmektedir. Bu durum kazada bir pazar kurulduğunu göstermesi açısından önemlidir. Diğer mahalle adları ise o yerin tanınmış kişilerini veya mesleki faaliyetlerini yansıtmaktadır.

¹¹⁷ BOA, TD, nr. 121.

¹¹⁸ KKA, TD, nr. 51.

¹¹⁹ BOA, TD, nr. 30.

Çizelge 2.7. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Yalvaç kazası mahalleleri

Yalvaç Kazası							
Mahalle adı	Vergi Nüfusu (hane)						Hane sayısındaki artış %
	Müslim			Gayri Müslim			
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	
Debbağlar	-	12	-	-	-	-	-
Bazar	28	34	64	-	-	-	56,25
Hacı Seydi	-	30	-	-	-	-	-
Müderris	-	16	28	-	-	-	42,85
Akarkuyu	-	-	7	-	-	-	-
Eskiköy	53	-	-	-	-	-	-
Yenice	-	-	22	-	-	-	-
Nimetullah	-	-	24	-	-	-	-
Timurtaş	-	-	21	-	-	-	-
Toplam	81	92	166	0	0	0	

2.1.4.8. Avşar şehri

Avşar, 1478 tarihli defterde Eğirdir kazasına bağlı bir nahiye iken¹²⁰; 1522 tarihli defterde kaza olarak kayıtlara geçmiştir¹²¹. Avşar kazası, Eğirdir Gölü'nün Hoyran Gölü ile birleştiği noktada kurulmuştur.

Katip Çelebi buranın Isparta'ya bir günlük yol ile kuzey tarafında yer aldığını ve Eğirdir Gölü'ne bir buçuk saat yolda düz bir ovada bağlık, bahçelik bir yer olduğunu söylemektedir. Ayrıca Avşar'ın bir akarsuyu, camisi ve hanı olduğunu haftada bir pazar kurulduğunu yazmaktadır¹²². 1478 ve 1522 tarihli tahrirlerinde sadece Firdevsoğlu Mahallesi ve Şeyh Mukbil Mahallesi bulunmaktadır. Şeyh Mukbil Mahallesi 112 hane ile en büyük mahalle konumundadır. Ancak ilk iki tahrirde hane sayısında bir değişiklik meydana gelmediği gibi Firdevsoğlu Mahallesinde ise hane sayısında düşüş meydana gelmiştir. 1568'de ise mahalle kaydına rastlanılmamıştır.

¹²⁰ BOA, TD, nr .30.

¹²¹ BOA, TD, nr .438.

¹²² Katip Çelebi , *a.g.e.*, C IX.

Çizelge 2.8. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerine göre Avşar kazası mahalleleri

Avşar Kazası							
Mahalle adı	Vergi Nüfusu (hane)						Hane sayısındaki artış %
	Müslim			Gayri Müslim			
	147	1522	1568	1478	1522	1568	
Firdevsoğlu	74	42	-	0	0	-	-43
Şeyh Mukbil	112	112	-	0	0	-	-
Toplam	185	154	-	0	0	-	

2.1.4.9. Gölhisar şehri

Gölhisar kazası sınırlarını kabaca bugünkü Isparta-Burdur illeri ve Acıpayam ovası oluşturmaktadır. Kazanın ismi muhtemelen etrafının surlarla çevrili olması ve bir göl barındırması ile alakalıdır. İbn-i Batuta Eğirdir'den Gölhisar'a geçtiğinden ve buranın surlarla çevrili bir kasaba olduğundan bahsetmiştir.¹²³

Yerleşimi Batı Torosların eteklerinde Dalaman çayının kaynak noktasında kurulmuş olan kaza 1478 tarihli defterde Gölhisar Karaağaç ile birlikte kayıt edilmiştir¹²⁴. Kazaya kayıtlı Camii, Dizdar, Şamlu Hacı Mahalleleri bulunmaktadır. 1522'de ise Hamid Sancağı'na bağlı tüm kazalar nahiye olarak yazılmış ve mahalle sayısında bir değişiklik olmamıştır. 1568 tarihli defterde ise kaza olarak geçen Gölhisar'ın mahalle sayısı Hamza Beg Mahallesi ile dörde çıkmıştır.

Yüzyıl içerisinde hane sayısındaki en büyük artış Camii Mahallesi'nde meydana gelmiştir. 1568'de kaza merkezinin büyüdüğünü; Hacı Ali 44 hane ve Hamza Beğ 75 hanelik mahallelerin eklenmesinden anlaşılmaktadır.

¹²³ İbn-i Batuta, *a.g.s.* s.25.

¹²⁴ BOA, TD, nr.30.

Çizelge 2.9. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Gölhisar kazası mahalleleri

Gölhisar Kazası							
Mahalle adı	Vergi Nüfusu (hane)						Hane sayısındaki artış %
	Müslim			Gayri Müslim			
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	
Camii	17	14	78	-	-	-	358
Dizdar	51	40	57	-	-	-	11
Şamlu Hacı	51	57	61	-	-	-	19
Hamza Beğ	-	-	75	-	-	-	-
Hacı Ali	-	-	44	-	-	-	-
Toplam	119	111	1883	0	0	0	

2.1.4.10. İrle şehri

İrle Kazası, Karaağaç, Gölhisar, Burdur, Yavice Nahiyesi ile komşudur. Salda gölünün yakınlarında bulunan İrle 1478¹²⁵ ve 1522¹²⁶ tarihli tahrirlerinde kaza olarak görünürken; 1568 tarihli mufassal defterde Gölhisar kazasına bağlı nahiye olarak kayıtlarda yer almıştır¹²⁷. Kazaya ait sadece bir adet mahalle bulunmaktadır. Baradız Mahallesi 1478’de mahalle olarak kayıt edilirken ve 1528 tarihli defterlerde¹²⁸ karye şeklinde kayıt edilmiştir. Ancak 1522 ve 1568’de mahalle olarak kayıt edilen Baradız’a ait nefer kaydı bulunmamaktadır.

2.1.4. Teke Sancağı

2.1.5. Teke Sancağına Ait Şehirler

2.1.5.1. Antalya şehri

Bunlardan Antalya kazası MÖ. II. yüzyılda şehrin kurucusu Bergama Kralı Attalos tarafından Atalia olarak isimlendirilmiştir. Şehrin ismi daha sonra Antalia, Adalya ve nihayetinde Antalya olarak kayıtlarda yer almıştır. Antalya’nın yüzey şekilleri bakımından büyük bir kısmı dağlıktır. Engebeli bir arazide bulunan kazanın ovalık alanları azdır. Şehirde akarsu ve faylar tarafından derin şekilde yarılmış olan Toros Dağları ve yüksek platolar yer almaktadır.

¹²⁵ BOA, TD, nr.30.

¹²⁶ BOA, TD, nr.121.

¹²⁷ KKA, TD, nr.51.

¹²⁸ BOA, TD, nr.438.

Antik çağlarda Pamfilya bölgesinin önemli şehirlerinden olan Antalya/ Attalita Şehrin kurucusu Attalita'nın inşa ettiği bir kale ilk yerleşim yeri idi. Şehir bir kalenin etrafında oluşmuştu. Daha sonra M.Ö 79 da Roma hâkimiyeti ile kale tamir edilmiş ve surlar daha da genişletilmişti. Bölgeye Türklerin gelmesi ile şehir verimli ovaların bulunduğu güneydoğuya doğru daha da genişlemiş ve kalenin dışında yerleşmeler oluşmuştu.

Şehrin mahallelerini kale içi ve kalenin dışındakiler diye ikiye ayırmak mümkündür. Kale içinde yer alan mahallelerden; Liman Mahallesi muhtemelen şehrin en eski mahallesi durumundaydı. Bu yönüyle ticaretin yoğun olduğu ve tüccarların uğrak yeri olmasına binaen kültürel yönden en fazla çeşitlilik gösteren mahalle konumundaydı. Atik Camii, Cedid Camii mahalleleri de adlarından da anlaşılacağı üzere Cuma namazı kılınacak kadar kalabalık bir nüfusa ulaşmış iki mahalle idi ve elbette Atik Cami Mahallesi diğerine göre daha eskiydi. Bu tür camii ya da mescid adını taşıyan mahalleler şehrin yeni yerleşim alanlarını göstermesi bakımından ayrıca önem arz etmekteydi. Çünkü bilineceği üzere şehir dışarı doğru taşıkça mahalle sakinleri ibadet haneler tahsis ederek hiç olmazsa Cuma namazı dışında kalan vakit namazlarını cemaat ile birlikte yerine getireceği yapılar oluşturuyorlardı. Mescid adı verilen bu küçük yapılar mahalledeki ahali sayısının Cuma namazı kılacak çoğunluğa ulaşmadığının bir göstergesiydi. Şu halde, Ahi KızıMescid, Cüllah Kara Mescid, Tuzcu Mescid, Has Balaban Mescid, Mariya Mescid, Müceddin Mescid , Mukbil Ağa Mescid, Saftevi Mescid, İskender Mescid, Baba Doğan Mescid Mahalleleri şehrin merkezden dışarıya doğru taşıdığı göstergesiydi. Bu mahallelerden Has Mescidi Balaban 72 vergi hanesi ile en kalabalık yerleşme alanı olarak görünmektedir. En küçük mahalle ise 13 vergi hanesi ile Mariya Mescid idi.

Bu yeni yerleşim alanlarından biri de Muhsin Çelebi İmaret ya da diğer bir adıyla Hatip Süleyman Mahallesi'ydi. Adından da anlaşılacağı üzere burası merkezi konuma bir imareti almıştı. Şüphe yok ki orada da bir mescit bulunmaktaydı. Ancak imaretin mescide göre daha baskın bir kimlik taşıdığı anlaşılmaktadır. Ahi kızı, Ahi Yusuf Mahalleleri şehirdeki Ahi zümrelerin hayat konusuna eğimini yansıtmaktadır. Ancak bu hayır sahiplerinden birinin (Ahi Kızı) olduğunu da gözden uzak tutmamak gerekiyor. Öte yandan Mariya Mahallesi'ne adını veren Maria'nın mühtedi bir Müslüman mı yoksa bir kilisenin mescide çevrilmeden önceki adı mı olduğu hususu belli değildir. Burada şunu da belirtmek gerekir ki mescidlerin banilerinin tamamı önde gelen şahıslar olup şehri orta ve üst gruba dâhil olan kimselerdi.

Kale dışındaki mahalleler ise; Camii Bali Bey Mahallesi 25 vergi hanesi ile merkez mahalle, en büyük ve kalabalık mahallesi 61 hane ile Arab Mahallesi'di. Diğer Mahalleler; Kassab Kiçi Balı, Temürcü Süleyman, Kara Paşa n.d Elmalu Mahallesi ve Takyeci Mustafa n.d. Eşeklü Mahallesi, Sığırıcı Ali, Hızır Sofu, Hacı Durmuş, Şeyh Şüca Halife, İğdirlü Hasan, Hurmalu, Bali Halife n.d. Kızıl Halim, son olarak 10 hane ile Aşık Doğan Mahallesi en küçük mahalle durumundaydılar.

Antalya kazasında mahalle devamlılığı tabloda görüldüğü gibidir. Buna göre %98 mahalle devamlılığı olmuştur. Bunun yanında nüfus artışına paralel 18 yeni mahalle kurulmuştur.

Çizelge 2.10. 1530/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Antalya kazası mahalleleri

Antalya Kazası					
Mahalle adı	Vergi Nüfusu (hane)				Hane sayısındaki artış %
	Müslim		Gayri Müslim		
	1530	1568	1530	1568	
Camii Atik	30	42	0	0	40
Bali Bey Camii	25	25	0	0	0
Cedid Camii	33	42	0	0	27
Cüllah Kara	20	24	0	0	20
Hacı Turmuş	-	12	0	0	-
Hacı İlyas	15	29	0	0	93
Has Balaban	36	72	0	0	100
Hasan n.d Taşalan	25	13	0	0	-48
Hurmali	-	6	0	0	-
Hızır Sofu	-	12	0	0	-
Kara Ayvaz	-	24	0	0	-
Kara Paşa n.d. Elmalu	25	38	0	0	52
Mecnun Çelebi İmaret	16	51	0	0	218
Muhsin Çelebi n.d. Hatib	-	51	0	0	-
Kassab Kiçi Bali	-	41	0	0	-
Mahmud Reis	11	17	0	0	54
Abdülkerim	-	25	0	0	-
Ahi Kızı	30	26	0	0	-13
Ahi Yusuf	54	45	0	0	16
Arab	-	61	0	0	-
Aşıkdoğan	-	10	0	0	-
Baba Doğan	25	35	0	0	40
Bali Halife n.d Kızıl Halim	-	21	0	0	-
Karatay	15	13	0	0	-13
Kavakyeri	-	6	0	0	-
Liman	12	7	0	0	-41
Mariya	9	13	0	0	-44
Mehmet Çelebi v. Musa	-	20	0	0	-
Mücdeddin	20	0	0	0	-
Mukbil Ağa	79	62	0	0	-21
Sığircı Ali	11	12	0	0	9
Seftevi	-	12	0	0	-
Takyeci Mustafa n.d.	-	33	0	0	-
Temürcü Süleyman	33	41	0	0	24
Tuzcu	28	17	0	0	-39
İğdörlü Hasan	-	13	0	0	-
İmecikli	-	11	0	0	-
İskender	-	17	0	0	-
Şehruz Hatun	-	17	0	0	-
Şüca’ Halife	-	10	0	0	-
Muhyiddin	-	28	0	0	-
Cemaat-ıGebran	0	0	96	121	26
Cemaat-ı Yahudiyan	0	0	18	9	-100
Cemaat-ı Gebran-ıHarnub	0	0	-	78	-
Toplam	0	2622	114	208	

XVI. yüzyılın başında Antalya da yer alan mahallelerden üçü cami adı taşımaktaydı. Diğer otuz iki mahalle ise mescit adı ile anılmaktaydı. İki mahalle imaret adı ile Mecnun Çelebi İmaret, Muhsin Çelebi İmaret nd. Hatib Süleyman, ayrıca esnaf ve ticaret örgütünün bir parçası olarak Cüllah Kara, Kassab Kiçi Bali adını taşımaktadırlar. İki mahalle şahıs adı ile anılmaktadır. Bunlar, Mahmud Reis, Muhyiddin mahalleleridir.

2.1.5.1.1. İstanos nahiyesi şehri

İstanos nahiyesi Antalya kazasına bağlı dört nahiyeden biridir. İstanos M.Ö 300'lerde Pisidokya bölgesinde bulunmaktadır. Yunanlılar, Romalılar ve İskender nihayetinde Bizans yönetiminde İstafonasia adını almıştır. XII. yüzyılda Selçukların egemenliğine giren şehir daha sonra Hamidoğulları, Teke oğulları ve Osmanlı hâkimiyeti altında varlığını sürdürmüştür. Doğusunda Antalya ve Bağovası batısında Muslu, güney ve güneybatısında İğdir ve Elmalu, kuzeyinde Kürt Nahiyesi bulunmaktadır.

Şehir, Eski adı Taurus yeni adı İstanos olan çayın etrafında kurulmaya başlanmıştır. Şehir için Evliya Çelebi Osmanlı devrinde Teke yöneticilerinin ve ahalinin yazlık yeri olduğundan bahseder. 1530'da nahiyeye kayıtlı 5 mahalle bulunmaktaydı. Halife Mahallesi 15 hane ile en büyük mahalle konumunda iken daha sonraki tahrirde yer almamıştır. Kebkebiroğlu, ve Belegirlü, Hasan Bey Mahalleleri 7 hane ile kayıtlara geçmiştir. 1568'de hane sayısındaki en fazla artış Belegirlü Mescid Mahallesi'nde olmuş hane 16 olmuştur. Daha sonra Camii Mahallesi hane sayısı 8 iken 12'ye çıkmıştır. 1568'de ise durum değişmiştir. En kalabalık mahalle 29 hane ile Kavvaloğlu Mahallesi iken yeni kurulan Menteş ve Emir Mahalleleri 9 hane ile daha sonra gelmiştir.

Şehrin mahalle adlarına baktığımızda dini yapı ve şahıs adları içiçe gözükmektedir. Bu şehirde de gelenek değişmemiş mahalleler orada yaşayan saygın kişinin adındaki mescit ile anılmıştır.

2.1.5.2. Elmalu şehri

Kazanın kuzeyinde Muslu ve İstanos nahiyeleri doğusunda İğdir güneyinde Kaş ve batısında ise Kalkanlı nahiyeleri bulunur. Elmalu Yıldırım Beyazıd döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Önceleri Teke Sancağının merkezi olan kaza merkezin Antalya'ya taşınması ile kaza olarak kalmıştır. Ancak zaman zaman iklim olarak uygunluğu sebebiyle Teke Sancak beylerinin ikamet ettiği yer olmuştur.

Denizden yüksek bir yerde olan kaza dağ eteğinden çıkan karst kaynağının yanına kurulmuştur. Ayrıca Finike, Fethiye, Kaş'tan gelen yolların kesiştiği bir yerde olması ve Korkuteli'ne geçen bir yolla da Antalya'ya bağlanması kazanın önemli bir ticaret merkezi olmasına neden olmuştur.

Kazaya 1530'da da 22 mahalle kayıt edilmiştir. Alaaddin Halife ve Veysi Fakih Mahalleleri daha sonraki 1568'de de bulunmamaktadır. Bunun yanında Cami Cemaat, Seyyid Mustafa Mescid Mahalleleri ise 1568'de ilk defa karşımıza çıkmaktadır. Mahallelerdeki hane sayılarına baktığımızda dalgalanmalar göze çarpmaktadır. 1530'da en fazla hane 18 ile Hacı İsmail kayıtlı iken 1568'de bu mahalle hanesinde değişiklik olmamış Camii Mahallesi ise 39 hane ile en kalabalık mahalle konumuna gelmiştir.

Çizelge 2.11. 1530/1568 tarihli tahrir defterlerine göre Elmalu kazası mahalleleri

Elmalu Kazası					
Mahalle adı	Vergi Nüfusu (hane)				Hane sayısındaki artış%
	Müslim		Gayri Müslim		
	1530	1568	1530	1568	
Alaeddin Halife	9	0	-	-	-
Albey	4	0	2	-	-50
Bezirgan Ali	11	0	0	0	-
Börekçiler	-	28	28	0	-
Çalevren	14	0	0	-	-
Camii ¹²⁹	16	85	0	0	431
Camii Köhne	6	9	0	0	50
Camiii Cemaat	13	16	0	0	23
Hacı Mustafa	6	18	0	0	200
Hacı Mustafa n.d Nuhoglu	10	19	0	0	90
İmamalar n.d. Taceddin Halife	17	14	0	0	-17
Kandoğlu	14	0	0	-	-
Karabatak	-	6	-	0	-
Kuntranlar	16	19	0	0	18
Hacı Hızır	12	7	0	0	-41
Seyyid Mustafa	-	10	-	0	-
Süleyman Efendi	-	1	-	0	-
Şeyh Sinan	20	17	0	0	-15
Mustafa Fakih n.d. Kurgancılar	17	8	0	0	-52
Resul Fakih	18	10	0	0	-44
Savruk	-	12	-	0	-
Sinan Fakih n.d. Hacı Cafer	2	15	0	0	650
Sofular	17	9	0	0	-47
Seyh Mehmet	11	14	0	0	27
Veysi Fakih	11	0	0	-	-
Yeni Şehir	19	13	0	0	-31
Toplam	60	330	30	0	

2.2.XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamitve Teke Sancaklarında Kırsal Yerleşme

Köy; ekonomik fonksiyonları büyük ölçüde tarım ve hayvancılığa dayanan ve şehirlerden daha az nüfus barındıran yerleşim merkezlerine denir.¹³⁰Başka bir tanımda ise;

¹²⁹ KKA, TD, nr.51 vrk.57.a-b, mahalle iki şekilde kayıt edilmiştir. İlk kayıt 15 kişiden oluşmakla birlikte hepsi muaf zümreden oluşmaktadır. Diğer Camii mahallesine kayıtlı 70 nefer bulunmaktadır. Biz bu iki mahalle kaydını tek bir kayıta vermeyi uygun gördük.

ahalisini geçindirecek kadar tarım arazisi, koşum ve kesim hayvanları için otağı, yakınlarında çayırı, harman yeri, çeşmesi ve mezarlığı olan yerleşim yerlerine verilen ad olarak tarif edilmektedir.¹³¹ Çalışma alanımızla ilgili mufassal defterlerde köyler; “ekinlik olarak tarif edilen tarım alanı” ile “hayvancılığın” yapıldığı yerleşim yerlerinin olduğu yerlerdir.¹³² Ayrıca Alaiye, Hamid ve Teke Sancaklarına ait defterlere baktığımızda bir yerin köy olarak belirlenmesi için hane sayısının baz alınmadığı, yerleşim yerinin niteliklerinin gözetildiği görülmektedir. Nüfusun baz alınmadığına örnek olarak Alaiye Sancağı’na bağlı Alara nahiyesinin Oruçlar köyü 5 hane, Mahmudlar Nahiyesine bağlı İnsan Fakih köyünde 206 hane şeklinde kayıtlarda yer alması gösterilebilir.¹³³ Buna ek olarak reayası olmadığı halde köy olarak kayıtlara geçen yerleşim yerleri görülmektedir. Örneğin; Teke Sancağına bağlı Antalya nahiyesinde 1568’de Beğüş, Deli Evren, İğde Ağacı, Teküryaka köylerinde nüfus bulunmamaktadır.¹³⁴ Bu tür köylerin hane sayıları ortalama hane sayılarına göre çok düşüktür. Büyük olasılıkla coğrafyada yaşanan kuraklık, toprağın verimsizleşmesi vb. sebeplerden ötürü halkı göç etmiştir.¹³⁵ Bu köylerden bazılarının ise mezralara dönüştüğü görülmektedir.¹³⁶

Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında farklı coğrafi özelliklere sahip oldukları için kırsal yerleşme¹³⁷ çeşitlilik arz etmektedir. Sancaklara ait mufassal defterler ışığında Alaiye, Hamid, Teke bölgelerinde yoğun bir yerleşme durumundan söz etmek mümkündür. Bu köylerin yüzyıl boyunca sancaklara dağılımı şöyledir; Alaiye Sancağı’nda 1501’de 10 nahiye ve bunlara bağlı 116 adet köy kayıtlara geçmiştir. 1555’de 10 nahiye, 185 adet köy kayıtlara geçmiştir. Teke Sancağı’nda 1530’da toplam 261 köy bulunurken bu rakam 1568’de 271’e ulaşmıştır. Son olarak Hamid Sancağı’nda ise 1522’de 476 olan kayıtlı köy sayısı 1568’de 388 olmuştur. Hamid Sancağı’nda yüzyıl içinde sınırlarda bir değişiklik olmadığı halde köy sayısındaki düşüş bölgede toprakların verimsizliği ve alanın dağınık olması ya da başka sebeplerden ötürü yaşanmış olabilir.

¹³⁰ Osman Gümüşcü, *XVI. Yüzyılda Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, TTK Yay. Ankara 2001 s.225.

¹³¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, C. 1 (1300-1600), Eren Yay., İstanbul, 2000, s. 225, Yunus Koç, “*XV. Yüzyılda Bir Osmanlı Sancağı’nın İskân ve Nüfus Yapısı*”, Ankara, TTK yay. 1989, s. 36.

¹³² TKK, TD, nr. 51, TD, nr. 121.

¹³³ TKK, TD, nr. 107.

¹³⁴ TKK, TD, nr. 107, vrk.15a-48b.

¹³⁵ TKK, TD, nr. 107, vrk.15a-48b. “*Reayası parekende*” oldu notu düşülmektedir.

¹³⁶ BOA, TD, nr. 990, s.51, da Çöngere nahiyesine bağlı Davet köyü için “*Çukos Halkı tarafından ziraat ediliyor*” kaydı bulunmaktadır.

¹³⁷ Tarih boyunca Kır yerleşme özellikleri için bkz. İbrahim Atalay, “Türkiye’de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degredasyonu Üzerindeki Etkileri” *Coğrafya Araştırmaları*, C1, S1, Şubat 1989, ss.92-95.

Çizelge 2.12. XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamid, Teke sancaklarına bağı köy sayıları

Alaiye, Hamid, Teke sancaklarına bağı köy sayıları						
Sancaklar	Alaiye		Hamid		Teke	
Tarihler	1501	1555	1522	1568	1530	1568
Köy sayıları	116	185	476	388	261	271

2.2.1. Alaiye sancağında köyler

Alaiye Kazası

Alaiye Sancağı XVI. yüzyıl boyunca üç kaza on bir nahiyeden meydana gelmiştir. Alaiye kazası, sancağın merkez kazası durumundadır. Kazaya Alaiye merkez nahiyesi, Oba-Bazarı, Mahmudlar, Nağlu, Dim Deresi, Kise, Çöngere ve Alara Nahiyeleri¹³⁸ kayıtlıdır. Manavgat kazasına ise Atabey ve Akçahisar nahiyeleri kayıt edilmiştir. Son olarak Akseki Kazası bulunmaktadır.¹³⁹ Kazaya ait 1501¹⁴⁰ ve 1555 tarihlerinde mufassal¹⁴¹ ve 1530 tarihli icmal defterleri¹⁴² bulunmaktadır.

Alaiye Nahiyesi

İlk tahrirde¹⁴³ farklı nahiyelere kayıt olan kale içi köyler daha sonra “Kal’a-ı Alaiye” nahiyesi olarak kayıt edilmiştir. Nahiyeye bağı köyler; Ali Saları, Askerler, Balad, Bayır, Baladan, Bertar Bucağı, Budamya, Burma Han, Ekiz, Kabaklu, Kara Türk, Kesik, Kepezlül, Kızılağaç, Kızılca Kışla, Kızılca Köy, Kızılca Şahin, Kımızcı, Kiçi Cuma, Nebiler, Göçer, Göçler, Göği, Göl Deresi, Güney, Peri, Saçlu, Semed, Sarapse, Sarıca, Simyan, Seyidler, Oba-Bazarı, Omanas, Ulu Cuma, Yularu’dır.¹⁴⁴En kalabalık köyler 102 hane ile Göği, 103 hane ile Göçeri, 100 hane ile Kızılca köy ve 102 hane ile Ulucuma idi. Ancak bunlardan en fazla hasılı 8141 akçe ile Ulucuma köyü sahiptir.

¹³⁸ BOA, TD, nr. 990, KKA, TD, nr. 172.

¹³⁹ KKA, TD, nr. 172.

¹⁴⁰ BOA, TD, nr. 990 defter tarihsiz ve eksiktir. Ancak 1501-1502 civarında tutulduğunu düşünmekteyiz bundan ötürü biz tarihi 1501 kabul ediyoruz.

¹⁴¹ KKA, TD, nr. 172.

¹⁴² BOA, TD, nr. 166.

¹⁴³ BOA, TD, nr. 990.

¹⁴⁴ KKA, TD, nr. 107, s.1-14.

Oba-Bazarı Nahiyesi

Alaiye merkez kazasının altında Dim deresinin hemen üzerinde verimli bir ovada bulunan nahiye 1501’de nahiyeğe bağılı biri gebran olmak üzere sekiz adet köy kayıtlara geçmiştir¹⁴⁵. Bunlar; Oba-Bazarı, Alaca Bağçe, HasBağçe, Bağcı, Günegiz, Kızılca Kışla, ve Balaban ve Girliye köyleridir. Girliye köyü 281 müslüman ve 12 hane gayr-i müslim nüfus barındıran köy konumundadır. 1555 tarihli defterde ise sadece Alaca Bağçe, Has Bağçe, Kızılca Kışla Köyleri kayıt edilmiş, Oba-bazarı köyü şehir merkezi olmuş ve mahallelere ayrılmıştır¹⁴⁶. Son defterde Girliye köyü ve gebran kaydı bulunmamaktadır¹⁴⁷. Adı geçen köyün ilk tahrirde 19340 akçelik hasılı bulunmaktadır¹⁴⁸. Son tahrirde ise köy sayısı azalmış ve bunlar içinden en fazla nefer barındıran köy ise 30 hane ile Hasbağçe köyüdür.

Mahmudlar Nahiyesi

Akdeniz’e kıyısı bulunan ve Dim deresinin altında olan nahiyeğe ait ilk tahrirdeon iki köy kayıtlara geçmiştir¹⁴⁹. Bunlar; Güderdi, Sarcinos¹⁵⁰, Kitre, Kiçiros, Kargucak, Mahmudlar, Eli Kesik, Karaliler, Depe Yakası, Bucak, Kızılca şehir, Badem Ağacı.Daha sonra 1555 tarihli defterde Mahmudlar nahiyesine ait on sekiz köy bulunmaktadır¹⁵¹. Köyler; Sidre, Kıllu, Kızıl Kilise, Kübcü Sınırı, Kabakalu, Baladı, İnsan Fakih, Yalular, At Otlak, Göri, Kızılca Köy, Hotalar, Göderdi, Sarcinos¹⁵², Kitre, Kiçiros, Kargacuk ve Göni’dir. Nahiyeğe yüzyıl boyunca sadece 6 adet köy varlığını devam ettirmiştir. Diğer köyler Depe Yakası, Eli Kesik, Kızılca¹⁵³ gibi başka nahiyeğe dahil olmuş olabilir. Buna ek olarak, nahiyeğe ait gebran kaydı bulunmamaktadır.

¹⁴⁵ BOA, TD, nr. 990, s.4-19.

¹⁴⁶ KKA, TD, nr.172, s.21-22.

¹⁴⁷ Adı geçen köyler aynı isimle Nağlu nahiyesine kayıt edilmişlerdir. KKA, TD, nr. 172, vrk 31b-45a.

¹⁴⁸ İkinci tahrirde böyle bir sonuç elde edemiyoruz. Çünkü şehir merkezi ve Alacabağçe köyü hâsılı birlikte verilmiştir. BOA, TD, nr. 172, s.21.

¹⁴⁹ BOA, TD, nr. 990, s. 77-89.

¹⁵⁰ BOA, TD, nr. 990, s. 77, Güderdi köyü ile birlikte yazılmıştır

¹⁵¹ KKA, TD, nr. 172, vrk 22-31 a.

¹⁵² KKA, TD, nr. 172, vrk 28a. Göderdi köyü ile birlikte yazılmıştır.

¹⁵³ BOA, TD, nr. 990 da yer alan bu köyler KKA, TD, nr. 121’de Nağlu nahiyesi adı altına kayıt edilmiştir.

Nağlu Nahiyesi

Nahiye Batı Torosların eteklerinde Akdeniz sahillerine uzanan bir bölgede kurulması açısından önem arz etmektedir. 1501 tarihli defter¹⁵⁴ Beden, Baranyalu, Gelmez¹⁵⁵, Şarabse, Kızılca, Karaköy, Ekizce, Şimadiye, Bedester, Gödene köyleri olmak üzere on adet köy kayıtlara geçmiştir. 1555 tarihli defterdeise köy sayısında yüzde yüzlük bir artış meydana gelmiş ve sayı 20 olmuştur¹⁵⁶. Ancak bu köylerden hepsi yeni kurulmamış Mahmudlar nahiyelerden buraya kayıt edilmiştir.¹⁵⁷ Gebran mahallesi bunlardan biridir. Sınırı bulunan Oba-bazarı nahiyesindeki gebran köyünün, Nağlu nahiyesine dâhil edildiği düşünülmektedir. Gerliye, Kızılağaç, İshak Fakihler, Yanyalar, Gebran, Beden, Baranyalu, Tavşan Alanı, Salur, Malat Eli Kesik, Seferlik, Şarabsa, Bedester, Karaköy, Şimdiye, Çöndük, Baladan, Depe Kayası, Semer, Kızılca, Ekizce, Girenez, Aydolin, Ali Salad Torbalı Taş, Urımtaş, Mandıras köyleri son tahrirde yer almıştır.

Nüfus bakımından en kalabalık köy olarak 1501 tarihli sayımda Şarabsa 79 nefer ile kayıtlara geçmiş bu durum 1555 tarihli tahrirde de değişmemiştir. Şarabsa 171 nefer ile en kalabalık köy olmayı sürdürmüştür. Son tahrirde bir mezraa kaydının¹⁵⁸ olması köyün bize Torosların eteklerinde kurulmuş olabileceği ihtimalini düşündürmektedir. Bu sebepten buraların yaşama müsait olması fazla nüfuslanmasının en önemli sebebidir.

Dim Deresi Nahiyesi

Dim çayı boyunca yerleşim gösteren nahiye'nin 1501 tarihli defterinde¹⁵⁹ Girizler, Günceler, Baladan kaya, Buçak, Bağçecik, Üzümlü, Kirvasil, Bıçakçılar, Sarupınar, Arab, Buçak, İlli köyleri kayıt edilmiştir. 1555 tarihli defterinde¹⁶⁰ ise Badem ağacı, Kızılca şehir köyleri Mahmudlar nahiyesinden ayrılıp Dim deresi nahiyesine kayıt edildiği görülmektedir. Nahiye'ye ait gebran nüfus Kızılca şehir köyüne aittir. Toplamda 127 hane olan köyde, 5 hane gebran olarak kayıt edilmiştir.

¹⁵⁴ BOA, TD, nr. 990, s.109-118.

¹⁵⁵ BOA, TD, nr. 990, s.110-111. Baranyalu ve Gelmez köyleri birlikte kayıt edilmiştir.

¹⁵⁶ KKA, TD, nr. 172, vrk 31b- 45 a

¹⁵⁷ Bzk. Mahmudlar nahiyesi.

¹⁵⁸ KKA, TD, nr. 172, vrk 37.b

¹⁵⁹ BOA, TD, nr. 990, s. 16-24.

¹⁶⁰ KKA, TD, nr. 172, vrk 45 b-49a.

Kise Nahiyesi

1501 tarihli tahrirde 12 adet köy kayıtlara geçmektedir. Bunlar; Panduk, Omlas, Karain, Karabul, Gebran, Senir, Martaş, Siyle, Sersenek, Lamasas, Sarıca, Papahod köyleridir¹⁶¹. 1555 tarihli tahrirde karşımıza çıkan Kise Nahiyesi'nin şehir merkezi bulunmamasıyla beraber Nefs-i Kise adında bir karyesi merkez görevini üstlenmiştir¹⁶². Bir önceki tahrirde yer alan gebran mahallesi bu tarihte Nefs-i Kise kaydı altında yer almıştır¹⁶³. Sözü edilen tahrirde köy sayısı 15 olmuş Karaisa, Karadere, Yeksede köyleri eklenmiş ancak ilk tahrirde yer alan Papahod köyü Karaisa köyüne nakledilmiştir¹⁶⁴.

Çöngüre Nahiyesi

Manavgat kazasına sınır oluşturan Çöngüre nahiyesi, 1501 tarihli tahrirde¹⁶⁵ nefis olarak kayıdedilerek nahiyenin merkezi durumuna gelmiştir. Diğer köyler; Kunduz, Derziler, Kitre, Kiçi, Tekkal, Yarbaşı, Uzun kirişi, Vidişe¹⁶⁶, Ahmedler, Zarafşah, Gülehanlar, Hacı Yakuplar, Külos, Bucak, Ala Fakih, Daved, Kır Avganda, Pergos, Akşahab, Şahab, Şeyhi, Maruliye, Pirliye, Kağros, Simtan, Bucak Tuğrul, Kör Selim'dir. 1555 tarihli defterde 35 adet köy kayıtlara geçmiştir. Bunlardan Çöngüne yine nefis olarak kayıt edilirken Derziler, Kiçi, Uzun Kiriş Kitre, Tekkal, Ahmedler aynı şekilde kayıtlarda yer almıştır. Geriye kalan Aksaz, Karaevce, Çulanlu, Yakup Şeyhlü, Kızılağaç, Karaevce bucağı, Ortaköy, Girece-depe- Güney, Balıklağı, Kızılkaya, Çarçılar, Bayramlı viran, Kontat, Gülehanlar, Yarbaşı, Kiçi, Karacalar, Hacıköy, Yahyalar, Davudlar, Dedekler, Çerçiler, Hürremşah, Bucak Avşar, Hacı Yakuplar, Elpi, Karaöz köyleri ilk defa kayıtlara geçmiştir. Nahiyyeye ait ilk tahrirde geçen köylerin ikinci tahrirde geçmemesi köy adlarının Türkçe adlarla değiştirilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Nahiyyede gayr-i müslim nüfus bulunmamaktadır.

¹⁶¹ BOA, TD, nr. 990, s. 24-40

¹⁶² KKA, TD, nr. 172, s.49-56.

¹⁶³ BOA, TD, nr. 172 .vrk 54a.

¹⁶⁴ BOA, TD, nr. 990, s.39 "*Hisse-i ez defter Karye-i Karaisalar Tabi' Kise tımar-ı İlyas-ı mezkur. Mezkurun raiyyetinden baz-ı fevt oldu bazı karye-i Papahod derç oldu hisseleriye.*" Notu düşülmesi bu yorumu desteklemektedir.

¹⁶⁵ BOA, TD, nr. 990, s.40-68.

¹⁶⁶ BOA, TD, nr. 990, s.46. "*mez-kûr karyenin reayası ve hasılı Defter-i Cedide de Aran kirişi'yle derç olundu.*" KKA, TD, nr.172,vrk 64 b65a. Vidişe köyü, Aran Kirişi köyünün mahallesi şeklinde kayıt edilmiştir.

Alara Nahiyesi

Alara Çayı etrafında şekillenen nahiyeye ait 1501 tarihli tahrir defterinde Başalan, Karakaya, Karaöz, Bozdepe, Çenger, Candan, Göçeri, Şamludepe, Ayugalu köyleri kayıt edilmiştir¹⁶⁷. 1555 tarihli defterde nefis-i Alara nahiye merkezi olarak kayıt edilmiştir¹⁶⁸. Diğer kayıtlı köyler ise; Karakaya, Maderas, İncir Kırı, Çenger- Can- Göçeri¹⁶⁹, Bilaller, Sarumazı, Esvad, İkiuçlar, Otaklar, Oruçlar, Karacalar n.d. Çakal Kuzular, Mahmudlar ve Derziler¹⁷⁰, Uzunlar, Boz Depe köyleridir. Adı geçen nahiyede gayr-i müslim köy bulunmamaktadır. Son tahrirde 10 köy kayıtlarda yer almış bunların diğer nahiyelerden buralara kayıt edildiği görülmektedir. Mahmudlar nahiyesindeki Karaöz, Derziler köyleri bu duruma örnek gösterilebilir.

Murt –Girenış- Karacalar Nahiyeleri

1501 tarihli defterde yer alan adı geçen nahiyelere daha sonraki tahrirlerde rastlanmamıştır¹⁷¹. Murt, Girenış, Karacalar nahiyelere ait köyler, 1555 tarihli defterde geçen Akseki ve Manavgat kazalarına kayıt edildiği gibi, Alaiye kazasındaki nahiyelere ait köyler arasında da dağılmış olmaktadır. 1501 tarihli defterde Murt nahiyesine ait köyler; Menapor, Eftiye, Murd, Süllas, Minval, Karadere'dir¹⁷². Süllas köyünde yer alan 56 haneden 38 hanesi gebran olarak kayıtlarda yer almıştır. Minval Köyünde ise 58 haneden 10 tanesi gebran hanedir.

Girenış nahiyesinde ise adı geçen defterde Malan, Şemdiki, Dekraniş, Rundaş, Turbali, Belavirsun, İncir Kırı, Mavros, Alicalar, Aydolin köyleri bulunmaktaydı¹⁷³. Nahiyege ait gebran kaydı yoktur. Karacalar nahiyesinde ise Çonka, Çayköy, Yacalar, Davudlar, Dökeler, Ak sanık avlan, Karacalar, Çuları ve Uzunlar köyleri kayıtlıdır¹⁷⁴. Köylerde gebran kaydı bulunmamaktadır.

¹⁶⁷ BOA, TD, nr. 990, s. 119-129.

¹⁶⁸ KKK, TD, nr.172, vrk 69b-92.

¹⁶⁹ KKA, TD, nr. 172 de Çünkere, Can ve göçeri köyleri birlikte yazılmıştır.

¹⁷⁰ KKA, TD, nr. 172 iki köy birlikte yazılmıştır.

¹⁷¹ KKA, TD, nr. 172, BOA, TD, nr.166.

¹⁷² BOA, TD, nr. 990, s. 69-77.

¹⁷³ BOA, TD, nr. 990, s. 91-103.

¹⁷⁴ BOA, TD, nr. 990,s.103-109.

Akseki Kazası

Akseki kazası, Batı Torosların güney eteklerinde Manavgat Irmağının oluşturduğu engebeli ve dağlık bir vadiye yer almaktadır. Ayrıca Alaiye limanını Anadolu'ya bağlayan geçiş güzergâhında olması Akseki kazasının önemini artırır.¹⁷⁵ Akseki ilk olarak 1530 tarihli icmal defterinde kaza olarak kayıtlara geçmiştir¹⁷⁶. Bu tarihte 22 köy kayıtlara geçmiştir. 1555 tarihli defterde de bu konumunu koruyan kazaya ait köy sayısı 37 olmuştur.¹⁷⁷ Şehir merkezi bulunmayan kazanın en büyük köyü 1530'da 180 hane ve 1555'de ise 209 nefer ile Birgos'dur. Akseki adında bir nefis kaydı bulunmamaktadır. Bundan ötürü sözü edilen kazada şehir yerleşmesi yoktur. Kazada sadece kırsal yerleşme oluşmuştur. Kaza adı ise Marolya köyüne kurulan Akseki pazarından almıştır.¹⁷⁸

Kazaya bağlı köyler; 1530'da Marolya, Berliye, Görsetle n.d Görsele, Birgos, Manaval, Efteş, Minyat, Eski hisar, Şehabsusuz, Papahud, Güneycik, Murt Eyigalü, Kagrass, Simyan n.d Değirmenlik, Gelves, Alavade, Didere, Kıravganda, Bucaktonrul n.d. Yarpuztonrul, Sülles, Akşehab, Gödene, Çim; 1555'de Sarı Haliller, Çaltılıçukur, Karadere, Mukalos, Aklar, Sersin n.d. Fersün, Kiliselü, Totus, Cöykar, Karıkışla n.d Karıtonrul, Bucaklı, Sarabbas, Minariye, Bucakkışla, Güneykışla köyleridir 1530'da 13 hane 2 mücerred gayri müslim kayıt edilirken, 1555'de Manaval ve Sülles'te müslim gayri müslim nüfus birlikte tahrir edilmiştir. Bunlara ek olarak, Manaval 6 nefer, Sülles'te 49 nefer gebran kaydı bulunmaktaydı.

Manavgat Kazası

İlk olarak 1455 tarihli mufassal defterde karşımıza çıkan Manavgat, adı geçen defterde Teke Sancağı ile birlikte yazılmıştır¹⁷⁹. Bu tarihte Akçahisar ve Atabey büyük birer köy statüsündendir. 1530 tarihli icmal defteri ve 1555 tarihli mufassal defterinde ise Manavgat kazası; Manavgat, Akçahisar ve Atabey nahiyeleri olarak üç nahiyeden oluşmaktadır¹⁸⁰.

¹⁷⁵ İsmail Kıvrım, "16.Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi)," *OSMED*, C1, S.1, Temmuz 2015, s. 37.

¹⁷⁶ BOA, TD, nr.166.

¹⁷⁷ BOA, TD, nr. 166, KKA, TD, nr. 172, s.76-92.

¹⁷⁸ İsmail Kıvrım, *a.g.m.*, s.40.

¹⁷⁹ BOA, MAD, nr.14, vrk. 157b.

¹⁸⁰ BOA, TD, nr. 166, s. 623-628.

Manavgat Nahiyesi

Manavgat kazasının merkez nahiyesi olan bu yerleşim yeri Manavgat çayı boyunca kurulmuştur. 1530 tarihli icmal defterinde 37 köy kayıtlara geçmiştir. Bu köylerden Bucak Yavşı köyünün reayası bulunmayıp “*hali*” olarak yazılmıştır. Nahiyeeye ait köyler; Alpgayir, Aluradi, Balat, Bucak Yavşı, Burmahan, Çubukciyan, Dilmece, Gök, Gurgul, Karasenir, Kargu, Katranci Yavşı, Kemer, Kenake (keyki), Kepez, Keydeş, Kımızcı, Kızılağaç, Kızılcaköy, Keçi gurgurm, Kiçi Homa, Kirlü, Kundu, Küçük Yavşı, Akmaz, Ormana, Parakende, Peri, Sağırin, Salur, Saraycık, Sinle, Ulu Gurgurm, Ulu Homa, Vasil deresi, Yakaçadır’dır.

1555 tarihli defterde ise köy sayısı 43 ulaşmıştır. Bu köyler en fazla hâsıla 11.445 akçe ile Alpgayir köyü sahiptir. Bu tahrirde ilk defa yazılan köyler; Baltacıyan, Bıkçıciyan, Yörükân-ı Gencek, Katranciyan, Kepezlü, Kızıldağ, Mikail, Kurdderesi, Sevinhacı, Demürciler, Şamköy’dür. Bir önceki tahrirde yazılan ve son tahrirde bulunmayan köyler ise; Çubukciyan, Gök, Kirlü (Kepezlü) köyleridir. Köy sayılarındaki bu değişiklik nüfusun artması ve köylerin bölünmesi ile yeni köyler kurulmasına bağlıdır.

Akçahisar Nahiyesi

Batı Torosların güney eteklerinde kurulan nahiye 1530’da Değirmenözü, Kızıldağ, Kozaağaç, Oruçhan, Saraycık, Seyyid Seki, Yusufklar, Zeytuncük köyleri bulunmaktadır. 1555 tarihli defterde ise Saraycık köyünün eklenmesi ile sayı 9’e ulaşmıştır.

Atabey Nahiyesi

Teke sancağına sınırı olan nahiye Akdeniz’e de kıyısı bulunmaktadır. 1530’danahiyeeye; Atabey, Birunlu, Boğacıklar, Boğmataş, Dinek, Emir İlyas, Karaağaç, Kızıldağ, Çardak, Kozlular, Küskünler, Naib İbrahim, Nasırlar, Nigidlü, Sofular köyleri kayıt edilmiştir. 1555’te ise Bazarcı, Büklüce, Mustafalar köyü ilk defa kayıtlara geçmiştir. Kozlular köyüne ise bu tahrirde rastlanmamıştır.

Tarihsel açıdan çok köklü bir yapıya sahip olan Alaiye sancağına genel olarak baktığımızda; sancağın Batı Torosların güney eteklerinden Akdeniz sahillerine doğru

yerleşim gösterdiği görülmektedir. Genel itibarı ile yaşayan halk, yerleşim için, su kenarlarını, verimli ovaları tercih etmişlerdir. Alaiye sancağı içerisinde yerleşim olarak daha çok Toros Dağlarının güney etekleri ve limana gelen malların Anadolu'ya geçiş bölgeleri tercih edilmiştir. 100 haneyi geçen köylere baktığımızda, yerleşimde tercih edilen bölgeler daha açık görülmektedir. Örneğin; Alaiye kazasında Çöngere nahiyesinde Pergos, Pirlıye; Mahmutlar nahiyesinde Kızılcaşehir, Çövenderen-i Baladan, Girliye; Alara nahiyesinde Ayugalı köyü; Kise nahiyesinde Omlas, Senir, Lamas, Karadere, 100 haneyi geçen köyler arasındadır.

Manavgat kazasında ise Alpgair, Bucak Yavşı, Kargu, Kiçigurgum, Ormana, Salu, Sağırini köyleri bu duruma örnek gösterilebilir. Akseki kazasında ise Akçahisar nahiyesinde Değirmenözü, Oruçlar ve Seyyid Seki köyleri 100 haneyi geçen köyler arasındadır. Atabey nahiyesinde ise 100 haneyi geçen köy bulunmamaktaydı. Verimli bir ovada yer alması bu duruma neden olmuştur.¹⁸¹ İlk tahrirde Alaiye kazası için 100 haneyi geçen köy sayısı 26 adet iken¹⁸² son tahrirde 58 adete yükselmiştir. Sancakta yer alan cemaatlerin bağlı oldukları köyler ile birlikte kayıt edilmesi¹⁸³ nüfusun yüksek çıkmasına ve hane sayısının artmasına neden olmuştur.

Adı geçen Sancağın köylerinin devamlılığına baktığımızda 88 köy yüzyıl boyunca varlığını devam ettirmiştir. En fazla Dim deresi, Kise ve Nağlu nahiyesinde hemen hemen köy devamlılığı %100'e yakındır. Bu köylerden 52'si Manavgat ve Akseki kazalarına aittir. Sancağın idari sınırlarında değişikliklerin olması ve köy adlarının değişmesi köylerin devam durumunu takip etmemizi zorlaştırmıştır. Ayrıca köylere ait hâsılların toplu verilmesi köylerin ekonomik durumu hakkında yorum yapmamızı engellemiştir.

Sancağa ait köy adlarına baktığımızda ise özellikle son tahrirde Türkçe yer adları fazla bulunmaktadır. Buna karşın yüzyılın ilk tahririnde Türkçe olmayan yer adları ise eski yerleşim adlarının devam ettiğinin bir göstergesidir. Sancakta coğrafi özellikler, çevredeki renkler, çevrenin genel nitelikleri, boy, oymak-aşiret, şahıs adları ve unvanları, dinle ilgili

¹⁸¹ Sancağa ait tüm köyleri görmek için bkz. Ekler 1.

¹⁸² BOA, TD, nr. 990.

¹⁸³ BOA, TD, nr.172, adı geçen defterde cemaatler bir köye bağlı olarak yazılmıştır. Diğer defterde bu durum bulunmamaktadır.

adlar, bitki örtüsü, hayvanlar, meslekler ve eski adların değiştirilerek kullanıldığı görülmektedir.¹⁸⁴

Sancakta en fazla boy, oymak-aşiret ve şahıs adları ile unvanları bulunmaktadır. Yerleştiği bölgeye kendi boy, oymak-aşiret adını vermek Türkler’de görülen eski bir gelenektir.¹⁸⁵ Alaiye sancağında bu durum fazlasıyla görülmektedir. Sancakta boy adı olarak sadece Salur ve Avşar kullanılmıştır. Buna karşın Yörük ve Aşiret isimleri oldukça yaygındır. Örneğin; Davudlar, Bucakavşar, Bıkıcıyan, Baltacıyan, Çubukciyan, Demüçiler, Dereköy, Hamzafakih, Göçeri, Şarabsa, Kargucuk, Zekeriyalar’dır¹⁸⁶. Yer adları verilirken Türkler bir başka yol olarak yerleştikleri bölgelerin coğrafi özelliklerini yansıtan adları kullanmaya özen göstermişlerdir¹⁸⁷. Bu durum Alaiye sancağında da vardır. Örneğin; Bayır, Derekayaksı, Şamlu Depe, Kozağaç, Tavşan Alanı, Göl Deresi, Boz Depe, Kızıldağı, Saruca, Güney, Güneykışla köyleridir. Sancağa ait Bıçakçılar, Nihakçılar, Çarhıcılar ve Çerciler köyleri meslek adları ve yaptıkları işlere göre verilen adlar grubuna olarak sınıflandırılabilir. Sancaktaki köy adlarının büyük bir bölümünü de renkler oluşturur. “Kızıl”, “sarı”, “ak”, “kara” renkleri en çok kullanılan renkler arasındadır.¹⁸⁸ Kızılca, Kızılköy, Kızılcaşehir, Kızılkilise, Kızılağaç Sarucalar, Sarupınar, Sarucı, Akseki, Akşahab, Alacabağçe, Aklar, Karaisa, Karakaya, Karasenir, Karadere, Karacalar köyleri bunlara örnek gösterilebilir.

Bazı köy adları ise Türk hâkimiyetinden önce yerleşim yerinin kullanıldığını doğrular niteliktedir. Eskiden kullanılan isimler Türk hâkimiyeti sırasında da aynen kullanılmaya devam etmiştir. Alaiye sancağı için; Kirvasıl, Pergos, Küloş, Kağros köyleri bu duruma örnek gösterilebilir. Muhtemelen ilk fetih zamanında ahalisi dağılmış ve boşalmış olan Bayramlı Viran köyünün fiziki görünümünden ötürü bu adı almış olmalıdır. Daha sonra bu köye Türkmenler yerleşmiştir.

¹⁸⁴ Mehmet Ali Hacıgökmen, “XVI. Yüzyıl’a Ait Tahrir Defterlerine Göre Alanya’da Yer Adları Hakkında Bir Araştırma”, *Türk Kültürü*, S. 393, Ocak 1996, s.29-38.

¹⁸⁵ Enver Çakar, Halep Sancağında Türkçe yer adları”, *OTAM*, S 11, 2000, s.90.

¹⁸⁶ Tüm listeyi görmek için bkz.konar-göçer nüfus bölümü.

¹⁸⁷ Bahaddin Yediyıldız, “Türkiye’de Yer Adı Verme Usulleri”, *Türk Yer adları Sempozyum Bildirileri*, 11-13 Eylül 1984, s. 27.

¹⁸⁸ Daha geniş bilgi için bkz., Reşat Genç; *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay. 1999, Ankara, Von Gabain, “Renklerin Sembolik Anlamları”, çev. Sernih Tezcan, *Türkoğlu Dergisi*, A.Ü. DTCF Yay., Cilt:3, Sayı:1, 1968 Ankara, s. 107-113. Ahmet, Karadoğan, “Türk Ad Biliminde Renk Kültü”, *Milli Folklor Dergisi*, Cilt:8, Yıl: 16, Sayı: 62,2004, s.93, Nesrin Bayraktar, “Kara ve Siyah Renk Adlarının Türkçede Anlam ve Kavram Boyutu Üzerine” *Tömer Dil Dergisi*, S. 126, Ekim Kasım Aralık, 2004, Zeki Kaymaz; “Türkiye Türkçesi ve Ağızlarında Renk Bildiren Kelimelerin Kullanılışı ve Sistematiği”, *Türkdili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1997, s.251-341.

Alaiye sancağında yer adlarında önemli bir kısım ise dini hüviyete sahip kişilerin adları, müesseseleri ya da manevi hayat ile ilgili adlarından oluşmaktadır. Seyyidler, Ulu Camii, İnsan Fakih, Şeyhi, Ahmedler, Şeyhlü köyleri bunlara örnek gösterilebilir.

Alaiye'ye ait yer adları Türklerin Anadolu'ya geldikten sonra Torosların iç kısımlarına yerleştiğini ve buralara kendilerine özgü adlar vererek yörenin Türkleşmesini hızlandırdığını söylenebilir.¹⁸⁹ Buna ek olarak ilk tahrirde daha fazla yabancı adın olması ve son tahrirde bunlara rastlanılmaması Türkleşmedeki hızı ortaya koyması açısından son derece önem arz etmektedir.

2.2.2. Hamid Sancağında Köyler

XVI. yüzyıl boyunca Hamid sancağı ait 1478, 1522, ve 1568 tarihli mufassal defterler¹⁹⁰ ve 1530 yılına ait icmal defteri bulunmaktadır.

Ağlasun Kazası

Sancağın güneyinde bulunan Ağlasun kazası için Evliya Çelebi; “*Isparta cenubunda, bir tepenin üzerinde kurulmuş olup camii, hamam ve bazarları vardır. Bağ ve bahçesi çok olan bir kasaba ve kazadır*”¹⁹¹ diye bahsetmektedir. Ağlasun 1478 tarihli mufassal defterde Eğridir kazasına bağlı nahiye olarak yer almaktadır¹⁹². Bu tarihte Ağlasun'a kayıtlı Akçabaş, Baş, Demirci, Divan, İnce Kargı n.d. Yukarı Taş, Ramazan, Taylu ve Yazır olarak toplamda 9 köy bulunmaktaydı. Yazır Köyü 49 hane ile en kalabalık köydü. Köye ait hâsıl 1381 akçedir. En küçük köy ise iki hane ile Taylu köyüdür. Köye ait hâsıl ise 530 akçedir.

Kazaya 1522 tarihli defterde ise de Akçabaş, Aksu, Baş, Bayındır, Büğdüz, Çeltükçü, Demircü, Emir Yakub, Göçet, Hisar, İnaran, İnce Kargı (n d. Yukarı Taş), Kayapınar, Kozca, Kozlu Kübyan, Köküp, Onaç, Ovacık, Paşa, Ramazan ve Yazır köyleri kayıt edilmiştir. Sözü edilen tarihte Çeltükçü Köyü 42 hane ile en kalabalık köy

¹⁸⁹Selim Hilmi Özkan, “XVI Yüzyıl Kayıtlarına Göre Alaiye (Alanya) Sancağında Yer Adları, Üzerine Bir İnceleme”, JASSS, C.5, S.3, Haziran 2012, s. 179.

¹⁹⁰ BOA, TD, nr. 30, BOA, TD, nr. 121, KKA, TD, nr. 51 ve BOA, TD, nr.166.

¹⁹¹ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 9.kitap, 1.C., Haz. Seyit Ali Kahraman, YKY yay., 2011 İstanbul.

¹⁹² BOA, TD, nr. 30, s.424-434.

durumundadır¹⁹³. Adından da anlaşıldığı üzere köyde çeltük tarımı yapılmaktadır. 4000 hâsılın 2000'i çeltükten alınan vergidir. Aynı tarihte Aksu Köyü 1 hane nüfusu olan köyün 2102 hâsıl akçe vergisi bulunmaktadır. Yetmiş buçuk çiftlik yerin ise hariçten ekildiği notu düşülmüştür¹⁹⁴. Bayındır köyü 720 hâsıl; Kayapınar Köyü ise 5836 hâsıl ve her iki köyde 9'ar hane ile en az nüfuslu köyler olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayapınar Köyü az nüfuslu olduğu halde hâsılı oldukça yüksektir. Bu hâsılın 2000 akçesi çeltük üretiminden gelmektedir¹⁹⁵. 1568 tarihli son defterde ise Akçabaş, Aksu, Bayındır, Göçet, İnaran, Kozlu Kübyan, Ovacık köylerinin kazaya kayıtları yoktur¹⁹⁶.

Avşar Kazası

Kaza tek bir nahiyeden meydana gelmektedir. Kazada genel itibari ile Eğridir ve Hoyran Gölü arasında bulunmasından dolayı köyler daha çok bu gölün etrafında şekillenmiştir. Ancak 1614 yılında Eğridir Gölü'nün taşması ile birlikte burada yer alan Ilgın ve Akbük Köyleri büyük hasar görmüş ve buradaki halk göç ederek Yenice köyüne yerleşmiştir.¹⁹⁷ Yenice bundan ötürü yörenin büyük köylerinden biri konumuna gelmiştir. Kaza Ağlasun gibi 1478'de Eğridir'e ait nahiye olarak kayıt edilmiştir. Göçet, Göl, Maziye¹⁹⁸, Yaka ve Yenice köyleri sadece bu tarihte nahiye kayıtlı yazılmıştır. Adı geçen tarihte en kalabalık köy olarak Gelendost Köyü ise 10.378 akçe hasıl ve 137 hane ile en büyük köy konumundadır. En küçük köy ise 3 hanelik Dere köyü idi.

1522 tarihli tahrir defterinde ise kazaya ait Ak Çapa, Akmescid, Bağlu, Çatlı, Dere Ağzı, Eskeles, Gelendost, Güdül, Ilgın, İn, İt Burnu, Karzı, Kızık, Kızılkaya, Kozyaka, Kuyucak, Kütrenek, Melengömi, Şarabhane, Tatya, Umdeğen, Yaka, Yazır, Yenice köyleri görülmektedir¹⁹⁹. Bu köylerden Kuyucak köyü 7 hane ile en küçük köy 195 hane ile Yazır Köyü ise en kalabalık köydür. Köyün hâsılı 14.450 akçedir.²⁰⁰ 1568 yılında yapılan son

¹⁹³ BOA, TD, nr. 121, s.304-309.

¹⁹⁴ BOA, TD, nr. 121 s. 312 “*Yedi buçuk Çiftlik yer var, hariçten ekerler... munderiç.*” notu düşülmüştür.

¹⁹⁵ BOA, TD, nr. 121 s. 305. “*zıkr olunan reayalar abâ vü ced.. çeltük ekerlermiş. 56 müd tohum ekilirse ak pirinç hâsıl Zıkr okunan çeltik defterde sakin müd safi pirinç kaydolur sonraki defterde 40 müd pirinç kaydedilmiş haliye pirinç defter altında tohum menabi olmağın 30 müd safi pirin kayd olundu.*”

¹⁹⁶ KKA, TD, nr.51, s.279-248.

¹⁹⁷ Neşet Çağatay; “Hamid Sancağı Köylerine ait bir vesika” *Ün Dergisi*, XI, 125-126

¹⁹⁸ BOA, TD, nr. 30, s. 349-350, BOA, TD, nr. 438 numaralı icmal defterinde de yer alan bu köye diğer tahrir defterlerinde rastlanmamıştır.

¹⁹⁹ BOA, TD, nr.121, s.304-326.

²⁰⁰ BOA, TD, nr. 121 Yazır cemaatin bir kolunun oluşturduğu köyde nefis başlığı altında 58 hane iki kayıt bulunmaktadır. Ancak hâsıl birlikte verilmiştir. s. 443.

tahrirde ise köy sayısı 18 olmuştur²⁰¹. Adı geçen tahrirde, Balcı, Gelendost, Ilgın, Karzı, Kozyaka, Yazır köyleri yer almamaktadır²⁰². Bu köylerdeki nüfus muhtemelen başka bir nahiyyeye göç etmiş ya da adı değişmiş olabilmektedir. Ilgın köyü ise Eğridir nahiyesine kayıt edilmiştir.

Burdur Kazası

Kaza aynı adı taşıyan gölün biraz üstüne kurulmuştur. Arızalı bir yapısı olan zemin köylerin yerleşmesini etkilemiştir. Yerleşme daha çok dağ eteklerinden Burdur gölüne doğru bir seyir izlemekteydi. 1478'de kazaya ait 38 köy kayıtlara geçmiştir. Askeriye ve Kışla Köyleri sadece bu tarihte kayıtlara geçmiştir. Ayrıca en büyük köyler arasında bulunan bu köyler Askeriye 91 hane, 4079 akçe; Kışla ise 90 hane 4078 akçe ile kayıtlara geçmiştir. Göğ 3 hane, 1563 hâsıl ve Kurna köyü 7 hane, 1650 hâsıl ile en küçük köyler olarak sıralanabilir. Askeriye ve Kışla gibi yüksek haneli köylerin diğer tahrirlerde yer almaması konar-göçer grupların iskân düzenine tam olarak uyum sağlamayarak göç etmesi olarak açıklanabilir.²⁰³

Kazaya bağlı 1522 tarihli defterde 42 adet köy bulunmaktadır²⁰⁴. Bunlar; Akyaka, Bayındır, Bayındır, Bayır, Büğdüz, Çerçin, Çine, Çukurca, Dere, Döğ er, Giresun, Gölçük, Gölde, Hacılar, Kabuz, Karabilan, Karakaya, Karakend, Karsenir, Kıravkaz, Koruçay, kozağaç, kullar, kurna, Kürd, Lengömi, Mansatır, Mandıra, Marmala, Onar, Pendik, Sala, Salur, Soğanlu, Sorkun, Virancık, Yar, Yassı Göreme, Yazı, Yaz, Yenice, Zağriye köyleridir. 1568 tarihli tahrirde ise kazaya bağlı köy sayısı 40'dır²⁰⁵. Bu tahrirde Kürd ve Gölçük köyleri ise İrle kazasına bağlanmıştır. 1522'de iki defa Bayındır Köyü yazılmıştır. Aynı tarihte Karakend Köyü 10500 hâsıl ve 157 hane ile en kalabalık ve geliri en yüksek olan köydür. Bu köyü; 165 hane, 8500 hasıl ile Yaz Köyü izlemektedir. En az nüfuslanmış köy olarak Gölde 339 hasıl ve 3 hane, Çine 5 hane ve Sorkun 4 hane ve 1.734 hasıl ile küçük köyler arasındadır. İki adet olan Bayındır köyünün bir tanesi 1568'de İrle Kazası'na bağlanmıştır. Kaza tek bir nahiyyeden meydana gelmiştir. Kazada gayri müslim nüfus bulunmamaktadır.

²⁰¹ KKA, TD, nr. 51, s.279-284.

²⁰² Yazır cemaatin kolları tarafından kurulan bu köy aynı adla birçok kazada geçmektedir. Bundan dolayı oraya geçmiş mi yoksa aynı adla cemaatin başka bir kolu bu köyü kurmuş mu? Tam bir kanıya varmak zor görülmektedir.

²⁰³ Daha geniş bilgi için; Tufan GÜNDÜZ, *Türkmenler Üzerine Makaleler Bozkırların Efendileri*, Yeditepe yay., İstanbul 2012.

²⁰⁴ BOA, TD, nr. 121, s. 167-201.

²⁰⁵ KKA, TD, nr. 51, vrk80a-.99b.

Eğridir Kazası

Eğridir Kazası kendi merkez nahiyesi ve Anamas, Yıva ve Kartaş nahiyelerinden meydana gelmiştir. 1478 tarihli tahrir defterinde Ağlasun ve Avşar da kazanın nahiyesi konumundadır²⁰⁶. Ancak bir sonraki tahrirde müstakil birer kaza olarak kayıt edilmişlerdir.²⁰⁷ Eğridir Gölü yanında kurulan kaza sancağın en büyük kazası konumundadır. Kazaya 1522 tarihli tahrir defterinde toplam 93 adet köy kayıt edilmiştir²⁰⁸. Bunlardan 46'sı Eğridir Nahiyesi'ne, 27 tanesi Anamas nahiyesine, 13 Yıva ve 7 si Kartaş nahiyesine kayıtlıdır. 1568 tarihli tahrirde ise köy sayısında idari bölünmeden dolayı azalma olmuştur²⁰⁹. Toplamda 46 köy kayıtlara geçmiştir. Bunlardan Yıva ve Kartaş nahiyelerinde bir değişiklik olmazken, Anamas'da 2 köy, Eğridir'de 23 köy ilalmış, Çeltük n.d. Kazmalu, Balıkçı n.d. Doğancı, Çözer n.d. Kozluca, Akçahisar, Kuruca Boğazı, Kulsaru, Özlüce Ağaç, Denkliü kaya, Göğer, ve Ören Deresi köyleri Hoyran Kazasına tabi olmuştur.

Eğridir Nahiyesi

Eğridir gölünün güneybatısında bulunan nahiye, göle kıyısı bulunan tek nahiye dir. Yerleşme göl kenarında daha yoğundur. Gölün iklimi ılımanlaştırması buna etken olmuştur. 1478 tarihli tahrirde en kalabalık olan köy Kızıl Öyük Köyü'dür. Köyün 8911 akçelik geliri bulunmaktadır. Nahiyyeye ait en az nüfuslanmış köyler ise Kışlacık 3 hane- 161 akçe, Balçıklı 4 hane- 381 akçe ile kayıtlara geçmiştir.

1522 tarihli tahrir defterinde kazaya bağlı 46 adet köy bulunmaktaydı. Bunlar; Ağıl köy, Ak Doğan, Akpınar, Akça Hisar, Akça Kilise, Avdancık, Balçıklı, Balıkçı Hacı, Bayındır, Bedre, Cive, Çay n.d. Gün, Çeltük, Çözer, Çukur, Delü Musa, Denkliü Kaya, Depelü, Dere, Elgi, Eriklü, Göğer, Gökçe, Ilgun, İl Almış, Karamanlu, Kayı, Kışlacık, Kızılöyük, Koynucuk, Kozagaç, Köseler, Kul saru, Kuruca Boğazı, Kümbet, Mermerlü Bel, Nısfı Keliğan, Nısfı Kündürlü, Ören Deresi, Örenlü, Özlüce Ağaç, Panbuk Ovası, Sevinç, Sorkuncuk, Tahtacı, Tokmacık, Yaycılar köyleridir. Adı geçen köylerden 80 hane ile Bedre Köyü en kalabalık köy olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı tarihte 5 hanenin altında

²⁰⁶ BOA, TD, nr. 30, s.295-458.

²⁰⁷ Bkz. Ağlasun ve Avşar maddelerine s. 10

²⁰⁸ BOA, TD, nr. 121, s. 325-450.

²⁰⁹ KKA, TD, nr. 51.

olan köyler; Kaya köyü 4 hane; Kışlacık köyü 3 hane; 1 hane ile de Balçıklı köyü bulunmaktaydı. Hâsıl miktarları olarak, Bedre 8447 hâsıl vergi verirken, en az vergi 127 akçe ile Kışlacık Köyü'nden alınmaktadır.

1568'de ise bu sayıda bir azalma meydana gelmiş köy sayısı 21 olmuştur. Bu durum adı geçen tahrirde kazaya Hoyran nahiyesinin eklenmesi ile açıklanabilir. İlalmış, Çeltük, Balıkçı, Çözer, Akçahisar, Kuruca Boğazı, Kul Saru, Özülce Ağaç, Denklü Kaya, Göger ve Ören deresi köyleri Hoyran nahiyesine kayıt edilmiştir.²¹⁰

Anamas Nahiyesi

Anamas Nahiyesi, Eğridir kazasının ikinci büyük nahiyesidir. Nahiye'nin arızalı bir coğrafya üzerinde kurulması ve kurulduğu alanda suyun bol olması, nahiye'de dağınık yerleşmeyi de beraberinde getirmiştir. 1478 tarihli tahrirde 29 adet köyü bulunan nahiye'nin Bek Deresi köyü sadece bu tahrirde geçmektedir²¹¹. İlanlu köyü 43 hane 2277 hâsıl ile en kalabalık köy durumundadır. Ulubağlı ise 1 hane 130 hâsıl ile nahiye'nin en küçük köyüdür. Nahiye'ye ait Kâfir köyünde 41 hane bulunmaktadır. Bu haneler arasında 1 hane gebran olarak kayıtlarda yer almaktadır. Aynı köyün hâsılı ise 1920 akçedir.

1522 yılındaki tahrirde ise Ak Şehirlü, Ağsak, Afsan, Alaycık, Banas, Baş Viran, Rasuller, Baklan, Bek, Sofular, Ürkmez, İlanlu, Emiri Ahur, Kâfir, Kiçi Bağlı, Köselü, Karasu Baş, Bek Deresi, Çapa, Geliveresi, İldere, Karaca Hisar, Katib, Kırığı, Kübralu, Kümbet, Mihayl, Sarı İdris, Sorkun, Ulu Bağlı, Yaka, Yakacık, Zindancık köyleri kayıt edilmiştir. Aynı tarihte en büyük köy 3517 hâsıl ve 73 hane ile Afsan köyü iken, 987 hâsıl ve 3 hane ile Yaka köy en küçük köy olarak kayıtlardaki yerini almıştır. 1568 tarihli son tahrirde ise köy sayısında sadece iki adet azalma meydana gelmiştir²¹². Köselü ve Avşar köyleri ise bu tarihte Anamas nahiyesine kayıtlı değildir. Bu köyler aynı tarihte Karaağaç-ı Gölhisar kazasına kayıt edilmiştir.

²¹⁰ KKA, TD, nr. 51, vrk 208a-217b.

²¹¹ BOA, TD, nr. 30, s.369-389.

²¹² KKA, TD, nr. 51

Yıva Nahiyesi

Yıva nahiyesi kazanın en büyük ve kalabalık köylerini barındırması bakımından önemli nahiyelerden biridir. 1478 tarihli defterde Şanlı 267 hane 5250 akçe ile en büyük; Sağırlu köyü ise 3 hane 218 hasıl ile en küçük köydür²¹³.

1522 tahririnde ise 13 adet köyü olan nahiye'nin Şanlı Köyü 297 hane ile yine en kalabalık köy konumundadır²¹⁴. Şanlı'da 1522 tarihinde, 9626 akçe vergi miktarı bulunmaktadır. Buna karşın 3 hane 429 hâsıl ile Sağırlu Köyü en az nüfus barındıran köy olmuştur.

1568 tarihli defterde²¹⁵ ise nahiye'ye ait köy sayısı 14 olmuştur. Bunlar; Ayvalu, Bekmekir, Bek Mekir-i Diğer, Gömü, Pavlu, Karkınbükü²¹⁶, Keremli, Bek dili, Deraskine, Sağırlu, Şanlı, Serpe, Şam, Zengi, Karkın köyleridir.

Kartaş Nahiyesi

Kazanın en küçük nahiyesi konumundadır. Nahiye dağlık bir arazi üzerinde kurulmuş olması bakımından köy sayısında bir değişiklik olmamıştır. Çiğ Düşmez, Kartaş, Kaliller, Kızıl Bekir, Uğrular, Yazır, Yazır köyleri XVI. yüzyıl boyunca nahiye'ye kayıtlı kalmışlardır. 1478 tarihli tahrirde az nüfuslanmış köy 24 hane 578 hâsıl ile Kızıl Bekir Köyü'dür. Uğurlar Köyü ise 114 hane 3624 hâsıl ile en kalabalık köydür.

1522 tahririnde ise Uğurlar Köyü 134 hane ile Kartaş Nahiyesi'nin en kalabalık köyü konumundadır²¹⁷, köyün 4337 akçe hâsıl kaydı bulunmaktadır. Bu tarihte Kızıl Bekir Köyü ise 26 hane 600 hâsıl ile en az nüfuslu köy durumundadır. Son tahrirde ise köy sayısında bir değişiklik olmamıştır²¹⁸.

²¹³ BOA, TD, nr. 30, s. 391-412.

²¹⁴ BOA, TD, nr. 121, s.388-404.

²¹⁵ KKA, TD, nr. 51, vrk 240a-244b.

²¹⁶ 1568 'de nahiye'ye eklenmiştir. KKA, TD, nr. 51.

²¹⁷ BOA, TD, nr. 121, s.

²¹⁸ KKA, TD, nr. 51, vrk 244a-247b.

Isparta Kazası

Isparta Kazasında XVI. yüzyılda köy sayısına baktığımızda sekiz adet köy kayıtlara geçmiştir. Kırsal yerleşme kazanın daha çok doğu ve kuzey yönünde yoğunlaşmıştı. Çukur alanlarda kurulan köyler tarım yaptıkları verimli ovalara sahipti. Sav, Kayı, Çünür, Savcı, Diyadin, Evlenkere, Lağus köyleri bulunmaktadır²¹⁹. Kazanın en büyük Köyü Sav'dır. Köy Davras Dağı'nın Isparta Ovası ile buluştuğu alanda kurulmuştur. Adı geçen köy yüzyıl boyunca en büyük ve kalabalık köy statüsünü korumuştur. 1478'de 166 hane, 1522'de 167 hane ve 12700 hâsıl ve nihayetinde 1568'de 256 hane olarak kayıtlarda yer almıştır²²⁰. En az haneye 1478'de Diyadin Köyü 15 hane ile hâsıl 1168 akçe sahip Dirben köyü ise 1522'de 21 hane 1949 hâsıl olan köy daha sonraki tahrirde 1568'de 29 hane 2375 hâsıl ile en az nüfus barındıran köy durumundadır. Arızalı bir coğrafyaya sahip olması kazada köy oluşumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Isparta kazasında Gayr-ı müslim nüfus barındıran köy bulunmamaktaydı.

İrle Kazası

Salda Gölü yakınlarında kurulmuş olan kazada yerleşme daha çok göl etrafında meydana gelmiştir. 1478 tarihli defterde İrle Eğridir Kazası'na ait nahiye konumundadır²²¹. Armud ve Yalucak köyü sadece bu tahrirde geçmektedir. Yalucak Köyü 3 hane 1320 hasıl ile en az nüfuslanmış köyüdür. Çavdur Köyü 61 hane 3698 hâsıl ile en kalabalık nüfuslu köyüdür.

1522 tahririnde ise kaza olarak kayıtlara geçen İrle²²², 1568'de Gölhisar Kazasına bağlı nahiye olarak kayıt edilmiştir²²³. 1522'de aynı nahiye 23 adet köy kayıt edilmiştir. Bunlar; Akça, Alan, Avdanlu, Beğler, Bek, Çardak, Çerdaklar, Çavdur, Dere, Derecik, Gökçeyaka, Ilıcan, İsmail Yakası, Kaya, Mir, Örenli, Panbuklu, Sapaca, Söğüt, Yenice, Yenice Yüreğir köyleridir. 1568'de ise nahiye 24 köy Bayındır, Dutluca, Gölcük, Kozluca, Yazır Köyleri eklenmiştir²²⁴. 1522'de en küçük köyler olarak karşımıza 4 hane ve 1625 hâsıl ile Panduklu köyü ve 7 hane ve 1625 hâsıl ile Derecik Köyü çıkmaktadır. 68 hane ile

²¹⁹ BOA, TD, nr. 30, s.272-292, BOA TD, nr. 121, s. 290-303, KKA, TD, nr. 51, vrk 269b-276a.

²²⁰ BOA, TD, nr. 30, TD, nr. 121 ve KKA, TD, nr. 51.

²²¹ BOA, TD, nr. 30, s.160-169.

²²² BOA, TD, nr. 121, s.140-161.

²²³ KKA, TD, nr. 51, s.67-78.

²²⁴ KKA, TD, nr. 51, vrk.244a-247b.

nahiyenin en büyük köyü olan Begler Köyünde ise; hâsılı 4748 akçe olarak en fazla vergi alındığı kayıtlarda yer alır.

1568 tarihinde ise Çardak 125 hane 6969 hâsıl, Begler 110 hane 6226 hâsıl ile büyük köyler olarak kayıtlarda yer almıştır. Derecik 4 hane 2253 hâsıl, Bağçe 8 hane 3700 hâsıl ile küçük köyler konumundadır.

Göhlisar Kazası

Göhlisar kazası köy sayısı olarak Eğridür kazasından sonra ikinci sırayı almaktadır²²⁵. Kaza bulunan göl etrafında bir ovada şekillenmiştir. Geçim kaynağının tarım olması nüfusun kırsalda yoğunlaşması ve köylerde yaşamasına neden olmuştur. 1522 tarihli defterde 69 adet köy, kazaya kayıt edilmiştir²²⁶. 1568 tahririnde ise köy sayısında düşüş meydana gelmiş ve 31 adet köy kayıtlara geçmiştir²²⁷. Köy sayısındaki bu düşüş Yavice Nahiyesi'nin kurulması ile bazı köylerin bu nahiyeye kayıt edilmiş olmasından ileri gelmektedir.

Köyler; Ağualan, Ak Yaka, Akça, Aman, Anbarcık, Ani Aşağı Çavdar, Avare, Bayındır, Bedürlü, Bek, Besar, Bulduk, Çeltükçü, Çeltükçü diğer, Çukurca, Dengere, Derbent-i Ballık, Dirmil, Gençlü, Günay, Hacı, hasan Bek, Horzum, İshak, Kara Musa Kara Taş, Karga, Kaya Dibi, Kayacık, Koğa, Koz Ağacı, Kulağıtülü, Kulağuzlar, Mürseller, Mürseller-i Diğer, Otuca, Sofu, Sofular, Süleyman, Şam, Tur Bek, Ulu, Yaka, Yaka, Yamadı, Yeğenlü, Yukaru, Yunak, Yüreğir köyleri kazaya kayıtlı iken 1568'de; Ak Viran, Akça Viran, Almacuk, Atma, Bademlü, Bayramlı, Dere Eşenlü, Firüz Öyüğü, İmamçe, İnce Viran, Kağılcık Kara Harimli n.d. Kemer, Karaca Bilan, Kızıl Ali, Kızılca Bayır, Köy, Kulağuz, Pınarbaşı Köyleri Yavice nahiyesi'ne bağlanmıştır. Kazaya ait 1478 tarihli mufassal defterde en kalabalık köy 307 hane ile Dirmil gelmektedir²²⁸.

Dirmil Köyü 1478 tarihinde 10970 hâsıl, 1522'de ise 200 hane-15.635 akçe hâsıla ilerlemiştir.²²⁹, 1478'de Aman köyü 3 hane-1658 hâsıl ile Yuva köyü 3 hane-1077 hâsıl en

²²⁵ 1478 tarihli mufassal defter de kaza Karaağaç ile birlikte kayıt edilmiştir.

²²⁶ BOA, TD, nr. 121, s.62-117.

²²⁷ KKA, TD, nr.51, vrk 3a-12.a.

²²⁸ BOA, TD, nr.30,

²²⁹ 1478 ve 1522 tarihli tahrirler karşılaştırıldığında 1478'de 307 olan hane sayısının 200'e düştüğü görülmektedir. Ancak hâsıl vergi miktarında artış yaşanmıştır. BOA, TD, nr. 30, BOA, TD, nr. 121.

az nüfuslu köyler arasındadır. 1478 tarihli tahrir defterinde kazaya ait bazı köylere ait nüfus kaydı bulunmamaktadır²³⁰. Ancak tarım yapıldığı için vergi alındığı tespit edilmiştir. Bunlar; Sazak Köyü hâsıl 2955 akçe, Tutan Öyüğü hâsıl 4040 akçe, Tefenni hâsıl 2920 son olarak da Yol köyü 300 hâsıl kayıt edilmiş ancak nüfus kaydına rastlanılmamıştır. arasındadır. Adı geçen köyler daha sonra Siroz ve Kemer nahiyelerine kayıt edilmişlerdir.

1522 tarihli defterde Eymaniç 1964 hâsıl iki hane; Mürseller-i Diğer de 403 hasıl; 2 hane olarak karşımıza çıkar. Çeltükç-i Diğer 850 hâsıl, İğdelü 991 hasıl, Yusuf 2.184 ve Yuva 1.653 hâsıl ile 5'er haneye sahip olan köylerdir. Çeltükçü 850 hâsıl, Akviran 992 hâsıla sahip 6'şar haneli köylerdir. Kağılcık ve Derbent-i Ballık 7'şer haneli, küçük nüfuslu köyler arasında görülmektedir.

Gönan kazası

XVI. yüzyılda kaza olarak kayıtlara geçen Gönan tek bir nahiyeden meydana gelmiştir. Batısında Keçiborlu, kuzeyinde Uluborlu, güneybatısında Burdur kazaları bulunan Gönan bir ova üzerinde kurulmuştur. Yerleşme daha çok ova etrafında yoğunlaşmıştır. 1478 tarihli tahrirde Arab Köyü 58 hane 10.007 hâsıl ile en kalabalık köy²³¹, Alaman Köyü ise 10 hane 3510 hâsıl ile en az nüfuslanmış köydür. Kazaya ait sözü geçen defterde Demurcu köyüne nüfus kayıt edilmemiştir. Köye ait hâsıl ise 1420 akçedir.

1522 tahririnde 16 köy kayıtlara geçmiştir²³². Bunlar; Alaman, Arab, Baradız, Boz Alan Öyüğü, Demirci, Fandas, İğdecik, İn Önü, İt oğlu, Kınık, Kışlacık, Kızıl Ağaç, Kökes, Marce, Senirce, Yüreğir köyleridir. Kazaya ait Arab Köyü 58 hane 7590 akçelik hâsıl ile kazanın en kalabalık köyü durumundadır. Buna karşın Yüreğir köyü 7 hane ve 2400 akçe hâsıl ile Demirci köyü ise 8 hane 1470 hâsıl ile az nüfuslanmış köylerdendir.

1568 tahririnde köy sayısında bir değişiklik olmamış, ancak Demirci köyü yerine Karataş köyü kayıtlara geçmiştir²³³. 1568'de İnönü Köyü 16 hane, hâsıl 5400 ile en az nüfuslu; Kızılağaç Köyü ise 149 hane 5200 hâsıl ile en kalabalık köy olarak kayıtlara geçmiştir.

²³⁰ BOA, TD, nr.30, s

²³¹ BOA, TD, nr.30, s.254-271.

²³² BOA, TD, nr.121, s.267-278.

²³³ KKA, TD, nr.51, vrk .118a-123b.

Karaağaç-ı Gölhisar

XVI. yüzyılda tamamen kırsal yerleşmeden oluşan kaza, kabaca Acıpayam Ovasında yer almaktadır. Suyun bol olduğu coğrafya üzerinde kurulan kazada köyler Acıpayam, Bademli, Güney ovalarında yer almıştır. Ovalarda yer alan köyler ise ovaların kenarlarında ve dağ eteklerinde kurulmuştur.²³⁴ 1478 tarihli ilk tahrirde Gölhisar kazasına bağlı nahiye olarak kayıtlara geçen Karaağaç-ı Gölhisar nahiyesine ait 24 köy kayıt edilmiştir. Daha sonra Karaağaç-ı Gölhisar 1522 tarihli tahrir defterinde ise, kaza konumuna yükselmiş ve de 57 köy bu kaza adına kayıt edilmiştir. 1568 tarihli defterde ise köy sayısı artarak 63'e yükselmiştir.

Kazaya ait tahrir defteri incelendiğinde, bazı köylerin birlikte yazıldığı göze çarpmaktadır. 1522'de Kuyucak ve Kaysar köyleri birlikte yazılmıştır. 1568'de ise Kuyucak-Kaysar, Avşar-Gazancılar, Bedirbey-Köke, Karkın-Dere, Yapılcan-İnalani köyleri birlikte kayıt edilmiştir. Bu durumdan dolayı en kalabalık ve hâsılı yüksek köyleri tespit etmemiz mümkün olamamaktadır.

Kazaya ait köyler; Ada, Avşar, Avşar-ı diğer, Aksu, Aladdin, Alagöz, Apa, Ayas Seniri, Bademli, Balaban, Bedirbey, Bostan, Bükdüz, Çaput, Çeltikçi, Çınar, Çorum, Çörtmen, Darıvıran, Dedesil, Değirmen, Dodurga, Emirdad, Gazancılar, Gedikli eş-şehir, Akçakilise, Güney, Hatuncuk Viranı, Horos, Işıkbükü, Kakesöyüğü, Karaöyük, Karkın, Kayı Yayla, Kılağuz, Kırcalar, Kızılhisar, Kuru, Kösele, Kurt, Kuyucak, Kaysar, Kürklü, Nekse, Oğuz, Pınaz, Salda, Selimözü, Sırçalık, Sırtlan, Tahtalu, Uçarı, Yapılcan, Yassıöyük, Yatağan, Yayılar, Yazır, Yumrutaş, Yüreğir köyleri kazaya kayıt edilmiştir.

Kiçiborlu Kazası

Batı Torosların eteklerinde konumlanan Kiçiborlu'nun güney ve güney doğusunda verimli ovalar yer almaktadır. Yerleşme genelde dağ yamacından ovaya doğru olurken ovalarda daha çok tarım yapılmıştır. Kazaya ait köy sayısında, XVI. yüzyıl boyunca bir değişiklik olmamıştır. Kayıtlarda yüzyıl boyunca kazaya ait 28 adet köyden bahsedilmektedir. 1478 tarihli ilk tahrirde Gönan kazası'na bağlı nahiye konumunda olan

²³⁴Mehmet Yaşar, Ertaş, *Karaağaç-ı Gölhisar (Acıpayam) Kazası*, Yeditepe yay., Denizli 2006, s. 47.

Kiçiborlu'ya ait, 32 köy kayıt edilmiştir²³⁵. Bu tarihte köy olarak kayıt edilmesine rağmen hiç nüfus bulunmayan köyler mevcuttur. Bunlar; Çukurviran, Kınık, Yolluca köyleridir. Ayrıca bazı köyler yazılırken nüfusları birleştirilmiştir. Bozyaka Köyü, Ovacıkla birlikte Belantarla Köyü ise Kestel Köyü ile birlikte yazılmıştır. Bu durum bizim köyleri, hane ve hâsıl olarak karşılaştırmamızı imkânsız kılmaktadır.

1522 tarihli tahririnde ise kazaya ait Söğüdcük 7, Kozluca 13, İğdecik 13, Kuyucak 4, Kızılca Köyü ise 11 hane ile karşımıza çıkan küçük köylerdir²³⁶. Aynı tarihte Bek köyü ise 77 hane, 4278 hâsıl, Gölbaşı Köyü 110 hane 9495 hâsıl, Kılıç Köyü 70 hane, 8500 hâsıl, Karı köyü ise 112 hane 12464 hâsıl ile büyük köyler arasındadır. Ancak Nefs-i Kiçiborlu 148 hane 18374 hâsıl ile kazanın en büyük ve en fazla vergi veren köyüdür.

1568 tarihli son tahrirde ise köy sayısında bir değişiklik meydana gelmemiştir²³⁷. Ancak yüzyılın ilk tahririnde olduğu gibi adı geçen bu tahrirde de bazı köylerin birleşik yazılması hane-hâsıl karşılaştırmamıza imkân vermemektedir.

Kazaya ait köyler; Acar, Bek, Burun Köy, Çukur Viran, Eber, Giresun, Gölbaşı, Güzelce Köy, Hacı, İğdecik, Kalburcu, Karagöz Öyüğü, Karı, Kemer, Kestel, Kılıç, Kınık, Kışlacık, Kızılca Köy, Kiçi Köy, Kozluca, Kuyucak, Ovacık, Saraycık, Senirce, Söğüdcük, Uluköy, Yağıbasan, Yaka, Yolluca'dır.

Yüzyılın son tahririnde Kiçiborlu kazasının Karı köyü yine nüfus ve hâsıl ile en büyük köyüdür. 133 hane barındıran köy 13918 akçelik hâsıla sahiptir. Hemen arkasından Bek Köyü 116 hane-7394 hâsıl, Kılıç Köyü 104 hane-13666 hâsıla gelmektedir. İğdecik 7 hane-3200 hâsıl ile en küçük köy olarak yine kayıtlarda yer almıştır. Ayrıca Yolluca Köyü 9 hane-2200 hâsıl olarak en küçük köy sıralamasında ikinci sıradadır.

Uluborlu Kazası

Senirkent ve Uluborlu ovasında yer alan kaza, Kapı Dağı eteklerinden Eğridir gölüne doğru eğimli ve yüksek bir arazide kurulmuştur. Tek bir nahiyeden meydana gelen

²³⁵ BOA, TD, nr.30, s.221-231.

²³⁶ BOA, TD, nr.121, s.236-259.

²³⁷ KKA, TD, nr. 51, vrk.114b-114a.

kaza 1478 tarihli tahrirde 24 adet köyü ile kayıtlara geçmiştir²³⁸. Akça Keçilü 5 hane-1077 hâsıl ile ve Çaylak 7 hane-2606 hâsıl ile kazanın küçük köyleri arasındadır.

1522 tarihli tahririnde ise 20 adet köy kayıtlara geçmiştir²³⁹. 1568 tarihli tahrir defterinde ise köy sayısı 22 olmuştur²⁴⁰. Kazaya ait köy sayısında önemli bir değişiklik olmamıştır. Sadece İshaklar köyü 1568 tarihinde bulunmamaktadır. Muhtemel köyün başka bir idari birime bağlanmış olabileceğini ya da halkın göç etmiş olabileceğini akla getirmektedir. Kazaya bağlı köyler; Abdül Cebbar, Akça Keçilü, Boz Durmuş, Böde, Çakal, Dere, Göreme, İn Önü, İshaklar, Kabacılı, Kabil, Kaldırım, Kara Arslan, Kurcak, SalganÖyüğü, Senirkent, Susuz, Şuayib n.d. Umuroğlu'dur. Kazanın en kalabalık köyü yüzyıl boyunca varlığını sürdüren Yassıvıran Köyü'dür. 1478'de Yassıvıran Köyü 66 hane, 1522'de 143 hane, 1568'de ise 280 hane olarak karşımıza çıkmaktadır. Yassıvıran köyünü 1478'de 85 hane, 1568'de ise 280 hane ile Kabacılı köyü takip etmektedir.

Uluborlu kazasına ait, en küçük köy ise 1522'de 3 hane ve 1568'de 5 hane ile Çaylak Köyü'dür. Köylerin vergi gelirlerine baktığımızda, gelirlerin hane sayıları ile ilintili olduğu ortaya çıkmaktadır. 1522'de 16742 hâsıl ile en fazla gelir Yassıvıran Köyü ve 7429 hâsıl ile Kabacılı Köyü'nden gelmektedir. 1568 tahririnde de durum değişmemiş Yassıvıran 20000 hâsıl ile ve Kabacılı 10941 hâsıl ile kayıtlara geçmiştir.

Yalvaç Kazası

Yalvaç kazası coğrafi olarak dağlar arasında kalmış bir ovada oluşmuştur. Yerleşme Sultan dağlarının güney eteklerinde olmuştur²⁴¹. 1478 tarihli tahrirde de Yalvaç kaza olarak kayıt edilmiş ve Karaağaç buna bağlı nahiye konumunda yer almıştır²⁴². 1522 tahririnde ise kazaya ait nahiye bulunmamaktadır²⁴³. 1568 tarihli son tahrirde, 1522 tarihli tahrirden farklı olarak; Karaağaç'ın kazaya ait nahiye olarak kayıt edildiği görülmektedir²⁴⁴.

²³⁸ BOA, TD, nr.30, s. 600-638.

²³⁹ BOA, TD, nr.121, s.214-235.

²⁴⁰ KKA, TD, nr.51, s. 133-147.

²⁴¹ Durmuş Karaman, *Dünden Bugüne Yalvaç Tarihi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1991, s.87.

²⁴² BOA, TD, nr.30, s.506-524.

²⁴³ BOA, TD, nr.121, s.451-483.

²⁴⁴ KKA, TD, nr. 51, vrk 150b-170a.

Yalvaç Nahiyesi

Yalvaç Nahiyesine ait köyler; Akça Hisar, Alt Kapu, Ayvalı, Bahtiyar, Bayad, Boluca, Büğdüz, Deper, Derziler, Eğrililer, Eymür, Gelegermi, Geçdiler, Gönci, Görgi, Hisar Ardı, İlbengi, Kaş, Kemen, Kızılca, Köprülü, Köstük, Kuyucak, Mangarya, Nu Şiveran, Öyükülü, Sağır, Salur, Sofilar, Sork, Suçlu, Şamluca, Yarikkaya, Köknar'dır.

1478'de nahiyeye ait en fazla nüfus barındıran köy, 5194 hâsıl akçe ile Hisarardı Köyü'dür. En az nüfusu barındıran köyler ise Deper Köyü (5 hane-3031 hâsıl) ve Derziler Köyü (7 hane-5358 hâsıl) olmuştur. 1522'de de Hisarardı Köyü 145 hane ile en kalabalık köy olarak kayıtlara geçmiştir. Ayrıca köyün 9000 hâsılı bulunmaktadır. Deper Köyü ise 4 hane ile en az nüfuslu köy iken 3292 hâsıl akçe vergi vermektedir. 1568'de ise en az haneye sahip köy 8 hane ile Yolluca Köyü'dür. Yolluca köyünün ise 1400 hâsılı bulunmaktadır.

Yalvaç Karağacı Nahiyesi

1478'de Yalvaç'a bağlı nahiye konumunda olan Karağaç'ın en kalabalık köyü 55 hane-2029 hâsıl ile Karlu köyüdür. Karlu köyünü, 53 hane-4491 hâsıl ile Yenice Köyü takip etmektedir. En az nüfuslanmış köy ise 5 hane-957 hâsıl ile Arak Köyü olmuştur. Yenice köyünün bir sonraki tahrirde çok az nüfuslanması halkının birçoğunun nefis başlığı altında olmasından kaynaklanabilir. Yanı sıra nahiye'nin daha sonra mahallelere ayrılması, ilk şehirleşmenin buradan oluştuğunu göstermesi açısından önemlidir.

1522'de Kaza-i Karağaç, "Yalvaç" şeklinde müstakil kaza olarak kayıt edilmiş ve kazaya bağlı 41 adet köy kayıtlara geçmiştir. Aynı tarihte Yenice Köyü 5 hane-1225 hâsıl ile en küçük köy Karağaç Köyü ise nefis başlığı altında 12956 hâsıl-83 hane ile en kalabalık köy olarak kayıtlarda yer almaktadır. Yaka Eymür Köyü ise; 44 hane 3886 hâsıl ile ikinci sırada gelmektedir. 1568'de ise bu köy yine Yalvaç'a ait nahiye olarak kayıtlara geçmiştir. Sözü edilen nahiyeye ait köy sayısında değişiklik olmamıştır. Köyler; Akça Kal'a, Armudlu, Arslan Doğmuş, Bayad, Bek, Bilecügüz, Çaltu, Çarık Saray, Çavundur, Çeltük, Çünür, Fakihler, Iğdır, İmacık, Kara Kurtlu, Karkın, Karlu, Köpri, Kullar, Kullar, Kürtün, Mehmed Bek, Nu Şivan, Orvas, Ömercik, Ördekçi, Salur, Saraycık, Saray,

Selendi, Sollar, Sürtme, Tüdre, Tuna Şah, Ulu Dinek, Ulu Köy, Uşak-ı Eymür, Viran, Yağcı, Yaka Eymür, Yenice, Zengiler olarak sıralanabilir.

Hamid Sancağı'na genel olarak baktığımızda kırsal yerleşmenin daha çok bölgede bulunan dağların eteklerinden verimli ovalara doğru bir seyir izlediği görülmektedir. Bölgede birçok gölün bulunması, yerleşimlerin göl etraflarında şekillenmesine olanak sağlamış, ayrıca bunun yanı sıra geçiş yolları üzerinde birçok kazanın ve nahiyenin kurulduğu da gözlemlenmiştir.

1478 tarihli tahrirde baktığımızda Hamid sancağında 100 haneyi geçen köy sayısı 11'dir. Bu köyler; Dirmil, Sav, Uğrılar, nefs-i Barla, Gelendost, Pavlu, Sanlu, Kozyaka, Hisarardı, Suçlu, Köstük'dür. 1522 tahririnde ise bu sayı 21 olmuştur. Bir önceki tahrirde yer alan köyler konumunu korurken bunlara Karakaya, Onar, Karakend, Bek, Kabaklu, Şam, Kabacalu, Yassıviran, Senirkend, Abdülcabbar köyleri eklenmiştir. 1568 tarihli son tahrirde ise bu sayı daha da yükselerek 71 olmuştur. Tahrirde ilk defa 100 haneyi geçen köyler; Ulağı, Uluköy, Bağlar, Çardak, Karaöyük, Kuyucak, Güney, Kızılhisar, Darıviran, Dedeler, Çorum, Giresun, Akçay, Yazı, Çerçin Langömi, Kızıloğul, Çöğür, Kayı, Küyan, Savcı, Lavus, Saruca, Çay, Nefs-i Keligan, Kızılöyük, Yakacık, Karı, Kılıç, Gölbaşı, Ürkenez, Kaş, Şamluca, Kemen, Şuclu, Akçahisar, Hisaröyük, nefs-i Barla, nefs Keçiborlu olarak kayıtlara geçmiştir. Bu önemli değişiklik, nüfusun artması ve hareket halindeki Türkmen grupların yerleşik düzene geçmesi ile meydana gelmiş olabilir. Hane sayılarındaki bu yükseliş coğrafi yerleşim ile yakından alakalı olabilmektedir. Örneğin 100 haneyi geçen köy sayısı en fazla Yalvaç ve Isparta kazasında meydana gelmiştir. Bu durum iki kazanın da yüksek bir dağ eteğinde kurulması ile ilgili olduğu kadar, yeni köy oluşumunu engelleyen bir yapının bulunması ile de yakından alakalıdır.

Sancağın köy devamlılığına baktığımızda; 317 köy yüzyıl boyunca varlığını korumuştur. Bu köyler içerisinde bazılarını yeni nahiyelerin eklenmesi ile idari sınırların değiştiği görülmektedir. Yüzyıl boyunca varlığını koruyan ve nüfus olarak da artış gösteren kazalardan bir tanesi Isparta kazasıdır. Kazanın 8 adet köyü yüzyıl boyunca devamlılığını korumuştur. Keçiborlu ve Uluborlu kazaları da ikinci sırada gelmektedir. Bu durum buraların eskiçağlardan beri yerleşim yeri olması ve geçiş yolları üzerinde bulunmasından kaynaklanmış olabilir. Bunu köy adlarına baktığımızda da rahatlıkla görmekteyiz.

Sancağa ait köy adlarına baktığımızda, Alaiye sancağında olduğu gibi Türkçe yer adları oldukça fazla olduğu göze çarpmaktadır. Yerleşim yerlerine adları verilirken özellikle boy-aşiret isimleri ve cemaatler kendi adlarını kullanmaya devam etmişlerdir. Türklerde bir gelenek olan çevrenin genel özelliklerini ve renkleri kullanmaya özen göstermişlerdir.²⁴⁵ Alaiye sancağında, boy adı ile anılan köyler; Avşar, Aşağı Çavdır, Bayad, Bayındır, Büğdüz, Çavdur, Çavundur, Dodurga, Döğer, Karkın, Karkın Bükü, Kayı, Kınık, Salur, Uşak-ı Eymür, Yak Eymür, Yıvalar Yüreğir ve Yazır'dır.²⁴⁶ Cemaat-Aşiret ve Oymak adı taşıyan köyler; Akça Keçilü, Arab, Barmalu, Bayramlı, Bedirlü, Çaruk Saray, Firuz Öyüğü, Gençlü, Hacılar İlanlu, Uçaru, Taylu, Karamanlu,²⁴⁷ Yağbasın, Selendi, Köseler, Kabaclu, Küreklü, Savcı, Yörüklü Kabacalu, Kara Kurtlu'dur. Coğrafi özellikler yer adlarında ikinci sırada gelmektedir. Coğrafi özellikleri ile adlandırılan köylerden bazıları; Burunköy, Dere, Derecik, Ada, Gölcük, İnönü, Bayır, Ovacık, Kayadibi, Yumrutaş, Kuyucak köyleridir. Meslek adları ile anılan köyler ise; Balıkcı Hacı, Çeltükçü, Gazancılar, Demircü, Derciler, Balcı, Katib, Kışla, Ördekçi, Şarabhane, Panbuklu köyleridir.

Hamid Sancağı'nda eski bir yerleşim yeri olduğunu belirten köy adları da bulunmaktadır. Örenlü, Darıvıran, Küyan, Lavus, Evlenkene, Diyadin, Yassı höyük, Yassıvıran, Kakesöyüğü sözü edilen köyler grubuna girmektedir. Hamid Sancağı'na ait köylerde kişi adları önemli yer tutmaktadır. Bunlardan birkaçı, Ömercik, Selimözü, Süleyman, Emir Yakub, Alaeddin, Bahtiyar, Emir Dad köyleridir. Hamid Sancağı'nda Alaiye Sancağı'na göre çok fazla olan bir diğer yer adı ise hayvanlar ve bitki adlarıdır. Doğanlar, İtburnu, Çakal, Eriklü, Ayvalu, Bademli, Armud, Çınar Elmacuk, Çaylak köyleri bu gruba örnek verilebilir. Son olarak Alaiye Sancağı'nda olduğu gibi Hamid Sancağı'nda da yaygın olan bir başka kullanım renk adlarıdır. "Kara", "kızıl", "saru", "ak" renkleri oldukça yaygındır. Karaağıl, Kızıl Ali, Kul Saru, Saru İdris, Akdoğan, Kızılağaç, Karakend, Kızılcaköy köyleri bu gruba örnek teşkil etmektedir.

2.2.3. Teke Sancağında Köyler

XVI. yüzyılda Teke Sancağı; Antalya Karahisar-ı Teke, Elmalu, Kaş ve Kalkanlı olarak beş kaza merkezine ayrılmıştır. Antalya Kazası'na bağlı Antalya merkez nahiyesi,

²⁴⁵ Enver Çakar, *a.g.m.* s.92.

²⁴⁶ Daha fazla bilgi için bkz. Serkan Sarı, *a.g.t.* s.137.

²⁴⁷ Karamanlu Köyü hem Eğridir hem de Gölhisar kazasında bulunmaktadır.

Kürt, İğdir, İstanos, Muslu nahiyelerinden; Karahisar-ı Teke Kazası ise, Karahisar-ı Teke merkez nahiyesi ile Mükerrerrem Gömü, Bağovası nahiyelerinden oluşmaktaydı. Elmalu, Kaş ve Kalkanlı kazalarının ise sadece kendi adları ile anılan merkez nahiyeleri bulunmaktaydı.

Antalya Kazası

Antalya merkez nahiyesine, 1530 tarihli icmal defterinde 6 köy kayıt edilmiştir²⁴⁸. 1568 tahririnde ise köy sayısı Konarı köyünün mezraa statüsüne düşürülmesi ile 5 olmuştur. Köyler; Karasenir, Yazır, İmam, Viranşehir, Kundu'dur. Nahiyeenin en büyük ve kalabalık köyü 1530'da 152 hane ile Kundu Köyü'dür. 1568'de ise 212 hane ile Kundu köyü en kalabalık köy statüsünü korumuştur. Aksu nehrinin yakınında kurulan Kundu köyünün tamamı Müslümanlardan oluşmaktaydı. Kundu köyü yaygın olarak çeltik tarımı ile meşgul oluyordu. Bu yüzden nahiyyede ait en fazla gelir 154000²⁴⁹ akçe ile Kundu köyüne aitti. Konarı köyü ise 1530'da 2 hane olarak yazılırken; 1568'de mezraa konumuna gelmiştir.

İstanos Nahiyesi

İstanos, Antalya nahiyesinin kuzeydoğusunda dağlık alanda bulunmaktadır. Yerleşme bu sebepten dağlar arasındaki düzlüklerde yoğunlaşmıştır. 1530'da İstans'a ait 39 köy kayıtlı iken; 1568'de köy sayısı 45'e yükselmiştir. Avdan, Beşeözü, Karakuyu, Ribelti ve Örkenez köyleri 1568 tarihinde ilk defa kayıtlara geçen köylerdir. Ayrıca 1530'da Yağçe köyü olarak anılan köy, 1568 tarihinde ikiye ayrılarak Aşağı Yağçe, Yukarı Yağçe diye kayda alınmıştır. Aşağı Yağçe Kürt nahiyesine bağlanırken, Yukarı Yağçe de İstanos nahiyesine bağlanmıştır.

İstanos Nahiyesi'ne bağlı, Akkilise, Akyol, Bayırucu n.d. Bayır, Bayat, Beğuş Beşeözü, Çukurca n.d. Leylek, Çavundur, Delü Evren, Dere, Emirahurlu ve Ribetli, Eşenderesi, Garibce, Geyikbayırı, Hacı, İğdeagacı, İmecik ve Avdan, Karabayır, Karadiğın, Karadona, Karakilise, Karakoyunlu, Karataş, Karatay, Kevzerle, Kızılca, Köşeler, Kürdük, Kurdlar, Semakırı (n.d. Ali Fahreddin), Sımandır, Sülek, Şerefeddin,

²⁴⁸ BOA, TD, nr. 166, s.575-589.

²⁴⁹ KKA, TD, nr. 107 de hâsıl 155000 olarak gösterilmiş ancak tüm vergiler toplandığında 154000 sonucuna ulaşılmaktadır.

Uçbeyi, Tat, Tekesakalı n.d. Beğüş, Teküryaka, Yeleme Yörükleri, Yukarı Yağçe köyleri bulunmaktaydı. 1530'da 57 hane-18770 hâsıl ile en kalabalık nüfus Karatay köyü olarak kayıtlara geçmiştir. Ancak 1568'de durum değişmiş, en fazla haneli köy ünvanı 121 hane ile Şerefettin köyüne ait olmuştur. Ancak hâsıl olarak 17125 ile Karataş köyü en fazla vergi gelirine sahiptir. Bunun nedeni köyde hububat gelirlerinin fazla olması ve arıcılık yapılması ile yakından alakalı olabilir.

1530'da Eşenderesi, Hacı, İğdeğacı, Karabayır ve Takesakalı köylerinde nüfus bulunmamaktaydı. 1568'de ise Beğüş, Deli Evren, İğdeğacı, Teküryaka köylerinde de iskânın olmadığı kayıtlara geçmiştir.

Kürd Nahiyesi

Kazanın kuzey batısında bulunan nahiye oldukça arızalı bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı yerleşme dağınık bir görünüm sergilenmekteydi. Halkın geçim kaynağının hayvancılık olması da bunun bir sonucuydu. Kürd nahiyesi, 1530 yılında 21 köy ile kayıtlara geçerken²⁵⁰ 1568 tarihli tahrirde ise sayı 23 olmuştur²⁵¹. Nahiyeye bağlı köyler; Acemi-i Yukarı, Acemi-i Aşağı, Ada, Andiye, Aşağı Yağçe (n.d. Öteki), Deniz Pınaru, Gökçeöyük, Harun, İlyas Alanı, Fığla, Kayır, Kızılca Keçilü, Kızıköprü, Kümbet, Mandıra, Meydan, Munamak, Sarukemer²⁵², Sığırlu, Ramus, Yelten, Yüreğir, Zeytun köyleridir. Gökçeöyük ve Harun köyleri ilk defa 1568'de kayıt edilmiştir. Köylerde gayr-i müslim nüfus bulunmamaktaydı. Nahiyeye ait Ramus köyü 1530'da 69 hane²⁵³, 1568'de ise 105 hane ile en kalabalık köy konumundadır²⁵⁴. Bazı köylerin²⁵⁵ birlikte yazılması en fazla gelir hangi köyden elde edilmiştir sorusuna cevap vermemizi engellemektedir.

İğdir Nahiyesi

İğdir nahiyesi kazanın güneyinde, Akdeniz'e sınırı olan bir alanda bulunmaktaydı. Nahiye ait 1530 tarihli tahrir defterinde 12 olan köy sayısı²⁵⁶, 1568 tahririnde ise Karagöl

²⁵⁰ BOA, TD, nr.166.

²⁵¹ KKA, TD, nr. 107.

²⁵² Köye ait nüfus bulunmamaktadır, . KKA, TD, nr.107, vrk 71.a-b.

²⁵³ BOA TD, nr. 166.

²⁵⁴ KKA TD, nr.107.

²⁵⁵ Örneğin; " Fığla ma'a Andiye, Ada, Meydan ve der sınır-u Karye mezbûre..." BOA, TD, nr.160, KKA, TD, nr. 107.

²⁵⁶ BOA, TD, nr. 166.

ve Geriş cemaatlerinin yerleşik düzene geçmesi ile 14'e yükselmiştir. Diğerköyler; Akova, Çercioğulları, Geriş n.d. Çaltı, Geriş-i Kökez, İğdirhisarı, Karagöl, Kardi deresi, Kemer, Kökez-i Ulu, Tepecik köyleridir. İğdir nahiyesinde gayr-i Müslim nüfus bulunmamaktadır. En fazla nüfusa 355 hane ile 1568'de köy olarak kayıtlara geçen Karagöl Cemaati sahiptir²⁵⁷. Ancak adı geçen cemaatin 1658'de hane sayısında önemli bir düşüş göz çarpılmaktadır. 195 olan hane sayısındaki bu düşüşü bazı hanelerin yerleşik düzene geçerken başka köylere yönelmesi ya da göç etmesi şeklinde yorumlamak mümkündür.

Muslu Nahiyesi

Antalya Kazası'na bağlı bir diğerköy nahiye Muslu'dur. Muslu, kazanın kuzeydoğusunda bulunmaktadır. Coğrafi olarak yüksek ve dağlık bir alanda olan nahiye dağınık bir yerleşme göstermiştir. Nahiye fiziki şartlar nedeni ile daha çok hayvancılık yapılmaktaydı. Muslu 1530'da 13 köye sahip iken, 1568'de köy sayısı Yassı ve Kavrak köylerinin eklenmesi ile 15 olmuştur. Bunlar; Alpagud, Anbarözü, Arlasun, Dodurga, Eşen n.d. Bucak, Eşen (n.d. Mescidler), Eymir, İğdir, Kayrak (n.d. nıfs-ı Eşen), Kiliseler, Kurdoğlu, Koçak, Manay, Yassı (n.d. nıfs-ı Eşen) köyleridir. Nahiye Gayr-ı müslim nüfus bulunmamaktadır. 1530'da İğdir köyü 43 hane ile en kalabalık köy konumunda iken, 1568'de bu durum değişmiş, Arlasun Köyü 10 haneden 80 haneye yükselmiş ve kazanın en kalabalık ve büyük köyü olmuştur. Bu durum hareket halindeki Türkmen bir grubun yerleşik düzene geçerek, bu köye dâhil olması şeklinde yorumlanabilir.

Karahisar-ı Teke Kazası

Doğusunda Alaiye Sancağı batısında Antalya kazası, kuzeyde Mükerrrem Gömü nahiyesi bulunan kazanın güneyi Akdeniz'e sınırdır. şehrin tam olarak nereye kurulduğu konusunda farklı görüşler olmakla birlikte Evliya Çelebi; burayı Antalya'nın Kuzeydoğusuna dört saatlik mesafede, Aksu nehrinin batısında antik bir yerleşim yeri olduğundan bahseder. Türkmenlerin ise burayı kışlak olarak kullandığını aktarmaktadır²⁵⁸. Başka tarihçiler ise burası için Antik Perge şehrini işaret ettiğini söylemektedir²⁵⁹. şehir merkezi olarak Karahisar-ı Teke olan kazaya ait; Karahisar, Mükerrrem Göme, Bağovası nahiyeleri bulunmaktadır.

²⁵⁷ KKA TD, nr.107.

²⁵⁸ Evliya Çelebi seyahatnamesi, C. IX. 1835, s.290.

²⁵⁹ Flemming antik Perge, Süleyman Fikri Erten ise Murtana olabileceğini savunmaktadır.

Karahisar-ı Teke Nahiyesi

Kazanın güneyinde yer alan ve Akdeniz'e de sınırı olan nahiye de toplu yerleşmeler görülmekteydi. İklimin yaşanır olması ve arazinin yerleşmeye uygunluğu köy oluşumunu desteklemiştir. Buna göre; 1530'da nahiyeye bağlı 60 köy²⁶⁰; 1568'de ise 58 köy bulunmaktaydı. Bu durum nahiyei kazanın en büyük ve merkez nahiyesi konumuna taşımıştı. Ocak, Yarış, Yenice, Kasımlar köyleri ilk olarak 1568'de kayıtlara geçmiştir. Buna karşın Yarbaşı, Eyükçe, Karakilise, Merveşe, Yaşluca köyleri ise bir önceki tahrirde yer almasına rağmen 1568'de kayıtlarda yer almamaktaydı. 1530'da mezraa olan Murtgeçiti son tahrirde köy statüsüne yükselmesine karşın Kuburcu Ilıcapınar, Ulagu köyleri ise mezra olarak kayıtlarda bulunmaktaydı. Dikmen 1530'da zemin olarak kayıt edilmiş 1568 tarihli tahrirdeise köy statüsüne yükselmiştir²⁶¹.

Nahiyede boş olan köyler ise, 1530'da Boğazak, Aralık, Çağa, Merveşe, İkibaşlıca, Koruca, Çubuk, Çiftçi ve Eyükçe 1568'de Akçakilise, Çağa, Ilıcak, Kozcuk ve Çiftçi köyleridir. Nahiye de gayri Müslim nüfus bulunmamaktaydı. Nahiyeye bağlı köyler; Ali Karaağaç, Akçakilise, Akınlar, Aksu, Arabı, Aralık, Beğcük, Bakırcıkaya, Bazarağaç, Kandıra, Boğazak, Belek, Berebdi, Çağa, Çandır, Çubuk, Çiftci, Serik, Ulukoca, Akçaova, Murtgeçidi, Donuzdepeciği, Emreşe, Eynedin, Dikmen, Eyükçe, Ilıcapınar, Ilıcak, İstavras, İkibaşlıca, İğdir, Göçer, Kabağaç, Kasımlar, Karatay, Karakilise²⁶², Karaöz, Kargucak, Kayalı, Kemer, Kepez, Kersek, Komarı, Koru, Korucu (n.d. Çataklar), Kozcuk, Kortak, Köşeler, Köprü sınırı, Kuburcu, Kürüş, Ulagu, Umurkeş (n.d. Ahibeleni), Merdeşe, Sülek, Sancaklar, Topalak, Topraktepe, Öküzokca, Yarış, Yarbaşı, Yaşluca, Yenice'dir. 1530'da Göçer köyü 75 hane ile kayıtlarda yer almıştır. 1568'de ise Bazarağaç 8 handen 72 haneye yükselerek en kalabalık köy durumunda olmuştur. Hane sayısındaki bu ani artış hâsıl sonuçlarını fazla etkilememiştir. Bu durum yerleşik düzene geçen yeni bir Türkmen grubunun olduğunu göstermektedir.

²⁶⁰ BOA, TD, nr.166.

²⁶¹ BOA, TD, nr.166, s.34, KKA TD, nr.107, s.149.

²⁶² 1530'da 8 hane ile oluşan bir Karakilise köyü bulunmaktadır. 1568 tarihli tahrirde Mükerrerrem gömi nahiyesine kayıt edilmiştir. BOA, TD, nr.166, KKA TD, nr.107.

Mükerrem Gömü Nahiyesi

Kazanın kuzey doğusunda bulunan nahiye 1530'da 19 köye sahiptir. 1568'de ise Altinkuyu, Termiye ve Koparan Köyleri ilk defa kayıtlara geçmiştir; Deniz Köyü ise bu tarihte meskûn olmamıştır. Nahiyenin dağlık bir arazide bulunması köy oluşumuna engel arz etmekteydi. Bu sebeplerden ötürü, 1568 de köy sayısı, sadece üç köyün eklenmesi ile 22 olmuştu. Bunlar; Abdülgazi, Altinkuyu,, Akçakilise, Avdan, Badem ağacı, Büğdüzn.d. Güllüler, Büğüşçe, Büyük Susuz, Deniz, Deveri, Domaz, Girmeği, Karakilise, Kışla, Kızılağaç, Kirfete, Kuraşlar, Küçük Susuz, Koparan, Sarnıç, Termiye, Tuğlu köyleridir. Gayr-i müslim nüfusun bulunmadığı nahiyede, yüzyıl içerisinde en kalabalık köy Karakilise köyüdür. 1530'da 22 olan hane sayısı, 1568'de 18 haneye düşmüş ve Sarnıç Köyü 1568'de 38 hane ve 20523 hâsıl ile en kalabalık ve büyük köy olarak, rakamsal olarak Karakilise köyünü geçmiştir. 1530 da en küçük köy 7 haneli Büğdüz iken; 1658'de 5 hane ile Büğüşçe köyü olmuştur²⁶³.

Bağovası Nahiyesi

Karahisar-ı Teke Kazası'nın bir diğer nahiyesi Bağovası Nahiyesi'dir. Nahiye kazanın kuzeybatısında dağlık bir arazide bulunması nedeniyle, 1530 ve 1568 tahrirlerinde sadece dört adet köy kayıtlara geçmiştir²⁶⁴. Tarihsiz olan 107 nolu tahrir defterinde köy sayısı 12'dir²⁶⁵. Ancak bu köylerin bir kısmının diğer nahiyelere kayıt edildiği görülmüştür. Bunlar; Çay, Çay-ı diğer, Alan Kozağacı köyleridir. Muhtemel arazinin dağlık ve verimsiz olması bölgede köy oluşumunu engellemiştir. Bazı köylerin bitişik verilmesi en kalabalık köy yorumunu yapmamıza engel teşkil etmektedir²⁶⁶.

Elmalu Kazası

Teke sancağının bir diğer kazası Elmalu'dur. Kaza aynı adı taşıyan tek bir nahiyeden meydana gelmiştir. Elmalu kazasının, kuzeyde Muslu ve İstanos doğuda İğdir, güneyde Kaş ve batıda Kalkanlı nahiyeleri ile sınırı bulunmaktaydı. Kazanın Akdeniz'de küçük bir sınırı da yer almaktaydı. Torosların uzantısı olan Bey Dağları ile çevrili kaza bir

²⁶³ Büğüşçe Köyü 3000 hâsıl durumunun yüzyıl içerisinde korumuştur.

²⁶⁴ BOA, TD, nr.166, s.596, KKA, TD, nr.107.

²⁶⁵ Bkz. Kaynaklar ve Araştırmalara dair s.7.

²⁶⁶“ Çay-ı Diğer ve Cemaat-ı Yörükan ez karye-i mezbura”. BOA, TD, nr.166, KKA, TD, nr. 107.

çanağı andırmaktadır. Elmalu Dağı'nın güney eteğinde ovaya doğru bir yerleşim göstermektedir. Antalya sancak merkezi olmadan önce sancak merkezliği yapan Elmalu'nun 1530 tarihli tahrir defterinde 46 köyü bulunan kazanın²⁶⁷, 1568'de Kandaş Köyü'nün mezraa olarak yazılmasına karşın, Ayanos Köyü'nün bu tarihte ilk defa kayıt altına alınması ile köy sayısında bir değişiklik olmamıştır. Nahiyeeye ait Bağköy Köyü'nde gayri müslim nüfus yaşamaktadır. Yüzyıl içerisinde gayr-ı müslim hane sayısında düşüş meydana gelmiştir. 1530'da 22 hane olan Gayr-i müslimler, 1568 tarihli tahrirde 12 haneye düşmüştür²⁶⁸. Kazanın Murtana ve Budalya Köyleri 106 hane barındıran kalabalık köyleridir. En küçük köy ise 5 hane ile Karaağaç köyü olmuştur.

Kazanın köyleri; Abdurrahman, Alacadağ, Alikayacı, Atrason, Ayanos, Ayvasil, Bağyakası, Balıklağı, Başeskihisar, Bayındır, Beşe, Bucak, Budalya, Burdurucuk , Çaylu, Çöplü, Çoğun, Çukurkoğa, Gilevgi, Dere Süme, Düden, Ernaz, Eymir, Fazullu, Fener, İmircik, İncirağacı, Kargun.d. Mahmudlar, Murtana, Mürgen, Mürsel, Karaağaç, Kandaş, Kızılağaç, Kızılsaray, Kortan, Kozköy, Köy, Pireceğiz, Salur, Sermaöyüğü, SemaöyüğüYazırı, Örkenez, Yalnızdam, Yenice Beşe, Yuva, Yozgad, Tire köyleridir.

Kaş Kazası

Kaş kazası da Elmalu kazası gibi, tek bir nahiyeden meydana gelmiştir. Nahiyeenin doğusunda ve kuzeyinde Elmalu kazası, batısında Kalkanlu, güneyinde ise Akdeniz bulunmaktaydı. Ayrıca kazaya bağlı Misi Adası da yer alıyordu. Kaş, arkasını Toros dağlarına vererek sahile doğru bir yerleşme göstermiştir. Kazada “Kaş” adında sadece bir adet kasaba bulunmaktadır. Naib bulunmayan kasaba, bazı dönemlerde “*kasaba köyü*” olmuştur²⁶⁹. 1530 ve 1568 tarihli tahrirlerde 23 adet köy kayıtlara geçmiştir²⁷⁰. Gündoğan, Katırlu, Baştiva, Urvasin köyleri gayr-i müslim nüfus bulundurmaktadır. Keza, Melis Adası da gayrimüslimlerle meskûndü. Gündoğan Köyü'nde ise müslim ve gayr-i müslim nüfus birlikte yaşamaktadır.

Larhane ve Balıklağı köyleri iki tahrirde de meskûn değildir. Nahiye'ye bağlı köyler zaman içinde değişiklik göstermiştir. 1530'da Kalkanlu'ya bağlı Güzelovacık Köyü,

²⁶⁷ BOA, TD, nr. 166, s.598.

²⁶⁸ KKA, TD, nr. 107.

²⁶⁹ Abdüllatif Armağan, XV-XVI. Yüzyılda Teke Sancağı'nın İdarı Taksimatı ve Kır İskan Merkezleri” *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, C.8 S.3 Eylül 2011, s.165.

²⁷⁰ BOA, TD, nr.166, s.605, KKA, TD, nr. 107.

1568'de Kaş'a bağlı olarak kayıt edilmiştir. 1530'da Kaş'a bağlı Margaz Köyü, 1568'de Kalkanlu'ya bağlı olarak yazılmıştır. Bayındır, Çakalbayat ve Dirmesin köyleri 1568'de mezraa olarak kayıt edilmişlerdir. 1530'da müsellemler olarak kayıt edilen Geledos Köyü 1568 tahririnde yer almaktadır. Nahiyeğe bağlı köyler; Akyaka, Asas, Baştina, Balıklağı, Bayındır, Çakalbayat, Çaltı Kemerı, Çavdır, Çukurbağ, Geledos Gündoğan n.d. Şanlı, Güzelovacık, Emrud Ağacı, Demre, Dirmesin, İğdir, Kanlucaöyük, Karadağ, Katırlu, Kınık, Kürtler, Koçaklar, Körpe'dir. Bu köylerden 122 hane ile Kanlucaöyük Köyü en kalabalık köy konumundadır. Bu tarihte Kanlucaöyük köyünün hâsılı 8838 akçedir. 1568'de²⁷¹ ise 48 hane ile aynı köy en kalabalık ve büyük olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı tahrirde hâsılı 9190 akçedir.

Kalkanlu Kazası

Sadece bir nahiyeğden oluşın kazanın batısında Menteşe Sancağı, doğusunda Elmalu ve Kaş Kazaları bulunmaktaydı. Kalkanlu kasabası nahiyeğnin merkezi idi. Kazada naip bulunmamaktaydı. Nahiyeğde yerleşme genelde kıyıya doğru olmuştur. Nahiyeğde, 1530 tarihli tahrirde 15 köy kayıt edilmişken; 1568 tarihli tahrirde bu sayı 16 olmuştur. Kayıtlar incelendiğinde, Margaz köyünün 1568'de Kaş kazasından Kalkanlu kazasına bağladığı görölmektedir.

Kalkanlu kazasına köyler; Arsa, Aklar, Çavdırlar, İsmail, Gençlü, Kılıçlı Balaban, Bezirgân, Furnaz, Nehr-i Kılıç, Karani, Karaali, Kınık, Soğurdı, Şeyh Muhammed n.d. Kestel, Kızılın, Margaz'dır. Bunlardan 1530'da Bezirgân Köyü 127 hane ve 9515 hâsıl ile en kalabalık köy olarak karşımıza çıkmaktadır. 1568'de ise en kalabalık köy, 59 hane 9298 hâsıl ile Soğurdı köyü olmuştur. Kazada genel bir hane sayısında düşüş meydana gelmesi yaşayan reayanın başka yerlere göç etmiş olacağını akıllara getirebilir. En küçük köy 6 hane ile Kılıçlı Balaban Köyü olmuştur.

Teke sancağında da, Alaiye ve Hamid sancaklarında olduğu gibi tipik Anadolu yerleşmesi görölmektedir. Arazinin elverdiği ölçüde yerleşme dağ eteklerinden ovaya ya da kıyıya doğru bir seyir izlemektedir. Sancağa ait 1530 tarihli tahrirde 9 adet köy 100 haneyi geçerken; 1568'de ise 12 adet köy 100 haneyi geçmektedir.

²⁷¹ KKA. TD, nr.107.

Bu köyler; Antalya nahiyesinde Kundu, Karasenir, Kürd nahiyesinde 1568 de Ramus, İstanos 1568’de Şerefeddin, İğdir nahiyesinde İğdir hisarı, , Kökez-i Ulu²⁷², Geriş, Geriş-i Kökez cemaait-ı Karagöl köyleri, Elmalu kazasında 1530’da Budalya, her iki tahrirde ise Murtana, 1568’de ise Ayanos köyleridir, Kaş kazası, 1530’da Kanlucahöyük, Kalkanlı kazası, 1530’da Bezirgân köyleridir. 100 haneyi geçen köy sayısı, 4 köy ile en fazla İğdir kazasında meydana gelmiştir. Bu durum nahiyedeki cemaat nüfuslarının yerleşik düzene geçmesi ile açıklanabilir.

Teke sancağı köylerin devamlılığı açısından incelendiğinde, 1530 tarihli tahrirde yer alan 259 köyden 222 adetinin yüzyıl boyunca devamlılığını koruduğu görülmektedir. En istikrarlı artış Antalya ve İğdir nahiyelerinde yer almıştır. İki nahiyenin de sahil kesiminde olması dikkat çekicidir. Bu durum Hamid ve Alaiye sancaklarında olduğu gibi, buraların eski çağlardan beri yerleşim yerleri olması ile ilişkilendirilebilir.

Teke sancağı köy adlarına baktığımızda eski yerleşim yeri olduğu işaret edilen birçok köy adı bulunmaktadır. Örneğin; Viranşehir, İğdirhisarı, Semaöyüğü, Kanlucaöyük, Gökçeöyük, Başeskihisar, köyleridir. Ayrıca Alaiye ve Hamid sancaklarında olduğu gibi Teke sancağında yer adlarının büyük bir kısmı Türkçe boy-aşiret ve cemaat adlarından oluşmaktadır. Bunlara; Kayı, Kınık, Salur, Yuva, Yazır, Dodurga, Karagöl, Bayat, Yüreğir ve İğdir köyleri örnek verilebilir. Türkmen gruplar yerleşik düzene geçerken sadece boy-aşiret ve cemaat isimleri kullanılmamış iskân ettikleri yerlerin coğrafi ve fiziki özellikleri göz önünde bulundurulmuş ya da bitki ve hayvan adları verilmiştir. Bunlardan birkaçı; Eşenderesi, Bademağacı, Çukurca, Bayırucu, bayır, Kayalu, Topalak, İncir ağacı, Zeytün, Leylek, dere, Karakoyunlu, Tepecik, Kurdoğlu, Donuz tepeciği, Topraktepe, Emrud ağacı, köyleridir. Teke sancağında kişi adları köy adı olarak kullanılmıştır. Örneğin; İlyas alanı, Delü Evren, Ali Fahreddin, Alikaraağaç, Abdurrahman, Alikayacı, Şeyh Muhammed, İsmail köyleridir. Alaiye Hamid sancaklarında olduğu gibi Teke sancağında da renk yer adlarında kullanılmıştır. “Kara”, “kıızıl”, “sarı” ve “ak” kullanılan renklerdir. Örneğin; Karasenir, Sarukemer, Kızılcakeçilü, Karataş, Karadiğin, Karadona, Karabayır, Karakuyu, Akyol, Karatay, Karakilise, Akova, Aksu, Akçakkilise, Saruca, Karaöz, Kızılağaç, Karaağaç, Kızılsaray, Kızılağaç, Alacadağ, Karadağ, Akyaka, Aklar, Karaali, Kızılın köyleridir.

²⁷² İki köy 1530’da hane sayısı 100 ulaşmamıştır. Ancak 1568’de nüfus artarak hane sayısı 100 ve üzeri olmuştur.

2.2.4. Sancaklarda Mezraalar

Mezraa, eskiden meskûn olan daha sonra ahalisi dağılmış olan köyler olmaktadır. Tahrir defterlerinde bunu doğrulayan notlar bulunmaktadır. Ayrıca kanunnamelerde ise “*harabesi suyu bulunan yer*” olarak tanımlanmıştır²⁷³. Harabe olması eski yerleşim yeri olduğunu göstermektedir. Su ise bu yerleşim yerinde tarımın yapılabileceğini belirtmektedir. Mezraa adlarına baktığımızda bu “viran” virancık”, ören” gibi ekleri bulunması eski birer köy olduğunun diğer kanıtıdır. Mezraa adları ayrıca Türkçe isimlerin yer alması buraların Türkmen gruplar tarafından iskâna açıldığını ortaya koymaktadır²⁷⁴. Buna örnek verecek olur isek Teke sancağında Yeleme yörükleri, Bayad yörükleri, Hamid sancağında, Kulağuzlar, Çukurviran, Alaiye sancağında Karacasi mezraalarıdır.

Mezraalar tahrir defterlerinde arazinin tasarruf durumuna göre “ekinlik mezra” ve “müstakil mezra” olarak farklı şekilde kayıtlar olmaktadır²⁷⁵. Bundan dolayı bazı mezralar için kayda geçirilen “Hariçten ziraat ederler” ifadesi müstakil mezraa kastedilmiş olabilir.²⁷⁶ Ayrıca defterlerde mezraalar kayıt edilirken de bir köyün standart arazilerinin dışında ekinlik sahası olarak kayda geçirildiğinden, bazen doğrudan o köyün hasılatı içine alınmış; bazen de tımar sahibine gelir olarak kaydedilmiştir. Örneğin; Karaağaç-ı Gölhisar ait Uzunca Viran²⁷⁷, Manavgat kazasına kayıtlı Gürleyik, Yeğen Yahya²⁷⁸, Keçiborlu’ya ait Çukurviran mezraaları tam olarak bağlı oldukları köylerin uydusu gibiydiler. Keza Alaiye kazasına bağlı, mezraa-ı Orhan, Karakadim Kayası gibi mezraların ise sadece hâsıl kaydı yazılmıştır. Bununla birlikte zaman zaman hariç raiyyete ziraat sahası olarak bildirildiği de olmaktadır. Mezraalar ziraat sahası olmakla, bazen birkaç hanelik yerleşme görülse de statüsünü değiştirmemekte, mezraa özelliğini korumaktadır.²⁷⁹ Örneğin Yalvaç kazasında Kapulluoğlu, Senetlü, Aşıkoğlu²⁸⁰ Ağlasın

²⁷³ “..Gahi bu karyelerin her bölüğüne afet irişüb oturdukları yerden göçüp birbirinin karyesine girüp veyahut ahar yerde mesken tuttukları zamanda virane ve mekabir ve savad itibariyle mevkûfât amilleri bu başka mezraadır haric ez-defter kalmış deyü mahsule dahl ettikleri hilaf-ı defter ve kanundur zira mamur iken asl karye hasılı ile mahsup kılınıştı.” Ö.Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları, I, Kanunlar, İstanbul 1943, s. 53.

²⁷⁴ Tufan Gündüz;” Kayseri de mezraların köye dönüşmesinde Konar Göçer Aşiretlerin Rolü” *Türkmenler Üzerine Makaleler Bozkırların Efendileri*, Yeditepe Yay. İstanbul 2012, s.

²⁷⁵ Osman Gümüşcü, a.g.e., Ankara 2002, s. 120-124.

²⁷⁶ Hüseyin Çınar- Osman Gümüşcü, *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Çubuk Belediyesi Yay., Ankara 2002, s.85-86

²⁷⁷ BOA, TD, nr. 121.

²⁷⁸ BOA, TD, nr.166, KKA, TD, nr.172, s.106.

²⁷⁹ Halil İnalçık; *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arnavid*, TTK Yay. Ankara 1987, s.XXIX (giriş)

²⁸⁰ BOA, TD, nr. 30.

kazasında Yıva ve Divan mezraaları içinde birkaç hanede olsa nüfus barındırmakta, ancak mezraa statüsünü korumaktaydı²⁸¹.

Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında XVI. yüzyıl boyunca mezraa sayıları farklılık göstermekteydi. Mezraların köylere oranı ise Teke sancağında %39'lara kadar ulaşırken Alaiye sancağında %1,6'ya kadar düşmekteydi. Bu dengesiz dağılım hiç şüphe yok ki, fiziki çevrenin doğal bir sonucuydu. Nitekim aynı durum yerleşim yerleri için de söz konusu olup yerleşmelerin yoğunluğundaki bu farklar bölgelerin coğrafyası, iklimi, bitki örtüsü, toprakları, ulaşım koşullarıyla tamamen alakalıdır²⁸². Teke sancağında mezraa oranının diğer sancaklara oranla fazla olması bölgede platoların ve dağlık alanların fazla olması yanında hareket halindeki Türkmen grupların buralarda fazlaca bulunması ile açıklanabilir.

Çizelge 2.13. Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında bulunan köy, mezraa sayıları ve bunların oranları

	Teke Sancağı		Hamid Sancağı			Alaiye Sancağı		
Tarihler	1530	1568	1478	1522	1568	1501	1530	1555
Köy sayısı	261	271	454	476	388	116	171	185
Mezraa sayısı	88	119	40	91	90	2	3	23
Mezraa oranı	%33.7	%43.9	%8.81	%19.1	%23.1	%1.72	%1.75	%12.4
Köy oranı	%66.3	%56.1	%91.19	%80.9	%76.9	%98.2	%98.2	%87.6

Alaiye sancağı, en az mezraya sahip olan sancak konumundadır. 1501 tarihli defterde mezraa kaydı sadece 2 adet iken; 1530 tarihli mufassal defterde 3 adet mezraa ve 1555'de ise büyük bir artış meydana gelmiş ve mezraa sayısı 20 olmuştur. Bu artışta Manavgat kazasının Alaiye sancağına dâhil olması buna bir etken olmuştur.

Alaiye kazasında Ali Salah, Gören, Küre, Kürtük mezraaları bulunmaktadır. 1555 tarihli defterde ise aynı mezraalar bulunmamakla beraber toplamda Çöngere Nahiyesi Kura, Kilun?, Kise nahiyesinde Orhan, Kara Kadim Yakası mezraaları ve en fazla mezraa ise Nağlu Nahiyesinde bulunmakla beraber, Gineraz Bükü, Ayak Ağacı, Çaban Dere, Kara Ağıl mezraaları Karasenir Nahiyesine Bigal, Hattab Yahya mezraası Mahmudlar Nahiyesi Ula Uğra-ı Uluca, Çayır Hassa mezraaları bulunmaktadır. Alaiye sancağındaki mezraa sayısının az olmasına rağmen köy sayısındaki artışlar derhal dikkati çekmektedir. Mesela

²⁸¹ BOA, TD, nr. 121.

²⁸² Mesut Elibüyük, "Türkiye'nin Tarihi Coğrafyası Bakımından Önemli Bir Kaynak: Mufassal Defterler", *Coğrafya Araştırmaları*, C. 2, S. 2, Şubat 1990, s. 20-21.

yüzyıl başında 116 köy kayıtlara geçirilmişken, bu sayı yüzyılın sonunda 185 köye ulaşmıştır. Bu husus nüfustaki belirgin artıştan kaynaklanmaktadır. Alaiye sancağında mezraa sayılarındaki artış coğrafyanın elvermediği bölgede yaşayan reayanın geçim kaynağı olarak, hayvancılıkla uğraşmasına neden olmuştur.

Sancağın bir diğer Kazası Manavgat'tır. Mezraa oluşumu bu kazada diğer kazaya göre daha fazladır. 1501 tarihli defterde Balat Yavrusu, Şam Kirişi mezraaları bulunurken 1530 da ise Şam Kirişi, Yeğen Yahya mezraaları 1555 de ise Alaca Meshed ve Gödedi, Ede, Ede-i Cedid, Ede-i Diğer, Elma Ağacı, Gürleyik, Gödedi Bükü, Salarmud, İnce Çeltük ve Kızıildepe, Karacası, Mikail, Musalar, Sivrikaya, Çukurviran, Yakacıyan ve tüm yüzyılda bulunan Şam Kirişi mezraaları bulunmaktadır. Mezraalarda genellikle tarım yapılmakla birlikte arıcılık da yapıldığı tahrir defterlerinde görülmektedir²⁸³. Sancağa ait mezralarda nüfus bulunmamaktadır. Daha çok ya bir köyün ekinliği durumunda²⁸⁴ ya da bazı cemaatlerin²⁸⁵ kullanımında olduğu görülmektedir.

Hamit Sancağı'nda mezraa sayıları diğer sancaklar da olduğu gibi artış göstermiştir. Uluborlu kazasında 1478 tarihli defterde 5 olan mezraa sayısı, 1522 tarihli defterde 2'ye düşmüşse de; 1568 defterde 4'e yükselmiştir. Bunlar arasında yer alan, Kaldırım Gömü mezraası ikinci tahrirde köy olarak karşımıza çıkmaktadır²⁸⁶.

Keçiborlu kazasında 1478'de 3 olan mezraa sayısı, 1522'de 5'e yükselmiş 1568'de ise tekrar mezraa sayısı 3 olmuştur. Hacı ve Bora Bali mezraaları tüm tahrirlerde yer almıştır. Burdur kazasında ise 1478'de sadece 1 adet mezraa kaydına rastlanmıştır. 1522'de 4 olan mezraa sayısı 1568'de 7 olmuştur. Tüm yüzyıllarda sadece Sultan çiftliği mezrasında devamlılığını korumuştur.

Göhlisar Kazası'nda 1478'de 6 adet mezraa kaydı varken, 1522'de bu sayı 9'a yükselmiştir. Bunlardan Sukud, Akpınar, Karapınar, Diğer Kulağuzlar mezraaları mevcudiyetlerini korumuşlardır. 1568'de Göhlisar merkez kazasına bağlı hiçbir mezraa bulunmazken bu tahrirde Göhlisar kazasına bağlı Siros ve Kemer nahiyesi ait Akpınar ve

²⁸³ KKA, TD, nr.172, vrk 89b. Çöngere nahiyesi Kilun mezraasında arıcılık yapılmaktadır.

²⁸⁴ KKA, TD, nr.172, s. Nağlu Nahiyesine bağlı Şimdiye Köyü'nün Çoban dere mezraası ekinliği durumundadır. Girenaz Bükü, Ayak Ağacı, Kara ağıl mezraaları da örnek verilebilir.

²⁸⁵ KKA, TD, nr.172 Karasenir Nahiyesi Cemaat-ı Seyyadân-ı Onakış mezrası Hattab Yahya'dır.

²⁸⁶ BOA, TD, nr.30, BOA, TD, nr .121, KKA, TD, nr. 51.

Ereğli mezraaları kayıtlara geçmiştir. Gölhisar'daki Akpınar mezraası tüm tahrirlerde bulunmaktadır.

Buna ek olarak Isparta kazasında 1478'de sadece 1 adet mezraa kayıt edilmiş ve daha sonra mezraa kaydına rastlanılmamıştır. Isparta'nın Davraz dağının eteğinin de kurulması coğrafi olarak köy oluşumunu engellemesi, mezraa ihtiyacını doğurmamıştır.²⁸⁷

İrle Kazası 1478'de Eğridir'e bağlı nahiye konumunda iken Toğancı Mezraası bulunmaktaydı. İrle 1522'de kaza olarak tahrir defterlerine geçtiğinde 7 adet mezraa kayıtlarda yer almıştır. Bu mezralardan Karaağıl, Kozluca, Öyük Eşamir Bey yeri 1568'de de varlığını korumuştur. Bunlara Karağaç mezrasının eklenmesi ile sayı 4'e yükselmiştir.

Yalvaç Kazası'na ait Seyrek Saban ve Yalvaç Karaağacı nahiyesine bağlı ve adı belirtilmeyen mezraa²⁸⁸ tüm yüzyıllarda varlığını korumuştur. 1478'de sayısı 7 olan mezraa'dan 2'si Yalvaç Karaağaç nahiyesine aittir²⁸⁹. 1522'de mezraa sayısı 11 yükselmiş yine 2'si adı geçen nahiyeğe aittir. 1568'de ise mezraa sayısı 15 olmuş ve bunlardan 3'ü Karaağaç nahiyesine aittir. Son iki tahrirde toplam 7 mezraa varlığını korumuştur.

Eğridir kazası, Yıva, Anamas, Kartaş ve son tahrirde Barla ve Hoyran nahiyelerini kapsamaktadır. 1478'de Eğridir merkezinde hiç mezraa bulunmazken sadece Yıva Nahiyesi'nde 3 adet mezraa bulunmaktadır. Bunlardan Kamarı Bükü 1522'de varlığını sürdürmektedir²⁹⁰. 1522'de 12 Eğridir merkez nahiyesi, 3 Yıva nahiyesi, 10 Anamas nahiyesi olmak üzere toplamda 25 mezraa bulunmaktadır. Bu mezralardan Eğridir merkez nahiyesi 6, Yıva 1, Anamas ise 9 mezraası ile 1568'deki kayıtlarda yer almıştır. Adı geçen tarihte Eğridir merkez nahiyesinde yeni kurulan mezraa bulunmazken, Yıva nahiyesinde de durum farklı değildir. Ancak Yıva nahiyesinde Karkın Bükü mezraası köy olarak kayıtlara geçmiştir²⁹¹. Anamas nahiyesi'nde 2 mezraa yeni kayıtlara geçmiştir. Sözü edilen tarihte kazaya dâhil edilen Barla Nahiyesine ait 2 mezraa bulunurken Hoyran nahiyesinde 9 adet

²⁸⁷ İbrahim Atalay, Kenan Mortan; Türkiye Bölgesel Coğrafyası, İnkılap Kitabevi Yay. İstanbul 2011, s.375.

²⁸⁸ BOA, TD, nr.30, BOA, TD, nr.121, KKA, TD, nr.51 Tüm tahrirlerde geçen ve hasılı verilen bu mezraa muhtemel köye çok yakın olması sebebi ile ad verilmemiştir.

²⁸⁹ BOA, TD, nr.30 Kapulluoğlu 3 hane, Senetlü 13 hane, Aşıkoğlu 5 hane bulunurken diğer tahrirlerde hane sayılarına rastlanılmamıştır.

²⁹⁰ Mezraa ait BOA, TD, nr.30 'da 14 hane kayıtlara geçmiş lakin daha sonraki tahrirlerde hane kaydına rastlanılmamıştır.

²⁹¹ KKA, TD, nr.51 de 23 hane kayıt edilen bir köy statüsündedir.

mezraa yer almaktadır²⁹². 1568'de toplamda Eğridir kazasında 27 mezraa kayıtlarda bulunmaktadır.

1478'de Gönan kazasına bağlı hiç mezraa bulunmazken; 1522'de Yol Köy mezraası bulunmaktaydı. Aynı mezraa 1568'de varlığını korumakla beraber kazaya Demürce mezraası da eklenmişti.

Avşar Kazası 1478'de 7 mezraaya sahip iken²⁹³ bu mezraaların hiç biri 1522'de kayıtlarda yer almamış, ancak 3 yeni mezraa kayıtlarda yer bulmuştur. Aynı tarihte Denkli Kaya mezraası köy olarak yazılmıştır. 1568'de ise sadece Karagöl mezraası devamlılığını korurken 2 yeni mezraa eklenmesi ile mezraa sayısı 3 olmuştur.

Ağlasun 1522'de kaza olarak kayıtlara geçmiştir. Kazaya ait 6 adet mezraa yazılmışken 1568'de sadece Yavi ve Divan mezraaları varlığını korumuştur ve yeni mezraa kaydına rastlanılmamıştır²⁹⁴.

Son olarak Karaağaç-ı Gölhisar kazası 1478'de 3 adet olan mezraa sayısına sahipken²⁹⁵ bu durum 1522'de 5'e yükselmiş bu mezraalardan sadece Uzunca Viran mezraası iki tahrirde de bulunmaktadır. 1568'de ise 4 adet olan mezralardan Serçeğözi mezraası bir önceki tahrirde yer almıştır.

1530'da Teke sancağında yer alan 88 mezraadan 53 tanesi Antalya kazasına 10 adet Elmalu kazasına, 17 âdeti Karahisar-ı Teke kazasına ve 4 adeti Kaş kazasına kayıt edilmiştir. 1568'de mezraa sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir. Bu durum bölgedeki nüfusun artması ile ilişkili olarak yorumlanabileceği gibi hareket halindeki cemaatlerin yiyecek ihtiyaçlarını karşılamak için kendilerine yeni tarım alanları açmaları şeklinde de yorumlanabilir. Antalya kazasına bağlı İstanos nahiyesine ait hane barındıran mezraalar kayıtlara geçmiştir. Sultan (n.d. Hacı Beli) 6 hane, Alasun 20 hane olan

²⁹² KKA, TD, nr. 51 vrk. 251a-b; mezraa-ı Hoyran adı altında 17 neferlik mezraa kayıt edilmiştir. 2 bennak 2nimçift ve 12 sipahizadegan kayıt edilen mezranın hâsılı 7376 akçedir.

²⁹³ BOA, TD, nr.30 da bu mezralardan, Eklioğlu 2 hane, Denkli Kaya ve Kekeç 9 hane Hortan 5 hane ilalmış 9 hane barındırmaktadır. Ancak BOA, TD, nr.121, KKA, TD, nr.51 nolu defterlerde bu duruma rastlanılmamıştır.

²⁹⁴ BOA, TD, nr.121 de Yavi 12 hane Divan Mezrası'na ise 6 hane kayıt edilmiştir. Ancak bir sonraki tahrirde hane kayıtları yoktur.

²⁹⁵ BOA, TD, nr. 30'da Bağçe mezraası 12 hane barındırırken BOA, TD, nr.121 ve KKA, TD, nr. 51 de köy olarak kayıtlara geçmiştir.

mezraalar bulunmaktadır. Bu durum buraların ilerde köy olarak konumlanacağı şeklinde yorumlanabilir.

Mezraa sayılarındaki devamlılık meselesine gelince, Antalya Kazası'nda yer alan mezralardan 36 adedi yüzyıl boyunca varlığını korurken, 9 mezraa sadece 1530 tarihli tahrirde yer almıştır. Kalkanlı Kazası'nda 11 mezraa iki tahrirde de yer alırken, 9 mezraa ilk defa ziraate açılmıştır. Karahisar kazasında yer alan 17 mezraadan sadece 5 adedi devamlılığını korumuştur. Bununla birlikte 1568 tahririnde 13 adet yeni mezraa kayda geçirilmiştir. Kaş kazasında ise 1530'da 4 olan mezraa sayısı 1568'de 14'e ulaşmakla beraber ilk tahrirde görülen mezraların devamlılığını koruduğu görülmektedir. Benzer bir durum Elmalı kazası için de söylenebilir. Burada ilk tahrirde görülen 10 mezra, devamlılığını yüz yıl boyunca korumuş, üstelik 10 mezraa daha açılmasıyla sayı 20'ye çıkmıştır.

XVI. yüzyılda bölgedeki mezraa sayılarında belirli bir artışın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte mezraa devamlılığı sayısal artışa paralel gitmemektedir. Bazı mezraalar ziraat sahası olmaktan çıkıp kayıtlarda yer almazken, yeni mezraaların açıldığı tespit olunmaktadır. Dikkat çekici bir durum ise Hamid sancağında gözükmemektedir. 1522 ve 1568 tarihli tahrirler arasında köy sayılarının düşüş görülmesine rağmen mezraa sayılarında pek bir değişiklik olmamıştır. Bu durum mezraaların her halükarda tasarruf edilmeye, ekilip biçilmeye devam edilmesiyle ilgili olmalıdır.

Alaiye sancağı başta olmak üzere mezraalar ile köy sayıları arasındaki anormal dengesizlik, sadece fizikî çevre koşulları ile değil, köylerin ziraat sahası bakımından kendi kendisine yeterlilikleri ile de açıklanabilir. Çünkü köy nüfusunun beslenme imkânlarının karşılanabilmesi, yeni ziraat sahalarına olan ihtiyacı kısmen ortadan kaldırdığı savunulabilir. Öte yandan bazı mezralarda ziraatın yanı sıra arıcılık faaliyetinin de yapılması, mezraaların sadece ekinlik sahalar olarak kalmadığının da bir göstergesidir.

Mezraaların XVI. yüzyıl içerisinde baktığımızda bazılarının köy olarak statü değiştirdiğini görmekteyiz. Buna karşın bazı köylerde mezraa olarak yazılmaktadır.

Çizelge 2.14. Hamid ve Teke sancaklarında statüsü değişen köy ve mezraalar

İdari Birim adı	Kaza/Nahiye	1478	1522	1568	Hane	Hane	Hane
Hamid Sancağı							
Kaldırım Gömü	Uluborlu	Mez.	Mez.	Köy	8	9	12
Ecek	Eğridür/merkez	Köy	Mez.	Mez.	14	0	0
Ele	Eğridür/merkez	Köy	Mez.	Mez.	12	0	0
Karkın Bükü	Eğridür/Yıva	Mez.	Mez.	Köy	0	0	23
Ulubağlı	Eğridür/Anamas	Köy	Mez.	Mez.	1	0	0
Yolluca	Eğridür/Keçiborlu	Köy	Mez.	Köy.	0	0	?
Çukurviran	Eğridür/Keçiborlu	Köy	Mez.	Köy.	0	0	?
Denklü Kaya	Avşar	Mez.	Köy.	Köy	9	12	15
Sazak	Göhlhisar	Köy	Mez.	Köy.	0	0	?
Tutak İdüğü	Göhlhisar	Köy	Mez.	Köy.			
Kulağuzlar	Göhlhisar	Mez.	Köy.	-	0	0	0
Yol köy ²⁹⁶	Gönan	Köy.	Mez.	Mez.	0	0	0
Demürcü	Gönan	Köy	Köy.	Mez.	0	8	0
Alagöz	K.Göhlhisar	Mez.	Köy.	Köy.			
Teke Sancağı			1530	1568		Hane	Hane
Murt geçidi	Karahisar-ı Teke		Mez.	Köy.		0	-
Akçaova	Karahisar-ı Teke		Mez.	Köy.		0	-
Kandaş	Elmalu		Köy.	Mez.			0
Bayındır	Kaş		Köy.	Mez.			0
Çatalbayat	Kaş		Köy.	Mez.			0
Dirmisin	Kaş		Köy.	Mez.			0

Mezraaların köy olarak yazılması ya da köylerin mezraa olarak kayıt edilmesi nüfus durumu ile ilgilidir. Ancak bazı mezraaların nüfus bulundurduğu halde mezraa olarak kayıt edilmesi ve bazı köylerin ise hali olmasına karşı köy statüsünde yer alması bürokrasinin, yavaş ilerlemesi ya da tahrir eminin dikkatsizliği şeklinde yorumlanabilir²⁹⁷.

Hamid Sancağı'nda Eğridür kazasında Ecek köyü, Ele, Ulubağlı, Yolluca, Karkın bükü, Göhlhisar kazasında Sazak, Tutak İdüğü, Gönan kazasında ise Demircü, Alagöz Köyleri bir sonraki tahrirde mezraa olarak kayıt edilmiştir. Bunlardan sadece Ecek, Ele ve Ulubağlı da nüfus bulunmaktadır. Buna karşın Uluborlu kazasında ise Kaldırım Gömi mezraası yüzyıl boyunca nüfus barındırmasına rağmen sadece son tahrirde köy olarak kayıtlara geçmiştir. Bu durum tahrir emininin bu köyü, köy olarak kayıt etmemesinin köy özelliklerinin tam olarak oluşmamasına kanaat getirmesi ya da bürokrasinin yavaş ilerlemesi şeklinde yorumlanabilir. Hamid sancağında Göhlhisar kazasında Kulağuzlar, Karaağaç-ı Göhlhisar kazasında ise Alagöz, Avşar kazasında Denklükaya, Eğridür

²⁹⁶ BOA, TD, nr.30'da Göhlhisar'a bağlı olan Köy daha sonra BOA, TD, nr.121, KKA, TD, nr. 51'de Gönan kazasına bağlı mezraa olarak kayıt edilmiştir.

²⁹⁷ Alpaslan Demir, *a.g.t.* s.130.

kazasında Kargın bükü mezraaları ilk tahrirde mezraa olarak yazılırken daha sonraki tahrirlerde köy statüsüne yükselmişlerdir.

Teke sancağında sadece 6 adet mezraa statü değişikliği göstermiştir. Mezraaların en fazla olduğu bu sancakta, ya mezraalar yüzyıl boyunca varlığını korumuş ya da kaybolup yeni mezraalar açılmıştır. Arazinin mezraa oluşumuna elverişli olması bu durumun bir nedeni olabilir. Karahisar-ı Teke kazasında murt geçidi ve Akçaova mezraaları son tahrirde köy olarak yazılmış, Elmalu kazasında Kandaş ve Kaş kazasında Bayındır, Çatalbayat, Dirmisin köyleri son tahrirde köy özelliğini yitirerek mezraa statüsüne geçmişler ve böyle yazılmışlardır. Alaiye sancağında zaten çok az olan mezraalar yüzyıl boyunca varlığını korumuş ve sancağa yeni mezraalar eklenmiştir.

Sonuç olarak; sancaklardaki tüm mezraların adlarına baktığımızda Türkçe adlar taşıdığını görmek mümkün. Bu durum zaten köyün bir uydusu durumunda olan mezranın Türkler ilk defa açıldığını ve kullanıldığını sonucuna ulaşılabilir. Ayrıca bu Türkmen grupların daha sonraları nüfus olarak buraları desteklemesi ile köy statüsüne geçmelerini sağlamışlardır.

3. NÜFUS

“Nüfus”, belirli bir bölgede ve tarihte yaşayan insan sayısına denilmektedir. Bir ülkenin nüfusun özelliklerinin bilinmesi o ülkenin kalkınması ve refah düzeyinin yükselmesi açısından gereklidir. Nüfus özellikleri; nüfusun gelişimi, nüfusun dağılışı, nüfus hareketleri, nüfusun cinsiyet ve yaş özellikleri, eğitim durumu, nüfusun dinî ve etnik özellikleri, konuşulan dile göre nüfus, bağımlı nüfus, nüfusun medeni durumu, nüfusun ekonomik özellikleri, hâne halkı gibi, konuları içerir²⁹⁸.

20. yüzyılda da nüfusun fazlalığı devletin gücü ve oluşması açısından önemliydi²⁹⁹. Bundan dolayı tarih boyunca birçok devlet belirli nedenlerden ötürü, nüfus sayımları yapmıştır. M.Ö. 500 sene önce Mısır’da, MÖ 600 sene önce Roma’da, MÖ 800 de Çin’ nüfus sayımları yapılmıştır³⁰⁰. Türk-İslam devletlerinde ise Selçukların İran’da, İlhanlıların İran ve Hint’te Anadolu Selçukları Anadolu’da nüfus sayımları yapmışlardır³⁰¹.

Osmanlı Devleti’nde tutulan Tahrir defterleri için Barkan; “*oldukça ayrıntılı bir nüfus sayımı olduğu kadar, toprakların tasarruf sistemleri ile kullanım tarzlarına ve tarımsal ürünlerin nevi ve miktarlarına ait bir zirai sayım da sayılabilirler*” olduğunu söylemektedir³⁰². Tahrir defterleri; Tımar sisteminin uygulandığı yerlerde beşeri ve maddi kaynaklar hakkında güvenilir ve ayrıntılı bilgiler içermektedir. Bu durumda defterler nüfus sayımı olarak değil, vergi ile mükellef nüfusu bize göstermektedir³⁰³. Defterlere kız çocukları, kadınlar ve ergenliğe girmemiş erkek çocukları kayıt edilmemiştir. Ayrıca bir hanenin kaç kişiden oluştuğu belirtilmemiştir³⁰⁴.

Tahrir defterleri nüfus sayımı olmadığı gibi defterlerde bazı bilgilerin eksik olduğu görülmektedir. Bundan dolayı araştırmacılar bu defterleri kullanırken dikkatli olması gerektiği görülmektedir³⁰⁵. Bu defterleri araştırmacılara sunan Barkan, nüfus sayımları

²⁹⁸Osman Gümüşçü, *a.g.e.*, s. 144.

²⁹⁹Servet Karabağ-Salih Şahin, *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*, Ankara 2003, s. 15.

³⁰⁰Haluk Cillov, *Nüfus İstatistikleri ve Demografinin Genel Esasları*, İstanbul 1960, s. 3-4.

³⁰¹Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, TTK Yay., Ankara 1988, s.78.

³⁰²Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, TTK Yay., Ankara 1988, s. 3.

³⁰³Mehmet Öz, *XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, TTK Yay Ankara 1999 s.41

³⁰⁴Mehmet Öz, *age*, s.42.

³⁰⁵Tahrir defterlerinin kullanımının metodolojik açıdan problemleri için bkz. Özer Ergenç, “Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler”, *Belleten*, LII/203, Ağustos, 1988, 667-683.; Mehmet Öz, “Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarihi Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı Düşünceler”, *VD*, XXII, 1991, 429-439.; Feridun Emecen: “Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri”, *Tarih ve Sosyoloji Semineri, Bildiriler*, İstanbul, 1990, 142-156; Erhan Afyoncu, “Türkiye’de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 11, 2003, 267-

olduğu kadar, toprakları tasarruf sistemleri, tarımsal ürünlerin neler olduğu ve miktarlarını zirai sayım olarakta kullanılabileceği söylemektedir³⁰⁶.

3.1.XVI. Yüzyılda Alaiye, Hamid ve Teke Sancaklarında Şehir Nüfusu

Şehir nüfusu, yaşadıkları yerlerde daha yoğun nüfusa sahip ve gelirlerin büyük bir kısmını tarım dışı faaliyetler ile sağlayan nüfusa denilebilir. Sancaklardaki şehir nüfusunun durumuna baktığımızda genel olarak bir artış görülmektedir. Şehirlerdeki nüfus dağılımını görmek için her sancağın mahalle sayısı, nefer sayısına bölünerek aritmetik nüfus ortalaması ortaya çıkarılmıştır. Elde edilen sonucun % 25 aşağı ve yukarı değerleri alınarak şehirlerdeki mahalle büyüklükleri hakkında yorum yapılmıştır.

3.1.1. Alaiye Sancağında Şehir Nüfusu

Alaiye sancağına ait 1555 tarihli defterde yer alan Alaiye kazasının, Oba-bazarı nahiyesi ve Kal'a-ı Alaiye nahiyesi mahallelere sahiptir. Sözü edilen defterde Kal'a-ı Alaiye nahiyesi, 0-37 nefer bulunduran 3 mahallesi vardır. Bunlar; Baykuş deresi, Çömlekçıyan ve Meydan mahalleleridir. 37-63 nefer aralığında ise 5 mahalle bulunmaktadır. Bu mahalleler; Eset Burcu, Orta, Gebran, Çabalar, Tophane mahalleridir. Kapu, Taşbozan ve Gül-i Aşıyan Kalaycıyan mahalleleri ise 63+ nefer bulunduran büyük mahalle konumundadır. Kazada kale içi yerleşmenin olması mahallelerin fiziki olarak büyümesine engel teşkil etmiştir. Bu sebepten buradaki mahalleler nüfus olarak daha fazla büyüme göstermiş olabilir.

Genel olarak bakıldığında mahallelerdeki nüfus büyüklüğü genel bir dağılım sergilemektedir. En fazla vergi nüfusu barındıran 83 nefer ile Gül-i Aşıyan Kalancıyan mahallesidir. Bu mahalle adından da anlaşıldığı üzere Ahi teşkilatın kendini göstermesi bakımından önemlidir. Sancağın kentsel vergi gelirleri ise Kal'a-ı Alaiye nahiyesinde kişi başına 24 akçe düşer iken, Oba-Bazarı nahiyesinde bu rakam 156 akçeye yükselmiştir. Oba-bazarı nahiyesinde kişi başına düşen vergi gelirinin fazla olması nahiye, boyahane ve yağhane gibi fazla gelir getiren işletmelere sahip olmasıdır.

286, Fatma Acun, "Osmanlı Tarihi Araştırmalarının Genişleyen Sınırları:Defteroloji", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, I, 1999, 319-332.

³⁰⁶ Ömer Lütfi Barkan-Enver Meriçli, *age*, s.3.

Alaiye sancağa ait Manavgat kazasının tüm tahrirlerinde nefsi bulunmaktadır. Manavgat'ın³⁰⁷ ekonomi ve coğrafi konumu burayı şehir olarak değerlendirmemize neden olmuştur. 1501 tarihli defterde 71 nefer kayıtlı olan nefse, 1530 tarihli tahrirde ise 53 nefer ve 1555 tarihli tahrirdeise 52 nefer kayıt edilmiştir³⁰⁸. XVI. yüzyılda Manavgat nehrinden geçen gemiler için önemli miktarda vergi alınmaktadır. Bu durum şehrin hâsılına hatırı sayılır ölçüde değer katmıştır³⁰⁹. 1475'de şehir hâsılı 10.104 akçe iken, mukataa gelirleri 37.767 akçe, 1530 da ise 2426 hâsıla, mukataa geliri 48.655 akçe iken, 1555'de ise 3.144 akçe iken mukataa gelirleri 33.504 akçe olduğu görülmektedir.

Çizelge 3.1. 1555 tarihli tahrirde yer alan Alaiye kazasına ait şehir nüfus dağılımı

Nahiyeler	Mahalle adı	Neferan		Muaf
		Müslim	G.müslim	
Kal'a-ı Alaiye	Esed Burcu	50	0	1
	Kapu	77	0	5
	Pir-i Fani n.d. Orta	58	0	2
	Taşbozan	71	0	2
	Tophane	47	0	1
	Gebran	0	37	0
Oba-bazarı	Baykuş deresi	9	0	0
	Çabalar	53	0	0
	Çömlekciyan	15	0	0
	Gül-i Aşiyân	83	0	2
	Meydan	24	0	0
	Pınarbaşı	45	0	1
	Toplam	532	37	14

3.1.2.Hamid Sancağında Şehir Nüfusu

Hamid sancağında ise 12 kazadan 10'nunda mahalle kaydına rastlanmıştır. Bu durum sancağın hem coğrafi hem de stratejik konumu ile alakalı olmalıdır. Isparta, Eğridir, Uluborlu, Burdur, Gönan, Keçiborlu, Yalvaç, Avşar, Gölhisar, İrle kazalarına ait mahalle kaydı bulunmaktadır. Isparta da 24 mahalle sahip olarak en fazla mahalle bulundurmaktaydı. Isparta kazasını 22 mahalle ile Uluborlu, 21 mahalle ile Eğridir, Burdur 17 mahalle, Keçiborlu 8, Gönan 7, Yalvaç ve Gölhisar 5 mahalle, Avşar 2, İrle 1 mahalle kaydı ile takip etmektedir.

³⁰⁷ Bkz. Yerleşme bölümü Alaiye sancağı.

³⁰⁸ KKA, TD, nr. 172, s. 1-5.

³⁰⁹ BOA, TD, nr. 990,s. 3. “ an mukataa-ı nıfş-ı keşt-i ortak-ı Manavgat 4000, Fi'l-asl 5600 kesr 1600” kaydı bulunmaktadır.

Isparta kazasına ait ilk tahrirde şehir hisselerine ayrıldığı için mahalle durumunu göremiyoruz³¹⁰. Ancak adı geçen defterde kazaya ait 584 nefer şehir nüfusu bulunmaktaydı. 1522 tarihli tahrirde 19 mahalleye sahip olan kazanın, şehir nüfusu 633 neferdi³¹¹. Aritmetik ortalaması 34 nefer olan mahallelerin diğer Hacıoğlu mahallesi ve Farsaklar mahallesi küçük birer mahalle özelliği gösterirken, Debbağlar, İskender, İğneci, Suyuga bey, Fazullah, Hisar efendi, Sule, Hocioğlu, Doğancı mahalleleri aritmetik ortalamaya yakın olan orta büyüklükte olan mahallelerdir. Bunun yanında Çeribaşı, Camii, Gebran, Karaağaç, Dere ve Yenice mahalleleri nüfus bakımından büyük mahalleler konumundadır. En kalabalık mahalle 70 nefer ile Gebran Mahallesi ve 67 nefer ile Çeribaşı mahalleleri gelmektedir³¹². 1568 tarihli tahrir defterinde ise 24 olan mahallede 941 nefer kaydı bulunur³¹³. Nefer ortalaması 40 olan kazada Sulubey, İlisucu, İğneci, Hacı elfi, Evran, Tavasoglu, Dere, Leblebici, Hacı İvaz, Tavasoglu mahalleleri nüfus bakımından küçük ölçekli, Fazullah, Suyuga, İskender, Debbağlar, Hocioğlu ve Yayla mahalleleri orta büyüklükte, Farsaklar, Hisar efendi, Camii, Çeribaşı, Karaağaç, Doğancı, Yenice ve Gebran mahalleleri büyük ölçekli mahalleler durumundadır. En kalabalık mahalle adı geçen tahrirde 72 nefer ile Karaağaç mahallesidir. Bir önceki tahrirde göre, Gebran mahallesi 69 nefer ile yine nüfus bakımından büyük mahalle olmasına rağmen bir artış göstermemiştir. Isparta konum olarak dağlık bir alanda olması yeni mahalle oluşumu engellemiş bundan dolayı mahalle sayısı az artış gösterirken mahallelerdeki nüfus oranı artmıştır. İlk tahrirde 21.581 akçe hasılı olan şehir, ikinci tahrirde 13.252 akçe ve son tahrirde ise 038.469 akçelik hasıla sahiptir.

³¹⁰ BOA, TD, nr. 30, s.272-292.

³¹¹ BOA, TD, nr. 121, s.280-289.

³¹² BOA, TD, nr.121, s.283-284, hâsıl ispenç 1176 akçedir.

³¹³ KKA, TD, nr. 51. vrk 264b- 269b.

Çizelge 3.2. 1522-1568 tarihli tahrir defterinde Isparta kazasına ait şehir nüfus dağılımı

Mahalle adı	Isparta Kazası									
	M. nefer		G.nefer		mücerred		Bennak		Muaf	
	1522	1568	1522	1568	1522	1568	1522	1568	1522	1568
Camii	47	64	0	0	5	16	35	30	2	3
Çeribaşı	67	68	0	0	7	22	44	43	7	1
Dere	50	30	0	0	6	11	38	19	4	0
Debbağlar	29	32	0	0	5	5	21	23	3	1
Doğancı	31	58	0	0	4	19	24	39	2	0
Evren	0	26	0	0	0	12	0	12	0	1
Farsaklar	11	51	0	0	2	21	6	28	3	1
Hacı Elfi	0	27	0	0	0	8	0	18	0	1
Hocaoğlu	33	32	0	0	4	8	26	19	3	3
Leblebici	0	25	0	0	0	11	0	13	0	1
İğneci	31	25	0	0	3	4	25	19	3	2
İlisucu	0	21	0	0	0	9	0	10	0	3
İskender	32	47	0	0	2	15	21	23	3	13
Feyzullah	29	35	0	0	5	14	17	21	5	0
Hacı İvaz	0	12	0	0	0	1	0	11	0	0
Hisar Efendi	36	72	0	0	7	23	19	35	5	4
Diğer Hocaoğlu	5	0	0	0	0	0	5	0	0	0
Karaağaç	56	79	0	0	4	17	36	31	5	2
Sule	29	30	0	0	5	10	15	17	6	2
Şuyuga Bey	31	38	0	0	1	15	26	23	4	0
Tavasoğlu	0	8	0	0	0	3	0	5	0	0
Yayla	0	37	0	0	0	8	0	20	0	3
Yenice	46	55	0	0	16	22	25	29	4	2
Gebran	0	0	70	69	12	12	0	0	1	0
Toplam	2085	247	1592	1637	1610	87	1905	125	1582	9

Eğridir nahiyesinde şehir merkezi bulunmaktadır. Eğridir nahiyesinde 1478 tarihli tahrirde 19 mahalle bulunmaktaydı³¹⁴. Toplamda 445 nefer bulunan merkezde, mahalle başına ortalama 32 nefer düşmektedir. Buna göre Dirgi, Havva Anaoglu, Camii, Şemseddin Bek, Demür Kapı, Kethüda, Hacı Resul, Helva, Ağa, Zaviye-i Mevlana Abdi, Nasuhoğlu, Müsliman-ı Niş mahalleleri nüfus bakımından küçük mahalle özelliği göstermekte, Seyyidüm, İmaret, Hacı Ahmed, Zimmiyan-ı nefsi-i Niş orta büyüklükte, Kuryas, Çukur, Zimmiyan-ı Niş mahalleleri büyük mahalller grubundadır. Zimmiyan-ı Niş mahallesi 54 nefer ile en kalabalık mahalle konumundadır. 1522 tarihli defterde ise 17 mahalleye sahip olan nahiye 555 nefer kaydı bulunmaktadır. Mahalle başına nefer ortalaması 33 olan şehirde Şemseddin, Camii, İmaret, Hacı Ahmed, Seyyidüm, Nasuhoğlu, Kurdoğlu, Zimmiyan-ı Eğridir nüfus bakımından küçük mahallelerdir. Hacı Resul, Dirgi ve müsellema-ı Niş mahalleleri ise bir önceki tahrirde göre nüfus olarak büyüme göstermiş ve orta büyüklükte mahalleler olmuştur. Demir kapı, Çukur, Zaviye, Ağa ve Zimmiyan-ı Niş ve Kuryas mahalleleri nüfus olarak büyük mahallelerdir. Bunlardan Demir kapı, Zaviye ve Ağa mahalleri hızlı bir nüfus artışı yaşamıştır. En kalabalık 65 nefer ise Çukur ve 61 nefer ile Zimmiyan-ı Niş mahalleleridir.

³¹⁴ BOA, TD, nr. 30, s.295-303.

1568 tarihli son tahrirde ise mahalle sayısında bir değişiklik olmamıştır³¹⁵. Buna karşın nefer sayısı 738 olarak artış göstermiştir. Nefer ortalaması 44 olan şehirde Şemseddin, Seyyidüm, Zimmiyan-ı nefsi-i Eğridir, Kurdoğlu, Madile küçük, Camii, Hacı Ahmed, Zaviye, Hacı Resul, Demir Kapu, Çukur, Müsellam-ı Niş ve Dirgi mahalleleri Orta, Kuryas, Ağa. İmarat, Zimmiyan-ı Niş mahalleleri ise nüfus bakımından büyük mahalle grubuna girmektedir. En kalabalık mahalle 57 nefer ile Zimmiyan-ı Niş ve 91 nefer ile Ağa mahalleleridir. Şehrin hâsılı ise ilk tahrir 50.325, ikinci tahrirde 53.774 ve son tahrirde 50.000 akçedir. Tahrir verilerinden nüfus büyümesine rağmen vergi gelirinin fazla değişmediği görülmektedir

Çizelge 3.3. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterinde Eğridir kazası şehir nüfus dağılımı

Mahalle adı	Eğridir Kazası											
	M. nefer			G. nefer			Mücerred			Muaf		
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568
Camii	19	26	36	0	0	0	0	5	0	0	6	1
Çukur	44	65	40	0	0	0	3	14	0	1	3	0
Kuryas	50	50	64	0	0	0	1	8	0	1	4	0
Ağa	24	49	91	0	0	0	2	8	0	2	1	2
Demir kapu	19	44	42	0	0	0	0	15	0	2	3	2
Dirgi	10	29	49	0	0	0	1	7	0	1	0	0
Hacı Resul	17	30	45	0	0	0	0	10	0	0	2	3
İmarat	29	21	64	0	0	0	0	4	0	3	1	0
Kethüda	21	0	0	0	0	0	1	0	0	3	0	0
Kurdoğlu	0	9	22	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Nasuhoglu	6	12	0	0	0	0	0	1	0	1	1	0
Madile	0	0	26	0	0	0	0	0	0	0	0	1
HacıAhmed	29	22	41	0	0	0	0	6	0	2	1	0
Şemseddin	15	22	28	0	0	0	15	5	0	1	2	2
Havva anaoğul	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Helva	16	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0
Müsellem-ı Cezire-i Nis	15	31	48	0	0	0	0	4	0	1	0	0
Seyyidüm	25	27	30	0	0	0	0	3	0	1	4	1
Mevlana Abdi Zaviye	19	49	47	0	0	0	0	7	0	1	4	1
Zimmiyan-ı Nefs-i Eğridür	0	0	0	26	8	8	0	3	0	0	2	0
Zimmiyan-ı Nis	0	0	0	54	61	57	0	0	0	2	0	0
Toplam	1843	2008	2241	1558	1591	1633	1501	1622	0	1502	1556	1582

Uluborlu kazasına ise 1478 tarihli defterde 20 mahallere sahiptir³¹⁶. Bu mahallelere kayıtlı 618 neferi bulunmaktaydı. Mahalle ortalama 31 nefer olan şehirde, Ahi Şemseddin, Tahta, Kubadoğlu, Efendi, Ferhat, Bağçe, Hacı Hoca Ahmed mahalleleri mahalle nüfus

³¹⁵ KKA, TD, nr. 51, vrk 204.a-207b.

³¹⁶ BOA, TD, nr. 30, s. 530-599.

bakımından küçük, İki yollu, Çelebi, Çeşme, İki Kapulu, Çaltıca, Selmanoğlu, Köprübaşı, Alaca, Muhtesib, Gazancılar mahalleleri ise orta, Kilerlü, Emre, Zimmiyan-ı der nefsi-Uluborlu mahalleleri ise büyük mahalle grubuna girmektedir. 1522 tarihli tahrirde ise mahalle sayısı değişmez iken mahallelere kayıtlı 657 nefer bulunmaktadır³¹⁷. Şehirde nefer ortalaması 33 olmasına binaen küçük mahalle grubuna Ahi Şemseddin, Tahta, Kubadoğlu, Bağçe, Hacı Hoca Ahmed ve Selmanoğlu, Halica, Bağçe mahalleleri, orta gruba, Çeşme, iki kapulu, Çaltıca, Köprübaşı, Alaca, Muhtesib ve Gazancılar büyük mahalle grubuna ise Emre, Efendi, İki yollu, Çelebi ve Zimmiyan mahalleri eklenmiştir. 1568 tarihli son tahrirde ise 21 olan mahalleye 1591 nefer kayıt edilmiştir³¹⁸. Şehrin ortalama nüfusu 76'dır. Buna göre, Ahi Şemseddin, Tahta, Kubadoğlu, İki Kapulu, Çaltıca, Selmanoğlu, Halica küçük, Bağçe, Muhtesip, Zimmiyan, Hacı Hoca Ahmed mahalleleri orta, Emre, Kilerlü, Köprübaşı, Alaca, Gazancılar, İki yollu, Çelebi, Çeşme, Ferhat, Efendi mahalleleri ise nüfus bakımından büyük mahallelerdir.

³¹⁷ BOA, TD, nr. 121, s. 204-213.

³¹⁸ KKA, TD, nr. 51, vrk.126a-144a.

Çizelge 3.4. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Uluborlu kazası şehir nüfus dağılımı

Uluborlu kazası												
Mahalle adı	M. nefer			G. nefer			Mücerred			Muaf		
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568
Alaca	38	27	113	0	0	0	2	0	0	6	6	1
Bağçe	13	13	63	0	0	0	1	1	0	2	3	1
İki yollu n.d. Haceki	35	42	76	0	0	0	7	7	0	7	18	0
Ahi Şemseddin	21	26	46	0	0	0	1	4	0	6	4	0
Çaltıca	24	23	36	0	0	0	5	6	0	2	3	1
Çelebi	23	46	78	0	0	0	0	9	0	4	9	2
Çeşme	33	50	119	0	0	0	0	15	0	6	8	0
Efendi	12	35	107	0	0	0	1	18	0	3	8	0
Emre	73	69	125	0	0	0	5	20	0	7	15	0
Kubbe n.d. Tahta	18	29	50	0	0	0	3	5	0	1	8	2
Ferhat	21	24	97	0	0	0	2	4	0	2	6	0
Gazancılar	25	24	114	0	0	0	1	4	0	3	6	0
Hacı Hoca Ahmed	18	13	63	0	0	0	1	1	0	2	3	1
Kapaloğlu	18	24	43	0	0	0	1	7	0	1	5	0
İki Kapulu	24	36	34	0	0	0	3	11	0	2	6	1
Kilerlü n.d. Salih Efendi	57	31	102	0	0	0	4	1	0	6	6	1
Köprübaşı	29	30	102	0	0	0	1	6	0	3	6	0
Selmaoğlu	33	16	56	0	0	0	2	0	0	4	3	0
Muhtesip	24	36	82	0	0	0	1	7	0	4	7	0
Halınca	0	0	15	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zimmiyan	0	0	0	79	60	76	7	9	0	0	2	0
Toplam	2017	2116	3089	1557	1582	1644	1526	1657	1568	1549	1654	1578

Burdur kazasına ait 1478 tarihli tahrirde sadece 4 mahallesi bulunmaktaydı. Bu mahallelerin toplam nüfusu 175 nefer idi. Ortalaması 44 olan şehir nüfusunda Yeni mahallesi küçük nüfuslu, Burcu ve zimmiyan mahalleri orta nüfuslu, Camii mahallesi ise 74 nefer ile büyük nüfuslu mahalle konumundadır. 1522 tarihinde ise 408 nefer şehir nüfusuna kayıt edilmiştir. Ancak mahallelerin birlikte yazılması³¹⁹ nüfus büyüklükleri hakkında yorum yapmamızı engellemektedir. Son tahrirde ise mahalle sayısında büyük bir artış meydana gelerek mahalle sayısı 17 olmuştur. Şehir nüfusuna 800 nefer kayıt edilmiştir. Ortalama nüfusu 47 olan şehrin Çukur, Abdülkerim, Süleyman Çelebi, Şah Abdülcilil, Kassab Mehmet, Bedrettin, Miroğlu mahalleleri küçük nüfuslu, Debbağlar, Burcu, Camii Hoca Ali, Semur, Karagöz mahalleleri orta nüfuslu, Camii Atik, Yeni,

³¹⁹ BOA, TD, nr. 121, s.163-164 Burcu ve Çukur mahalleleri birlikte yazılmıştır. s.164-167, Camii ve Zimmiyan mahalleleri birlikte yazılmıştır.

Mehmed Kethüda, Nurullah Çelebi ve Zimmiyan mahalleleri ise büyük nüfuslu mahallelerdir. Şehrin hâsılı 1478’de 26.490 1522’de 20.228 ve 1568’de ise 26.000 akçe olmuştur.

Çizelge 3.5. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Burdur kazası şehir nüfus dağılımı

Mahalle adı	Burdur kazası											
	M. nefer			G. nefer			mücerred			Muaf		
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568
Burcu	36	0	44	0	0	0	0	0	0	1	0	1
Camii	74	196	122	0	0	0	0	73	0	1	6	6
Çukur ³²⁰	0	99	33	0	0	0	0	29	0	0	3	4
Debbağlar	0	0	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Karagöz	0	0	50	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Abdülkerim	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	2
Bedrettin	0	0	21	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hoca Ali	0	0	39	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mehmet Kethüda	0	0	75	0	0	0	0	0	0	0	0	9
Nurullah Çelebi	0	0	78	0	0	00	0	0	0	0	0	1
Süleyman Çelebi	0	0	23	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Temur	0	0	49	0	0	0	0	0	1	0	0	0
Kassap Mehmet	0	0	25	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Şah Abdül Celil	0	0	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Miroğlu	0	0	27	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Yeni	25	74	55	0	0	0	0	25	0	0	1	1
Zimmiyna	0	0	0	40	39	71	0	17	0	0	0	0
Toplam	1613	1891	2297	1518	1561	1639	1478	1666	1569	1480	1532	1594

Gönan kazasına ait 1478 tarihli tahrirde 5 adet mahalle kayıtlıdır³²¹. Bu tarihte şehirde 261 nefer bulunmaktaydı. Şehirde nüfus ortalaması 52’dir. Buna göre; Bağbasan ve Yaka mahaleleri küçük, Kazı mahallesi orta ve Bazar ve Dutluca mahalleleri büyük nüfuslu mahallelerdir. 1522’de mahalle sayısında bir değişiklik olmamış lakin nüfus artmıştır³²². Toplam nefer 370 olarak kayıt edilmiştir. Buna göre şehrin ortalama nefer sayısı 74’dür. Buna göre; Kazı Bağbasan küçük, Bazar, Yaka orta, Dutluca mahallesi ise büyük nüfuslu mahalle konumdadır. Son tahrirde ise mahalle sayısı değişmiş ve 7 olmuştur³²³. 616 nefer kaydı olan şehirde ortalama nefer sayısı 88’dir. Buna göre, Bazar-ı küçük, Dutluca, Alaca, Kazı, Cüneyd, Bağbasan Orta, Yaka mahallesi ise nüfus olarak

³²⁰ BOA, TD, nr. 121, s.163-164 Burcu ve Çukur mahalleleri birlikte yazılmasına binayen sayısal veriler tabloda, Çukur mahallesinde gösterilmiştir.

³²¹ BOA, TD, nr. 30, s.251-254.

³²² BOA, TD, nr. 121, s.262-266.

³²³ KKA, TD, nr. 51, vrk. 115a-117b.

büyük mahalle ölçeğindedir. Hâsıl olarak ilk tahrir olan 1478’de 14.464, 1522’de 17.200, 1568’de 20.200 akçe olarak kayıt edilmiştir. Nüfusun artmasına paralel olarak hâsıllarda artma göstermiştir.

Çizelge 3.6. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Gönan kazası şehir nüfus dağılımı

Mahalle adı.	Gönan Kazası											
	M. nefer			G. nefer			Mücerred			Muaf		
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568
Bağbasan	27	47	80	0	0	0	1	3	33	0	6	0
Bazar	88	89	46	0	0	0	4	10	19	4	6	4
Dutluca	77	126	97	0	0	0	4	10	32	1	15	4
Kazı	45	42	83	0	0	0	0	7	31	2	1	2
Yakaköy	24	66	125	0	0	0	0	18	44	0	7	1
Alaca	0	0	110	0	0	0	0	0	44	0	0	6
Cüneyd	0	0	75	0	0	0	0	0	22	0	0	6
Toplam	1739	1892	2184	0	0	0	1487	1570	1793	1485	1557	1591

Keçiborlu ise; 1478’de Gönan’a bağlı nahiye olarak kayıt edilmiştir³²⁴. Aynı defterde nefis başlığı altında 160 nefer kayıt edilmiştir. 1522 tarihli defterde ise yine nefis başlığı altında 211 nefer kayıt edilmiştir³²⁵. 1568’de ise kaza statüsüne geçen Keçiborlu ilk defa mahallelere ayrılmış ve kazaya 7 mahalle kayıt edilmiştir³²⁶. 517 neferi olan şehrin ortalama neferi 74’dür. Buna göre Karbansaray, Akoğlu, Ermenekli ve Yenice küçük, Yeni çeşme orta, Camii ve Yukarı mahalleleri ise büyük nüfuslu mahallelerdir. En kalabalık mahallesi ise 119 nefer ile Camii mahallesidir. Adı geçen tahrirde şehrin hâsılı 21.455 akçedir.

Yalvaç kazasına ait 1478 tarihli tahrirde 2 adet mahalle görülmektedir. 84 neferi bulunan şehirde 42 nefer ortalaması ile Baza orta büyüklükte, Eskiköy ise büyük mahalle konumundadır. İkinci tahrirde mahalle sayısı 4 yükselmiş toplam neferan sayısı ise 107’dir³²⁷. 27 nüfus ortalaması ile Debbağlar küçük, Hacı Seydi, Müderris orta, Bazar ise büyük nüfuslu mahalleler arasındadır. Son tahrirde ise mahalle sayısı 7 olmuştur. 278 olan nefer sayısı ile şehrin ortalama nüfusu 40 neferdir. Buna göre; Timurtaş, Akarkuyu, Hacı Halife küçük, Yenice, Nimetullah, Müderris orta, Bazar mahallesi ise büyük nüfuslu mahallelerdir. Hâsılları ise adı geçen tahrirlerin sırası ile 3.757, 10.010 ve 11000 akçe olarak kayıtlara geçmiştir.

³²⁴ BOA, TD, nr.30, s.221

³²⁵ BOA, TD, nr. 121, s.236.

³²⁶ KKA, TD, nr. 51, vrk.101a- 103b.

³²⁷ BOA, TD, nr. 121, s. 450-451.

Çizelge 3.7. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Yalvaç kazası şehir nüfus dağılımı

Yalvaç kazası												
Mahalle adı	M. nefer			G. nefer			Mücerred			Muaf		
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568
Bazar	30	39	96	0	0	0	2	5	32	0	8	2
Eskiköy	54	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0
Debbağlar	0	14	0	0	0	0	0	2	0	0	4	0
Hacıseydi	0	33	0	0	0	0	0	3	0	0	6	0
Müderri	0	21	47	0	0	0	0	5	19	0	2	4
Nimetullah	0	0	32	0	0	0	0	0	8	0	0	13
Yenice	0	0	34	0	0	0	0	0	12	0	0	5
Timurtaş	0	0	28	0	0	0	0	0	7	0	0	13
Akar kolu	0	0	13	0	0	0	0	0	6	0	0	0
Hacı Halife	0	0	28	0	0	0	0	0	7	0	0	3
Toplam	1562	1629	1846	0	0	0	1481	1537	1659	1480	1542	1608

Avşar kazasına ait 1478 tarihli defterde iki adet mahalle bulunmaktadır. Toplamda 192 nefere sahip olan Firdevsoğlu ve Şeyhmukbil mahalleleri orta büyüklükte mahallelerdir. 1522 tarihli tahrirde 188 nefer ile bu durum devam etmiş ancak son tahrirde kazaya ait mahalle kaydına rastlanılmamıştır. İlk tahrirde 12.932 olan hâsıl akçe, ikinci tahrirde 14.900 akçe olmuştur. 1568 tarihli tahrirde ise nefis başlığı altında³²⁸ 350 adet nefer kayıt edilmiştir³²⁹. Hâsılı 13900 olan nefsin gelirlerin 400 akçesi boyahaneye aittir. Diğer gelirler tarımdan alınan vergilerdir.

Göhlisar kazasının 1478 tarihli tahririnde 3 adet mahallesi bulunmaktadır. 121 neferi olan şehirde Camii mahallesi küçük, Dünder ve Şamlu Hacı mahalleri ise nüfus olarak büyük mahalleler grubuna girmektedir. 1522 tarihli defterde ise 178 nefer ile Camii mahallesi küçük, Dünder mahallesi orta ve Şamlu Hacı mahallesi ise büyük mahalle grubundadır. 1568 tarihli tahrirde mahalle sayısı 5 olmuştur. Şehirde nefer sayısı 317 ve nefer ortalaması 64 olan mahallelerde Hacı Ali mahallesi küçük, Camii, Dünder, Hamza bey, Şamlu mahalleleri orta büyüklükte mahallelerdir. Adı geçen tahrirlerde sırasıyla şehir 11.075 akçe, 14.000, 16.000 hâsıl akçeye sahipti.

³²⁸ KKA, TD, nr.51, vrk 191-192b.

³²⁹ KKA, TD, nr.51, vrk. 191ab-192b. 350 adet neferden 194 bennak, 112 mücerred, 4 çift, 31 çift bulunmaktaydı. Bumun yanında 1 imam, 2 a'ma, 2 muhassıl, 4 sipahi de kayıtlara geçmiştir.

Çizelge 3.8. 1478-1522-1568 tarihli tahrir defterlerinde Gölhisar kazası şehir nüfus dağılımı

Gölhisar kazası												
Mahalle adı.	M. nefer			G.nefer			Mücerred			Muaf		
	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568
Dündar	51	67	57	0	0	0	0	27	0	1	7	2
Camii	17	19	80	0	0	0	0	5	2	0	1	3
Şamlu hacı	53	92	61	0	0	0	2	35	0	1	3	0
Hamza Bey	0	0	75	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hacı Ali	0	0	44	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Toplam	1599	1700	1885	0	0	0	2	1589	2	2	11	5

3.1.3 Teke Sancağında Şehir Nüfusu

Teke sancağında Antalya ve Elmalu kazalarında şehir merkezi bulunmaktaydı. Antalya kazasında, Antalya ve İstanos nahiyelerinde mahalle kaydına rastlanılmıştır. Antalya nahiyesi 1530 tarihli defterde 21 adet mahallede nüfus ortalaması 27 neferdir³³⁰. Buna göre Hacı İlyas, Mecnun Çelebi İmaret, Mahmud Reis, Karatay, Liman, Mariya, Sığırcı Ali Küçük, Camii Atik, Bali Bey, Camii Cedid, Cüllah Kara, Taşalan, Elmalu, Ahi kızı, Baba Doğan, Müceddin, Temurcü Süleyman, Tuzcu mahalleleri Orta, Has Balaban, Ahi Yusuf ve Mukbil Ağa, Gebran, Yahudiyan Kal'a-ı Gebran mahalleleri ise büyük mahalleler grubuna girmektedir. 1568 tarihli tahrirde ise 42 olan mahalle sayısı ile 1209 nefer kaydı bulunmaktadır³³¹. Buna göre şehir ortalaması 30 nefer olan mahallelerde Camii Atik, Cami-i Cedid mahallesi bir önceki tahrirde göre orta büyüklükte iken büyük mahalle konumuna yükselmiştir. Yeni mahallelerin kurulması ve nüfusun artması ile Hacı İlyas mahallesi nüfus bakımından küçük iken orta olan Taşalan, Tuzcu mahallelerin nüfusu azalması ile orta nüfuslu iken küçük, Mecnun Çelebi İmaret mahallesi ise nüfus artması ile küçük iken büyük nüfuslu mahalle durumuna gelmiştir. Yeni kurulan Hacı Turmuş, Hurmalu, Hızır Sofu, Aşıkdoğan, Kızıl Halim, Kavak Yeri, Musa Çelebi Seftevi, İğdörlü Hasan, İmeciklü, İskender, Şehruz Hatun, Şuca Halife mahalleleri nüfus ortalaması bakımından küçüktür. Buna karşın; Kara Ayvaz Abdülkerim, Eşeklü, Muhyiddin, orta, Hatip Süleyman, Kassap Kiçi Bali, Arab büyük nüfuslu mahalle grubundadır.

³³⁰ BOA, TD, nr.166, s.575-612.

³³¹ KKA, TD, nr.107, vrk 2a-12b.

Çizelge 3.9. 1530-1568 tarihli tahrir defterlerinde Antalya kazası şehir nüfus dağılımı

Mahalle adı.	Antalya kazası							
	M. nefer		G. nefer		Mücerred		Muaf	
	1530	1568	1530	1568	1530	1568	1530	1568
Camii Atik	24	42	0	0	4	0	6	13
Balibey Camii	23	25	0	0	2	0	2	3
Cedid	32	42	0	0	4	0	1	11
Cüllah Kara	20	24	0	0	0	0	2	5
Hacı Turmuş	0	12	0	0	0	00	0	1
Hacı İlyas	14	29	0	0	1	0	1	3
Has Balaban	34	72	0	0	4	0	2	13
Ahi Kızı	25	44	0	0	0	0	5	4
Ahi Yusuf	51	44	0	0	5	0	3	4
Arab	0	61	0	0	0	0	0	9
Aşık Doğan	0	9	0	0	0	0	0	1
Baba Doğan	20	35	0	0	2	0	5	10
Bali Halife n.d. Kızıl Halim	0	21	0	0	0	0	0	2
Karatay	13	13	0	0	0	0	2	3
Kavakyeri	0	7	0	0	0	0	0	0
Liman	11	7	0	0	0	0	1	1
Mariya	8	13	0	0	0	0	1	3
Mehmet Çelebi v. Musa	0	18	0	0	0	0	0	2
Müceddin	16	0	0	0	4	0	4	0
Mukbil Ağa	71	62	0	0	2	0	8	11
Sığircı Ali	10	12	0	0	0	0	1	1
Seftevi	0	12	0	0	0	0	0	2
Takyeci Mustafa n. d Eşekli	29	33	0	0	1	0	4	2
Hasan n.d. Taşalan	0	13	0	0	0	0	0	4
Hurmali	0	6	0	0	0	0	0	0
Hızır Sofu	0	12	0	0	0	0	0	0
Kara Ayvaz	0	24	0	0	0	0	0	2
Kara Paşa n.d. Elmalu	24	38	0	0	1	0	1	5
Mecnun Çelebi İmaret	14	51	0	0	1	0	2	18
Muhsin Çelebi n.d. Hatib Süleyman	0		0	0	0	0	0	
Kassab Kiçi Bali	0	41	0	0	0	0	0	0
Mahmud Reis	11	17	0	0	0	0	0	5
Abdülkerim	0	25	0	0	0	0	0	3
Temürcü Süleyman	29	42	0	0	1	0	4	1
Tuzcu	26	17	0	0	3	0	2	3
İğdörlü Hasan	0	13	0	0	0	0	0	0
İmecikli	0	11	0	0	0	0	0	3
İskender	0	17	0	0	0	0	0	4
Şehruz Hatun	0	17	0	0	0	0	0	8
Şüca' Halife	0	10	0	0	0	0	0	1
Muhyiddin	0	28	0	0	0	0	0	6
Gebran	0	0	96	121	10	0	0	4
Yahudiyan	0	0	18	9	2	0	0	0
Gebran-ı Harnub Tahtan-ı Kal'a Antalya	0	0	0	78	0	0	0	1
Toplam	2035	238	1644	1776	1577	1568	1587	39

Antalya Kazasına bağlı İstanos nahiyesinin de şehir merkezi bulunmaktadır. 1530 tarihli defterde 5 mahalleye sahip olan şehire 54 nefer kayıt edilmişti. Mahalle başına ortalama 11 nefer düşmektedir. Buna göre Camii, Belegirlü, Halife, Hasan Bey mahalleleri orta büyüklükte Kebkebiroğlu ise nüfus olarak küçük mahalle görünümündedir. 1568 tahririnde ise Halife Mahallesi kayıtlarda yer almamakla beraber Emir Mehmed,

Kavvafoğlu, Menteş Fakih mahalleleri yeni kurulmuştur³³². 183 olan nefer sayısına göre ortalama 26 nefer olan şehirde Camii Belegirlü ve yeni kurulan Kavvafoğlu mahalleleri nüfus bakımından büyük, Kebkebiroğlu bir önceki tahrirre göre büyüyerek orta, yeni kurulan Emir mehmed, orta büyüklükte mahalle durumundadır. Menteş Fakih ise nüfus olarak küçük mahalle konumundadır.

Çizelge 3.10. 1530-1568 tarihli tahrir defterlerinde İstanos şehir nüfus dağılımı

Mahalle adı.	İstanos							
	M. nefer		G. nefer		Mücerred		Muaf	
	1530	1568	1530	1568	1530	1568	1530	1568
Camii	8	35	0	0	1	0	5	8
Kebkebiroğlu	7	17	0	0		0	0	0
Belegirlü	7	38	0	0	2	0	0	1
Emir Mehmed	0	16	0	0	0	0		0
Halife	15	0	0	0	0	0	0	0
Hasanbey	7	9	0	0	0	0	2	0
Kavvafoğlu	0	53	00	0	0	0	0	1
Meteş Fakih	0	15	0	0	0	0	0	1
Toplam	1574	1751	0	0	2	0	0	1579

Teke sancağına bağlı Elmalu kazasında ise 1530 tarihli defterde 21 adet mahalle ve buraya kayıtlı 240 nefer bulunmaktadır³³³. Şehrin nefer ortalaması 12 olmasına binaen Albey, Camii Köhne, Hacı Cafer, 1568 tahririnde ilk defa kayıtlara geçecek olan Karabatak mahalleleri nüfus olarak küçük mahallelerdendir. Alaadin Halife, Bezirgân Ali, Çalevren, Camii Cemaat, Nuhoğlu, Kurdoğlu, Hacı Hızır, Şeyh Mehmed, Veysi Fakih, nüfus olarak orta, Camii Hacı Mustafa, Tarıncı, Tacaddin Halife, Kutrancı, Şeyh Sinan, Kurgancılar, Resul Fakih, Sofular Yenişehir mahalleleri nüfus olarak büyük mahalle konumundadır. 1568 tarihli tahrirde ise 4 yeni mahalle kayıtlara geçmiş, iki mahallenin ise devamlılığı görülmemektedir³³⁴. Aynı tarihte 369 nefer şehir nüfusuna kayıt edilmiştir. Buna göre bir önceki tahrirde yer alan Camii, Tarıncı ve yeni kurulan Börekçiler mahalleleri hariç diğer mahallerin nüfus olarak küçüldüğü görülmektedir. Ayrıca Seyyid Mustafa, ve Savrık mahalleleri nüfus olarak orta büyüklükteki mahalle konumundadır.

³³² KKA, TD, nr. 107, vrk 2a-12b.

³³³ BOA, TD, nr.166, s.598.

³³⁴ KKA, TD, nr. 107, vrk 54.a-56b.

Çizelge 3.11. 1530-1568 tarihli tahrir defterlerinde Elmalu şehir nüfus dağılımı

Elmalu kazası								
Mahalle adı.	M. nefer		G. nefer		Kara		Muaf	
	1530	1568	1530	1568	1530	1568	1530	1568
Alaeddin Halife	6	0	0	0	0	0	3	0
Albey	4	3	0	0	1	0	1	1
Bezirgan Ali	11	10	0	0	0	0	2	0
Börekçiler	0	28	0	0	0	0	0	1
Çalevren	10	0	0	0	0	0	2	0
Camii	14	70	0	0	0	0	2	7
Camii köhne	4	9	0	0	1	0	2	1
Camii cemaat	0	15	0	0	0	0	12	15
Hacı Mustafa	17	18	0	0	0	0	6	1
Hacı Mustafa (n.d. Nuhoglu)	6	19	0	0	1	0	4	0
Hacı İsmail (n.d. Tarıcı)	18	36		0	0	0	2	2
İmamlar (n.d. Taceddin Halife)	15	14	0	0	0	0	2	0
Kandoğlu	12	0	0	0	0	0	2	0
Karabatak	0	6	0	0	0	0	0	0
Kuntranlar	14	19	0	0	0	0	2	0
Hacı Hızır	10	7	0	0	0	0	2	0
Seyyid Mustafa	0	10	0	0	0	0	0	0
Süleyman Efendi	0	0	0	0	0	0	0	1
Şeyh Sinan	17	17	0	0	1	0	3	6
Mustafa Fakih (n.d. Kurgancılar)	15	8	0	0	0	0	2	0
Resul Fakih	16	10	0	0	1	0	2	0
Savrik	0	12	0	0	0	0	0	1
Sinan Fakih (n.d. Hacı Cafer)	2	15	0	0	0	0	2	1
Sofular	15	9	0	0	0	0	2	0
Şeyh Mehmed	9	14	0	0	0	0	2	0
Veysi Fakih	8	0	0	0	0	0	3	0
Yenişehir	17	13	0	0	1	0	2	0
Toplam	1770	1930	0	0	1536	0	1592	1605

Genel olarak sancaklara ait tahrir defterlerine göre Alaiye sancağında ilk tahrirde şehir merkezi olmadığı için sadece 1555 tarihli tahrir defterinde 751 nefer kentsel nüfusa kayıt edilmişti. Bunun 37 neferi gayri müslimdir. Hamid sancağında ise nüfustaki artmayı daha net görmek mümkün 1478’de 3019 olan nefer sayısı, 1522’de 3069 nefere ulaşmış ve nihayetinde yüzyıl sonunda yapılan tahrirle 1568’de %52’lik bir artış ile bu sayı 6310 nefere çıkmıştır. Teke sancağı da ise durum 1530’de tahrirde 637 olan nefer sayısı 1568’de ise %53’lük bir artış ile 1382’ye ulaşmıştır. Bu durum Braudel’in nüfus artışındaki tezine

uygun düşmemektedir. Sancaklardaki nüfus artışı diğer Osmanlı sancaklarında olduğu gibi şehirlerin fiziki yapısı ve iktisadi durumuna göre bir artış göstermiştir³³⁵.

Şehrin oluşmasında fiziki yapısını oluşturan unsurları kale, cami, han, hamam, pazar, çarşı, aynı dinden olan kişilerin birlikte yaşamak istemesi, aynı mesleği yapan zanaatkarların bir arada olmak istemesi şeklinde sıralayabiliriz³³⁶. Buna örnek verecek olur isek Alaiye sancağında alaiye Kal'a-ı Alaiye nahiyesi Teke sancağında Antalya nahiyesi, Hamid sancağında ise Uluborlu nahiyesine ait şehirlerinde kale içi yerleşme bulunmaktaydı. Ancak buralardaki nüfus artışı mahallelerin varoşlara kurulması ve halkın oralarda yaşamasına neden olmuştur. Bu tip şehirlerde şehrin fiziki olarak büyümesi çok olmadığından nüfus yoğunluğu en çok buralarda görülmektedir. Ayrıca karşımıza çıkan bir başka sonuç ise son tahrirlerde nüfusun artışına paralel olarak mahalle sayılarında da artış meydana gelmiştir.

Çizelge 3.12. XVI. Yüzyıl boyunca Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında mahalle sayıları

Mahalle Sayıları								
	Alaiye Sancağı ³³⁷			Hamid Sancağı			Teke Sancağı	
	1501	1530	1555	1478	1522 ³³⁹	1568	1530	1568
Küçük	-	-	3	23	16	34	4	-
Orta	-	-	5	20	30	44	9	12
Büyük	1	3	5	14	22	24	10	11
Toplam	-	2	13	57	68	102	23	23

Genel olarak bakıldığında her üç sancakta da mahalleler nüfus bakımından orta büyüklüktedir. Ancak mahallerin büyüklüğü şehrin coğrafi yapısı ile yakından alakalıdır. Alaiye sancağında olduğu gibi coğrafi faktörler mahalle oluşumunu engellemiştir. Buna karşın yüksek düzlüklere sahip olan Hamid sancağında mahalle oluşumu bir hayli fazladır.

³³⁵ XV.-XVI. Yüzyıl için Alaiye, Hamid, Teke sancaklarından hariç diğer sancak nüfusları için bkz. Hanifi Bostan, XV-XVI. Asırlarda Trabzon sancağında sosyal ve iktisadi Hayat, TTK, Yay. 2002 Ankara, s.173-178, Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566), 1989,s. 60,aynı müellif, XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı, TTK yay. Ankara 1999. Ankara, Özer, Ergenç, 1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya, Tarih Vakfı Yurt Yay.İstanbul, 2012, Ferudun Emecen, XVI: Yüzyılda Manisa Kazası, Ankara 1989, Suraiya Faroqhi, "Taxation and Urban Activities in Sixteenth-Century Anadolı", IJTS Cç.1 Cambridge 1979.,Nejat Göyünç, XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı, İstanbul, 1969, Mehmet Çetin Varlık, XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri", VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, II, Ankara 1981. Mehmet Öz, XV.- XVI.Yüzyıllarda Canik Sancağı, TTK Yay. Ankara 1999, Turan Gökçe, XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Lazıkıyye (Denizli) Kazası, TTK, Yay. Ankara 2000.

³³⁶ Özer Ergenç, a.g.e., s.75.

³³⁷ Alaiye sancağında 1501 ve 1555 tarihli defterlerde mahalle kaydına rastlanılmamıştır. Ancak nefis olarak kayıt edilen yerler vardır. Biz bunları birer mahalle olarak değerlendirdik.

³³⁸ 1478 tarihli BOA, TD, nu. 30'da Isparta kazası mahalle ayrılmadığında bu değerlendirmenin dışında tutulmuştur.

³³⁹ BOA, TD, nr. 121'de Burdur kazası mahalle kaydının birleşik yapılması bizim yorum yapmamızı engellemiş ve bu değerlendirmenin dışında tutulmuştur.

XVI. yüzyılın sonuna doğru nüfusun artmasına bağlı olarak mahalle sayısı da artmıştır. Teke sancağında ise mahallelerin nüfus bakımından yoğun olduğunu göstermektedir.

3.2. Alaiye, Hamid, Teke Sancaklarında Kırsal Nüfus

Vergi gelirlerinin büyük bir kısmını tarımdan karşılayan Osmanlı Devleti, bünyesindeki kırsal alanda yaşayan nüfus da büyük önem taşımaktadır. Alaiye, Hamid, Teke sancaklarında nüfusun önemli bir kısmı kırsal alanda bulunmaktaydı. Geleneksel davranışların hâkim olduğu kır nüfusunda, tarım ve hayvancılık en önemli geçim kaynağıdır³⁴⁰.

XVI. yüzyıla baktığımızda, Alaiye, Hamit, Teke sancaklarındaki köy sayılarının yüzyıl içerisinde arttığı görülmektedir. Bu artışa paralel olarak, kırsal nüfusta yükselme meydana gelmiştir. Kırsal nüfusu değerlendirirken Alaiye, Hamid, Teke sancaklarına ait köy ve mezralardaki nüfus miktarı, köy sayıları ile orantılı olarak değerlendirilmiştir.

Çizelge 3.13. XVI. Yüzyıl boyunca Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında köy sayıları

Köy sayıları						
T. Tarihleri	Alaiye Sancağı		Hamid Sancağı ³⁴¹		Teke Sancağı	
	Müslim	G.müslim	Müslim	G.Müslim	Müslim	G.Müslim
1478-1455	-	-	510	5	217	2 ³⁴²
1501	153	2 ³⁴³	-	-	-	-
1522	-	-	491	3 ³⁴⁴	260	2 ³⁴⁵
1530	171	-	-	-	259	4 ³⁴⁶
1555	185	5 ³⁴⁷	-	-	-	-
1568	-	-	505	2	302	4

³⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Alaettin Tandoğan, *Türkiye Nüfusu*, Kıyı Kitabevi Ltd.Şti., Trabzon, 1994; İbrahim Atalay, *Türkiye Coğrafyası*, Ege Üniv. Basımevi, İzmir, 1994, Hayati Doğanay, *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Gazi Büro Kitabevi, Ankara, 1994.

³⁴¹ BOA, TD, nr. 30, TD, nr. 121, KKA, TD, nr.51, defterde Ağlasun ve Barla kazalarındaki Gayr-i Müslim nüfus nefs başlığı altında kayıt edilmiştir. Ayrıca bu nefs kaydında müslim ve Gayr-i Müslim nüfus birlikte kayıt edilmiştir.

³⁴² BOA, MAD, nr.14, vrk 204b-283b, nolu defterde Elmalu kazasına ait Özükend ve Kaş kazasına ait Demre köyüne ait Gayr-i Müslim nüfus bulunmaktadır. Müslim nüfus, Gayr-i Müslim nüfusla karışık yaşamaktadır.

³⁴³ BOA, TD, nr. 990, s.11-19, Oba-bazarı nahiyesine bağlı Girliye köyünde müslim ve Gayr-i müslim nüfus birlikte yazılmıştır. 281 nefer müslim, 12 nefer Gayr-i Müslim nüfus bulunmaktaydı.

³⁴⁴ BOA, TD, nr.30'da yer alan Burdur kazasına kayıtlı ve Gayr-i Müslim nüfus barındıran Bedre köyü, BOA, TD, nr.121" ve "KKA, TD, nr.51" defterlerde Eğridir merkez kazasına kayıt edilmiştir.

³⁴⁵ BOA, TD, nr. 107, defterde Demre ve Bağköyde müslim ve Gayr-i Müslim nüfus birlikte yaşamıştır.

³⁴⁶ BOA, TD, nr.166, defterde Özüken ve Demre'den hari. Gebran-ı Antalya ve Cemaat-ı Sarucalar ile birlikte gebran kaydı bulunmaktadır.

³⁴⁷ KKK, TD, nr.172, vrk.48a-b, Dim Deresi nahiyesinde Kızılca Kışla köyünde 137 müslim 5 neferde Gayr-i Müslim nüfus bulunur. Akseki kazasında Manaval 124 müslim 6 nefer Gayr-i Müslim, Sülles Köyü ise 70 müslim, 49 Gayr-i Müslim nüfus barındırmaktadır.

3.2.1. Alaiye Sancağında Kırsal Nüfus

Alaiye sancağına ait 1501 tarihli deflerde kayıtlı 116 köyde 8.474 nefer bulunmaktaydı³⁴⁸. Aynı geçen tarihte Alaiye kazasında Çöngere en fazla nüfus barındıran nahiye konumundadır. Manvaga kazasında ise Manavgat merkez nahiyesi 2045 vergi neferi ile kırsal nüfus bakımından önde gelmektedir. Aynı durum mücerred ve bennak sayıları içinde geçerlidir. Ancak çift sayılarına bakıldığında en fazla çift 19 kayıt ile Dimderesi nahiyesinde görülmektedir. Sancağa ait nim çift kayıtları ise Çöngere 827, Mahmudlar ise 355 ile en fazla nim çifte sahiptir. 1555 tarihli tahrir defterine³⁴⁹ bakıldığında nüfus artışını görmek mümkün. Bu tarihte 8474 olan vergi neferi %200 artışla 17.420 olmuştur.

Nahiyelere kayıtlı köy sayıları tahrir defterlerinde farklılık göstermiştir. 1501 tarihli deftere göre 153 olan köy sayısının Çöngere nahiyesine 30, Dimderesine 12, Girenış 10, Karacalar 10, Kise 12, Mahmudlar 11, Murt 6, Nağlu 10, Oba-bazarı 9 ve Alara'ya 7 adet köy kayıt edilmiştir. Manvaga kazasında ise 47 adet köy bulunmaktadır³⁵⁰. 1555 tarihli defterde Alaiye kazasında köy sayısı 185 olmuştur. Buna göre; Çöngere ve Dimderesi nahiyelerinde köy sayısı değişmemiştir. Girenış ve Karacalar ve Alara nahiyelerine bu tahrirde bulunmaz iken Kal'a-ı Alaiye ve Karasenir nahiyeleri ilk defa kayda geçmiştir.

³⁴⁸ BOA, TD, nr. 990.

³⁴⁹ KKA, TD, nr. 172.

³⁵⁰ BOA, MAD, nr. 14, vrk 175-212 a.

Çizelge 3.14. 1530/1568 tarihli tahrir defterlerinde Alaiye sancağına ait kırsal nüfus dağılımı

Alaiye Sancağı										
Kaza /Nahiyeler	Nefer		Mücerred		Bennak		Çift/Caba ³⁵¹		N. çift	
	1500	1555	1500	1555	1501	1555	1501	1555	1501	1555
B Çöngere	1370	1476	127	26	338	640	6	335	827	402
Dim deresi	472	392	49	17	86	163	19	50	275	127
Girenış	518	0	76	0	145	0	8	0	275	0
Karacalar	192	0	30	0	40	0	12	0	102	0
Kise	600	1184	98	9	111	539	13	222	274	333
Mahmudlar	552	1535	62	26	89	660	5	280	355	556
Murt	407	0	27	0	82	0	2	0	234	0
Nağlu	388	1598	58	31	109	736	4	266	204	504
Oba-bazarı	645	48	65	1	167	25	10	6	372	9
Alara	479	0	61	0	174	0	12	0	204	0
Kal'a-ı Alaiye	0	2105	0	70	0	322	0	157	0	244
Karasenir	0	308	0	4	0	120	0	54	0	36
Manavgat K. ³⁵²	2045	4702	472	61	382	1667	20	29	313	937
Akçahisar	746	1059	86	12	0	730	0	2	0	164
Atabey	60	533	92	14	170	191	48	21	174	166
Akseki K.	1574	2480	0	0	0	1249	0	2	0	971
Toplam	115481	18975	1630	271	1893	7042	1660	2979	5110	6004

Alaiye sancağında genel anlamda nüfus artışından söz etmek mümkün. Bu durum Manavgat kazasının sancağa eklenmesi ile yakından alakalı olmalıdır. 1501 tarihli tahrir defterinde Manavgat kazası hariç nefer sayısı, 6.429 olmakla birlikte³⁵³ 1555 tarihli tahrirdebu sayı 12.718'e yükselmiştir³⁵⁴. Toplam nefer sayılarına göre mücerred sayısı 1501 tarihinde 831 olarak kayıt edilir³⁵⁵ iken 1555'de bu sayı düşüş göstermiş ve 271 olmuştur. Buna karşın bennak sayısı 1501 tahririnde 1.893 nefer iken³⁵⁶ 1555 tarihinde ise 7.042 olmuştur. Ancak aynı tarihte caba sayısında artış meydana gelmiş ve 2.979 nefer,

³⁵¹ KKA, TD, nr. 172 numaralı defterde caba sayıları verilmiştir.

³⁵² Manavgat kazası ve Atabey, Akçahisar nahiyeleri 1530 tarihli BOA, TD, nr.166 deftere göre veriler verilmiş ve nefer olarak hane sayıları yazılmıştır.

³⁵³ BOA TD, nr, 990, s.1-129.

³⁵⁴ KKA, TD, nr. 172, s.1-106.

³⁵⁵ Tahrir defterlerinde bekarlar "mücerred" olarak yazıldığı gibi babalarından bağımsız gelir elde edip etmediğine bakılarak *mücerred* ve *caba* olarak yazılıyordu. Caba'nın her zaman *kış ü kâre muktedir* şeklinde bekâr erkek için kullanılmadığı topraksız evli erkeklerinde bu şekilde yazıldığı görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz; Halil İnalıcık, "Osmanlılarda Riayet Rüşumu", *Belleten*, XXIII, Ankara, 1959, s.575-610.

³⁵⁶ Bennak ise; çifti olmayan evli vergi neferlerine verilen addır. Nim çiftten az yer ekip-biçebilir. Mücerred evlendiği zaman "bennak" durumuna geçmektedir. Bennak; "ekinli" ve "caba-bennak" olarak ikiye ayrılmaktadır. Nimçiftten az yer tasarruf edenlere "ekinli" hiç tasarrufları olmayanlara ise "caba-bennak" tabiri kullanılmıştır. Daha fazla bilgi için bkz. İnalıcık, *a.g.m.*, s. 589; Ferudun Emecen, "Bennak", *TDVİA*, C.V, Türk Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1992, s. 458-459.

caba olarak kayıt edilmiştir. Çift sayısı 1501 tarihli tahrirde 1660 nefer kayıt edilmiştir³⁵⁷. 1555 tahrirde çift sayıları nerdeyse yok denecek kadar azdır. 1501 tarihli defterde, nim çift sayısı 5110 iken, yüzyıl son tahririnde bu sayı 6004'e yükselmiştir. Bu durum nüfusun artmasına bağlı olarak toprakların bölünmesi şeklinde açıklanabilir.

3.2.2. Hamid Sancağında Kırsal Nüfus

Hamid sancağında 1478 tarihli defterde 535 köy yer almaktadır. Sadece 5 köy müslim ve Gayr-i müslim nüfusu birlikte barındırmaktadır. Ağlasun kazası, Barla kazası ve Anamas nahiyesinde Gayr-i müslim nüfus nefis başlığı altında verilmiştir³⁵⁸. 535 köyde 15.452 nefer kayıt altındadır. En fazla nefer sayısına 2.374 nefer ile Gölhisar kazası sahiptir.

1478 tahririnde Gölhisar kazası aynı zamanda 45 mücerred, 897 bennak, 202 çift, 656 nimçift ile önde gelmektedir. Bu durum kazanın bağlı olduğu 86 köy sayısının diğerlerine oranla fazla olması ile alakalıdır. 1478 tahririnde Uluborlu'ya 21 köy, Karaağaç-ı Gölhisar'a 25 köy, İrle'ye 25 köy, Burdur'a 38 köy, Keçiborlu 29 köy, Gönan 15 köy, Isparta 9 köy, Ağlasun 9 köy, Eğridür 20 köy, Anamas 29 köy, Kartaş 7 köy, Yıva 14 köy, Avşar'a 23 köy, Yalvaç'a 33 köy, Yalvaç karaağacı'na 42 köy bağlı olarak kayıt edilmiştir³⁵⁹. 1522 ve 1568 tarihli tahrirlerde köy sayılarında nahiyelerin eklenmesi ile artışlar meydana gelmiştir.

³⁵⁷ Bir çift öküzün bir yılda ziraat yapacak toprak parçasını “çift” şeklinde ifade edilmekteydi. “Nim çift” ise tek öküzün bir yılda işleyeceği toprak parçasını ifade etmektedir. İnalcık, *a.g.m.*, s.575-610.

³⁵⁸ Bkz. Kırsal yerleşme bölümü.

³⁵⁹ BOA, TD, nr.30.

Çizelge 3.15. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerinde Hamid sancağına ait kırsal nüfus dağılımı

Hamid Sancağı															
Kaza/Na	Neferan			Mücerred			Bennak			Çift			Nimçift		
	1478 ³⁶⁰	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568
Isparta	378	533	1572	11	72	383	211	217	537	16	15	16	115	185	155
Burdur	713	1901	2997	13	483	1091	256	415	996	69	102	63	287	642	706
Göhlhisar	2374	2465	3694	45	425	1218	897	751	1324	202	103	68	656	763	946
Yavice	0	327	738	0	62	224	0	50	190	0	20	47	0	87	191
Keçiborlu	763	1011	1882	7	234	558	323	231	547	5	77	136	306	368	514
Uluborlu	1014	1419	2900	32	279	1149	383	326	994	113	48	110	542	525	542
K.Göhlhisar	1348	1941	3895	5	471	1370	344	450	1018	80	198	179	179	465	950
İrle	569	1005	1778	22	276	564	177	252	575	61	21	75	229	253	433
Avşar	931	1161	1998	7	139	668	349	365	620	63	52	68	429	529	612
Ağlasun	229	525	750	1	106	204	141	99	344	13	48	9	63	148	100
Yalvaç	1525	1522	4112	16	167	1576	525	551	1736	64	62	23	572	579	663
Y.Karaağaç	1024	1032	3146	23	81	1026	374	273	1250	163	118	45	514	462	791
Gönan	431	521	1122	5	99	363	215	129	408	79	72	107	114	165	219
Eğridir	1292	1024	1825	14	70	608	608	311	677	76	53	34	359	364	331
Kartaş	465	547	674	4	48	217	266	321	374	0	0	0	187	149	60
Yıva	1164	1089	2579	6	59	971	765	768	1346	3	7	0	346	249	148
Anamas	574	872	1224	17	156	398	235	319	473	39	27	4	222	319	316
Siroz ve Kemer ³⁶¹	0	0	1816	0	0	558	0	0	463	0	0	88	0	0	425
Hoyran	0	0	866	0	0	203	0	0	231	0	0	38	0	0	175
Arvalı ³⁶²	289	0	0	3	0	0	144	0	0	18	0	0	97	0	0
Barla	369	287	300	0	41	104	191	173	119	3	0	7	40	27	67
Toplam	15452	20704	41436	1709	4790	15021	7882	7523	15790	2545	2545	2685	6735	7801	9912

Hamid sancağında yüzyıl içerisinde nüfus artışı yaşanmıştır. 1478’de 15.452 nefer kaydı olan sancağın 1568’de nefer sayısı 39.868’a yükselmiştir. Bu yükseliş mücerred sayılarında da kendini göstermektedir. 1478’de 231 olan mücerred sayısı, 1522’de 3.268 ve yüzyılın son tahririnde 13.453 yükselmiştir. Bennak sayısı ise 1478’de 6.404, 1522’de bennak sayısında bir düşüş meydana gelmiş ve 6.001 olmuştur. 1568’de ise %100 üzerinde bir artış meydana gelmiş ve bennak sayısı 14.222 olmuştur. 1478’de çift sayısı 10.67 iken 1522’de 1023 ve 1568’de ise 1.117 nefer çift yazılmıştır. Son olarak nimçift sayıları ise 1478’de 5257 nefer iken bu sayı 1522’de 6279’ye yükselmiş ve nihayetinde 1568’de ise 8344 nefer kayıtlarda belirtilmiştir.

³⁶⁰ Bazı veriler; Zeki, Arıkan, XV. –XVI. yüzyıllarda Hamid Sancağı, adlı eserinden alınmıştır.

³⁶¹ KKA, TD, nr.51 numaralı defterde bulunana nahiye Egridir kazasına bağlı olarak kayıt edilmiştir.

³⁶² BOA, TD, nr. 121 defterde Ağlasun kazası ile birlikte verilmiştir. KKA, TD, nr. 51 defterde bu nahiye rastlanmamıştır.

3.2.3. Teke Sancağında Kırsal Nüfus

Teke sancağına ait 1478 tarihli tahrir defterinde 2'si Gayri müslim toplamda 219 köy kayıt edilmiştir. 1530 tarihli defterde ise köy sayısı 263'e yükselmiş gayri-i müslim köy sayısı ise 4 olmuştur. Bu köylere 8.123 neferan kayıt edilmiştir. Bu tahrirde en fazla neferan 2.104 ile Elmalu kazasında görülmektedir. Elmalu kazası mücerred kaydı bakımından da 183 ile önde gelmektedir. Kara sayısı ise 56 olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı tahrirde İstanos kazası ise en fazla çift sayısına sahiptir. En fazla nimçift 580 nefer ile Muslu kazasına kayıt edilmiştir.

Çizelge 3.16. 1530/1568 tarihli tahrir defterlerinde Teke sancağına ait kırsal nüfus dağılımı

Teke Sancağı									
Kaza/Nahiye	Nefer		Mücerred		Kara/ Bennak ³⁶³		Caba/ Çift		Nimçift
	1530 ³⁶⁴	1568	1530	1568	1530	1568	1530	1568	1568
Antalya	314	3224	34	235	1	342	11	20	191
İstanos	628	2735	41	798	3	1088	51	104	581
Kürd	388	1460	21	328	0	497	20	14	210
İğdir	1355	3526	128	1072	24	1541	10	8	580
Muslu	253	496	12	98	5	144	37	30	130
Karahisar-ı Teke	536	1667	70	479	10	727	15	21	315
Mükerrem Gömi	319	796	25	218	2	267	33	42	165
Bağovası	388	566	29	140	5	300	14	20	42
Elmalu	2104	2374	183	1579	56	928	37	49	522
Kaş	877	760	39	372	17	179	13	11	189
Kalkanlu	961	863	44	336	34	230	14	19	234
Toplam	8123	20035	2156	7223	1687	7811	1785	1906	4727

1568 tarihli tahrirde ise neferan sayısı %100 üzerinde bir artış göstererek 19.968 olmuştur. Bu tahrirde İğdir 3.526 nefer ile en kalabalık kaza kumundadır. Aynı kaza 1.541 bennak kaydı ile de diğer kazalardan önde gelmektedir. Ancak en fazla mücerred sayısı 1.579 ile Elmalu kazasında kayıt edilmiştir. En fazla çift/nimçift ise 104/581 kayıt ile İstanos nahiyesinde bulunmaktaydı.

XVI. yüzyıl boyunca Teke sancağında nüfus %100'ün üzerinde bir artış göstermiştir. İlk tahrirde 8.123 olan nefer sayısı son tahrirde 19.968 olmuştur. Aynı durum mücerred sayısında da

³⁶³ BOA, TD, nr.438, s.247-323. Bennak sayıları verilmemiş, "Kara" sayıları verilmiştir. Kazancı olan mücerredler "atalarına hizmet eder olmayub alâhîde kendü öz kârlarında" şeklinde tarif edilirken bu mücerredler toprak işçisi ya da kiraladıkları araziye tasarruf ederek kazanç sağlarlardı. Bu topraklar başkasının tapu ile sipahisinden alınmış değilse dönüm vergisi, sipahilerine ise "mücerred-kara rems-i" öderlerdi. Halil İnalçık, a.g.m., s.43.

³⁶⁴ BOA, TD, nr. 438, s.247-323. Sayfaları arasında bulunan Hamid sancağına ait hane rakamları verilmiştir.

kendini göstermiştir. 1530 tarihli tahrirde 2.156 olan mücerred kaydı³⁶⁵ 1568'de 7.094'e yükselmiştir³⁶⁶. Bu yükseliş bennak sayısında vardır. 1.687 olan bennak kaydı 1568'de 7.811 olmuştur. Çift sayısı ise en az yükselme göstermiştir. İlk tahrirde 1.785 nefer olan çift 1568'de 1.906 nefere çıkmıştır.

Alaiye, Hamid ve Teke sancakların kırsal nüfusuna baktığımızda XVI. yüzyıl içerisinde üç sancağında nüfus artışı yaşadığını görmekteyiz. Bu artış yüzyıl içerisinde olağan bir artış gibi görülmektedir. Nüfus artışının en büyük sebebi konar-göçer Türkmen grupların topluluklar halinde yerleşik hayata geçmesi şeklinde yorumlanabilir. Kırsal bölgede köylerin gayr-i müslim onanın çok az olması çoğunluğun müslimlerden oluşması Türkmen grupların buraları iskâna açmış olduğunu gösterir. Bunu destekleyen bir diğer husus ise köy adlarının Türkçe olmasıdır.

Sancaklardaki çift sayılarında azalma olması buna karşın nimçift sayılarının artması da nüfusun artmasına bağlı olarak toprakların bölünmesi şeklinde açıklanabilir.

3.3. Sancaklarda Gayri-i Müslim Nüfus

Alaiye sancağında XVI. yüzyıla ait 1530 tarihli defterde Alaiye kazasına; 225 gebran hane, 19 mücerred ve 2 kara gebran nefer olarak kayıt edilmiştir³⁶⁷. 1555 tarihli tahrirde sadece Kal'a-ı Alaiye kazasında 37 neferlik gebran nüfusuna rastlanılmıştır³⁶⁸. Kale içi yerleşme görülen kazada gebran mahallesi, kale içinde korunaklı bölgede konumlanmıştır. Manavgat kazasında ise gayr-i müslim nüfus bulunmamaktadır.

³⁶⁵ BOA, TD, nr.166.

³⁶⁶ KKA, TD, nr.107.

³⁶⁷ BOA, TD, nr.166, s.613.

³⁶⁸ KKA, TD, nr.172, vrk. 4 b-5a.

Çizelge 3.17. XVI. Yüzyıl boyunca Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında şehirde kayıtlı Müslim ve gayr-i müslim nefer sayıları

Kentsel nüfus	Alaiye Sancağı		Hamid Sancağı		Teke Sancağı	
	Müslim	G.müslim	Müslim	G. Müslim	Müslim	G.Müslim
1478	-	-	3019	247	-	-
1522-1530	-	-	3069	238	637	114
1555	751	37	-	-	-	-
1568	-	-	6310	281	1382	208

Sancağın kırsal kesiminde ise 1501 tarihli tahrirde, Girenış nahiyesinde, 15 nefer gebran kayıt edilmiştir. Bu neferler; 3 bennak, 12 n.çiftten oluşmuş ve Balavirsun köyünde yaşamaktadır³⁶⁹. Köyün tamamı gebran kayıt edilmiştir. Kise nahiyesinde bulunan 76 gebran neferden 16'sı mücerred, 21'i bennak, 39'u n.çifttir. Adı geçen nahiyege ait gebran köyü 1555'de 38 nefer gebran barındırmaktaydı. Bu neferlerden 23'ü bennak, 2'si çift ve 13'ü nimçifttir. Köyde her iki tahrirde de müslim ve gayr-i müslim nüfus beraber yaşamaktaydı. Mahmudlar nahiyesine ait 1501 tarihli tahrir defterinde yer alan kayda göre Güderli ve Sarcinos köyleri ile birlikte kayıt edilmiştir. Ayrıca kayıtlara göre, Sarcinos köyünde 18 nefer gebran yaşamaktaydı. Bunların 3'ü mücerred, 6'sı bennak ve 9'u nimçifttir. Murt nahiyesine kayıtlı Sülles köyü ise 48 gebran nüfus barındırmaktadır. Bu neferlerden 4'ü mücerred, 5'i bennak ve 38'i nimçift olarak kayıtlara geçmiştir. Aynı tarihte Oba-bazarı nahiyesine 12 nefer gebran kayıt edilmiştir. Bunlardan 9'u nimçift, 2'si bennak ve 1 nefer mücerredir. Girliye köyüne kayıtlı olan gebran nüfus Müslüman nüfusla birlikte yaşamaktaydı.

1555 tarihli tahrirde ise Nağlu ve Dimderesi nahiyeslerinde ilk defa kayda geçen gebran nüfusa rastlanılmıştır. Nağlu nahiyesinde gebran köyü 9 nefer bulundurmakla beraber bunlardan 2'si bennak, 5'i nimçift ve 2 nefer belirsizdir. Dimderesi nahiyesinde ise Kızılcaşehir köyünde müslim nüfusla birlikte yaşayan gebran nefer sayısı 1 bennak, 4 nimçift olmak üzere toplamda 5'tir. Sancağa ait tahrir kayıtlarına baktığımızda Oba-bazarı ve Dimderesi nahiyesinde gebran nüfusun Müslüman nüfusla birlikte yaşadığı görülmektedir. Ayrıca bazı nahiyelerde ilk tahrirde yer alan gebran nüfus son tahrirde görülmemektedir. Bu durum idari sınırlar arasındaki değişiklikten kaynaklandığı şeklinde yorumlanabileceği gibi, gebran nüfusun bölgeyi terk etmiş olabileceğini de akıllara getirmektedir.

³⁶⁹ BOA, TD, nr.990, s.96.

1530 tahririnde ilk defa kaza olarak kayıtlara geçen Akseki kazası Manval köyünde 60 haneden, 3 hane Gayr-i müslimdir³⁷⁰. Kazanın³⁷¹ 1555 tarihli tahririnde ise Manaval köyünde 45 neferden 9 nefer gebran kayıt edilmiştir³⁷². Sülles köyünde³⁷³ ise 200 neferin 52'si gebran neferdir.

Çizelge 3.18. 1501/1555 tarihli tahrir defterlerinde Alaiye sancağına Müslim-G.müslim nüfus dağılımı

Alaiye Sancağı							
Köyler	Kaza/Nahiye	Neferan		Gebran Nefer		Nüfusun %	
		1501	1555	1501	1555	1501	1555
Kızılcaşehir	Dim deresi	472	392	0	5	0	1,2
Balavirsun	Girenış	518	0	15	0	2,89	0
Gebran	Kise	600	1184	76	38	12,6	3,2
Sarcinos	Mahmudlar	552	1535	18	0	3,2	0
Sülles	Murd	407	0	48	0	11,7	0
Gebran	Nağlu	388	1598	0	9	0	0,5
Girliye	Oba-bazarı	645	48	12	0	1,8	0
Sülles	Akseki ³⁷⁴	0	45	0	9	0	20
Manaval	Akseki	0	200	0	52	0	26
Toplam		5083	6557	1670	51	1533,1	1605,9

Hamid sancağında gayr-i müslim nüfus diğer sancaklarda olduğu gibi genel olarak şehir merkezlerinde yaşamaktaydı. Sancağa ait Burdur, Uluborlu, Eğridir ve Isparta kazalarında gayr-i müslim nüfus bulunmaktaydı. Burdur kazasında 1478 tarihli tahrirde zimmiyan başlığı altında 40 neferan kayıtlıdır³⁷⁵. 1522 tahririnde ise bu rakam 39 neferdir³⁷⁶. Son tahrirde ise mahalle sayısı artmasına karşın gebran mahallesi bir adet ve bu mahalleye 70 nefer kayıt edilmiştir³⁷⁷. Burdur kazasının kırsal kesiminde ise gayr-i müslim nüfus ile müslim nüfus birlikte yaşamaktaydı. 1478 tahririnde Sorkun köyünde 16 neferden 5 nefer Gayr-i müslimdir³⁷⁸. Aynı tahrirde Bedre köyünde ise 37 neferden 13 nefer Gayr-i

³⁷⁰ BOA, TD, nr.166, s.618.

³⁷¹ Akseki kazasının yer aldığı kayıtlarda gebran nüfus tek çatı altında verilmemiştir. Dağınık halde verilmesinden ötürü genel nüfus içerisinde değerlendirilmiştir.

³⁷² KKA, TD, nr.172, vrk. 81a-b.

³⁷³ KKA, TD, nr.172, vrk.89 a-b.

³⁷⁴ Kazaya ait değerlendirme sadece gebran nüfus barındıran köy içerisinde değerlendirilmiştir.

³⁷⁵ BOA, TD, nr.30,

³⁷⁶ BOA, TD, nr.121, 164-167.

³⁷⁷ KKA, TD, nr.51, vrk. 83b-84a.

³⁷⁸ BOA, TD, nr. 30, s.192

müslim kayıt edilmişti³⁷⁹. Kazaya ait diğer tahrirlerde kırsal kesimde Gayr-i müslim nüfusa rastlanmamıştır.

Eğridir kazasına ait 1478 tahririnde şehir merkezinde iki adet gayr-i müslim mahalle kaydı bulunur³⁸⁰. Bu mahallelerden Zimmiyan-ı Niş mahallesine 54 nefer, Zimmiyan-ı nefsi Eğridür mahallesine ise 26 nefer gayr-i müslim kayıt edilmiştir. Aynı tahrirde kırsal kesimde Gayr-i müslim nüfus Burdur kazasında olduğu gibi müslim nüfus ile birlikte yazılmıştır³⁸¹. Bedre köyünde 88 neferin 19'u Gayr-i müslimdir. Kazaya ait 1522 tahririnde ise Zimmiyan-ı Niş mahallesinde 61 nefer, Zimmiyan-ı Nefs-i Eğridir mahallesinde ise 8 nefer gayr-i müslim nüfus bulunmaktaydı³⁸². Kırsal kesimde ise Bedre köyünde 88 neferden 25 nefer Gayr-i müslimdir³⁸³. Son tahrirde ise Zimmiyan-ı Cezire-i Niş'e 57 nefer, Zimmiyan-ı Cezire-i Nefs-i Eğridir'e ise 8 nefer Gayri müslim yazılmıştır. Bedre köyünün ise 84 neferinden 16 neferi Gayr-i müslimdir.

1478 tarihli tahrirde Barla kazası nefsi olarak 4 hisseye ayrılmıştır³⁸⁴. I.hisse nefsi başlığı altında 221 nefer kayıtlıdır. Bu neferlerden 89'u Gayr-i müslimdir. II. hissede ise 16 nefer kayıtlı ve hepsi Gayr-i müslimdir. 1522'de ise nefsi Barla'da toplam 224 neferden 76 neferi gayr-i müslim kayıt edilmiştir³⁸⁵. 1568 tarihli tahrirde ise Gayr-i müslim nüfusa rastlanmamıştır³⁸⁶.

Uluborlu kazasında 1478 tahririnde 72 neferlik Zimmiyan mahallesi bulunuyordu³⁸⁷. 1522 tahririnde de sadece bir adet Gayr-i müslim mahallesi vardı. Bu mahalle 60 nefere sahip ve en kalabalık mahalle konumundaydı. Yüzyılın son tahririnde aynı mahalle 76 nefer ile kayıtlara geçmiştir. Adı geçen kazaya ait kırsal kesimde Gayr-i müslim nüfus bulunmamaktadır.

Isparta kazasında 1478 tahririnde şehir merkezinde 8 hisseye ayrılmıştır³⁸⁸. Bu hisselerden toplamda 441 neferden 48 neferi Gayr-i müslim kayıtlıdır. 1522 tahririnde ise

³⁷⁹ BOA, TD, nr. 30, s.208, Bedre bu tahrirde nefsi olarak kayıt edilmiştir. Diğer tahrirlerde bu köye rastlanılmamıştır.

³⁸⁰ BOA, TD, nr. 30, s.301-303.

³⁸¹ BOA, TD, nr. 30, s.303-304

³⁸² BOA, TD, nr. 121, s.333-335.

³⁸³ BOA, TD, nr. 121, s.336-337.

³⁸⁴ BOA, TD, nr. 30, s.497-500.

³⁸⁵ BOA, TD, nr. 121, s.450-445.

³⁸⁶ KKA, TD, nr. 51.

³⁸⁷ BOA, TD, nr.30, s.590-620.

³⁸⁸ BOA, TD, nr. 30, s.272-290.

gebran mahallesine 70 nefer kayıt edilmiştir³⁸⁹. 1568 tahrirde bu rakam 69 nefer olmuştur. Kazaya ait köylerde Gayr-i müslim nüfus yaşamamaktadır³⁹⁰.

Çizelge 3.19. 1478/1522/1568 tarihli tahrir defterlerinde Hamid sancağına Müslim-G. müslim nüfus dağılımı

Hamid Sancağı										
Mah./Köy	Kaza/Nahiy e	Neferan			Gebran Nefer			Nüfusun %		
		1478	1522	1568	1478	1522	1568	1478	1522	1568
Zimmiyan	Burdur	175	408	800	40	39	70	22,8	9,5	8,7
Sorkun ³⁹¹	Burdur	16	0	0	5	0	0	31,2	0	0
Bedre	Burdur	37	0	0	13	0	0	35,1	0	0
Zimmiyan	Eğridir	445	555	738	80	69	65	17,9	12,4	8,8
Bedre ³⁹³	Eğridir	88	88	84	19	25	16	21,5	28,4	19
Gebran	Barla ³⁹⁴	369	224	0	105	76	0	28,4	33,9	0
Gebran	Isparta	441	633	941	48	70	69	10,8	11	7,3
Zimmiyan	Uluborlu	618	657	1591	72	60	76	11,6	9,1	4,7
Toplam		3667	4087	5722	1860	1861	1864			

Teke sancağında gebran nüfus ise 1530'da Antalya kazasına ait cemaat-i gebran başlığı adı altında 96 hane, 10 mücerred ve 1 kara kayıt edilmiş ayrıca Yahudiyan cemaati başlığı altında 18 hane, 2 mücerred kayıt edilmiştir³⁹⁵. Aynı kazaya 1568'de gayr-i müslimler; cemaat-i gebran, cemaat-i gebran-ı Harnub-ı Tahtan-ı Kale'i Antalya ve cemaat-i yahudiyan başlığı altında 137 nefer, 208 mücerred ve 5 muaf Gayr-i müslim nüfus yazılmıştır³⁹⁶. Antalya kazasına bağlı İstanos nahiyesinde ise 1455 tarihli tahrirde 26 nefer gebran nüfusa rastlanırken daha sonraki tahrirlerde bu durum görülmemektedir³⁹⁷.

Teke sancağına ait bir başka kaza olan Karahisar-ı Teke de nefis başlığı altında 1455 tarihli tahrirde 14 nefer müslim ve 41 nefer Gayr-i müslim kayıtlı iken bu durum³⁹⁸ 1530

³⁸⁹ BOA, TD, nr. 121, s.283-284.

³⁹⁰ KKA, TD, nr. 51, vrk. 268a

³⁹¹ Burdur kazasına ait Sorkun ve Bedre köyleri müslim Gayr-i müslim değerlendirmesinde sadece bulundukları köy içerisinde değerlendirilmiştir. Kazanın toplamda 713 olan neferinden, 18 nefer gayr-i müslimdir.

³⁹² Eğridir merkez kazasında şehir merkezine ait iki adet zimmiyan kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtları toplamalar olarak vermeyi değerlendirme açısından uygun gördük.

³⁹³ Eğridir merkez kazasına kayıtlı Bedre köyü nüfus değerlendirmesi sadece kendi köyü içerisinde verilmiştir. Köyde 1478 tahririnde 676 neferden 19 nefer gayr-i müslim, 1522 tahririnde ise 1024 neferden 25 nefer gayr-i müslim son olarak 1568 tahririnde 1825 neferden 16 nefer gayr-i müslim kaydı bulunur.

³⁹⁴ Barla 1478'de gebran nüfus nefis başlığı altında kayıt edilmiştir. Kazaya ait mahalleler bulunmamaktadır.

³⁹⁵ BOA, TD, nr. 166, s.575-612.

³⁹⁶ KKA, TD, nr. 107, s.11a-b Cemaat-ı gebran başlığına 121 neferan, s. 11b-12a Yahudiyan başlığına 9 neferan ve s.12a-b cemaat-i gebran-ı Harnub-ı Tahtan-ı Kale'i Antalya ise 78 neferan kayıt edilmiştir.

³⁹⁷ MAD, TD, nr. 14.

³⁹⁸ MAD, TD, nr. 14.

tahririnde 27 nefer müslim, 27 nefer gayr-i müslim olmuştur³⁹⁹. Ancak yüzyılın son tahririnde 1568’de ise Gayr-i müslim nüfusa rastlanmamaktadır.

Elmalu kazasında ise 1455 tarihli tahrirde Gayr-i müslim nüfus kayıtlarda yoktur. Ancak 1530 tarihli tahrirde Elmalu şehrinde 10 hane Gayr-i müslim yaşamaktadır⁴⁰⁰. Aynı tahrirde kazaya ait Bağköy köyünde 22 hane 1 mücerred Gayr-i müslim bulunur. 1568’de ise Elmalu şehrinde, 13 bennak, 4 mücerred olmak üzere 17 nefer Gayr-i müslim yaşamaktaydı⁴⁰¹.

Kaş kazasında ise 1530’da Gayr-i müslim nüfus bulunmakta ancak ayrı yazılmamıştır⁴⁰². Gündoğan köyünde ise müslim ve Gayr-i müslim nüfus birlikte yaşamaktaydı. 1568’de ise *cemaat-ı gebran* başlığı altında Mesi adasında oturan Gayr-i müslimler 78 nefer olarak kayıt edilmiştir⁴⁰³.

Çizelge 3.20. 1455/1530/1568 tarihli tahrir defterlerinde Teke sancağına Müslim-G. müslim nüfus dağılımı

Teke Sancağı ⁴⁰⁴										
Mah./Köy	Kaza/Nahiye	Neferan			Gebran Nefer			Nüfusun %		
		1455	1530	1568	1455	1530	1568	1455	1530	1568
Cemaat-ı gebran ⁴⁰⁵	Antalya	104	588	3224	0 ⁴⁰⁶	114	208	0	19,3	6,4
Cemaat-ı gebran	Karahisar-ı Teke	55	27	1667	41	27	0	74,5	100	0
Bağköy ⁴⁰⁷	Elmalu	0	149	29	0	22	17	0	14,7	58,6
Gebran	Elmalu	0	240	364	0	10	17	0	4,1	4,6
Cemaat-ı gebran	Kaş	0	0	760	0	0	78	0	0	10,2
Toplam		159	2534	7612	41	1703	1888			

³⁹⁹ BOA, TD, nr. 166, s.591-596.

⁴⁰⁰ BOA, TD, nr.166, s 599.

⁴⁰¹ KKA, TD, nr.107, vrk.. 223 a

⁴⁰² BOA, TD, nr.166, s 607. Gayr-i müslim nüfus ayrıca belirtilmediği için genel değerlendirme dışında tutulmuştur.

⁴⁰³ KKA, TD, nr.107, vrk 247b-248 a, “*cemaat-ı memba-ı Cezire-i Meis*” başlığı altında kayıt edilmiştir.

⁴⁰⁴ BOA, TD, nr.166 defterden elde ettiğimiz bilgiler hane sayısıdır.

⁴⁰⁵ Antalya kazasında üç adet gayr-i müslim kaydı vardır. Tabloda üç kaydın toplamı verilmiştir.

⁴⁰⁶ BOA, MAD, nr. 14, vrk.1-6a. defterde Antalya kazasına ait mahallelerin bilgileri verilirken defterin genel bilgilerine geçilmiştir. Genel olarak bilgilerin eksik olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı gayr-i müslim nefer sıfır olarak kabul edilmiştir.

⁴⁰⁷ Köy kendi nüfusu içerisinde değerlendirilmiştir.

3.4. Sancaklarda Vergiden Muaf Nüfus

Osmanlı Devleti sahip olduğu nüfusu belli başlı faktörlere göre sınıflandırarak yönetme yoluna gitmiştir. Bu sınıflandırma yapılırken tebanın yaşam tarzları, yaşadığı yerlerin niteliği göz önünde bulundurulmuştur. Yaşam tarzının yerleşik mi, konar-göçer mi, yaşadığı yerin şehir ya da köy olmasına göre sınıflandırılmıştır. Kanunnamelerde ise, Osmanlı toplumu “*askeriler*”⁴⁰⁸ ve “*reaya*” olmak üzere iki farklı sınıf şeklinde adlandırılmıştır. Bu durum, “*yönetenler*” ve “*yönetilenler*” şeklinde de ifade edilebilir. İki grubu birbirinden ayıran en önemli özellik ise yönetenlerin vergiden muaf olması, yönetilenlerin ise vergi yükümlülüğünün bulunmasıydı.⁴⁰⁹

Osmanlı Devleti bünyesinde alınan vergiler incelendiğinde, devlet yönetiminin her vergiyi her kesimden almadığı bunlar arasında da bir düzenlemeye gittiği görülmektedir. Örneğin, yönetilenlerden bazıları avarız, raiyyet rüsumu ve şer’i vergilerden muaf tutulmuştur. Bununla birlikte, hem *avarız-ı divaniyye*⁴¹⁰ hem de *raiyyet rüsumundan* muaf olan kesimler de olmuştur. Bunlar; kadı, naib, imam, hatib, müezzin, müderris, kapıkulu ve sipahilerdi. Derbetnci,⁴¹¹ doğancı, tuzcu ve çeltükçü⁴¹² gibi özel gruplar da bazen *raiyyet* bazen de *avarız* vergilerinden muaf idiler.⁴¹³ Ancak bu vergilerden muafiyet hakkı olanlar arasında toprak tasarrufu edenler olursa, kanunun belirlediği miktarda raiyyet rüsumu ödemekle yükümlüydüler.⁴¹⁴ Bunun yanında şeyh, kethüda, muallim, pîr, ma’lul, âmâ durumunda olanlar da vergiden muaf edilmişlerdi. Mazul sipahinin⁴¹⁵ muafiyeti ise yedi yıl olarak kabul edilmiştir.

⁴⁰⁸ Ocak 1605 (Evail-i Ramazan 1013) tarihli kadı sicilinde; “*berât-ı Hümayûn ile hitabet ve imamet ve emanet ve kitabet ve tevliyet ve cibayet ve nezaret ve meşihuyyet ve cüz’ütesbihân ve bunun emsali mansıb tasarruf edenler askeridir ve berât-ı şerifle doğancı ve derbendci ve köprücü ve ulakçı ve yağcı ve otakçı ve haymana ve çeltükci ve eleici ve bakırcı ve kadı ve kadı naipleri ve şehir kethüdaları ve tekalif-i örfiyyedenmu’af olanlaraskeridir.*” *Bunlardan başka “ evlâd-ı askeri ve sadat dahi külliyyen askeri ve mu’tak ve mutakaları ve müdebbir ve müdebbireleri ve mükatib ve mükatibeleri askerinin zevacatı askeridir*”, Mustafa Çetin Varlık XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı, Erzurum, 1980, s.242.

⁴⁰⁹ Yaşar Yücel, Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyon, *Belleten* C.XXXVIII, Ankara 1974 nr.152 s.662.

⁴¹⁰ Avarız vergisi başlangıçta Divan-ı Hümayûn kararı ve padişah emri ile olağanüstü durumlarda alınan vergiydi. Daha sonraları ise devamlı alınan vergiler için bu tabir kullanılmıştır. Ömer Lütfi Barkan “*Avarız*” maddesi, *İA*, CII. 1942, s.13-19, Halil Salihlioğlu, “*Avarız*” maddesi *DİA*, C. IV. 1991 s. 108-109.

⁴¹¹ Daha fazla bilgi için, Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğun’da Derbend Teşkilat*, Eren Yay., İstanbul, 1990.

⁴¹² Daha fazla bilgi için bkz., Halil İnalçık, “*Rice Cultivationand Çeltikçi-reaya in The Ottoman Empire*” *Turcica*, S. XIV, 1982, s.110.

⁴¹³ Halil İnalçık ,a.g.e. ,1956, .595.

⁴¹⁴ M. Kütükoğlu, XVI. Asırda Çeşme Kazasının sosyal ve İktisadi Yapısı, TTK Yay.2010, s.71

⁴¹⁵ M: Tayyib Gökbilgin, “*Sipahi*”, *İA*, C.X, 1966, s.691.

Alaiye sancağında 1501 tarihli tahrirde⁴¹⁶ sadece kırsal nüfus bulunmaktadır. Buna göre muaf grupların kaza/nahiyelere dağılımı; Çöngere nahiyesi⁴¹⁷ 16 adet imam kaydı ile en fazla imama sahip nahiye konumundadır. Bunun yanında kazaya ait 1 muhassıl kaydı da yer almaktaydı. Aynı tahrirde⁴¹⁸ Dim deresi nahiyesi ise 2 imam, 1 ma'lul, 3 muhassıla sahipti. İlk tahrirde yer alan ve diğer tahrirlerde bulunmayan Girenış nahiyesinde 4 adet imam kaydı yer alır⁴¹⁹. Aynı şekilde ilk tahrirde yer alan Karacalar nahiyesinde ise 3 imam ve 3 muhassıl vardır⁴²⁰. Kise nahiyesinde⁴²¹ 5 imam, 3 muhassıl, Mahmudlar nahiyesinde 3 imam ve 1 pir-i fani yaşamaktaydı⁴²². Murt nahiyesinde ise 7 imam, 8 muhassıl bulunurken⁴²³, Nağlu nahiyesinde 9 imam, 1 pir-i fani, 1 muhassıl bulunurdu⁴²⁴. Sancağın önemli nahiyelerinden biri olan Oba-bazarı nahiyesine ait tahrirde ise 10 imam, 1 hafız, 1 hatib, 2 ma'lul, 6 muhassıla sahipti⁴²⁵. Aynı tahrir defterinde yer alan Alara nahiyesinde ise 9 imam, 1 hafız, 1 hatib ve 4 muhassıl kaydı yer alır⁴²⁶.

1555 tarihli tahrirde ise Oba-bazarı nahiyesinde şehir merkezine 2 imam, 1 medr-i tımar kaydı düşülmüştü⁴²⁷. Aynı tahrirde Kal'a-ı Alaiye şehrinde 1 imam, 1 muhassıl, 1 şeyh ve 1 kethüda bulunmaktadır⁴²⁸. Nahiyenin kırsalına ise 3 imam, 1 imam-hatib, 2 a'ma, 12 pir-i fani, 4 muhassıl, 6 sipahi, 2 malul, 1 kadızade, 1 mecnun kayıt edilmiştir⁴²⁹. Çöngere nahiyesine ise 2 imam, 4 a'ma, 9 pir-i fani, 2 sülehadan, 1 hafız, 1 molla, 9 sipahi, 2 kadı kayıtlıdır. Dimderesi nahiyesinde 1 pir-i fani, 1 sipahi bulunur. Kise nahiyesinde 2 imam, 2 a'ma, 3 pir-i fani, 18 sipahi, 1 derviş, 1 ulema, 7 meremmetçi, 2 ma'lul, 1 muhassıl yer alıyordu. Mahmudlar nahiyesinde 2 imam, 4 pir-i fani, 4 ma'lul yaşamaktaydı. Nağlu nahiyesine 4 imam, 2 hatib, 1 a'ma, 2 sülehadan, 4 sipahi kayıtlıydı.

⁴¹⁶ BOA, TD, nr. 990.

⁴¹⁷ BOA, TD, nr. 990, s.40-68.

⁴¹⁸ BOA, TD, nr. 990, s.16-25.

⁴¹⁹ BOA, TD, nr. 990, s.91-103.

⁴²⁰ BOA, TD, nr. 990, s.103-109.

⁴²¹ BOA, TD, nr. 990, s.25-38.

⁴²² BOA, TD, nr. 990, s. 77-91.

⁴²³ BOA, TD, nr. 990, s.69-77.

⁴²⁴ BOA, TD, nr. 990, s.109-118.

⁴²⁵ BOA, TD, nr.990, s.4-19.

⁴²⁶ BOA, TD, nr.990, s.119-129.

⁴²⁷ KKA, TD, nr.172, s. 1-93.

⁴²⁸ KKA, TD, nr.172, vrk 3b-19 a

⁴²⁹ KKA, TD, nr.172, vrk. 9b-93ab.

Çizelge 3.21. 1555 tarihli tahrirde göre Alaiye kazası nahiyelerinde muaf zümreler

	Çöngere	Oba-bazarı	Nağlu	Mahmudlar	Dimderesi	Kal'a-ı Alaiye	Kise
İmam	2	2	4	2	0	4	2
Hatib	0	0	2	0	0	0	0
İmam ve Hatib	0	0	0	0	0	1	0
Hafız	1	0	0	0	0	0	0
Muhassıl	0	0	0	0	0	5	1
Medr-i tımar	0	1	0	0	0	0	0
A'ma	4	0	1	0	0	2	2
Pir-i fani	9	0	0	4	1	12	3
Derviş	0	0	0	0	0	0	1
Ulema	0	0	0	0	0	0	1
Meremmetçi	0	0	0	0	0	0	7
Ma'lul	0	0	0	0	0	0	1
Molla	1	0	0	0	0	0	0
Sipahi(zade)	9	0	4	0	1	6	18
Şeyh	0	0	0	0	0	1	0
Kethüda	0	0	0	0	0	1	0
Ma'lul	0	0	0	4	0	2	0
Kadı(zade)	2	0	0	0	0	1	0
Mecnun	0	0	0	0	0	1	0
Sülehadan	2	0	2	0	0	0	0
Toplam. muaf	30	3	13	10	2	36	36

Alaiye sancağına bağlı Manavgat kazasında 1530 tarihli tahrirde muaf nüfus olarak 1 imam, 1 dai ve 1 sahib-i zaviye kayıt edilmiştir⁴³⁰. 1555 tarihli tahrirde ise nefsi-i Manavgat'a 1 pir-i fâni ve 1 medr-i kal'a kayıtlıydı⁴³¹.

Akseki kazasında 1530 tarihli tahrirde 1 sipahi, 3 muhassıl, 1 a'ma, kayıt edilmiştir⁴³². 1555 tarihli tahrirde ise aynı kazaya 20 pir-i fâni, 6 imam, 6 muhassıl, 5 a'ma, 1 divane, 5 müderris, 4 hatib, 1 mütevellî ve 1 pir a'ma kaydı bulunur⁴³³.

Hamid sancağında ise 1478 tarihli tahrirde Isparta kazasının şehir merkezinde 14 imam, 2 pir-i fâni, 2 hafız, 2 muhassıl, 1 a'ma kaydı bulunur⁴³⁴. Aynı kazanın kırsal kesimine ise 8 imâm, 5 pir-i fâni, 4 muhassıl, 1 a'ma kayıt edilmiştir. 1522 tarihli tahrirde kaza merkezinde 5 a'ma, 20 pir-i fâni, 2 şerîfzâde, 11 muhassıl, 2 mütevellî, 1 imam-hatib

⁴³⁰ BOA, TD, nr.166 s.623-626.

⁴³¹ KKA, TD, nr.172, s.93-131.

⁴³² BOA, TD, nr.166 s.618.

⁴³³ KKA, TD, nr.172, s.76-89.

⁴³⁴ BOA, TD, nr.30, s.272-292.

ve 14 imâm kaydı vardır⁴³⁵. Kırsal kesimine ise 14 sipahi(zâde), 7 imam, 1 hatib, 8 pir-i fâni, 7 muhassıl, 4 a'ma, 1 götürüm kayıtlıdır. 1568 tarihli tahririne göre Isparta kazasında 2 sipahi(zâde), 1 a'ma, 5 muhassıl, 1 zaviyedar, 1 avarızdan muaf, 4 seydi, 3 müezzin, 4 evlad-ı Resullah, 4 dai, 11 imam yaşamaktaydı⁴³⁶. Kırsalda ise 4 imam, 1 hatib, 2 muhassıl bulunuyordu.

Uluborlu kazasına 1478 tarihli tahrirde 2 ahi, 7 derviş, 1 fakih, 4 pir-i fâni, 11 müezzin, 1 kayyum, 1 kethüda, 1 hafız, 1 kazancı, 5 muhasıl kayıtlıydı⁴³⁷. 1522 tarihli tahrirde adı geçen kazanın 11 a'ma, 11 imam-hatib, 42 pir-i fâni, 5 müteveli, 5 müezzin, 9 muhassıl, 1 müderis, 1 malul, 5 imam-hafız, 8 hafız, 1 derviş, 1 ehl-i berat, 1 sipahi(zade), 5 şerifzade, 8 şeyh zaviye, 1 türbedar-ı şarabsa kaydı bulunur⁴³⁸. 1568 tarihli tahrirde ise 2 muhassıl, 2 müteveli, 2 sipahi(zâde), 1 şeyh dai, 1 yayabaşı tımarı kayıtlıdır⁴³⁹.

Burdur kazasının 1478 tarihli tahririnde 26 imam, 5 sagir, 2 kethüda, 35 pir-i fâni, 10 muhassıl, 1 götürüm, 1 zaviyedar kayıtlıdır⁴⁴⁰. 1522 tahririnde kazaya 6 a'ma, 24 pir-i fâni, 23 muhassıl, 25 imam, 3 kör, 3 şeyhzade kayıtlıdır⁴⁴¹. Kazaya ait 1568 tarihli tahrirde ise 1 şeyhzaviye, 1 kethüda, 4 dai, 13 muhassıl, 4 müteveli, 1 ferraş, 4 hatib, 30 imam, 2 şeyhzade, 2 zaviyedar kayıt edilmiştir⁴⁴².

Ağlasun kazasında 1522'de 5 imam, 4 pir-i fâni, 2 muhassıl, 2 şeyhzaviye, 8 zaviyedar⁴⁴³, 1568'de ise 2 imam, 1 muhassıl, 1 hatib, 2 şeyhzaviye yaşamaktaydı⁴⁴⁴. Avşar kazasına 1478'de 3 imam, 1 kethüda, 1 şeyhzaviye⁴⁴⁵, 1522'de 9 a'ma, 19 pir-i fâni, 3 şeyhzaviye, 26 imam, 11 muhassıl, 3 götürüm⁴⁴⁶, 1568'de ise 4 sipahi(zade), 4 a'ma, 2 muhassıl, 7 imam, 1 şeyhzade kayıtlıdır⁴⁴⁷. Gölhisar kazasına 1478'de 1 imam, 6 hisar eri⁴⁴⁸, 1522'de 1 imam, 5 pir-i fâni, 2 müteveli, 2 a'la resul, 3 mermici köpri, 3 berat-ı

⁴³⁵ BOA, TD, nr.121, s.290-300.

⁴³⁶ KKA, TD, nr. 51, vrk 264b-276a.

⁴³⁷ BOA, TD, nr.30 s.590-637.

⁴³⁸ BOA, TD, nr.121, s.204-235

⁴³⁹ KKA, TD, nr.51, s.129-147

⁴⁴⁰ BOA, TD, nr.30 s.209-217.

⁴⁴¹ BOA, TD, nr.121, s.162-202.

⁴⁴² KKA, TD, nr.51, vrk 84b- 99b.

⁴⁴³ BOA, TD, nr.121, s.304-315.

⁴⁴⁴ KKA, TD, nr.51, vrk.279a-284a.

⁴⁴⁵ BOA, TD, nr.30, s. 331-332.

⁴⁴⁶ BOA, TD, nr.121, s.418-440.

⁴⁴⁷ KKA, TD, nr.51, vrk 191a-201a

⁴⁴⁸ BOA, TD, nr.30, s.33-133.

hümayunlu⁴⁴⁹, 1568’de ise 1 şeyhzaviye, 1 müteveli, 2 a’la Resul, 6 imam, 2 hatib, 1 pir-i fâni, 3 muhassıl, 1 a’ma kayıt edilmiştir⁴⁵⁰. Gölhisar kazasına bağlı Siroz ve Kemer nahiyesine ait 1568 tarihli tahrirde, 5 imam, 1 pir-i fâni, 1 zaviyedar, 1 a’ma, 1 Kötürüm, 1 şeyhzaviye, 2 dai, 3 muhassıl muaf zümre kaydı vardır⁴⁵¹.

Çizelge 3.22. 1568 tarihli tahrirde göre Hamid sancağına ait kazalarda muaf zümreler

	Isparta	Burdur	Uluborlu	Ağlasun	Avşar	Gölhisar	Siros ve Kemer
İmam	15	30	0	2	7	6	5
Hatib	1	4	0	1	0	2	0
Hafız	0	0	0	0	0	0	0
Muhassıl	7	13	2	1	2	3	3
Müezzin	3	0	0	0	0	0	0
Müteveli	0	4	2	0	0	1	0
Kethüda	0	1	0	0	0	0	0
Pir-i fani	0	0	0	0	0	1	1
Dai	4	4	1	0	0	0	2
Evlad-ı Resullah	4	0	0	0	0	0	0
A’la Resul	0	0	0	0	0	2	0
A’ma	1	0	0	0	4	1	1
Götürüm	0	0	0	0	0	0	1
Seydi	4	0	0	0	0	0	0
Avarızdan muaf	1	0	0	0	0	0	0
Sipahi(zade)	2	65	2	66	4	4	246
Şeyhzaviye	0	1	0	1	0	1	1
Şeyhzade	0	2	0	0	1	0	0
Ferraş	0	1	0	0	0	0	0
Yayabaşı tımarı	0	0	1	0	0	0	0
Zaviyedar	1	2	0	0	0	0	1
Toplam muaf	43	127	8	71	18	21	261

Eğridir kaza merkezine ait 1478 tahririnde 19 pir-i fâni, 23 imam, 2 muhassıl⁴⁵², 1522 tahririnde 19 pir-i fâni, 1 dai, 1 kethüda, 25 muhassıl, 3 hatib, 25 imam, 1 müezzin, 1 kötütüm, 2 kör, 4 şeyhzade⁴⁵³, 1568 tahririnde ise 2 müderris, 1 kethüda, 4 muhassıl, 2 müteveli, 1 zaviyedar, 2 dai, 9 imam, 2 pir-i fâni, 2 hatib kayıtları bulunmaktadır⁴⁵⁴. Kazaya bağlı Anamas nahiyesine ise 1478’de 15 imam, 7 pir-i fâni, 7 muhassıl, 1 müezzin, 1 hatib, 1 a’ma⁴⁵⁵, 1522’de 15 imam, 14 pir-i fâni, 18 muhassıl, 2 hatib, 3 a’ma, 2 kör⁴⁵⁶., 1568’de ise 3 imam, 1 pir-i fâni, 1 müteveli, 1 hatib kayıt edilmiştir Kartaş nahiyesinde;

⁴⁴⁹ BOA, TD, nr.121, s.62-115.

⁴⁵⁰ KKA, TD, nr.51, vrk 3. a-12a.

⁴⁵¹ KKA, TD, nr. 51, vrk. 55a-66a.

⁴⁵² BOA, TD, nr.30, s.303-323.

⁴⁵³ BOA, TD, nr.121, s.335-363.

⁴⁵⁴ KKA, TD, nr. 51, vrk.208 a- 217b.

⁴⁵⁵ BOA, TD, nr.30, s.389-369.

⁴⁵⁶ BOA, TD, nr.121, s.366-387.

1478'de 8 imam, 1522'de 12 imam, 11 pir-i fâni, 2 muhassıl⁴⁵⁷, Yıva nahiyesinde ise 1522'de 10 imam, 10 pir-i fâni, 10 muhassıl, 1 a'ma⁴⁵⁸, 1568'de 1 imam, 1 muhassıl, 1 hatib kayıtlıdır⁴⁵⁹. Hoyran nahiyesinde; 1568'de 1 imam, 7 a'la resul, 1 ma'lul, 1 pir-i fani kaydı bulunur⁴⁶⁰. Barla kazasında ise 1478'de 2 imam, 1 kethüda, 2 pir-i fani, 2 muhassıl, 1 a'ma⁴⁶¹, 1522'de 3 imam, 10 pir-i fani, 3 muhassıl, 1 müteveli, 2 a'ma, 1 şeyhzade⁴⁶², 1568'de 1 pir-i fani, 1 şeyhzaviye, 2 müteveli, 4 imam bulunmaktaydı⁴⁶³.

Çizelge 3.23. 1568 tarihli tahririne göre Eğridir kazası ve nahiyesinde muaf zümreler

	Eğridir	Anamas	Kartaş	Yıva	Hoyran	Barla
İmam	9	3	0	1	1	2
Hatib	2	1	0	1	0	0
Pir-i fâni	2	1	0	0	1	1
Dai	2	0	0	0	0	0
Kethüda	1	0	0	0	0	0
A'la resul	0	0	0	0	7	0
Müderriş	2	0	0	0	0	0
Ma'lul	0	0	0	0	1	0
Muhassıl	4	0	0	1	0	0
Müteveli	2	1	0	0	0	2
Şeyh zaviye	0	0	0	0	0	1
Sipahi(zâde)	0	15	23	7	203	0
Zaviyedar	1	0	0	0	0	0
Toplam muaf	25	21	23	10	213	6

Gönan kazasında 1478'de 2 pir-i fâni, 1 muhassıl, 1 hatib, 3 imam, 1522'de 6 a'ma, 17 pir-i fâni, 1 hatib, 21 muhassıl, 1 kadızade, 13 imam, 1 kötürüm⁴⁶⁴, 1568'de 2 a'ma, 2 pir-i fâni, 1 kethüda, 5 şeyhzade, 2 müezzin, 1 dai, 1 müteveli, 3 muhassıl, 1 hatib, 11 imam bulunurdu⁴⁶⁵. İrle kazasına 1522'de 18 imam, 9 pir-i fâni, 25 muhassıl, 1 şeyhzaviye, 3 şeyhzade kayıt edilirken⁴⁶⁶, 1568'de 11 imam, 1 kethüda, 3 fâni, 2 muhassıl 1 pir ve a'ma, 1 hatib, 8 şeyhzade, 1 zaviyedar kayıtlıydı⁴⁶⁷.

⁴⁵⁷ BOA, TD, nr.121, s.406-413.

⁴⁵⁸ BOA, TD, nr.121, s.388-403.

⁴⁵⁹ KKA, TD, nr. 51, vrk 230 a-241a.

⁴⁶⁰ KKA, TD, nr. 51, vrk 249.a-255a.

⁴⁶¹ BOA, TD, nr.30, s.497-503.

⁴⁶² BOA, TD, nr.121, s.440-446.

⁴⁶³ KKA, TD, nr. 51, s.257-259.

⁴⁶⁴ BOA, TD, nr.121, s. 262-277.

⁴⁶⁵ KKA, TD, nr. 51, vrk 115a-124a.

⁴⁶⁶ BOA, TD, nr.121, s.151-159.

⁴⁶⁷ KKA, TD, nr. 51, vrk 66b-77b.

Yalvaç kazasında 1478'de 2 imam, 1522'de 38 imam, 35 pir-i fâni, 5 seydi, 28 muhassıl, 1 götürüm, 2 müteveli, 2 hatib, 4 şeyhzaviye, 3 kör, 8 a'ma, 1 zaviyedar⁴⁶⁸, 1568'de 3 dai, 3 muhassıl, 2 müteveli, 49 salad, 3 hatib, 8 imam, 1 pir-i fâni, 4 şeyhzaviye, 1 a'ma, 1 şeyhzade bulunurdu⁴⁶⁹. Karaağaç nahiyesinde ise 1522'de 38 imam, 19 pir-i fani, 10 muhassıl, 1 hatib, 2 şeyhzaviye, 3 a'ma, 1 kör, 10 zaviyedar⁴⁷⁰, 1568'de 6 imam, 2 muhassıl, 2 hatib, 2 şeyhzaviye, 1 a'ma kayıtlıdır⁴⁷¹. Keçiborlu kazasına 1478'de 1 kethüda, 11 muhassıl, 15 imam, 1 şeyhzaviya, 8 pir-i fâni, 2 hatib, 3 şeyh, 2 müezzin, 1 sipahi mütekaide 1 sipahiden mazul, 2 derviş ve 10 muaf⁴⁷², 1522'de 2 pir-i fâni, 1 müezzin, 2 a'ma, 2 abdal, 1 hatib, 10 imam, 1 kör, 1 ma'ruf, 9 muhassıl 2 müderris, 1 müezzin, 11 pir-i fâni, 56 sipahi(zâde), 10 şeyhzaviye 1568'de 2 imam, 2 muhassıl, 2 dai kayıt edilmiştir⁴⁷³. Karaağaç-ı Gölhisar kazasında 1568'de 31 imam, 3 hatib, 1 pir-i fâni, 3 dai, 15 muhassıl, 6 a'la resul, 2 a'ma, 2 şeyh, 1 müteveli, 4 zaviyedar bulunurdu⁴⁷⁴.

Çizelge 3.24. 1568 tarihli tahririne göre Hamid sancağındaki kazalardaki muaf zümreler

	Gönan	İrle	Yalvaç	Y. Karaağacı	Keçiborlu	K. Gölhisar
İmam	11	11	8	6	2	31
Hatib	1	1	3	2	0	3
Müezzin	2	0	0	0	0	0
Müteveli	1	0	2	0	0	1
Pir-i fani	2	3	1	0	0	1
Kethüda	1	1	0	0	0	0
Dai	1	0	3	0	2	3
Muhassıl	3	2	3	2	2	15
A'ma	2	0	1	1	0	2
Pir ve a'ma	0	1	0	0	0	0
Salad	0	0	49	0	0	0
A'la Resul	0	0	0	0	0	6
Şeyh	0	0	0	0	0	2
Şeyhzade	5	8	0	0	0	0
Şeyhzaviye	0	0	2	2	0	0
Sipahi(zade)	21	94	35	3	0	13
Zaviyedar	0	1	0	0	0	4
Toplam	50	122	107	16	6	81

⁴⁶⁸ BOA, TD, nr.121, s.452-482.

⁴⁶⁹ KKA, TD, nr. 51, vrk 149a-170b.

⁴⁷⁰ BOA, TD, nr.121, s. 484-511.

⁴⁷¹ KKA, TD, nr. 51, vrk.173a-190a.

⁴⁷² BOA, TD, nr.30, s.219-212 defterde 10 muaf yazılmış ve başka bir şey belirtilmemiştir.

⁴⁷³ BOA, TD, nr.121, s. 236-240.

⁴⁷⁴ KKA, TD, nr. 51, .vrk. 3a-25b.

Teke sancağında ise muaf grupların kazalara dağılımı; Antalya kazasında 1530'da 2 cabi, 1 cüzhan, 4 dai, 2 hafız, 1 neccar, 9 imam, 3 hatib, 2 müezzin, 2 malul, 5 medr-i kal'a, 6 muaf, 2 muhassıl, 2 müteveli, 8 sipahi, 11 muaf, 2 şeyh zaviye, İstanos nahiyesinde ise 4 imam, 1 hatib, 1 kayyum, 1 muhassıl, 1 müezzin, bulunmaktaydı⁴⁷⁵. 1568'de ise kazaya kayıt 32 imam, 1 hatib, 10 şerifzade, 11 muhassıl, 3 müteveli, 1 ma'lul, 1 ehl-i berat, 11 ala resul, 11 dai, 1 merd-i ka'la, 1 kayyum, 1 kethüda, 3 götürüm, 12 sipahi(zâde) kayıt edilmişti⁴⁷⁶. İstanos nahiyesinde ise; 6 imam, 2 hatib, 8 pir-i fâni, 1 muhassıl, 1 kayyum, 1 medr-i kal'a, 1 şerifzade, 1 ma'lul, 1 a'ma, 1 zaviyedar, 5 dai, 109 sipahi(zâde) kayıtlıdır. Aynı tahrirde İğdir nahiyesinde 2 imam, 2 hatib, 1 malul, 3 a'ma, 4 pir-i fani, 2 götürüm, 7 muhassıl, 1 kethüda, 1 merd-i ka'la, 1 mecnun, 8 sipahi(zâde), Kürt nahiyesinde; 1 imam, 1 götürüm, 2 muhassıl, 5 a'la resul, Muslu nahiyesinde; 4 imam, 2 pir-i fâni, 1 dai kaydı vardı.

Çizelge 3.25. 1568 tarihli tahrirde göre Antalya kazası ve nahiyesinde muaf zümreler

	Antalya	İğdir	İstanos	Kürt	Muslu
İmam	32	2	6	1	4
Hatib	1	2	2	0	0
Kayyum	1	0	1	0	0
Şerifzade	10	0	1	0	0
Muhassıl	11	7	1	2	0
Müteveli	3	0	0	0	0
Kethüda	1	1	0	0	0
Pir-i fani	0	4	8	0	2
Ma'lul	1	1	1	0	0
Ehl-i berat	1	0	0	0	0
A'la resul	11	0	0	5	0
Dai	11	0	5	0	1
Medr-i kal'a	1	1	1	0	0
Götürüm	3	2	0	1	0
A'ma	0	3	1	0	0
Mecnun	0	1	0	0	0
Sipahi(zade)	12	8	109	18	48
Zaviyedar	0	0	1	0	0
Toplam muaf	99	32	137	27	55

Karahisar-ı Teke kazasında 1530'da 3 sipahi, 1 dai, kayıt edilirken 15 muaf grup bulunmaktaydı⁴⁷⁷. 1568'de ise aynı kazaya 5 imam, 1 muhassıl, 2 hatib, 3 merd-i kal'a

⁴⁷⁵ BOA, TD, nr. 166. s.575-578.

⁴⁷⁶ KKA, TD, nr. 107, vrk 3a-2ab-147a.

⁴⁷⁷ BOA, TD, nr. 166, s.591.

kayıt edilmiştir⁴⁷⁸. Kazaya bağlı Mükerrerrem Gömi nahiyesinde 1530'da 33 muaf⁴⁷⁹, 1568'de ise 1 imam, 1 pir-i fâni, 2 muhassıl, 1 tımar-ı mazul bulunurdu⁴⁸⁰. Aynı kazaya bağlı Bağovası nahiyesinde 1530'da 14 muaf grup bulunurken⁴⁸¹, 1568'de 2 mufassıl, 1 dai, 5 şerifzade kayıtlıydı⁴⁸².

Çizelge 3.26. 1568 tarihli tahrir e göre Karahisar-ı Teke kazası ve nahiyyelerinde muaf zümreler

	Karahisar-ı teke	Mükerrerrem gömi	Bağovası
İmam	5	1	0
Hatib	2	0	0
Muhassıl	1	2	2
Dai	0	0	1
Pir-i fani	0	1	0
Merd-i kal'a	3	0	0
Tımar-ı ma'zul	0	1	0
Sipahi(zâde)	21	19	26
Şerifzâde	0	0	5
Toplam muaf	32	24	34

Kaş kazasına 1530'da 13 muaf kayıtlıdır⁴⁸³. Elmalu kazasında ise 1530'da 7 hafız, 20 imam-hatib, 1 kötürüm, 20 müezzin, 4 muhassıl, 1 seyyid, 1 nazır, 3 sipahi, 1 şeyh kayıt edilirken 37 de muaf bulunmaktaydı⁴⁸⁴. 1568'de ise 2 dai, 9 hafız, 9 imam, 8 muhassıl, 2 hatib, 1 merd-i kal'a, 1 müezzin, 1 mülazım, 1 mütekaid sipahi, 1 müteveli, 17 sipahi(zâde) kayıt edilmişti⁴⁸⁵. Kalkanlı kazasında ise 1530'da 16 muaf bulunurken⁴⁸⁶, 1568'de bu sayı değişmemiştir⁴⁸⁷.

Sancaklara ait vergiden muaf zümreye bakıldığında ait olduğu yere ait bize bilgiler sunması bakımından önemlidir. Örneğin sancaklarda şehir ve kırsal nüfusta en fazla muaf zümre olarak imam gelmektedir. Bu durum yerleşim yerlerinde yaşayan halkın Müslüman olduğu ve camii ya da mescidlerin fazla bulunması ile yakından alakalıdır. Ayrıca bir yerde imam sayısının fazla olması yüzyıl içerisinde o bölgenin fiziki ve beşeri olarak büyüdüğünü bizlere göstermektedir. Uluborlu kazası bu durumun örnekleri arasındadır.

⁴⁷⁸ KKA, TD, nr. 107, vrk 3a-2ab-147a.

⁴⁷⁹ BOA, TD, nr. 166, s.595.

⁴⁸⁰ KKA, TD, nr. 107, vrk 3a-2b-147a.

⁴⁸¹ BOA, TD, nr. 166, s.596.

⁴⁸² KKA, TD, nr. 107, vrk 3a-2b-147a.

⁴⁸³ BOA, TD, nr. 166.s.605

⁴⁸⁴ BOA, TD, nr. 166.s.598.

⁴⁸⁵ KKA, TD, nr.107, vrk 3a- 2ab.147a.

⁴⁸⁶ BOA, TD, nr. 166.s.609.

⁴⁸⁷ KKA, TD, nr. 107, vrk 3a- 2ab-147a.

Ayrıca kayıtlarda “*pir-i fâni*”⁴⁸⁸ olarak tanımlanan ve vergiden muaf tutulan bu kişilerin çokluğu bölgede yaşam süresinin uzun olduğu göstermektedir. Sancaklarda en fazla Burdur kazasında pir-i fâni bulunmaktaydı. Ayrıca bölgede bir zaviyenin olması “*zaviyedar*”, “*hafız*”, “*hâtib*”, “*imam-hatib*” gibi vergiden muaf zümrenin olması yaşanan bölgede ya da yakınlarında bir zaviyenin yer aldığı ipuçlarını göstermektedir. Bu duruma Burdur, Isparta, Eğridir, Karaağaç-ı Gölhisar kazaları ve İstanos nahiyesi örnek verilebilir. Merd-i kal’a görevlilerin bulunması bölgede kalenin, Derbentci kaydının olması ise köprüünün olduğu göstermektedir. “*Seyyid*” ve “*Şerefzade*” kayıtların bulunması ise Hz. Peygamberin soyundan gelen kişilerin yaşadığı bilgilerini bizlere vermektedir.

3.5. Sancaklarda Konar-Göçer Nüfus

Osmanlı Devleti’nde Kızılırmak’tan başlayarak İçel’i de içine alan bölgeye “*Rumeli*” denilmekteydi. Sözü edilen bu bölgede, XVII. yüzyıldan önce gelen konar-göçer gruplara “*Yörük*” daha sonra gelenlere ise “*Türkmen*” olarak adlandırılmıştır.⁴⁸⁹ Yörük kelimesi ise yürü-mek mastarından türetilmiş olup; yürüyen, sefere koşan, çadır haklı, bir yerde devamlı iskân etmeyen göçebe anlamına gelmektedir.⁴⁹⁰ Kanunnamelerde ise belli bir toprağı olmayan konar-göçer şeklinde geçmektedir. ⁴⁹¹ İl ve ulus adı altında yer alan konar-göçerlerin boy, aşiret, cemaat, oymak, mahalle, oba olarak bölümleri bulunmaktadır. Boy beyi ve Kethüda tarafından idare edilen konar-göçerleri Osmanlı Devleti vergilendirmek ve kontrol altında tutmak için yaşam durumlarını göz önünde bulundurarak hususi ve mali bir idare teşkilatı kullanmıştır.⁴⁹² Buna göre Türkmenler has reayası, Yörükler ise tımar ve has reayası olarak ayrılmışlardır.

Alaiye, Hamid ve Teke sancakları aşiretlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerdir. XV.-VXI. Yüzyıla ait tahrir defterlerinde cemaatler, yerleşik nüfustan ayrı olarak kayıt edilmişlerdir. Türklerin Anadolu’yu fethetmesi ile Türk boyları buraya gelmiş ve birçoğları yerleşik düzene geçerek köy kurmuş, bazıları ise konar-göçer hayatı devam ettirmiştir. Bu

⁴⁸⁸ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Pir-i fani; pek yaşlı ve zayıf adam.

⁴⁸⁹ Tufan Gündüz, *Anadoluda Türkmen Aşiretleri*, Yeditepe Yay. İstanbul, 2007, s. 32.

⁴⁹⁰ Halil İnalçık, *Yürüks Their Origins, Expansion and Economic Rolei Oriental Carpetand Textile Studies*, London, 1986, s. 42, Vahid Çabuk, “Yörük” maddesi, *İA*, XIII, s. 430, Faruk Sümer, XVI. Asırda Anadolu, Suriye, ve Irak’ta Yaşayan, Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış, *İFM*, XI. İstanbul, 1952, s. 518, Selahaddin Çetintürk, “Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınırfı ve Hukuki Statüleri”, *DTCFD*, II. Ankar 1943, s. 107-108, Tayyib Gökbiğlin, *Rumeli’nde Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul, 1957, s.1-9.

⁴⁹¹ *Kanunnameler*, C.II, s.159.

⁴⁹² Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskanı*, İstanbul, 1987, s. 14., Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1988, s.18.

durumu tahrir defterlerinde aynı adı taşıyan hem köy hem de cemaat adlarının bulunması ile açıklayabiliriz.⁴⁹³

Alaiye sancağına ait 1501 tarihli tahrir defterinde Bağçe cemaati Oba-bazarı nahiyesine kayıt edilmiştir⁴⁹⁴. Cemaatte; 6 mücerred, 3 çift, 6 bennak, 27 nimçift olmak üzere 42 nefer kayıtlıdır. 1501 tarihli defterde başka bir kayıt ise Yörügan cemaati kayıtlıdır⁴⁹⁵. Adı geçen cemaatte 80 hane, 1 imam ve 1 muhassıl ile 83 nefer bulunmaktaydı. Manavgat nahiyesinde ise aynı cemaatin 493 hane, 20 mücerred, 12 imam, 3 muhassıl, 1 kethüda ve 1 şeyh olmak üzere 530 nefer kaydı vardı⁴⁹⁶. Yörügan cemaati Dim deresi nahiyesinde ise cemaat-ı müteferrika şeklinde kayıtlıdır⁴⁹⁷. Cemaat Oba-bazarı, Kise ve Mahmudlar nahiyesinde bulunmaktadır⁴⁹⁸.

1530 tarihli tahrir defterinde⁴⁹⁹ Sevinç Hacı cemaati⁵⁰⁰ 56 hane, 16 mücerred, 1 kara, 1 dai olarak kayıtlara geçmiştir. Zifciyan cematı, Torbalı taş köyünde 23 hane, 2 kara bulundururken, Kızılca şehri köyünde 23 hane, 2 kara, 1 muhassıl, Harim deresi köyünde, 83 hane, 11 kara, kaza-ı Küre’ de 83 hane, 2 kara, 1 dai bulundurmaktaydı⁵⁰¹. Bağçe cematının Omar köyünde 44 hane 2 mücerred kaydı vardır. Girliye köyünde, Bayır cemaatine mensup, 150 hane, 9 mücerred, aynı karyede Orhan cemaati ise 49 hane, 7 mücerred, 1 şeyh bulunmaktaydı. Poşi cemaatinde ise 78 hane, 1 müc, 1 şeyh ve 1 kara yer almaktaydı.

Karacalar cemaati 29 hane 1 mücerred, 1 a’ma ile Aksaz köyüne yazılmıştır. Küreciyan cematı ise kızılca köyde 27 hane 1 imam, Sersos köyde 12 hane ve Toprbalıtaş köyünde 52 hane, 1 mücerred ve 1 kara, Girliye köyünde 8 hane ile yer almaktaydı. Havladı ve Çeltükçıyan cemaati birlikte yazılmış ve 23 hane, 4 mücerred ve 1 dai şeklinde

⁴⁹³ Örneğin KKA, TD, nr.172, vrk.9b, Kızıl ağaç köyü, aynı defter vrk 6b, cemaat-ı Kızılağaç geçmektedir.

⁴⁹⁴ BOA, TD, nr.990, s.6.

⁴⁹⁵ BOA, TD, nr. 990.

⁴⁹⁶ BOA, TD, nr. 990, s.2-3.

⁴⁹⁷ BOA, TD, nr.990, s.20-21.

⁴⁹⁸ BOA, TD, nr. 990, s.20, “cemaat-ı müteferrika-ı der karye-i Oba ve Kise ve Mahmudlar mütemekkin şod budent” notu düşülmüştür.

⁴⁹⁹ BOA, TD, nr.166, s.613-626.

⁵⁰⁰ BOA, TD, nr.166, s.626.

⁵⁰¹ BOA, TD, nr.166, s.614.

kayıt edilmiştir⁵⁰². Manavgat kazasında ise Arab cemaati, Gazanlar köyüne 27 hane, 1 mücerred ile kayıtlıdır.⁵⁰³

1555 tarihli Alaiye sancağına ait son tahrir defterinde Kal'a-ı Alaiye nahiyesinde, Ziftciyan cematine 195 nefer 28 mücerred yazılmıştır⁵⁰⁴. Ayrıca 22 nefer “*cemaat-ı der karye-i kerliye ‘an karye-i Dere amedden tabi-i Liva-ı Teke haliye ihtiyarlarıyla Ziftçi kayd olundılar. Fi sene 30.*” notu ile Ziftçiye kayd edilmiştir. Kebe cemaati 1’i mücerred olan 16 nefer ile tahrir edilmiştir⁵⁰⁵. Girliye nahiyesine bağlı Kızılağaç köyünde ise Vilayet-i Kütahya kazasına tabii olan Uşaktan gelen 12 nefer ziftçi kayıt edilmiştir⁵⁰⁶. Nefs-i Oba’ya 2 nefer, Torbalıtaş köyüne 51, Kızılca şehir ve Alakilise köyüne 40, Dimderesi köyüne 113⁵⁰⁷ ve Bucak’a tabi Dim deresi köyüne ise 11, “*cemaat-ı evlat-i işan*” kaydı ile de 11 nefer toplamda 228 ziftciyan kayıt edilmiştir.⁵⁰⁸

Okciyan cematine, Çukur köyünde 34, Askerler köyünde 32, Güvercinlik depesinde 82 nefer kayıt edilmiştir. Ramazanlar cematine ise 47 nefer⁵⁰⁹, Hacı Osmanlar cematine 149, Ozan cematine 25 nefer kayıtlıdır. Ayrıca Çöngere nahiyesinde, Karacak n.d. Sadıklar cemaatinde, 20 caba, 20 nimçift, 2 a’ma’ ve 1 pir-i fani kaydı ile 51 nefer bulunmaktadır.⁵¹⁰

Mahmudlar nahiyesinde ise Hotalar cemaati 128 nefer olarak kayıt edilmişlerdir. Bu neferlerden 2’si mücerred, 32’si caba, 26’sı nimçift, 62’si bennaktır⁵¹¹. Aynı nahiyenin Sarcinos köyüne Küreciyan cemaati ait 4 nimçift, 14 bennak, 6 caba toplamda 24 nefer ile kayıtlıdır⁵¹².

⁵⁰² BOA, TD, nr.166, s.615.

⁵⁰³ BOA, TD, nr.166, s.624.

⁵⁰⁴ KKA, TD, nr. 172, vrk 5b- 6a.

⁵⁰⁵ KKA, TD, nr. 172, vrk 6a., “*Cemaat-ı Kebe an liva-ı Teke-ili âmedden der sınırı Kerliye haliye ihtiyarlarıyla ziftçi kayd olundu.*”

⁵⁰⁶ KKA, TD, nr. 172, vrk 6b. “*cemaat-ı der karye-i Kızıl ağaç tabii-i Girliye ki, vilayet-i Kütahya’ya Tabii Uşak Kazasında 10 mukataa hanelerinden olub sonra müddetten beri bunda sakin olmuşlardır. haliye ihtiyarlarıyla ziftçiliğe kayd olundu*”.

⁵⁰⁷ KKA, TD, nr. 172, vrk7ab, 15 nefer mücerred yazılmıştır.

⁵⁰⁸ KKA, TD, nr. 172, vrk 6a.

⁵⁰⁹ KKA, TD, nr. 172, vrk,8a-b, “*Cemaat-ı Araban-ı Ramazanlar, Tabii-i mezbûr eyyâm-ı Beyşehir sancağına tabii Belangirt nam yaylakta yaylarlar.*”

⁵¹⁰ KKA, TD, nr. 172, vrk 58a-b.

⁵¹¹ KKA, TD, nr. 172, vrk27b.-28 a., “*kareye-i cemaat-ı Hotalar, Tabii-i Mahmutlar an Bedre, Sapadepe ve Depecik nam mevzilerde olur.*”

⁵¹² KKA, TD, nr. 172, vrk 30 b.

Nağlu nahiyesine 1555 tarihli tahrir defterine göre Bayır cemaati 123 nefer ile Kerliye köyüne kayıt edilmiştir⁵¹³. Bu cemaatin neferleri 16'sı caba, 49'u nimçift ve 55'i bennak olarak dağılım gösterir. Nağlu nahiyesine kayıtlı bir diğer cemaat ise Orhan cemaatidir. Bünyesinde 70 nefer barındıran cemaatin nefer dağılımı, 5'i mücerred, 10'u caba, 25'i nim çift ve 30'u bennak şeklindedir⁵¹⁴. Poşi cemaati ise 2'i mücerred, 10'u caba, 26'sı nimçift ve 26'sı bennak olmak üzere 65 neferle kayıtlara geçmiştir⁵¹⁵. Güney cemaatine kayıtlı ise 9 nefer gebran bulunmaktaydı⁵¹⁶. Küreciyan cemaati Kızılca köy ve Şarabsa'ya 45 nefer, Torbalıtaş ve Girliye köyüne 84 nefer ile kayıtlıdır. Bu neferlerden 28'i caba, 27'si nimçift, 71'i bennaktır.⁵¹⁷

Alara nahiyesinde yer alan Derziler ve Mihmatlar cemaatleri, Çeltükçüler ve Gökçe isalar köyüne 30 nefer olarak yazılmıştır. Bu neferlerden 7'si caba, 14'ü nimçift, 8'i bennak ve 1 kişide imam olarak kayıt edilmiştir⁵¹⁸.

Manavgat kazasında yer alan cemaatler ise; 1555 tarihli tahrir defterine göre Baltacıyan ve Bıkçıciyan cemaatlerine 439 nefer kayıt edilmiştir⁵¹⁹. Baltacıyan cemaatinin neferlerden 52'si Musa fakihler köyünde, 9'u yenice köyünde, 38'i Âşıklar köyünde, 19'u Abdallar köyünde, 38'i Mihmatlar köyünde, 11'i Hacıoğlu köyünde, 18'i Emürler köyünde, 2'si Ören köyüne, 19'u Gelişler köyünde, 27'si Beşeret köyünde, 9'u Mülk köyünde, 31'i Satılmış köyünde, 7'si Kelahali köyünde, 32'si Hocalar köyünde 14'ü Hisarbeyli köyünde, 12'si karacalar köyünde, 21'i köşküler köyünde, 21'i Kurd deresi köyünde, 27'si Kaykı köyünde, 12'si Hacı Hisareyn köyünde, 12'i Saru Mahmudlar köyünde, 5'i Kulaklar köyünde, 3'u Nasuhlar köyünde bulunmaktaydı⁵²⁰. Bıkçıciyan cemaatinin ise 35 neferi Göçler köyünde, 5 neferi Deveciler köyünde ve 32 neferi de Bıkçıciyan köyünde bulunmaktaydı⁵²¹. Manavgat kazasına bağlı bir başka cemaat ise 58 nefer ile Gencek Yörükân cemaatidir⁵²². Buna ek olarak Kaplaciyan cemaati 18 nefer ile

⁵¹³ KKA, TD, nr. 172, vrk 31 b.

⁵¹⁴ KKA, TD, nr. 172, vrk 32 a.

⁵¹⁵ KKA, TD, nr. 172, vrk 32 b.

⁵¹⁶ KKA, TD, nr. 172, vrk34a-b bu cemaatin 2'si nimçift, 5'si bennak olarak kayıt edilmiştir.

⁵¹⁷ KKA, TD, nr. 172, vrk37a-38 b.

⁵¹⁸ KKA, TD, nr. 172, vrk73ab.

⁵¹⁹ KKA, TD, nr. 172.

⁵²⁰ KKA, TD, nr. 172, vrk75b.

⁵²¹ KKA, TD, nr. 172, vrk76b.

⁵²² KKA, TD, nr. 172, vrk78a.

Manavgat kazasında kayıtlara geçen bir başka cemaatir. Ayrıca kazada bulunan Kızıлтаğ cemaati 59 nefere sahipti⁵²³.

Sarular cemaati, Sarular köyünde 32 nefer, Hisarcık köyünde 27 nefer, Kartallık köyünde 32 nefer, Kozluca alan köyünde 2 nefer, Salur köyünde 1 nefer, Çavuşlar köyünde 2 nefer, perakendagân olarak 8 nefer ve toplamda 104 nefer ile kayıtlara geçmiştir⁵²⁴. Taşciyan cemaati de 39 nefer ile 1555 tarihli tahririnde görülmektedir.⁵²⁵ Aynı tahrirde Sümleşe cemaati ise 86 nefer barındırmaktadır⁵²⁶. Seyyadan cemaati 5 nefer kayıt edilmiştir⁵²⁷. Ayrıca Sevinç Hacı ve Temürcüler cemaatlerine ise Şekeran mahallesinde 28 nefer, Ede mahallesinde 20 nefer, Damla mahallsinde 35 nefer, İdrisler mahallesinde 30 nefer, Söylemez mahallesinde ise 13 nefer ile toplamda 106 nefer kayıt edilmiştir⁵²⁸. Katrancıyan cemaatinin 157 neferi ise, Zekeriyalar ve Begler mahallesine 100 nefer, Mihmadlar mahallesine 32 nefer ve Çepeliler mahallesi 29 nefer şeklinde dağılım göstermiştir⁵²⁹. Managat kazasının Akçahisar nahiyesine ise 1555 tarihli tahrirde defterinde cemaat-ı Sayyadan 45 nefer ile kayıt edilmiştir⁵³⁰.

Tüm bu belgeler ışığında Alaiye sancağında 134 cemaatte toplamda 10.098 nefer bulunmaktaydı. Sancağa kayıtlı cemaatler birçok köy ve mahalleye dağılmış ve bulundukları yerlerde tahrir edilmişlerdir.

⁵²³ KKA, TD, nr. 172, vrk101b bu neferlerden 20'si Saru Mahmudlar köyüne kayıt edilirken 20 nefer ise Parekendegân-ı yörükâna 39 nefer kayıt edilmişti.

⁵²⁴ KKA, TT, nr. 172, vrk104a.

⁵²⁵ KKA, TT, nr. 172, vrk104b.

⁵²⁶ KKA, TT, nr. 172, vrk108a.

⁵²⁷ KKA, TT, nr. 172, vrk108b, aynı sayfada; cemaat-ı Bıkçıciyan Kal'a-ı Yenice "kaydında asla bu cemaatten kimesne kalmayub yerleri dahi, hâli ve mu'attal ve harabdır." notu düşülmüştür.

⁵²⁸ KKA, TT, nr. 172, vrk114b.

⁵²⁹ KKA, TD, nr. 172, vrk 115a.

⁵³⁰ KKA, TD, nr. 172, vrk 120b.

Çizelge 3.27. XVI. Yüzyılda Alaiye sancağına ait cemaat/bölük adları

Alaiye Sancağı Cemaat Adları			
Avsallar	Demirciler	Karain	Ören
Akşahab	Dereköy	Karaköy	Penbeli Karasalı
Asiyanlu	Esedli	Kızılca	Piri
Aydolin	Enbiyalar	Karacalar	SaruMusalu
Azizler	Eğlence	Keller	Sadıklar
Arab	Emirler	Kemer	Sığırlı
Ahmedler	Gencek	Kızıl depe	Senir
Akbaşlar	Göçeri	Kuyumculu	Sevinç Hacı
Aşıklar	Göbeller	Kırıklar	Sofular
Abdallar	Hacı Yakublar	Kaplancı	Sarular
Armağanlar	Hamzalar	Karaağaç	Salur
Bucak Avşar	Hamza Fakihli	Katrancı	Satılmış
Bedrelü	Hocalar	Kartallar	SaruMahmudlu
Balcılu	Hisar beyli	Karacalar	Sivri Kaya
Bayır	Hacı Alili	Kurtlar	Seki
Bıçakçı	Hurşidler	Kulaklar	Sadıklar
Bayramlı	Hurmalı	Karahaliller	Şamlu
Bereketlü	İkizce	Keçilü	Şemseddinli
Büklüce	İdrisli	Kargı	Şarabsa
Çerçi	Karagöz	Kargacık	Şeyhler
Cengerli	Karakaya	Kaplancık	Tatarlar
Çakal	Karaisa	Mihmatlar	Tartar
Çepeli	Karadere	Muradlı	Torbalu
Çömlekçi	Kapu	Musa Fakihli	Taşcılı
Çömlekçi ⁵³¹	Karalar	Mihmadlı	Toğancı
Çilingirli	Küçükklü	Mikail	Uzunlar
Çiller	Karataş	Namras	Üzümlü
Çavuşlar	Kebe	Nasırlu	Yakublar
Çakallar	Kızılcaaköy	Ortaköy	Yahyalar
Çardak	Kıllı	Orhan	Yularu
Davudlar	Kızıl kilise	Oruçanlı	Yeniceli
Delüler	Kabaklı	Oğuzlu	Yusuflar
Derziler	Kestel	Ömerler	Yenice
			Zekeriyya
			Zengüle
			Zifciyân

Hamid sancağına ait cemaatler ise; 1478 tarihli tahrir defterinde Emir Üzerlicemaatine 12 çift, 9 nimçift, 2 mücerred, 14 bennak olarak toplam 37 nefer kayıt edilmiştir⁵³². Aynı tahrirde Anağlu cemattine ise 14 bennak olan 28 nefer kayıtlıdır⁵³³. Ali Fahreddin yörükleri cemaati 3 bölükten oluşmaktadır. Toplamda 269 nefer sayısı olan

⁵³¹ BOA, TD, nr. 166; KKA, TD, nr. 172, defterde “*nâm-ı diğer Harbendeli*” diye not düşülmüştür.

⁵³² BOA, TD, nr.30, s.7-8.

⁵³³ BOA, TD, nr.30, s.8-9.

cemaatin Yazır bölüğüne 19 çift, 4 nimçift, 33 bennak, 5 muaf, 1 baba, 2 muhassıl, 2 imam, 15 belirsiz⁵³⁴, olmak üzere toplam 76 nefer⁵³⁵, Ma'lumlu bölüğüne; 13 çift, 35 bennak, 5 mücerred, 3 imam, 1 sağır, 1 pir-i fâni, 1 muhassıl, 1 kethüda, 40 belirsiz olarak 100 nefer⁵³⁶, Beğler obası bölüğüne ise; 17 çift, 2 nimçift, 42 bennak, 3 mücerred, 3 tekke nişi, 1 imam, 2 muhassıl, 3 pir-i fâni toplamda 108 nefer kayıt edilmiştir⁵³⁷.

1478'de İrle kazasına kayıtlı Kara Mahmud cemaatine; 10 çift, 58 bennak, 4 mücerred, 1 pir-i fâni, 1 kethüda, 1 imam, 45 belirsiz olarak 120 nefer kayıt edilmiştir⁵³⁸. Gölhisar kazasına bağlı Barışlı cemaatine, 3 çift, 34 bennak, 4 mücerred, 2 imam, 3 pir-i fâni, 1 sağır, 19 belirsiz olmak üzere 66 nefer kayıt edilmiştir⁵³⁹.

1478'de Tirkemiş cemaati 13 bölükten oluşmaktaydı. Defenli bölüğü; 14 çift, 13 bennak, 2 mücerred, 4 sipahi(zade), 4 muhassıl, 1 imam olmak üzere 38 nefer, Azabliyan bölüğü; 13 çift, 15 bennak, 2 mücerred, 7 belirsiz olarak 37 nefer, Karamanlu bölüğü; 17 çift, 24 bennak, 5 mücerred, 1 sipahi(zade), 1 imam, 1 pir, 1 babai, 10 belirsiz toplamda 60 nefer, Dedelü bölüğü; 4 çift, 12 bennak, 1 pir-i fâni, 1 a'ma, 5 belirsiz şeklinde 23 nefer, Pınarbaşı bölüğü; 11 çift, 5 bennak, 1 mücerred, 1 muhassıl, 5 belirsiz olarak 23 nefer, Öyükülü bölüğü; 2 çift, 5 bennak, 2 mücerred, 1 belirsiz olmak üzere 10 nefer, Yavlak bölüğü; 5 çift, 14 bennak, 2 mücerred, 1 muhassıl, 1 tekke nişi, 1 belirsiz şeklinde 24 nefer kayıt edilmiştir.

Aynı cemaatin, Ahirlü bölüğüne; 8 çift, 3 bennak, 3 mücerred, 2 muhassıl, 1 imam, 1 pir-i fani, 4 belirsiz olarak 22 nefer, Alakır bölüğüne; 9 çift, 9 bennak, 5 mücerred, 1 imam, 2 belirsiz, 26 nefer, Tonbadın bölüğüne; 22 bennak, 8 mücerred, 2 muhassıl, 2 imam, 47 belirsiz olmak üzere 81 nefer, Ağalan bölüğüne; 2 çift, 3 bennak, 10 mücerred, 1 imam, 1 pir-i fani, 1 a'ma, 1 sağır 42 belirsiz şeklinde 81 nefer, Kara Turbeğ bölüğüne; 10 bennak, 4 mücerred, 1 imam, 1 sağır, 36 belirsiz olarak 52 nefer, Işıklar bölüğüne; 8 bennak, 14 mücerred, 1 imam, 19 belirsiz olmak üzere 72 nefer ile toplamda adı geçen cemaate 545 nefer kayıt edilmiştir.

⁵³⁴ BOA, TD, nr.30, s.34. cemaat kaydın sonunda toplam rakam 71 verilmiştir. 15 kişi belirsizdir.

⁵³⁵ BOA, TD, nr.30, s.33-34.

⁵³⁶ BOA, TD, nr.30, s.34-35.

⁵³⁷ BOA, TD, nr.30, s.35-37.

⁵³⁸ BOA, TD, nr.30, s.39.

⁵³⁹ BOA, TD, nr.30, s.40.

1478 tahrirde yer alan ancak diğer tahrirler de olmayan Firuz Öyüğü cemaatine 19 çift, 28 bennak, 6 mücerred, 2 pir-i fâni, 2 imam olmak üzere 56 nefer kayıt edilmiştir⁵⁴⁰. Aynı tahrirde Bekdemür cemaatine, 2 çift, 36 bennak, 1 imam, 1 a'ma, 2 mücerred ve 12 belirsiz toplamda 54 nefer kayıtlıdır. 1478 tarihli tahrirde Eğridür kazasına tabi Olan Yavdaş cemaatine 311 hane kayıt edilmiştir⁵⁴¹. Adı geçen tahrirde Eşeklü cemaati ise 10'u bennak, 22'si belirsiz olmak üzere 32 nefer bulundurmaktaydı⁵⁴². Karamanlu cemmati 1478 tahririnde iki kol halinde yazılmıştır⁵⁴³. İlk kola 35 nefer kayıtlı iken, ikinci kola 51'i bennak toplamda 232 nefer kayıt edilmiştir. Kara Halillü cemaati 5 çift, 70 bennak, 71 belirsiz olmak üzere 146 neferden oluşmaktaydı⁵⁴⁴. Salihlü nam-ı diğer Çobansalar cemaatine 1478'de 26'sı bennak olmak üzere 80 nefer kayıt edilmiştir⁵⁴⁵. Kızıllu cemati aynı tahrirde 32 bennak 100 belirsiz ile 132 nefer kayıtlıydı⁵⁴⁶. Eğridür kazasına bağlı olan Saruca Mihmadlar cemaatinin 1478 tarihli tahririnde, 20 nefer çift, 27 nefer nimçift, 100 nefer bennak, 34 nefer belirsiz toplamda 181 nefer kaydı vardır⁵⁴⁷. 1478'de Kopranlu cemaati ise 38 bennak 40 belirsiz olmak üzere 78 neferden oluşmaktaydı. 1478'de İrle kazasına bağlı Çardak cemaati bünyesinde 1 nimçift, 7 bennak, 24 belirsiz olmak üzere 32 nefer barındırıyordu⁵⁴⁸.

1522 tarihli tahrirde Ali Fahreddin Yörükleri cemaati, Gölhisar kazası yörükleri içerisinde olup bir önceki tahrirde olduğu gibi 3 bölükten oluşmuştur. Cemaatin Yazır ve Beğler obası bölükleri 1522 tarihli tahrirde cemaat olarak kayıt edilmiştir. Buna göre; Yazır cemaatine 95 nefer kayıt edilirken⁵⁴⁹, Beğler obası cemaatine 88 nefer kayıt edilmiştir⁵⁵⁰. Ma'lumlu bölüğüne ise 72 nefer kayıtlıdır⁵⁵¹. Aynı kazaya bağlı Barışlu cemaati 1522 tahririnde 38'i sipahi(zade) olmak üzere 153 nefer kayıt edilmiştir⁵⁵². Aynı tahrirde İrle kazasına bağlı Kara Mahmud cemaatinde 4 sipahi olmak üzere 70 nefer yer

⁵⁴⁰ BOA, TD, nr.30, s.67.

⁵⁴¹ BOA, TD, nr.30, s.463.

⁵⁴² BOA, TD, nr.30, s.466., Ayrıca bkz. Serkan Sarı, XV.-XVI. Yüzyıllarda Menteşe, Hamid, Teke Sancağı Yörükleri, SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta, 2008. Menteşe sancağında aynı adla yer alan cemaat bulunduğundan bahsetmektedir.

⁵⁴³ BOA, TD, nr.30, s.515.

⁵⁴⁴ BOA, TD, nr.30, s. 460.

⁵⁴⁵ BOA, TD, nr.30, s. 458.

⁵⁴⁶ BOA, TD, nr.30, s.486.

⁵⁴⁷ BOA, TD, nr.30, s.465.

⁵⁴⁸ BOA, TD, nr.30, s.170.

⁵⁴⁹ BOA, TD, nr.121, s.118.

⁵⁵⁰ BOA, TD, nr.121, s.121.

⁵⁵¹ BOA, TD, nr.121, s.352.

⁵⁵² BOA, TD, nr.121, s.51.

almıştır⁵⁵³. 1522’de İrle kazasına bağlı olan bir diğer cemaat Kulak’tır. Kulak cemaati 1522’de 16 mücerred, 12 bennak, 1 imam, 1 muhassıl, 1 fâni, 4 belirsiz ile 36 nefer barındırmaktaydı⁵⁵⁴. Düden Delüsü cemaati, 1522’de 1’i şeyh, 1’i pir-i fâni, 2’si muhassıl olarak 84 nefer ile İrle kazasına bağlı yazılmıştır⁵⁵⁵. Çepli cemaati 1522’de İrle kazasına 70 nefer kayıt edilmiştir⁵⁵⁶. Bu neferler, 27 bennak, 34 mücerred, 3 sipahizâde, 2 pir-i fani, 1 imam, 1 belirsizdir. Arvalu kazasına bağlı Keçilü cemaati 47 nefer kayıt edilmiştir⁵⁵⁷. 1522’de de İrle kazasına bağlılığı devam eden Çardak cemaati 18 sipahi(zâde), 33 bennak, 28 mücerred, 1 imam, 2 muhassıl, 19 belirsiz toplamda 101 neferden meydana gelmekteydi⁵⁵⁸.

1522 tarihli tahrirde Tirkemiş cemaati 17 bölük ile Gölhisar kazasına bağlanmıştır⁵⁵⁹. Ağaalan bölüğü; 155 nefer, Ahad bölüğü 39 nefer, Alakır 49 nefer, Defenli 159 nefer, Demirbey 30 nefer, Develü 32 nefer, Işıklar 112 nefer, İmance 82 nefer, Kamra 71 nefer, Karamanlu 72 nefer, Kılcan 40 nefer, Ovacık 58 nefer, Öyükü 18 nefer, Pınarbaşı 36 nefer, Tonbadin 98 nefer, Turbeğ 72 nefer, Yavlak 45 nefer ile toplamda adı geçen cemaate 1.168 nefer kayıt edilmiştir.

Aynı tahrirde Beytemür cemaati Eğridir kazasına tabi olarak kayıt edilmiştir⁵⁶⁰. Adı geçen cemaatin defterde 54 nefer kaydı bulunmaktaydı. Eğridir kazasına tabi olan başka bir cemaat ise Namraş cemaatiydi⁵⁶¹. Padişah hassı olan cemaat, 90 neferden oluşmaktaydı. Bunlar; 60 bennak, 24 mücerred, 1 pir-i fâni, 2 muhassıl, 3 sipahi(zâde)dir. Salihlü nam-ı diğer Çobansalar cemaati, Eğridir kazasına 1 muhassıl, 3 pir-i fâni, 3 mücerred, 45 bennak olmak üzere, 51 neferlik padişah hassı olarak kayıt edilmiştir⁵⁶². Aynı kazaya bağlı Kızıllu cemaati ise 3 pir-i fâni, 3 muhassıl, 3 imam, 45 mücerred ve 239 belirsiz ile toplam 293 nefer ile kayıtlıdır⁵⁶³. Karamanlu cemaati 1522 tarihli tahrirde Eğridir kazasına bağlı yazılmıştır⁵⁶⁴. Cemaat bu tahrirde 116 nefere sahiptir. Kara Halillü

⁵⁵³ BOA, TD, nr.121, s.158.

⁵⁵⁴ BOA, TD, nr.121, s.154.

⁵⁵⁵ BOA, TD, nr.121, s.156.

⁵⁵⁶ BOA, TD, nr.121, s.155.

⁵⁵⁷ BOA, TD, nr. 30, s. 452. Defterde cemaate ait “*haric ez defter*” notu düşülmüştür.

⁵⁵⁸ BOA, TD, nr.121, s.158.

⁵⁵⁹ BOA, TD, nr.121, s.160.

⁵⁶⁰ BOA, TD, nr.121, s.565.

⁵⁶¹ BOA, TD, nr.121, s.515.

⁵⁶² BOA, TD, nr.121, s.527.

⁵⁶³ BOA, TD, nr.121, s.528.

⁵⁶⁴ BOA, TD, nr.121, s.527.

cemaati ise 13 mücerred, 4 muaf ve 78 bennak olmak üzere 95 nefer kayıtlıdır⁵⁶⁵. Eğridir kazasına bağlı Akdağ cemaatinin 178 neferi 3'ü muhassal, 3'ü imam, 13'ü mücerred, 8'i nimçift, 151'i bennak olarak kayıt edilmiştir⁵⁶⁶. Firuzlu cemaati 1522'de Eğridir kazasına bağlanmıştır⁵⁶⁷. Cemaate ait 516 neferden, 5 nefer sipahi(zâde), 6 nefer muhassıl, 1 nefer imam, 1 nefer beylerbeyinden muaf, 5 nefer pir-i fâni, 77 nefer mücerred, 421 nefer bennak olarak yazılmıştır. Eğridir kazasına bağlı Saruca Mihmadlar cemaati 1522'de 222 neferden oluşmaktaydı⁵⁶⁸. Bu neferlerden 5'i imam, 1'i sipahizâde, 1'i kötürüm, 1'i pir-i fâni, 26'sı mücerred, 25'i çift, 4'ü nimçift, 159'u bennak olarak kayıt edilmiştir. 1522'de mir liva hassı olarak Eğridir kazasına bağlı olan Koprulu⁵⁶⁹ cemaati 1 imam, 1 şeyh, 1 tekke nişi, 1 sipahi(zâde), 1 pir-i fâni, 28 mücerred, 44 bennak, 1 belirsiz olmak üzere 78 neferden oluşuyordu. 1522 tarihli tahrirde yer alan Kumdanlu cemaatine⁵⁷⁰ 778 nefer kayıt edilmiştir⁵⁷¹.

Adı geçen kazaya tabi olan Yavdaş cemaati ise 6 bölükten meydana gelmiştir⁵⁷². Bunlar; Muradoğlu bölüğü 66 nefer, Kasımoğlu bölüğü 88 nefer, Karacaoğlu obası bölüğü 21 nefer, Temür bölüğü 12 nefer, Saruhan bölüğü 65 nefer, Aksaklar bölüğü 16 nefer ile toplamda bünyesinde 268 nefer barındırmaktadır. Yanı kazaya bağlı Eşekli cemaatinin 43 nefer kaydı bulunur⁵⁷³. Karkın cemaati ise 1522 tahririnde 194 neferden oluşmaktaydı⁵⁷⁴. Bu neferlerden 4'ü imam, 2'si muhassıl, 1'i şeyh-i zaviye, 1'i pir-i Fani olarak kayıtlara geçmiştir.

1522'de Eğridir kazasına bağlı Anamas nahiyesinde 6 köyde perakende yörükleri bulunmaktaydı⁵⁷⁵. Sofular köyünde 6 nefer, Gençoğlu köyünde 9 nefer, Katib köyünde 10 nefer, Kırağı köyünde 26 nefer, Çay köyünde 5 nefer, Akpınar köyünde 4 nefer olmak üzere 60 nefer kayıtlara geçmiştir. Aynı tahrirde Uluborlu kazasında 1522'de 8 köyde

⁵⁶⁵ BOA, TD, nr.121, s.525

⁵⁶⁶ BOA, TD, nr.121, s.541.

⁵⁶⁷ BOA, TD, nr.121, s.544.

⁵⁶⁸ BOA, TD, nr.121, s.552.

⁵⁶⁹ BOA, TD, nr.121, s.450.

⁵⁷⁰ BOA, MD, nr.23, s.82/166. Celepkeş, Köpekler ve Kumdanlu cemaatlerin birlikte hareket ettiği yazılıdır. Karaağaç yolunun altı Hoyrandan Konya'ya giden yolun sol tarafında Celepkeş ve onların sınırına Köpekler cemaati, Kumdanlu cemaati Sulu Çayır etrafında bulunduğu kayıt edilmiştir. Ancak 1522 tarihli tahrirde Kumdanlu cemaati tek başına kayıt edilmiştir.

⁵⁷¹ BOA, TD, nr.121, s.565.

⁵⁷² BOA, TD, nr.121, s.597.

⁵⁷³ BOA, TD, nr.121, s.525.

⁵⁷⁴ BOA, TD, nr.121, s.536.

⁵⁷⁵ BOA, TD, nr.121, s.386-387.

perakende yörükleri yazılmıştır⁵⁷⁶. Çaylak köyünde 3 nefer, Göreme köyünde 20 nefer, Susuz köyünde 6 nefer, Çakal köyünde 7 nefer, Kabil köyünde 15 nefer, nıfs-ı salhan'da 7 nefer, nıfs-ı salhan-ı diğerde 12 nefer, İleyler köyünde 10 nefer olmak üzere toplamda 80 nefer kayıt edilmiştir.

Bir önceki tahrirde Arvaluya bağlı Keçilü cemaati, 1522'de Ağlasun kazasına 27 mücerred, 44 belirsiz olmak üzere 71 nefer ile kayıt edilmiştir⁵⁷⁷. Ayrıca Ağlasun kazasına 1530'da Ürkütlü cemaati, 74 mücerred, 2 sipahi(zade), 4 muhassıl, 1 imam, 1 gaib, 3 pir-i fâni ile toplamda 220 kişi ile kayıtlıdır⁵⁷⁸. 1522'de Orkunlu cemaati de Ağlasun kazasına bağlanmıştır⁵⁷⁹. Orkunlu cemaati bünyesinde 222 nefer barındırmaktaydı Bu neferler 74 mücerred, 120 bennak, 9 çift, 4 muhassıl, 2 pir-i fâni, 1 imam, 11 belirsiz, 1 a'ma dan oluşmaktaydı. Mukataalı cemaat 1522'de Ağlasun kazasına bağlanmıştır⁵⁸⁰. Mukataalı cemaate 35 nefer bennak, 3 nefer mücerred, 10 nefer belirsiz olarak 48 nefer kayıt edilmiştir. Aynı kazaya bağlı bir diğer cemaat Gözlü'dür, Gözlücemaatinde 53 bennak, 30 mücerred, 1 a'ma, 1 pir-i fâni, 1 nimçift, 1 imam, 12 belirsiz nefer bulunmaktaydı⁵⁸¹.

1522'de Hacılar cemaati Isparta'ya kayıt edilmiş olup 211 neferden oluşmaktaydı⁵⁸². Isparta kazasına aynı tahrirde kayıt edilen bir başka cemaat ise Bohlu cemaatidir. Bohlu cemaati bu tahrirde 1 şeyh zaviye, 1 muhassıl, 1 a'ma, 31 bennak, 5 mücerred, 2 belirsiz olmak üzere 41 neferden oluşuyordu⁵⁸³.

1522'de Karakuzulu cemaati Karağaç-ı Yalvaç kazasına bağlı olarak kayıt edilmiştir⁵⁸⁴. Dört bölükten oluşan cemaate toplamda 78 nefer kayıtlıdır. 1530'da Karakuzulu cemaatinin; Şarvan bölüğüne 112 nefer, Bozlu bölüğüne 20 nefer, iki adet Karakuzulu bölüğüne 46 nefer ile toplamda 178 nefer kayıtlıdır⁵⁸⁵. 1522'de Burdur

⁵⁷⁶ BOA, TD, nr.121, s.562-565.

⁵⁷⁷ BOA, TD, nr.121, s.326.

⁵⁷⁸ BOA, TD, nr.438, s.318.

⁵⁷⁹ BOA, TD, nr.121, s. 319.

⁵⁸⁰ BOA, TD, nr.121, s.322.

⁵⁸¹ BOA, TD, nr.121, s. 323.

⁵⁸² BOA, TD, nr.121, s. 300.

⁵⁸³ BOA, TD, nr.121, s. 303.

⁵⁸⁴ BOA, TD, nr.121, s. 511.

⁵⁸⁵ BOA, TD, nr.438, s. 325.

kazasına bağlı Topaçlı cemaatine 18 mücerred, 2 belirisiz, 1 muhassıl, 1 kötürüm, 1 imam, 5 belirsiz, 26 bennak yazılmıştır⁵⁸⁶.

1568 tarihli tahrirde Tirkemiş cemaati 16 bölükten oluşmuş ve Gölhisar kazasına tabi olmuştur⁵⁸⁷. Cemaate ait Ağalan bölüğü 455 nefer, Alakı bölüğü 86 nefer, Dedelü bölüğü 61 nefer, Defenni bölüğü 140 nefer, Demir bek bölüğü 44 nefer, İmamçe bölüğü 62 nefer, Karamanlu bölüğü 168 nefer, Kemer bölüğü 111 nefer, Kara ışıklar bölüğü 121 nefer, Kılcan bölüğü 84 nefer, Kılcanlu bölüğü 43 nefer, Öderlü bölüğü 30, Pınarbaşı bölüğü 49 nefer, Ovacık bölüğü 126 nefer, Tonbadin bölüğü 214 nefer, Yavlak bölüğü 53 nefer ile toplamda 1.847 nefer 1568 tarihli tahrirde Tirkemiş cemaatine kayıt edilmiştir.

Ele aldığımız üç defterde karşımıza çıkan Karamanlu cemaati 1568 tahririnde 28 kola ayrılmıştır⁵⁸⁸. Buna göre; Balcılar kolu 16 nefer, Bıyıklar 228 nefer, Karamanlu kolu 3 farklı kayıt altında 458 nefer, Hacı resuller 43 nefer, Işıklar 39 nefer, İsimler 53 nefer, Çepel-i Karamanlu 119 nefer, Furaşlar 71 nefer, Hacılar 43 nefer, Kayılı 47 nefer, Parakende-i Karamanlu 34 nefer, Kara çobanlar 8 nefer, Kemerlü 136 nefer, Kırıklar 30 nefer, Kızıllu kolu üç kayıt ile 185 nefer, Kutbettin 35 nefer, Musa 95 nefer, Musa Fakih 9 nefer, Parekende 7 nefer, Parakende-i Çepel-i Karamanlu 54 nefer, Seydi 81 nefer, Urban 21 nefer olarak kayıtlıdır.

1568 tarihli tahrir defterinde cemaat kayıtların sadece nefer sayılarına yer verilmiştir⁵⁸⁹. Buna göre; Akça in cemaati 144 nefer, Akçaşehir cemaati, 133 nefer, Avşar kazası yörükleri 554 nefer, Barla yörükleri 253 nefer, Bayındır 42 nefer, Çakırlı 6 nefer, Çarık saray 8 nefer, Dakik 9 nefer, Derbend gençlüsü 109 nefer, Doluca 9 nefer, Eğercidere 10 nefer, Ekinlü 171 nefer, Etmeklü 34 nefer, Eyyübler 15 nefer, Gözlü 41 nefer, Halacanlu 66 nefer, Hallaclu 76 nefer, İğdir 42 nefer, İshaklar 36 nefer, Kara İsalu 173 nefer, Karakasım 102 nefer, Katmalu 91 nefer, Kayı 118 nefer, Keçilüdür 89 nefer, Kızıl saru 17 nefer, Kızılca kaya 41 nefer, Köprü 6 nefer, Körüklü 6 nefer, Köselü 1 nefer, Köycek 37 nefer, Kutbeddin 100 nefer, Küçük mısurlu 22 nefer, Mahmudcalu 38 nefer, Ortalu 42 nefer, Ovacık 33 nefer, Perakende 50 nefer, Salur 9 nefer, Saru kışla 38 nefer, Sökü sinan 28 nefer, Tir-i Celali 204 nefer, Tokmacık 77 nefer, Turbek 151 nefer, Ulaşık

⁵⁸⁶ BOA, TD, nr.121, s. 201.

⁵⁸⁷ KKA, TD, nr. 51, vrk 284a-295b.

⁵⁸⁸ KKA, TD, nr. 51, vrk 384a-b.

⁵⁸⁹ KKA, TD, nr. 51.

83 nefer, Ürkütlü 329 nefer, Yakılı 60 nefer, Yaycılar 32 nefer ile sadece 1568 tarihli tahrirde kayıt edilmişlerdir.

Sancağın kazalarına dağınık halde yaşayan konar-göçer gruplar en fazla 3.630 nefer ile Avşar kazasında daha sonra 2.276 nefer ile Gölhisar kazasında, 2.201 nefer ile Eğridir kazasında, 1.942 nefer ile Yalvaç kazasında, 693 nefer ile Barla kazasında, 334 nefer ile Ağlasun kazasında ve 166 nefer ile Yavice nahiyesinde kayıtları görülmektedir. Yüzyılın son tahririnde toplamda 11.242 nefer konar-göçer tahrir edilmiştir.

Çizelge 3.28. Hamid sancağına ait XV. XVI. Yüyıllarda cemaat/bölük adları

Hamit Sancağı			
Ağalan	Develü	Karamanlu cemaati	Musa fakih
Afşar kazası yörükleri	Doluca	Karaturbeg	Mustafa Fakih
Ahad	Düden Delüsü	Karayaka	Namraş
Ahirlü	Eğerci ve Dere	Kasımoğlu	Orkunlu
Akça şehir	Ekinlü	Katmanlu	Ortalı
Akça İn	Emir Üzerli	Kayalı	Ovacık
Akdağ	Eşeklü	Kayı	Öderlü
Aksaklar	Etmeklü	Keçilü	Öyükü
Alakır	Eyyübler	Keçilüdür	Perakende
Ali Fahreddin	Firuz Öyüğü	Kemer	Perakend- Karamanlu
Arablar	Firuzlü	Kemerlü	Perakende-ı Çepel-i Karaman
Aynağlu	Furaşlar	Kılcan	Pınarbaşı
Azablıyan	Karkın	Kılcanlu	Salihlü
Balcılar	Gözlü	Kıraçlı	Salur
Barışlu	Gözlü	Kırıklar	Saru kışla
Barla Yörükleri	Hacılar	Kızıllu	Saruca Mihmadlar
Bayad	Hacı resuller	Kızıl Saru	Saruhan
Bayındır	Halacanlu	Kızılca kaya	Seydi
Beğ Timur	Halaculu	Kızıllu	Söku Sinan
Begler obası	Işıklar	Kopranlu	Şarvan
Bıyıklı	İğdecik Delüsü	Köprü	Temür
Bohulu	İğdir	Körüklü	Temürcüler
Bolak	İmanlar	Köselü	Tir-i Celali
Bozlu	İmamce	Köycek	Tirkemiş
Çakırlı	Ishaklar	Kulak	Tokmacık
Çapan	İsimler	Kumdanlu	Tonbadin
Çardak	Kara Işıklar	Kamra	Topaçlı
Çarık Saray	Kara İsalı	Kumral	Turbek
Çelepkeş	Kara Kasım	Kutbeddin	Ulaşık
Çepel-i Karamanlu	Kara çobanlı	Küçük Mısırlı	Urban
Çepni	Kara kuzulu	Ma'lumlu	Ürkütlu
Dedelü	Kara Mahmud	Muhmudcalu	Yakılı
Dekig?	Kara Mestanlu	Mukataa	Yavaş
Derbend Gençlisü	Karacalu	Murad cemaati	Yavlak
Defenlü	Karacaoğlu Obası	Muradoğlu	Yavdaş
Demir bey	Karamanlu	Musa	Yaycılar
			Yazır

Teke sancağında 1455 tarihli tahrir defterinde; İstanos nahiyesine bağlı İncelüyörükleri 1'i imam olmak üzere 124 nefer olarak kayıt edilmiştir⁵⁹⁰. Aynı tahrirde Karagöl cemaati 54 çift, 206 nimçift, 102 bennak, 1 imam olmak üzere 368 neferdir. Alaylu yörükleri ise 1455'de yer almış ve Kürt nahiyesinde üç farlı kayıt altında görülmektedir⁵⁹¹. Bunlar; Emirceler 1'i imam 82 nefer, Kara sekid 73 nefer, 1'i a'ma, Yağica; 40 nefer, 1'i imam olarak kayıt edilmiştir. Daha sonraki tahrirlerde kayıtlarına rastlanılmamıştır.

⁵⁹⁰ MAD, nr.14, vrk 10b-11b.

⁵⁹¹ BOA, TD, nr. 1082, s.4.

Kaş kazasına 1455 tahririnde Bayındır cemaati 3 çift, 13 nimçift, 5 bennak 1 bive kayıt edilmiştir⁵⁹². Bayındır cemaati Oğuzların Üçok kolundan gelmektedir. XVI. yüzyılda birçok köy ve ekinliğin bayındır adını taşıması Anadolu’da iskânında ve Türkleşmesinde rölünün önemini gözler önüne sermesi açısından son derece önemlidir⁵⁹³. Kaş kazasına bağlı 1455’te bir diğer cemaat ise Hacıoğlan tiri’dir. Hacıoğlan Tiri cemaati 23 çift, 21 nimçift, 2 bennak, 1 belirsiz olmak üzere 47 nefere sahipti⁵⁹⁴. 1455’de Kaş kazasına bağlı Çavdır cemaati Oğuzların Çavundur boyundan gelmektedir. XVI. yüzyılda Anadolu’da 21 yer ismi Çavundur adını taşımaktaydı⁵⁹⁵. 1455 tahririnde Çavdır cemaatine 8 çift, 19 nimçift, 7 bennak, 1 imam, 1 bive olarak 36 nefer kayıt edilmiştir⁵⁹⁶. Kaş kazasına 1455’de İğdir cemaati de kayıt edilmiştir⁵⁹⁷. İğdir cemaatine söz edilen tahrirde 13 nimçift, 4 bennak, 2 bive, 1 imam, 6 çift olmak üzere 26 nefer kayıtlıdır. 1455 tahririnde İğdir’e kayıt edilen bir başka cemaat Ovacık cemaatidir. Ovacık cemaati 4 hisse şeklinde tahrir edilmiştir⁵⁹⁸. Hisselere; 26 çift, 94 nimçift, 49 bennak, 1 imam, 6 bive, 1 ortak olarak toplamda 177 nefer kayıt edilmiştir. 1455’de Depecük cemaati de İğdir kazasına bağlanmıştır⁵⁹⁹. Depecük, 5 çift, 13 nimçift, 7 bennak ve 1 bive olmak üzere toplamda 26 neferden meydana geliyordu. İğdir kazasına bağlı bir diğer cemaat ise Geriş cemaatidir. Geriş 1455’de 2 çift, 4 nimçift, 2 bennak olmak üzere 10 neferden oluşmaktaydı⁶⁰⁰.

1455 tarihli tahrirde Karahisar-ı Teke kazasına bağlı Çubukcular cemaati 13 nimçift, 2 bennak toplamda 15 neferden oluşmaktaydı⁶⁰¹. Aynı tahrirde Kastomonucemaatine 6 hane kayıt edilmiştir⁶⁰². Gencik cemaati ise 1455’de 2 çift, 8 nimçift, 2 bennak, 1 imam olmak üzere 13 neferden müteşekkildi⁶⁰³. Alasakalcemaati 1455’de 9 nefer ile Karahisar Teke kazasına bağlıydı⁶⁰⁴. Aynı kazaya Kımızcı⁶⁰⁵ cemaati

⁵⁹² MAD, nr.14, vrk 128b-129b.

⁵⁹³ Faruk Sümer, *Oğuzlar(Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları*, İstanbul, 1992, s. 236-238.

⁵⁹⁴ MAD, nr.14, vrk.129b-130a.

⁵⁹⁵ Faruk Sümer, a.g.e., s. 240.

⁵⁹⁶ MAD, nr.14, vrk 142a.

⁵⁹⁷ MAD, nr.14, vrk 142b.

⁵⁹⁸ BOA, TD, nr. 1082, s. 46.

⁵⁹⁹ BOA, TD, nr. 1082, s. 51.

⁶⁰⁰ BOA, TD, nr. 1082, s. 67.

⁶⁰¹ MAD, nr.14, vrk 165a.

⁶⁰² MAD, nr.14, vrk 166a, defterde “yerlü içinde Müsellem Hacı sınırına otururlarmış, geçib Karaman’a gitmişler, merhum Hünkar Bağ şehri alıcak geri gelmişler, Müsellem Hacı heman niza eyledi, subaşı hassı yazıldı” notu bulunmaktadır. Bu nottan cemaatin Karaman’a gidip geldiği anlaşılmaktadır.

⁶⁰³ MAD, nr.14, vrk 166b.

⁶⁰⁴ MAD, nr.14, vrk 232a.

⁶⁰⁵ MAD, nr.14, vrk 232b.

ise 1'i imam olmak üzere 25 neferle, Çarıkçılar⁶⁰⁶ 1'i nimçift, 1'i imam 15 nefer, Merdanlar⁶⁰⁷ cemaati 1'i imam 17 nefer, Kızıl Ishaklar⁶⁰⁸ cemaati 10 nefer, etnik-i Karkın⁶⁰⁹ cemaati 42 nefer, Taradık⁶¹⁰ cemaati 34 nefer, Arab⁶¹¹ cemaati 21 nefer, Ayonozlar Yeri cemaati 63 nefer ile tahrir edilmiştir⁶¹².

1455 tarihli tahrirde Etnik-i Kalburcular, Hemedanlar ve Ozanlar cemaatlerinin hasılları birlikte verilmiştir⁶¹³. Adı geçen deftere Etnik-i Kalburcuklar 60 nefer, Hemedanlar 21 nefer, Ozanlar ise 7 nefer olarak kayıt edilmiştir. 1455'de etrak-ı Serikyörükleri 9 tirden oluşmaktaydı⁶¹⁴. Bunlar 132 nefer ile Gelemen, 79 nefer ile Gögez, 31 nefer ile Çutlu, 39 nefer ile Hurti, 143 nefer ile Tazı, 129 nefer ile İğdir, 47 nefer ile Kemercikli, 63 nefer ile Ayanarlar, 65 nefer ile Sarular olmak üzere 728 neferden oluşuyordu. 1455'de Kızılca Keçilü cemaatine 32 çift, 24 nimçift, 12 bennak toplamda 68 nefer kayıt edilmiştir⁶¹⁵.

Turoğlu Yörükleri ise 1455 tahririnde Muslu nahiyesine 13 neferle kayıtlıdır⁶¹⁶. 1455'de Mükerrrem Gömi nahiyesine bağlı Emirhanoglu Yörüklerine 41 nefer kayıt edilmiştir⁶¹⁷. Sadece 1455'de geçen Kardıç ve Derlü cemaatleri 50 çift, 92 nimçift, 21 bennak, 3 biveden oluşmaktaydı⁶¹⁸. Kaş Talallukatından Yörük evleri cemaati de yalnız 1455'de 89 nefer ile kayıt edilmiştir⁶¹⁹. Kaş kazasına bağlı Kürdlercemaatine 1455'de 33 nefer, 8 çift, 19 nimçift, 4 bennak, 1 bive, olmak üzere 33 nefer kayıtlıdır⁶²⁰.

Teke sancağına ait 1530 tahrihli tahrir defterinde Uluyörük cemaati, 21 kola ayrılmış büyük bir cemaattir. Cermaatin; Bayındır koluna; 20 hane, 1 imam, 1 kara, Bozca Bahadır Gençlüsü koluna; 33 hane, 1 kara, 5 mücerred, 1 a'l'a resul, Büyük Tirkemiş koluna; 24 hane, 1 mücerred, Emreoğlu koluna; 25 hane, 1 imam, 1 muhassıl, Furaşlar koluna; 21 hane, 1

⁶⁰⁶ MAD, nr.14, vrk. 233a.

⁶⁰⁷ MAD, nr.14, vrk. 233a.

⁶⁰⁸ MAD, nr.14, vrk 233b.

⁶⁰⁹ MAD, nr.14, vrk 234ab.

⁶¹⁰ MAD, nr.14, vrk 231a.

⁶¹¹ MAD, nr.14, vrk 174a-175b.

⁶¹² MAD, nr.14, vrk 244a-b.

⁶¹³ MAD, nr.14, vrk 236a.

⁶¹⁴ MAD, nr.14, vrk. 238b-246a.

⁶¹⁵ MAD, nr.14, vrk 9b-10a.

⁶¹⁶ BOA, TD, nr. 1082, s.28.

⁶¹⁷ MAD, nr.14, vrk 262b

⁶¹⁸ BOA, TD, nr. 1082, s.68-94.

⁶¹⁹ MAD, nr.14, vrk 146b- 147a.

⁶²⁰ MAD, nr.14, vrk 140ab.

mücerred, 1 imam, 1 sipahi(zâde), Kabil ve Beğler koluna; 108 hane, 4 mücerred, 4 imam, 2 meremetçi, 1 mecnun, 8 kadimi, 1 şeyh, Kara Koyunlu koluna; 29 hane, 1 kara, 11 mücerred, Kızılcakeçilü koluna; 22 hane, 3 mücerred, 1 imam, Küllüler koluna; 13 hane, 5 mücerred, Mamac ve Ali Fahrettin Yörükleri koluna; 42 hane, 1 imam, Mersin koluna; 12 hane, 1 imam, Nusretler koluna; 95 hane, 13 mücerred, Saruhanoglu Gençlusu koluna; 32 hane, 3 mücerred, 1 kethüda, Solak ma'a Kızımızcı koluna; 56 hane, 2 kara, 3 mücerred, 1 imam, 4 sipahi(zâde), Taş Gedigü koluna; 37 hane, 1 kara, 1 mücerred, 4 kadimi, 1 Kötürüm, Turali kolu koluna; 12 hane, Tura Gençlusu koluna; 21 hane, Ulu Yörük koluna; 28 hane, 1 kara, 4 mücerred, 1 Kötürüm, Vali Fakih koluna; 10 hane, 1sipahi(zâde), 1 şeyh, Yörükân-ı Bektaş Gençlusu koluna; 76 hane, 8 mücerred, 1 meremmetçi, 2 muhassıl, 1 şeyh, Yörükân-ı Şeyh Beg koluna; 57 hane 2 kara, 2 mücerred, 1 kötürüm kayıt edilmiştir.

1530'da Karagöl cemaati iki farklı şekilde kayıt edilmiştir⁶²¹. Karagöl nâm-ı diğer Budurcuk; 62 hane, 2 mücerred ve Karagöl nâm-ı diğer Budurcuk ve Çaltı; 62 hane, 4 mücerred olarak kayıtlara geçmiştir. 1530'da Serik Yörükleri cemaati 13 koldan oluşmaktaydı⁶²². Bunlar Saru Tiri kolu; 89 bennak, 21 mücerred, 2 imam, Kemercik kolu; 90 bennak, 2 mücerred, Ayanos; 54 bennak, 15 mücerred, 2 kara, Gelemen kolu; 63 bennak, 5 mücerred, 2 kara, 1 imam, 1 muhassıl, İsalır kolu; 42 bennak, 6 mücerred, 1 muhassıl, Menteşe kolu; 41 bennak, 2 mücerred, İnceler kolu; 86 bennak, 24 mücerred, 1 muhassıl, Düzküş kolu; 104 bennak, 9 mücerred, 2 kara, 1 imam, İğdir kolu; 127 bennak, 5 mücerred, 1 kara, 1 imam, 2 şeyh, 1 kethüdâ, 3 sipahi(zâde), Yörükân kolu; 264 bennak, 43 mücerred, 2 kara, 3 imam, Gögez kolu; 68 bennak, 4 mücerred, 1 kara, 1 zaviyedâr, 1 kötürüm, Tire Gençlusu kolu; 21 bennak, 1 kara, 1 imam 1 sipahi(zâde), Şeyh bek; 57 bennak, 2 mücerred, 1 kara, 1 kötürüm şeklinde kayıt edilmiştir. 1530'da Serik Yörükleri toplamda 1106 bennak, 138 mücerred, 12 kara, 9 imam, 3 muhassıl, 2 şeyh, 1 kethüdâ, 4 sipahi(zâde), 1 zaviyedâr, 2 kötürüm olarak kayıtlarda yer alır.

1530'da büyük ve kalabalık cemaatlerden biri de Varsak cemaatidir⁶²³. 1530'da 23 kol olarak kayıtlara geçen cemaatini diğer kolları başka sancaklarda kayıt edilmişlerdir⁶²⁴. Antalya kazasında bulunan cemaatin Bozdoğan kolu; 54 haen, 1 kara, 2 mücerred, 1 imam, 2 meremmetçi, 1 dai, Gülnar kolu; 195 nefer, 1 kara, 4 mücerred, 1 daî, Urban-ı Temürlü kolu;

⁶²¹ BOA, TD, nr.166, s.583-585.

⁶²² BOA, TD, nr.166, s.579.

⁶²³ BOA, TD, nr.166, s.577.

⁶²⁴ Behset Karaca, *a.g.e.* s. 185.

34 hane, 2 mücerred, Urbân-ı Furaşlar kolu; 11 hane, Urbân-ı küreciyan kolu; 36 hane, 2 kara, 4 mücerred, Urbân-ı Hacılar kolu; 44 hane, 1 mücerred, Urbân-ı Askerler kolu; 26 hane, 1 kara, 2 mücerred, Urbân-ı Gedik Aliler kolu; 26 hane, 4 mücerred, Urbân-ı Mahmudlar kolu; 24 hane, 2 mücerred, Urbân-ı Kızıl Tahir kolu; 33 hane, 2 mücerred, Urbân-ı Bayramlar kolu; 20 hane, Urbân-ı Mürşiler kolu; 51 hane, 2 mücerred, Urbân-ı Hacı Salihler kolu; 34 hane, 2 mücerred, Urbân-ı Ramazanlar kolu; 18 hane, Urbân-ı Sultanlar kolu; 14 hane, Urbân-ı Ayaşlar kolu; 14 hane, 1 mücerred, Urbân-ı Benâm-ı Muslular kolu; 101 hane, 2 kara, 6 mücerred, 2 imam, Ozan kolu; 36 hane, 2 mücerred, Şahinler kolu; 19 hane, 1 mücerred ve üç ayrı Ozanlar kolu; 42 hane, 3 mücerred, Ozanlar; 36 hane, 1 kara, 5 mücerred, Ozanlar; 31 hane, 1 mücerred olarak kayıt edilmiştir.

1530'da ilk defa kayıt edilen Yalnız Bağ cemaatinin Alaiye'den geldiği belirtilmiştir⁶²⁵. Yalnız bağ'a kayıtlı 127 hane, 1 kara, 5 mücerred, 1 imam, 1 kethüdâ, 3 sipahi(zâde), 1 şeyh-i zaviye bulunmaktaydı. 1530'da Ovacık cemaati bir önceki tahrirde olduğu gibi 4 hisse şeklinde yazılmıştır⁶²⁶. Ovacık'a ait 26 çift, 89 nimçift, 49 bennak, 5 bive, 1 ortak, 1 imam, toplamda 176 nefer kayıtlıdır. Bir önceki tahrirde İğdir kazasına bağlı Depecük cemaati ise, 1530'da 82 hane, 7 mücerred, 1 kara ile Antalya nahiyesine bağlanmıştır⁶²⁷.

Aynı nahiye, 1530'da Giriş cemaati 45 nimçift, 25 bennak ve 1 meremmetçi⁶²⁸, Azaklar cemaati, 7 hane⁶²⁹, Beycük cemaati 287 hane, 27 mücerred, 5 kara, 1 mecnun, 1 malul, Eskiciyan cemaati 5 hane kayıt edilmiştir⁶³⁰. 1530'da Tular cemaati 6 hane, 3 mücerred⁶³¹, Yörükân-ı Çobansa 83 hane, 6 mücerred, 2 kara⁶³², Yörükân-ı İnış cemaati 127 hane, 22 mücerred⁶³³, Yörükân-ı Ulucalu cemaati 75 hane, Yörükân-ı Sıçak cemaati 24 hane, 1 mücerred, 1 kara⁶³⁴, Ziftciyan cemaati 4 hane⁶³⁵, 1 mücerred, Kürtler cemaati 13 hane⁶³⁶,

⁶²⁵ BOA, TD, nr.166, s.579.

⁶²⁶ BOA, TD, nr.166.

⁶²⁷ BOA, TD, nr.166 s.583.

⁶²⁸ BOA, TD, nr.166.

⁶²⁹ BOA, TD, nr.166, s. 532.

⁶³⁰ BOA, TD, nr.166, s. 585.

⁶³¹ BOA, TD, nr.166, s. 582.

⁶³² BOA, TD, nr.166, s. 576.

⁶³³ BOA, TD, nr.166, s. 580.

⁶³⁴ BOA, TD, nr.166, s. 578.

⁶³⁵ BOA, TD, nr.166, s. 576.

⁶³⁶ BOA, TD, nr.166, s. 584.

Mihmad cemaati 20 hane ile Antalya kazasına kayıtlıdır⁶³⁷. İğdir kazasına bağlı Karaköy cemaati 355 hane, 57 mücerred, 6 kara, 2 götürümden oluşmaktadır⁶³⁸.

1530'da Elmalu kazasına Alacadağ cemaati 15 hane⁶³⁹, Çaylu cemaati 22 hane ve 1 lal⁶⁴⁰, Gevenes cemaati 70 hane, 1 a'ma, Hisar Deresicemaati 57 hane, 1 mücerred, 4 kara, 1 kötürüm⁶⁴¹, Kayıdon cemaati 86 hane, 12 mücerred, 2 kara, 1 imam⁶⁴², Halacan cemaati 50 hane, 2 mücerred, 1 kara, 2 muaf⁶⁴³, Urban-ı benâm-ı Karacalar cemaati 87 hane, 2 mücerred, 3 kara, 1 imam, 1 ma'lul⁶⁴⁴, Reaya-yı Finike cemaati 19 hane, 1 kara, Saruca Yazır cemaati, 47 hane, 2 mücerred, 3 kara, 1 kötürüm⁶⁴⁵, Yörükân-ı Şehri Finike cemaati 27 hane, 1 imam, 1 muaf olarak kayıtlıdır⁶⁴⁶. 1530'da ayrıca Elmalu kazasına iki Doğancı cemaati kayıt edilmiştir⁶⁴⁷. Doğancı; 16 hane, 1 mücerred, Doğancı; 6 hane şeklindedir.

1530'da Kaş kazasına, Beğmelik cemaati 10 hane, Kethüda-i Kaş cemaati 59 hane, 1 mücerred, 1 kara, 4 muaf⁶⁴⁸, Yörükân-ı Kaşcemaati 122 hane, 3 kara olarak kayıt edilmiştir⁶⁴⁹.

1530'da Bölük-i Halil Aşık cemaati 9 hane, 2 mücerred, aynı tahrirde İbrahim bin Bektaş cemaati 16 haneden oluşmaktaydı⁶⁵⁰. Çulhan cemaatine ise 10 hane⁶⁵¹, Emirhanoğlu⁶⁵² Yörüklerine 31 hane 2 mücerred, Yörükân cemaati 75 hane⁶⁵³, Yörükân-ı Çay cemaati 54 hane, 9 mücerredten tahrir edilmişti⁶⁵⁴. Yörükân-ı Kavacık cemaati ise 1530'da Kalkanlı kazasına 24 hane, 4 mücerred, 2 sipahi olarak kayıtlıdır⁶⁵⁵.

⁶³⁷ BOA, TD, nr.166, s. 576.

⁶³⁸ BOA, TD, nr.166, s. 599.

⁶³⁹ BOA, TD, nr.166, s. 601.

⁶⁴⁰ BOA, TD, nr.166, s. 601.

⁶⁴¹ BOA, TD, nr.166, s. 599.

⁶⁴² BOA, TD, nr.166, s. 605.

⁶⁴³ BOA, TD, nr.166, s. 599.

⁶⁴⁴ BOA, TD, nr.166, s. 599.

⁶⁴⁵ BOA, TD, nr.166, s. 599-601.

⁶⁴⁶ BOA, TD, nr.166, s. 599.

⁶⁴⁷ BOA, TD, nr.166, s. 583-598.

⁶⁴⁸ BOA, TD, nr.166, s. 605.

⁶⁴⁹ BOA, TD, nr.166, s. 605.

⁶⁵⁰ BOA, TD, nr.166, s. 579.

⁶⁵¹ BOA, TD, nr.166, s. 580.

⁶⁵² BOA, TD, nr.166, s. 594.

⁶⁵³ BOA, TD, nr.166, s. 580.

⁶⁵⁴ BOA, TD, nr.166, s. 593.

⁶⁵⁵ BOA, TD, nr.166, s. 609.

1568'de ise Karagöl cemaat-i iki farklı şekilde kayıt altına alınmıştır⁶⁵⁶. Karagöl benâm-ı Budurcuk ve Karaağaç; 419 nefer, 165 bennak, 113 mücerred, 173 nimçift, 2 çift, 2 hatib, 1 pir-i fâni olarak kayıt edilmiştir. Karagöl nâm-ı diğer Çaltı ve Çukurca'ya ise 39 nefer, 8 bennak, 12 mücerred, 19 nimçift kayıtlıdır. 1568'de Bayındır cemaati, 37 nefer 19 bennak, 13 mücerred, 4 nimçift, 1 çiftten oluşmaktaydı⁶⁵⁷.

1658'de Kızılca Keçilü cemaati 29 bennak, 11 mücerred, 1 sipahi(zâde), 6 belirsiz toplamda 47 nefer ile Antalya kazasına kayıt edilmiştir⁶⁵⁸. 1568'de Ovacık cemaati ise 177 bennak, 113 mücerred, 55 nimçift, 1 kudizade, 1 a'ma, 1 mu'tak, 1 kethüdâ, 1 kötürüm olarak 281 nefere sahiptir. Depecük cemaati 1568'de 111 nefer, 59 bennak, 32 mücerred, 19 nimçift olarak Depecük karyesinde sakindiler⁶⁵⁹. Karalar cemaati 1568'de 66 bennak, 7 mücerred ile kayıt edilmişlerdir. Yörükân-ı İnış cemaati 1568'de Antalya kazasına 81 nefer, Ziftciyan cemaati 7 nefer, Necimler cemaati 42 nefer ile bağlanmıştır.

1568'de Iğdır kazasına bağlı Geriş cemaati 26 nefer, 19 bennak, 4 mücerred ve 3 nimçift⁶⁶⁰, Beycük cemaati 8 nefer, 3 bennak, 3 mücerred, 1 nimçift olarak kayıt edilmiştir⁶⁶¹. 1568'de İstanos nahiyesinde 15 bennak, 10 mücerred, 13 nimçift, 4 sipahi(zâde) olmak üzere 42 nefer ile Kevzerler ve Yelenme Yörükleri bulunmaktaydı.

1568'de Kaş kazasının bağlı Beymelik cemaati 8 nefer, 3 bennak, 3 mücerred, 1 nimçift, 1 belirsiz⁶⁶², Kayaluca cemaati 130 nefer, Kethüdâ-i Kaş ve Çavdır cemaatleri 36 bennak, 34 mücerred, 8 nimçift, 2 çift, ve 1 kuddizâde olmak üzere 83 nefer, Koçaklu cemaati 44 bennak, 11 mücerred, 1 muhassıl, 3 kuddizâde ve 1 pir-i fâni olmak üzere 57 nefer, Sarular cemaati 180 nefer, 3 mu'tak, Tula bayındır cemaati 11 bennak, 10 mücerred, 4 nimçift olarak toplamda 25 nefer, Yörükân-ı Hotaş cemaati 141 nefer, Yörükân-ı Kaş cemaati 114 nefer, 7 bennak, 1 mücerred olarak kayıt edilmiştir.

1568'de Bölük-i Halil Âşık cemaati 20 nefer, İbrahim b. Veled-i Bektaş cemaati 44 nefer, Çaylı cemaati 17 bennak, 13 mücerred ve 2 belirsiz olmak üzere 30 nefer, Çulhan⁶⁶³

⁶⁵⁶ KKA, TD, nr.107, vrk 249ab.

⁶⁵⁷ KKA, TD, nr.107, vrk 250ab.

⁶⁵⁸ KKA, TD, nr.107, vrk 16b.

⁶⁵⁹ KKA, TD, nr.107, vrk 44ab.

⁶⁶⁰ KKA, TD, nr.107, vrk 100ab.

⁶⁶¹ KKA, TD, nr.107, vrk. 93ab.

⁶⁶² KKA, TD, nr.107, vrk. 248a.

⁶⁶³ KKA, TD, nr.107, vrk 256ab.

cemaati 1 imam, 1 kudizâde, 11 mermici, 1 sipahi(zâde), 11 belirsiz olarak 25 nefer, Devlethanoğulları ve Tula cemaati 4 nefer, Eskiciyân cemaati 10 nefer 7 bennak, 3 mücerreden oluşmaktaydı.

1568'de Elmalu kazasına bağlı Doğancı cemaatine 11 nefer, Halacan cemaatine 25 bennak, 12 mücerred, 7 nimçift, 1 dai olmak üzere 45 nefer⁶⁶⁴, Kayırdon cemaatine 68 nefer, Urban-ı Benâm-ı Karacalar cemaatine 110 nefer, Reaya-yı Finike cemaatine, 8 bennak, 4 mücerred olmak üzere 12 nefer, Saruca Yazır cemaatine 50 bennak, 29 mücerred, 25 nimçift, 1 muhassıl olmak üzere 105 nefer, Yazırhân-ı Sipahi cemaatine 37 bennak, 33 mücerred, 26 nimçift, 2 çift olmak üzere 98 nefer kayıtlıdır.

1568'de Kürt kazasına bağlı Halanlar cemaati 28 nefer, Kürdler cemaati 36 nefer 17'si mücerred, Saru Resuller cemaati 23 nefer, Sığırlı cemaati 7 nefer, Yörükân cemaati 8 bennak, 7 mücerred olmak üzere 15 nefer, Yörükân-ı Menimak cemaati 68 nefer ile kayıt edilmiştir. Aynı tahrirde Karakeçilü cemaati Kalkanlu kazasına 93 bennak, 44 mücerred ile kayıtlıdır. Ayrıca 1568'de Kalkanlu kazasına bağlı Yörükân-ı Kavacık cemaati 18 neferden meydana geliyordu.

1568'de Karahisar-Teke kazasına Necimler cemaati 42 nefer⁶⁶⁵, Yörükân-ı Çay cemaati 146 bennak, 104 mücerred olma üzere 150 nefer, Çoban cemaati 245 nefer 1 mu'tak, Yörükân-ı Ulucan cemaati 44 bennak, 34 mücerred, 3 muaf olmak üzere 81 nefer ile kayıt edilmiştir.

⁶⁶⁴ KKA, TD, nr.107, vrk 229ab.

⁶⁶⁵ KKA, TD, nr.107, vrk 170ab.

Çizelge 3.29. XV. ve XVI. yüzyılda Teke sancağına ait cemaat/bölük adları

Teke sancağı cemaat adları			
Abonos	Duşe	Karaçardığın	Ozan
Alacadağ	Dolaşalu	Kastamolu	Ozanlar
Antalya	Düz kuş	Kaş	Ramazanlar
Ali Fahrüddin yörükleri	Eskiçiyen	Karkın	Saru tiri
Anusalı	Emirhan yörükleri	Kaş yörükleri	Saruca Yazırı
Arıklar	Emr-ihanoğlu	Kaşıkcıyan	Saru resuller
Askerler Urbani	Er kızılca Gençlü	Karakeçilü	Saruhanoglu Gençlusu
Alasakal	Trak-ı Serik yörükleri	Karalar	Sarular
Alaylu	Furaşlar	Kardıç	Seyrik yörükleri
Arablar	Furaşlar Urbani	Kayaluca	Solak
Azaklar	Gedik Aliler Urbani	Kayır dona	Sultanlar
Ayanarlar	Gelemen	Kebkebir oğlu	Süleyman
Ayaslar Urbani	Geriş	Kelemen	Sülmenli
Baltacılar	Gençlü	Kemercik	Şahlar
Bayındır	Gülnar	Kethüda-ı Kaş	Şeyh bey yörükleri
Bayramlı	Gencik	Kevzerler	Şehr-i Finike
Bektaş Gençlusu	Gümüşdığın	Kımızcılra	Sıçan
Belan Bölüğü	Gevenes	Kımızcı	Sıçak
Bey Melik	Gögez	Kışla	Sığırılı
Beycük	Hacı Salihler	Kıran	Taş kesigü
Beylerhan	Hacılar	Kızıl Tahir	Tazı tiri
Bolak	Hacıoğlu-ı Tiri	Kızıl İshaklar	Tıradık Yörükleri
Boz doğan	Halcanlar	Kızılca keçilü	Urban-ı Timurlu
Bozca Bahadır gençlusu	Halil Aşık bölüğü	Kiriş	Tur Ali
Bölük-i Halil Aşk	Hemedanlar	Kızıroğlu Diraz	Turoğlu yörükleri
Büyük tirkemiş	Hisar deresi	Kilbayır	Tula Bayındır
Çivit	Hotaş	Koçaklu	Tular
Çaltı	Hurti	Kovacık	Tura gençlusu
Çardığın	İbrahim bin Bektaş	Kökez	Pir alem
Çarıklı	İğdir	Küllüler	Re'aya-yı Finike
Çarıkçılar	İlciler	Kürüş	Ozanlar
Çavdır	İncelü	Küreciyan	Ulu yörük
Çavdır-ı diğer	İniş	Kürd yörükleri	Urban
Çay yörükleri	İsalar	Mahmudlar	Urban-ıbenam-ı Muslular
Çeriler	İvaz Fakih	Mamac yörükleri	Ulucalu
Çobanso yörükleri	Kabil ve begler han	Menteşe	Varsak
Çörti	Kalburcular	Merdanlar	Varsak Yörükleri
Çörti kökez	Karagöl	Mersin	Veli Fakih
Çutlu	Karaca kadirlü	Mihmad	Yeleme
Çubukcular	Karakoyunlu	Mukbiller	Yağmur hacı
Depecik	Kancılar	Manamak	Yalnız bağ
Derlü	Kavacık	Musırlar	Yazırha-i Sipahi
Devlethanoğulları	Kara köy	Müceddin	Yörükan
Dola	Karacalar	Necimler	Yörükan-i Çay
Dolar		Nusretler	Ziftciyân
Doğancı		Ovacık	

Alaiye, Hamid ve Teke sancakları konar-göçer grup bakımından oldukça yoğun bir bölgede bulunmaktadır. XVI. yüzyılda Alaiye sancağında 134 adet cemaat bulunmaktaydı. Sancağa ait 1501 tahririnde 530 nefer, 26 mücerred, 3 çift, 6 bennak, 27 nimçift ve 9 muaf

grup kayıtlara geçmiştir. 1530 tarihli tahrirde ise 42 mücerred, 20 kara, 9 muaf ve 767 hane kayıt edilmiştir. 1555 tarihli tahrirde ise Alaiye sancağında kayıtlı cemaatlere ait nefer sayısı 10.098 dir. Alaiye sancağında Hamid ve Teke sancağına göre daha az konar-göçer nüfus bulunmaktaydı. Bunun nedeni sancağın coğrafi yapısı ile alakalı olduğu kadar bulunduğu konumlarda alakalıdır. Buna karşın Hamid sancağında Alaiye ve Teke sancaklarına göre daha fazla konar-göçer grupların bulunması sancağın geçiş güzargahında konumlanması ve geniş bir coğrafyaya sahip olması şeklinde açıklanabilir.

Hamid sancağında 1478 tarihli tahrirde konar-göçer nüfus 5044 olarak kayıt edilmiştir. Bu neferlerden 375 çift, 283 nimçift, 1.606 bennaktır. 2.267 nefer belirsizdir. Aynı sancağın 1522 tarihli tahririnde ise 6.916 nefer, 1.548 mücerred, 503 muaf kayıt edilmiştir. 1568 tarihli tahrirde ise konar-göçer nefer sayısı 11.242'dir.

Teke sancağında ise 1455 tahririnde konar-göçer grup olarak 1.122 nefer kayıt edilmiştir⁶⁶⁶. 1455'de bu gruplarda 11 imam ve 1 sipahi(zâde), 1 ortak bulunmaktaydı. Aynı sancakta 1530 tarihli tahrirde ise 2.448 hane kayıtlarla belirtilmiştir⁶⁶⁷. Bu kayıtlarda 33 kara, 196 mücerred, 12 imam, 8 meremmetci, 5 şeyh zaviye, 2 kethüdâ, 3 muhassıl, 1 a'la resul, 2 ma'lul, 2 mecnun, 5 kötürüm, 1 a'ma, 2 dai, 9 sipahi(zâde) bulunuyordu. Adı geçen sancakta 1568 tarihli tahrirde ise 9.625 nefer kayıt edilmiştir.

Konar-göçer gruplardan tahrir defterlerinde, a'ma, götürüm, muhassıl, kethüda, imam, mecnun, ma'lul, a'la resul, pir-i fâni, sipahi(zâde), tekke nişi gibi vergilerden muaf kayıtlar yer almaktadır. Bunlar; toplumsal statüleri, hizmet karşılığı ya da sakatlıklarından dolayı muaf yazıldığı görülmektedir.

Konar-göçer grupların adlarına baktığımızda, İğdir, Bayındır, Yazır, Çavdur, Bayad gibi Oğuz boylarına mensub oldukları anlaşılmaktadır. İncelediğimiz tahrir defterlerinde aynı adla bazı konar-göçer grupların farklı sancaklarda kayıtları bulunmaktadır. Bu durum bu grupların eskiden orada olduğunu ya da orada yayladığını göstermektedir. Örneğin Uluyörük cemaatin bir kısmının Hamid sancağından geldiği defterlerden anlaşılmaktadır. Yalnız Bağ cemaatin ise Alaiye sancağından gelmiş olduğu yine defterlerde belirtilmiştir.

⁶⁶⁶ MAD, nr. 14- BOA, TD, nr.1082 numaralı defterler birleştirilerek sonuçlar elde edilmiştir.

⁶⁶⁷ BOA, TD, nr. 166.

Buna ek olarak cemaat adlarından Develü, Baltacılar, Çarıkcılar, Temürcü, Doğancı gibi meslek adların olması bu grupların bu mesleklere yönlendiği şeklinde yorumlanabilir.

Cemaatlerin Karamanlu, Ürkütlü, Salihlü gibi adlar taşıması nereden geldiği ya da nereli oldukları hakkında bilgiler edinmemizi sağlamaktadır. Ayrıca cemaatler adlarında renkler önemli yer tutmaktadır. En çok kullanılan renkler; *kızıl, sarı, kara*dır. Örneğin Sarular, Kara İsalu, Kara Halillu, Kara Mahmud, Kızıl keçilü, Kızıl sarı, Saruca Mihmadlar gibi. Cemaat adların bazılarında şahıs adlar kullanılmıştır. Bunlardan bazıları; İsalar, Ali Fahreddin cemaatleridir.

4. SONUÇ

Alaiye, Hamid, Teke bölgesi ilk çağlardan günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bölge 1071 Malazgirt savaşına mütakip başlayan Türk akınlarıyla sonra Anadolu Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubad zamanında Alaiye, yine Anadolu Selçukların, Antalya'ya hâkim olması ile Teke ve Isparta'ya hâkim olması Hamid Türklerin eline geçmiştir. İlk iskân izleri de yine bu fetih döneminde başlamış, bölgede dolaşan Türkmen aşiretlerin katkısıyla Osmanlı hâkimiyeti döneminde devam etmiştir. Bu husus bölgedeki köy ve mezraa sahalarının Türkçe ad taşımalarından bellidir.

Her ne kadar Selçuklu ve Beylikler döneminde nüfusun gelişimi hakkında yeterli verilere sahip değil isek de; Osmanlı hâkimiyetinde iken bölgenin nüfusundaki belirgin artış ve değişimleri takip etmek mümkün olmaktadır. Buna göre XVI. yüzyıl boyunca Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarının şehir nüfusunda artışlar görülmektedir. Bu doğrultuda hem şehirleri meydana getiren mahalle sayılarında artış olmuş hem de şehir fiziki olarak büyümüş ve gelişmiştir. Alaiye sancağının 1555 tarihli tahrirde 3 adet küçük, 5 adet Orta ve 4 adet büyük mahallesi bulunmaktadır. Hamid sancağında ise 1478 tarihli tahrirde 22 adet nüfus bakımından küçük mahalle, 21 adet orta büyüklükte mahalle ve 12 adet büyük mahalle bulunmaktadır. 1522 tarihli tahrirde ise 22 küçük, 24 adet orta, 19 adet büyük mahalle yer alır. 1568'de ise nüfus büyüklüğüne göre 39 mahalle küçük ölçekli, 37 mahalle orta ölçekli, 31 mahalle büyük ölçeklidir. Teke sancağında ise 1530 tarihli deftere göre, 4 küçük ölçekli, 9 orta ölçekli ve 10 büyük ölçekli mahalle bulunmaktadır. 1568'de ise küçük ölçekli mahalle olmayıp, 12 mahalle orta ölçekli, 11 mahalle ise büyük ölçeklidir.

XVI. yüzyıl boyunca Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarında köy sayılarında artış görülmektedir. Bu artış nüfusun artması ile doğru orantılı olduğu kadar, bu artışın konar-göçer Türkmen grupların yerleşik hayata geçmesi ile de alakalıdır. Alaiye sancağında yüzyıl içerisinde köy sayısındaki artış 69, Teke sancağında 10, hamid sancağında ise ilk iki tahrir arasındaki artış 22 olurken son tahrirde 88 köy ortadan kalkmıştır. Bu durumun sebepleri açık değildir. Ancak bölgenin yer yer dağlık ve verimsiz sahalara sahip olmasının etkili olduğu düşünülmelidir. Buna karşın; Alaiye sancağında 88 köy, Hamid sancağında 317 köy, Teke sancağında 222 köy XVI. yüzyıl boyunca varlığını korumuştur.

Sancaklara ait mezraa sayılarına baktığımızda, sancakların fiziki coğrafyasına göre göre artış-azalış durumları farklılık göstermektedir. Ayrıca sancaklarda köy sayısı ile mezraa sayısı arasında bir denge bulunmamaktadır. Alaiye sancağı için; 1501'de 116 olan köy sayısına karşılık 2 mezraa, 1530'da 171 köy sayısına 3 mezraa, son tahrirde 1555'de ise 185 köy sayısına 23 mezraa kayıt edilmiştir. Sancağa ait mezraaların az olması bölgenin sarp bir dağlık alanda olmasındabn kaynaklanmaktadır. Ancak son tahrirdeki mezraa sayılarındaki artış Manavgat kazasının sancağa dâhil edilmesi ile yakından alakalıdır. Alaiye sancağına ait 2 adet mezraa XVI. yüzyıl boyunca devamlılığını korumuştur.

Hamid sancağında bu durum daha farklıdır. Yüksek platolara sahip olan sancak, konar-göçer Türkmenlerin yaşaması için elverişli bir yapıya sahiptir. 1478'de 454 adet köye 40 mezraa kayıtlı iken bu sayı 1522 tarihli tahririnde 476 adet köy, 91 mezraya ulaşmıştır. 1568 tahririnde ise 388 adet köye 91 mezraa kayıt edilmiştir. Son tahrirde Hamid sancağında köy sayısında düşüş olmasına rağmen mezraa sayısında bir değişiklik olmamıştır. Bu durum hareket halindeki nüfusun her durumda buraları tasarruf ettiğini göstermektedir. Hamid sancağına ait 34 adet mezraa yüzyıl boyunca varlığını korumuştur.

Teke sancağında ise mezraa sayısı 1530'da 261 köye karşılık 88 mezraa, 1568'de ise 271 köye karşılık 119 mezraa kayıt edilmiştir. Adı geçen sancak en fazla mezraa sayısına sahiptir. Coğrafyasının ve ikliminin konar-göçer Türkmen grupların yaşam şartlarına uygun olması mezraa oluşumunu desteklemiştir. Teke sancağına ait 66 adet mezraa XVI. yüzyıl boyunca varlığını korumuştur.

XVI. yüzyıl Alaiye, Hamid ve Teke sancaklarına ait incelediğimiz tahrir defterleri doğrultusunda şehir nüfusu XVI. yüzyıl boyunca belirli bir artış göstermektedir. Alaiye sancağında 1555 tarihli tahrirde yer alan şehir nüfusunun aritmetik ortalaması 37'dir. Kale içi yerleşme görülen Alaiye sancağında mahalle artışından çok nüfus olarak büyüme yaşanmıştır.

Hamid sancağında Alaiye sancağına göre daha fazla şehirleşme meydana gelmiştir. Sancağın 12 kazasından 10'unda şehir merkezi bulunmaktadır. Isparta kazasında 1478 tarihli tahrirde şehir mahalle yerine hisse şeklinde kayda geçmiştir. 1522'de Isparta şehrinde 19 mahalle bulunmaktaydı. Bu mahallelerde nefer ortalaması 34'tür. Aynı kazada

1568'de mahalle sayısı 24'e yükselmesine rağmen, mahalle başına ortalama 40 nefer düşmektedir. Eğridir kazasında ise 1478'de 19 mahalleye ortalama 32 nefer düşerken, 1522 tarihli tahrirde mahalle sayısında düşüş yaşanmış ancak nefer ortalaması 33 olmuştur. 1568 tarihli tahrirde ise Eğridir kazasında mahalle sayısı aynı olmasına karşın ortalama nefer 44 olmuştur. Uluborlu kazası ise 1478'de 20 mahallesi bulunur. Bu mahallelerde ortalama nefer sayısı 30'dur. 1522 tarihli tahrirde adı geçen kazaya ait mahalle sayısı değişmemiş, ortalama nefer sayısı ise 33 olmuş, 1568'de ise 1 yeni mahalle eklenmesine rağmen nefer ortalaması 76'ya yükselmiştir.

Burdur kazasında 1478'de şehir merkezinde 4 mahalleye ortalama 44 nefer düşmekteydi. 1568'de ise 13 mahalle eklenmesi ile mahalle başına nefer ortalaması 47 olmuştur. Gönen kazasında 1478 ve 1522 tahririnde mahalle sayısı değişmez iken ortalama nefer sayısı 52'den 74'e yükselmiştir. Keçiörlü kazası 1568'de kaza olmuş ve şehir merkezi 7 mahalleye ayrılmıştır. Mahalle başına 74 nefer ortalaması bulunmaktadır. Yalvaç kazasında 1478'de 2 mahalleye ortalama 42 nefer, 1522 tahririnde 4 mahalleye, ortalama 27 nefer ve 1568'de ise mahalle sayısı 7 olmuş ortalama nefer ise 40'a yükselmiştir. Avşar kazasına ait 1478 ve 1522 tarihli tahrirde sadece iki adet mahalle mevcuttur. Gölhisar kazasında ise 1478 ve 1522 tarihli tahririnde 3 mahalle son tahrirde ise mahalle sayısı 5'e yükselmiş ve nefer sayısı 64 olmuştur. Genel olarak Hamid sancağında şehir büyümeleri kazanın fiziki şartlarına göre değişiklik göstermiştir. Sancakta şehirler XVI. yüzyıl boyunca hem fiziki hem de nüfus olarak büyüme göstermiştir.

Teke sancağında şehirleşme Antalya ve Elmalı kazalarında meydana gelmiştir. Antalya kazasında, Antalya ve İstanos nahiyelerinde şehir merkezi bulunmaktadır. 1530'da Antalya nahiyesinde 21 mahalleye ortalama 27 nefer düşmektedir. 1568'de ise aynı kazaya ait 42 mahalle kayıtlı idi. Bu mahallelerde ortalama 30 nefer yer alır. İstanos nahiyesinde ise 1530'da 5 mahalleye ortalama 11 nefer düşerken, 1568'de ise mahalle sayısı 7 olmasına rağmen ortalama nefer sayısı 26'ya çıkmıştır. Teke sancağında Elmalı kazasında ise 1530'da 21 mahalleye ortalama 12 nefer düşerken, 1568'de ise 14 mahalleye ortalama 26 nefer düşmüştür. Genel olarak; üç sancakta da mahalle oluşumu yüzyıl boyunca meydana gelmiş ve şehirler nüfus ve fiziki olarak büyümüşlerdir. Ancak bu büyüme coğrafi şartların elverdiği ölçüde oluşmuştur. Coğrafyanın izin vermediği yerlerde nüfus yoğunlukları belirgin şekilde görülmektedir.

Alaiye sancağında kırsal nüfusa 1501’de 10.048 nefer kayıtlı iken bu rakam 1555 tarihli tahrirde 17.420’ye ulaşmıştır. Hamid sancağında ise kırsal nüfus 1478’de 15.452 nefer iken, 1522 tarihli tahrirde bu sayı 19.169 nefere yükselmiştir. Sancağa ait 1568 tarihli tahrirde ise 22.190 nefere ulaşmıştır. Teke sancağında XVI. yüzyıl boyunca kırsal nüfusta yükseliş görülmektedir. 1530 tarihli tahrirde 8.123 hane kayıt iken 1568’de ise 19.968 nefer kayıtlara geçmiştir.

XVI. yüzyılda Alaiye, Hamid, Teke sancaklarında yerleşme ve nüfus yapılarına baktığımızda bölgede yoğun olarak yer alan konar-göçer Türkmen grupların etkin rol aldığını görmekteyiz. Sözü edilen yüzyılın ortalarından itibaren kullandıkları mezraaları köye dönüştürmek suretiyle yerleşik hayata geçerek buraları iskâna açtıkları görülmektedir. Üç sancakta iskâna açılan yerlerin adlarına baktığımızda Türkçe adlar olduğunu görmemiz bunu kanıtlamaktadır.

Sancaklarda yer alan gayr-i müslim nüfus yaşamak için genellikle şehirlerde korunaklı ve büyük mahalleleri tercih etmişlerdir. Alaiye sancağında Kal’a-ı alaiye kazasında 37 neferlik, kale içinde bir adet gayr-i müslim mahallesi bulunmaktaydı. Alaiye sancağında kırsal kesimde ise Dim deresi, Girenış, Kise, Mahmudlar, Murd, Nağlu, Obabazarı nahiyelerinde ve Akseki kazasında gayr-i müslim nüfus bulunmaktadır. Kırsal kesimde müslim, gayr-i müslim nüfus birlikte yaşamaktadır. Sadece Balavirsün köyünün tüm nüfusu gayr-i müslimlerden oluşmaktaydı.

Hamid sancağında durum değişmemektedir. Sancağa ait Burdur, Uluborlu, Eğridir, Isparta kazalarında gayr-i müslim nüfus barınmaktaydı. Eğridir iki mahalle, Isparta, Barla, Uluborlu’da sadece bir gebran mahalle bulunmaktadır. Burdur kazasında şehir merkezinde bir mahallede gayr-i müslim nüfus bulunmaktadır. Aynı kazanın kırsal kesiminde, 1478 tarihli tahrirde Sorkun ve Bedre köylerinde gayr-i müslim nüfus yer alırken, 1568 tarihli tahrirde gayr-i müslim nüfusa rastlanılmamıştır. Eğridir kazasında sadece bir köy gayr-i müslim nüfus barındırmaktadır. Diğer kazalarda kırsal kesimde gayr-i müslim nüfus bulunmamaktadır.

Teke sancağında ise gayr-i müslim nüfus diğer iki sancak da olduğu gibi şehir merkezinde çoğunluktadır. Antalya, Elmalu, Karahisar-ı Teke, Kaş kazalarında gayr-i müslim nüfus yer almaktadır. Antalya kazasında iki ayrı gebran kaydı bulunmaktadır. Kaş

ve Karahisar-ı teke kazalarında ise sadece bir adet gayr-i müslim kaydı vardır. Teke sancağında kırsal kesimde ise sadece Elmalu kazasında bir köyde gayr-i müslim ve müslim nüfus birlikte yaşamaktadır.

Heruç sancak da gayrimüslim nüfusun genel olarak şehirlerde toplanmış olması, onların bölgenin erken dönemlerinden itibaren kır hayatından uzaklaştığının bir göstergesidir. Bu durum bölgedeki ziraat alanların darlığı ya da toprağın verimsizliği ile alakalı olmalıdır. Öte yandan bölgede yer alan köy ve mezraa adları Türkçe olup fetihten sonra Türkler tarafından açıldığı görülmektedir. Bu yeni yerleşim sahaların bir kısmında ziraate açıldıktan bir müddet sonra terk edilmiştir.

Genel olarak baktığımızda her üç sancakta da gayr-i müslim nüfusun genelde şehirlerde görülmesi ve kırsal kesimde yok denecek kadar az olması buraların konar-göçer Türkmen nüfus tarafından iskâna açıldığının diğer bir kanatıdır. Ayrıca birçok köyün oluşup ve ortadan kalkması onların yerine yeni köylerin kurulması bu Türkmen grupların topraktan verim alamadığı zaman başka yerlerde iskân yapmaları şeklinde açıklanabilir.

KAYNAKLAR

A. Yayınlanmamış Arşiv Kaynakları

1. Başbakanlı Osmanlı Arşivi (BOA)

a. Tahrir Defterleri

TD nr. 30

TD nr.121

TD nr.990

TD nr.1082

TD nr. 166

TD nr.438

b. Maliyeden Müdevver Defterler (MAD)

MAD nr. 14

c. Defterhane-i Amire Kalemi Defterleri (A. DFE)

A. DEF nr 580

2. Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü KUyud-ı Kadime Arşivi

a. Tahrir Defterleri (KKA)

TD nr.51

TD nr.107

TD nr.172

B. Yayımlanmış Kaynaklar

166 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530) Dizin ve Tıpkı Basım, Ankara 1995.

438 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum İli Defteri (937/1530) I-II Dizin ve Tıpkı Basım, Ankara 2001.

107 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rum İli Defteri (937/1530) I-II Dizin ve Tıpkı Basım, Ankara 2001.

Ö.Lütfi Barkan, *Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukukî ve Mali Esasları, I, Kanunlar*, İstanbul Üniveristesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1943.

C. İncelemeler

Zillî Mehmet Çelebi Oğlu Evliya Çelebi, (2011). *Seyahatnamesi*, Haz. Seyit Ali Kahraman, 9.kitap, 1.C., İstanbul.

Yaşantı, A., Aykut S. (Çev). (2014). *İbn-i Battuta Seyahatnamesi*, İstanbul: YKY Yayınları, 277.

Öztürk, M. (Çev). (1996). İbn Bibi: *El-Evamirü'l Alaiye Fi'l-Umuri'l-Alaiye (Selçukname)*, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 9.kitap, 1.C., haz. Seyit Ali Kahraman, YKY, 2011, Ankara: İstanbul Kültür Bakanlığı, C. I, 190.

Paşa, Lütfi. (1982). "*Asafname*", Haz." Ahmet Uğur, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Acun, F. (1999). Osmanlı Tarih Araştırmaların Genişleyen Sınırları: Defteroloji”, *Türk Kültürü İnceleme Dergisi*, I.s. 319-332.
- Afyoncu, E, (2003). Türkiye’de Tahrir Defterlerine Dayalı Olarak Hazırlanmış Çalışmalar Hakkında Bazı Görüşler”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, II. s. 267-286.
- Akdemir, S. (2004). *XVIII Yüzyılın İlk Yarısında Isparta’da Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayat (170-171 Numaralı Şeriiye Siciline Göre)*, Basılmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Aksu, F. (1944). Isparta’nın Mahalle Adları Üzerine Bir Araştırma, *ÜN*, XI(123-124), 1717.
- Akgül, M. (1989). *16. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarına Göre Alaiye’nin Sosyal Ve Ekonomik Hayatı İle Nüfus Ve İdari Taksimatı*, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniveristesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Arıkan, Z. (1988). *XV-XVI. yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.
- Armağan, A. (2011). XV. XVI. yüzyılda Teke Sancağı’nın idarı taksimatı ve kır iskan merkezleri” *Modern Türklük Araştırma Dergisi*, 8(3), 156.
- Atalay, İ, Mortan, K, (2011). *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Atalay, İ, (1994), *Türkiye Coğrafyası*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Barkan, Ö, L, (1943). *Osmanlı İmparatorluğunda Zirai Ekonominin Hukukî Ve Mali Esasları, I, Kanunlar*, İstanbul: İstanbul Üniveristesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
-, (1942). “Avarız” maddesi, *İA*, C. II., 13-19.
- Barkan, Ö, L, Meriçli, E, (1988). *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3.
- Bayrakta, N, (2004). Kara ve siyah renk adların Türkçede anlam ve kavram boyutu üzerine, *TÖMER Dil Dergisi*, 126.
- Bilgili, A, S, (2001). *Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bostan, H, (2002). *XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal Ve İktisadi Hayat*, Ankara: TTK Yayınları, 173-178.
- Bostan, İ, (1989). “Alanya” Maddesi, *DİA*, C. 3, 339.
- Cillov, H, (1960). *Nüfus İstatikleri ve Demografinin Genel Esasları*, İstanbul, s.3-4.
- Çabuk, V, (1978). “Yörük” Maddesi, *İA*, XIII, 430.
- Çakar, E, (2000). Halep Sancağında Türkçe yer adları, *OTAM*, 11.
- Çelik, Ş, (2011). ” Teke Sancağı” Maddesi, *DİA*, C. 40, İstanbul, 344.

- Çetintürk, S, (1943). Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınırfı ve Hukuki Statüleri, *DTCFD*, II. Ankara, 107-108.
- Çınar H,-Gümüüşcü, O, (2002). *Osmanlıdan Cumhuriyete Çubuk Kazası*, Ankara: Çubuk Belediyesi Yayınları.
- Demir, A, (2007), *XVI. Yüzyılda Samsun Ayıntab Hattı Boyunca Yerleşme, Nüfus ve Ekonomik Yapı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Demirdal, S, (1968). *Bütünüyle Uluborlu*, Ankara: Acar Matbaası, 62.
- Dereli, H, (1944). Isparta ve Yakınları Hakkında Yüzyıl Önce Bir İngilizin Seyahat Kitabı, *Ün, C. X, 2.Kanun*, 1647.
- Dudu, A, Kuşçu, E, (2002). Türkiye Selçuklularında Ordu ve Donanma, *Türkler*, 7, 176-188.
- Doğanay, H, (1994). *Türkiye Beşeri Coğrafyası*, Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Emecen, F, (1991). “Antalya” Maddesi, *DİA*, C. 3, 232-236.
-, (1989). *XVI. Yüzyılda Manisa kazası*, Ankara: TTK Yayınları.
- (1992). “Bennak”, Maddesi, *TDVİA*, C.V, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 458-459.
- (1990). “ Sosyal Tarih Kyanağı Olarak Osmanlı Tahrir Defterleri”, Tarih ve Sosyoloji Semineri Bildirileri, İstanbul
- Erdoğan, A, (2013). *Fatih Sultan Mehmet zamanında ala'iyye sancağı [1475 tarihli Suret-İ Defter-İ İcmâl-İ Vilayet-İ Ala'iyye Sancağı (metin ve inceleme)]*, Antalya: Alanya Kültür Sanat ve Turizm Vakfı.
- Ergenç, Ö, (1988). Şehir Tarihi Araştırmaları Hakkında Bazı Düşünceler, *Belleten*, LII, 203.
-, (2012). *1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ersan, M, (2000). *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, İstanbul: TTK Yayınları.
- Ertas, M.Y, (2006). *Karaağaç-ı Gölhisar (Acıpayam) kazası*, Denizli: Yeditepe Yayınları.
- Faroghi, S, (1979). *Taxation and Urban Activities in Sixteenth-Century Anadolia*, IJTS Cç.1 Cambridge.
-(1994). *Osmanlıda Kentler ve Kentliler*, (Neyyir Kalaycıoğlu çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gabain, V, (1968). Renklerin Sembolik Anlamları, (Semih Tezcan çev.), *Türkoloji Dergisi*, 3(1), 107-113.

- Genç, R, (1999). *Türk İnanışları ile Milli Geleneklerinde Renkler*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Gümüüşcü, O, (2001). *XVI. Yüzyılda Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus*, Ankara: TTK Yayınları.
- Göyünç, N, (1997). "Hane" Maddesi, *DİA*, C. 15, 552-553.
-, (1969). *XVI. Yüzyılda Mardin sancağı*, İstanbul: TTK Yayınları.
- Gökbilgin, T, (1957). *Rumeli 'nde Yörükler Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan*, İstanbul, 1-9.
- Gündüz, T, (2012). *Türkmenler Üzerine Makaleler Bozkırların Efendileri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları.
-, (2007). *Anadoluda Türkmen Aşiretleri*, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 32.
- Gökçe, T. (2000). *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Lazıkıyye (Denizli) Kazası*, Ankara:TTK Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1988). *XVIII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara.
- Hacıgökmen, M, A. (1996, Ocak,). XVI. Yüzyıl'a Ait Tahrir Defterlerine Göre Alanya'da Yer Adları Hakkında Bir Araştırma, *Türk Kültürü*, 393, 29-38.
- Isparta İl Yıllığı, (2003). *Isparta Valiliği*, Isparta.
- İnalcık, H, (1987). *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Arnavid*, Ankara: TTK Yayınları, XXIX (giriş).
-, (1959). Osmanlılarda riayet rüsumu, *Belleken*, XXIII, Ankara, 575-610.
-, (1982). Rice Cultivation and Çeltikçi-reaya in The Ottoman Empire, *Turcica*, S. XIV, 110.
-, (1986).Yürüks Their Origins, Expansion and Economic Rolei Oriental Carpet and Textile Studies, London, 42.
- İlgürel, M, (1993).Celali İsyanları, *İA*, C. 7, 252-257.
- Karabağ, S.-Şahin, S.(2003). Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası, Ankara: Gazi Kitabevi. s.15.
- Karaca, B, (2002). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
-, (2012). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Uluborlu kazası*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
-, (2007). *XV.-XVI. Yüzyıllarda Keçiborlu Kazası*, *SDÜ, Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16, 41-78.
-, (2005). "XVI.Yüzyılda Gölhisar Kazasının Sosyal ve Ekonomik Durumu" *I. Burdur Sempozyumu*, Burdur.

-, (2009). *XV. ve XVI yüzyıllarda Manavgat kazası*, Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Karadoğan, A, (2004). Türk Ad Biliminde Renk Kültü, *Milli Folklor Dergisi*, 16(62), 93.
- Karaman, D, (1991). *Dünden Bugüne Yalvaç tarihi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 87
- Kafesoğlu, İ. (1992). *Selçuklu Tarihi*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Kaymaz, Z, (1997). Türkiye Türkçesi ve ağızlarında renk bildiren kelimelerin kullanılışı ve sistematigi, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara.
- Kıvrım, İ. (2015). 16.Yüzyılda Akseki (Yerleşme, Nüfus ve Ekonomi), *OSMED*, 1(1), 37.
- Konyalı İ.H. (1946). *Alanya (Alaiye)*, İstanbul.
- Kofoğlu, S. (1997). “Hamidoğulları” Maddesi, *DİA*, C. 15, 471.
- Koca, S. (2016). *Türkiye Selçukluları Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınları.
- Kütükoğlu, M. (2010). *XVI. Asırda Çeşme Kazasının Sosyal ve İktisâdî Yapısı*, Ankara, 3.
- Kucur, S. S. (2009). “Selçuklular” Maddesi, *DİA*, C. 36, 284.
-, (2003). *2003 Isparta il yillığı, Isparta valiliği*, Isparta, 501.
- Lloyd, S., Rice, S. (1989). *Alanya(Alaiye) trc*, Nermin Sinemoğlu, Ankara, 9.
- Orhonlu, C. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Derbent Teşkilat*, İstanbul: Eren Yayınları.
-, (1987). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul, 14.
- Öz, M. (1999). *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Canik Sancağı*, Ankara: TTK Yayınları, 7.
- (1991). Tahrir Defterlerinin Osmanlı Tarih Araştırmalarında Kullanılması Hakkında Bazı düşünceler, *Vakıflar Dergisi*, C. XXII, 431.
- Özkan, S. H, (2011). *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Gündoğmuş*, Alanya: Alanya Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları.
- Saraçoğlu, H. (1989). *Akdeniz Bölgesi*, İstanbul, MEB Yayınları.
-, (1989). Türkiye’de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degredasyonu Üzerindeki Etkileri” *Coğrafya Araştırmaları*, 1(1), 92-95.
- Saraçoğlu, H. (1968), *Türkiye Coğrafyası Üzerine Etütler Akdeniz Bölgesi*, C.III. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 114-115.
- Sarı, S. (2000). *XVI. Yüzyılda Hamid Sancağı Yer Adları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Sarı, C., Koçak, İ. (2012). *Dünden Bugüne Antalya*, C.II, Antalya, 45.

Salihlioğlu, H. (19991). “Avarız” Maddesi *DİA*, C. IV., 108-109.

Sami, Ş, Kamusu’l-alam, VI. Ankara 1996, 4456.

Sümer, F. (1952). XVI. Asırda Anadolu, Suriye, ve Irak’ta Yaşayan, Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış, *İFM*, XI. İstanbul, 518.

....., (1991). “Avşar” Maddesi, *DİA* C4, 160-164.

Tandoğan, A. (1994). *Türkiye Nüfusu*, Trabzon: Kıyı Kitabevi.

Tuncel, M. (1994). ”Eğridir” Maddesi, *İA*, C. X, 494.

Turan, O. (2010). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ankara: Ötüken Neşriyat.

....., (1984). *Selçuklar Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul: Nakışlar Yayınevi.

Türkay, C. (2005). *Osmanlı imparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul: İşaret Yayınları.

Ünal, M, A. (1989). *XVI. yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara: TTK Yayınları, 60.

....., (1999). *XVI. yüzyılda Çemişgezek Sancağı*, Ankara: TTK Yayınları.

Waber, M. (2012), *Şehir Modern Kentin Oluşumu*, İstanbul: İstanbul Matbaacılık, 87.

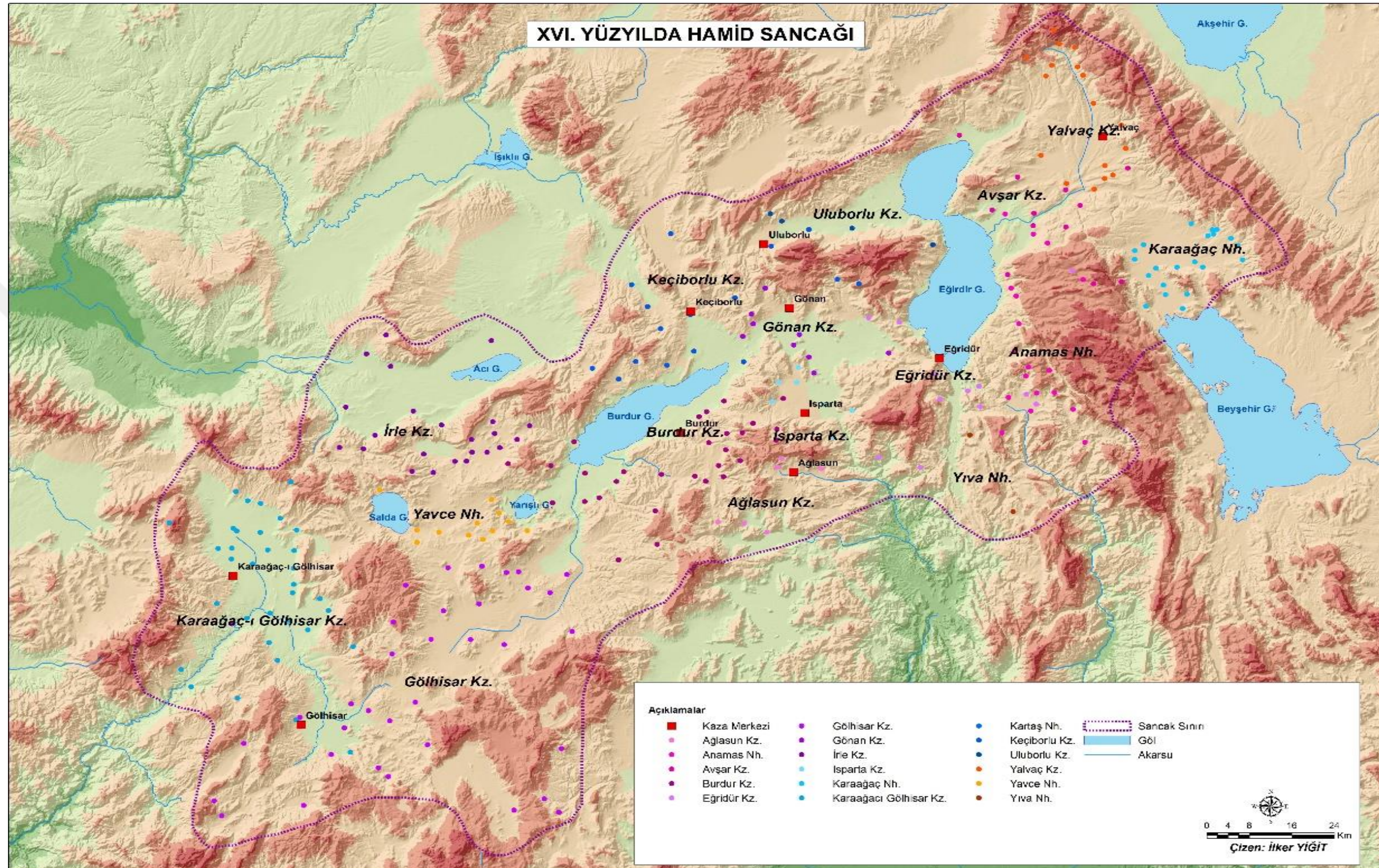
Varlık, M. Ç., (1981). XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri”, *VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, II, Ankara.

....., (1980). *XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı*, Basılmamış Doçentlik Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 242.

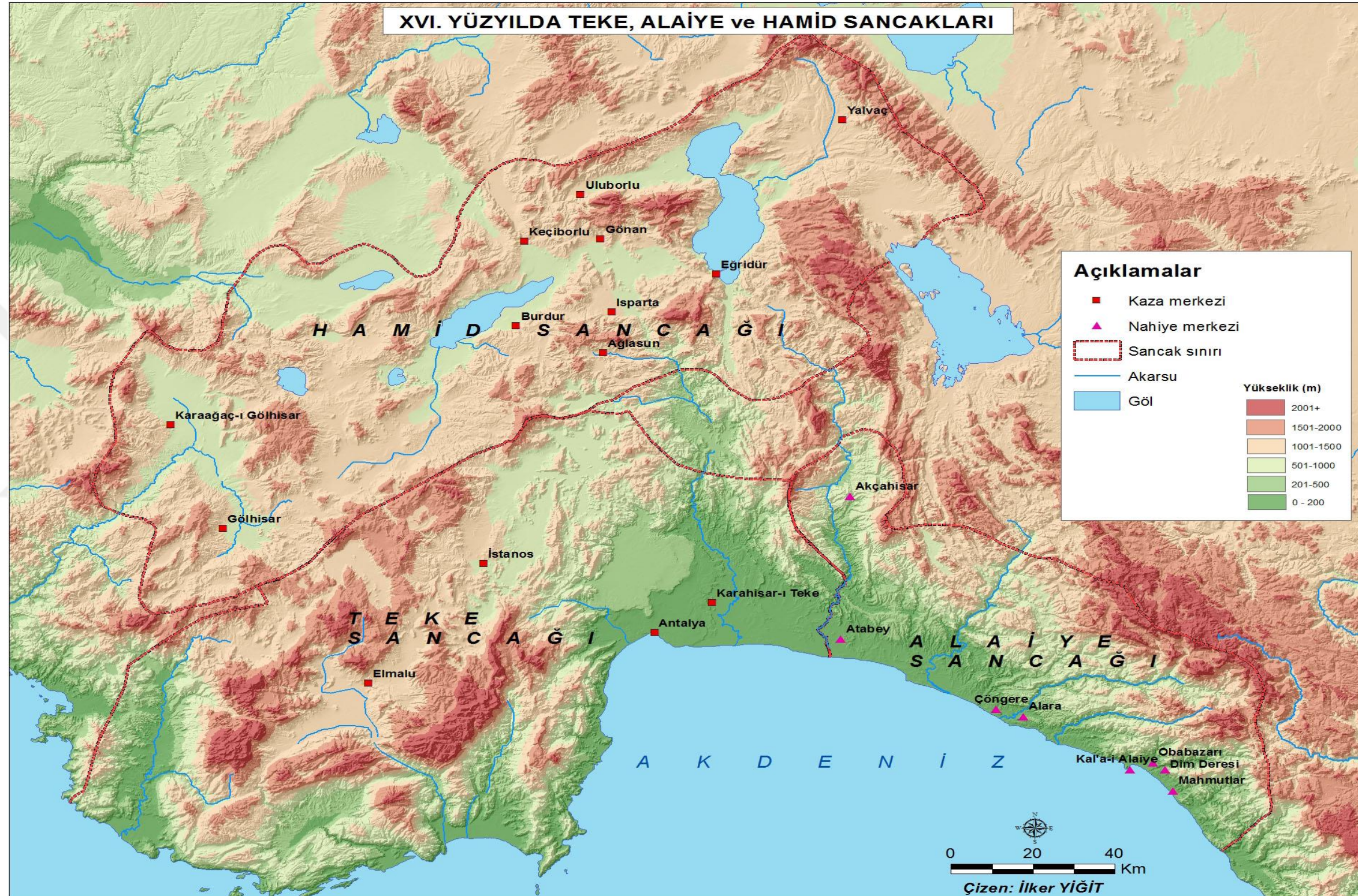
Yediyıldız, B. (1984). *Türkiye’de Yer Adı Verme Usulleri*, Türk Yeradları Sempozyumu Bildirileri, 27.

EK-2. 1568 tahririne ait Hamid Sancağı

EK-4. Alaiye, Hamid ve Teke Sancakları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişiler Bilgiler

Soyadı, Adı : USTAOĞLU Züleyha
 Uğruğu : T.C.
 Doğum Tarihi/Yeri : 26.01.1981
 Doğum Yeri : Amasya
 Medeni hali : Evli

Eğitim Durumu

Yüksek Lisans : Gaziosmanpaşa Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
 Lisans : Gaziosmanpaşa Üniversitesi/ Fen Edebiyat Fakültesi.
 Lise : Amasya Yabancı Dil Ağırlıklı Lisesi
 Yabancı Dil : İngilizce

İş Deneyimi

2011- : Celal Bayar Üniversitesi/ Araştırma Görevlisi.

Bilimsel Çalışmalar ve Yayınlar

Tez

Türkoğlu, Züleyha, (2007), “55/1 Nolu Lehistan Ahidname Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi”, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Sempozyumlar

Ustaoglu, Züleyha, (2014), Treaties in Historical Studies “ 1607 Ottoman Empire-Poland Trade Treaty”, Bursa and Krakow: History and Artistic Culture of the Ottoman Empire and Kingdom of Poland in 15th-16th Centuries, Bursa.
 Ustaoglu, Züleyha, (2015), XVI. Yüzyıl Osmanlı Kayıtlarına göre Tire Kazası Toponomisi, Tire Araştırmaları Sempozyumu, Tire, İzmir.

GAZİ GELECEKTİR..

